

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI
APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIV Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1965

Redacția și Administrația: Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str., Patriarhiei Nr. 21 — Râtonul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI.

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar metropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier cultural metropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

ANIVERSARE

De ziua eliberării patriei 593

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. Prof. IOAN COMAN, *Sensul creștin al prieteniei și roadele ei* 597
Pr. GH. IORDĂCHESCU, *La Adormirea Maicii Domnului* 599
Arhim. JUSTINIAN DALEA, *Cuvînt la ziua dreptmăritorului împărat Justinian* 604
Arhim. JUSTINIAN DALEA, *Despre simbolul credinței* 608

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, *Ațiuni în slujba păcii (iulie—august)* 611
GHEORGHE ALEXE, *A XIX-a Adunare generală a alianței reformato mondiale* 615
OB., *Știri ecumenice* 619

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. ALEXANDRU DELCEA, *Liturghia darurilor mai înainte sfințite și îndrumări tipiconale privitoare la sărbătorile din timpul Triodului* 620
Pr. SPIRIDON DUMITRACHE, *O încercare de lămurire liturgică* 634
Magistrand ANATOLIE I. ZAREA, *Narațiunea în predică* 639
Magistrand PETRU I. DAVID, *Totemismul în cultura unor popoare* 655
Pr. GABRIEL COCORA, *Episcopul Metodie al Buzăului* 667
Pr. HORIA CONSTANTINESCU, *O ctitorie a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească* 684
IOANA CRISTACHE PANAIT, *Pirvu Mutu — zugravul* 691
Magistrand ION N. BANAȚEANU, *Aspecte ale influenței artei armeano-georgiene asupra artei religioase românești* 700

DOCUMENTARE

IOAN F. STANCULESCU, *Eusebiu Mandicevschi* 715

RECENZII ; NOTE DE LECTOR

- Bernard Häring, *Das Geheimnis der Kirche im Spiegelbilde christlicher Moral...*, Freiburg, 1964, de O. B. 729
- Ion Negoiu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1965, de ADRIAN N. POPESCU 731
- Corina Nicolescu, *Minăstirea Moldovița*, București, 1965, de IOAN F. STANCULESCU 736
- Monumente de arhitectură și artă bisericască din Episcopia Rîmnicului și Argeșului*, Rîmnicul Vilcii, 1965 739
- Dumitru Radu, *Note privitoare la noțiunea «a crea» în lexiconul lui Arghezi...*, București, 1965 de GHEORGHE ALEXE 739

MUZICĂ BISERICĂSĂ

- Asist. C. DRAGUȘIN, *Răspunsuri liturgice (Sfinte Dumnezeule, Ectenia întreită, Imnul heruvimilor, Ca pe Împăratul), în stil psaltic, I—XVI* 741

DE ZIUA ELIBERĂRII PATRIEI

Cu îndreptățită mândrie patriotică, pentru marile izbînzi împlinite pînă acum, și cu nețărmurită încredere în înfăptuiri și mai mari, gata să prindă viață în viitorul apropiat, poporul român a întâmpinat sărbătorește anul acesta ziua istorică a eliberării sale de sub jugul fascist, — încheind rodnic una din cele mai de seamă etape ale dezvoltării sale naționale și avîntîndu-se, cu nestăvilît entuziasm, pe drumul de aur care trebuie să asigure țării un nou salt calitativ în urcușul său către desăvîrșirea construcției sociale.

Pentru a putea cuprinde cu mintea întreaga semnificație a cuvintelor: „marile izbînzi împlinite pînă acum“, nu va fi niciodată de prisos să ne întoarcem privirile înapoi, spre fața din trecut a țării, așa cum arăta ea înainte de 23 August 1944. Caracterizată cît mai lapidar cu putință, fața de atunci a țării era dominată de două triste coordonate: industria slabă, controlată de capitaluri străine; agricultura înapoiată, în care existau încă rămășițe ale relațiilor feudale.

Satul românesc din trecut înota în beznă, în sensul larg și dezolant al acestui cuvînt, o beznă a neștiinței de carte, de vreme ce aproape jumătate din populația rurală era anal-fabetă, și o beznă determinată de lipsa oricărei civilizații de ordin material: drumuri nepietruite; case de lut învelite în marea lor majoritate cu stuf sau cu șindrilă; oameni desculți și zdrențuiți, mulți dintre ei neposedînd nici o brazdă de pă-

mînt, împinși de nevoile vieții să slugărească în gospodăriile chiaburești sau pe latifundiile moșierești; un medic la cîteva mii de locuitori, nici o casă de nașteri, cîteva dispensare și tot pe atîtea farmacii în cuprinsul unui întreg județ.

Nici orașul românesc din trecut nu arăta mai bine, acesta fiind, foarte adesea, un sat ceva mai mare, lipsit și el de străzi bine pavate, uneori lipsit de lumină electrică, fără „baie comunală“, fără bibliotecă, cinematograful sau teatrul, numai unele dintre ele adăpostind gimnaziile mizere sau școli de meserii, spitale insuficient utilizate și mici ateliere meșteșugărești. Numai Capitala țării, capitalele vechilor provincii și puține din capitalele fostelor județe se puteau numi orașe, înzestrate cu așezăminte gospodărești, economice și culturale care să le poată diferenția de sate. Numai în jurul acestora erau amplasate cele cîteva întreprinderi industriale existente pînă în anul eliberării, aproape toate create exclusiv cu participarea capitalurilor străine, — adevărate închisori pentru mii și mii de fii ai acestui popor, care lucrau aci în condiții inumane, supti de foame și măcinați de boli.

„Marile izbînzi împlinite pînă acum“ înseamnă magistrale asfaltate și drumuri bine pietruite care brăzdează țara de la un capăt la altul și pe care aleargă neconținut autovehicule de producție românească; înseamnă case noi, durate din cărămidă, învelite cu tablă sau țiglă, care au schimbat jalnica înfățișare de altă dată a satelor, — case în care arde lampa electrică, pot fi văzute mobile fine, aparate de radio, televizoare și aragaze; înseamnă tractoare, semănătoare, combine de secerat-treierat, prășitoare mecanice și tot felul de alte unelte agricole, care au eliberat pe țăran de greutatea unor epuizante munci fizice și au creat condițiile trecerii la cooperativizarea generalizată a agriculturii; înseamnă școală generală în fiecare sat, cu învățători și profesori bine pregătiți; înseamnă cămine culturale în cadrul cărora lucrează mii de artiști amatori, care pun în valoare tradițiile locale, folclorul național și muzica populară, înseamnă teren de sport, bibliotecă și cinematograful în fiecare sat.

„Marile izbînzi împlinite pînă acum“ înseamnă hidro și termocentrale de mari dimensiuni, cum numai visurile unor

iluminați ar fi putut să-și imagineze; înseamnă fabrici și uzine moderne împrăștiate rațional pe tot cuprinsul țării, mine și schele petroliere noi, acolo unde nimeni nu s-ar fi gândit că pământul țării ascunde astfel de bogății; înseamnă cartiere de locuințe luminoase, școli profesionale, licee, institute de învățământ superior, de cultură și artă în care sute de mii de tineri se pregătesc pentru munca lor creatoare de mâine.

„Marile izbânzi împlinite pînă acum“ înseamnă trecerea bogățiilor țării în mâinile întregului popor, drepturi egale pentru toți cetățenii patriei — români, și de alte naționalități —, înseamnă participarea maselor celor mai largi ale poporului la exercitarea puterii, la conducerea și rezolvarea treburilor de stat și obștești, înseamnă politică de pace și relații prietenești — în spiritul doctrinei despre coexistență pașnică — cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduirea lor socială. Toate acestea sînt izbânzi împlinite de poporul român în anii care au trecut de la eliberarea sa de sub jugul fascist, ele constituie încununarea muncii pline de abnegație a întregului popor — muncitori, țărani și intelectuali — în răstimp de numai două decenii din istoria sa, cheazășie a unor înfăptuiri și mai mari pentru etapa istorică în care am intrat.

În preziua sărbătoririi eliberării sale din acest an, poporul român, prin reprezentanții săi legitimi, și-a dat o nouă Constituție, care consfințește marile izbânzi împlinite pînă acum și deschide perspective largi pentru dezvoltarea în viitor a țării noastre pe calea desăvîrșirii construcției socialiste. În România, socialismul a învins deplin și definitiv, la orașe și sate, sîntem o republică socialistă: Republica Socialistă România ! Consfințirea stărilor sociale avansate din țara noastră, în această Cartă a libertății și suveranității naționale, ne umple inimile de îndreptățită mîndrie patriotică și — stăpîniți de sentimentul curat al recunoștinței pentru toți aceia care au contribuit cu mintea și cu brațele lor la înălțarea scumpei noastre patrii pe culmi de propășire materială și culturală — privim cu încredere spre viitor. Intrevedem de pe acum chipul luminos al țării de mâine, o țară dezvoltată multilateral în domeniul industriei, cu o agricultură înfloritoare,

cucerind noi poziții de prestigiu pe teritoriul științei, artei și culturii.

Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, clerul și credincioșii ei, prețuiește tot ce s-a înfăptuit în țara noastră pentru binele poporului și mărturisește deschis, cu prilejul acestui popas festiv, că starea de înflorire a patriei, realizată în acești ultimi ani, și-a avut răsfrîngeri binefăcătoare și pentru viața și lucrarea ei. Cu sprijinul larg al statului, Biserica și-a restaurat acum o serie de monumente de mare valoare istorică și artistică, a pășit în cîmpul larg al relațiilor interortodoxe și intercreștine în general, unde s-a afirmat ca o instituție plină de vitalitate, stăpînind perfect doctrina evanghelică, și determinînd puncte de vedere proprii în abordarea — de pe poziții teologice — a marilor probleme care se pun astăzi în fața conștiinței lumii contemporane. Pentru toate aceste motive, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române își pleacă fruntea în fața amintirii celor ce s-au jertfit pentru făurirea vieții celei noi în patria noastră și, unindu-și cugetul cu acela al întregului popor, glăsuiesc din adîncul inimii: Trăiască Republica Socialistă România !

REDACȚIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

SENSUL CREȘTIN AL PRIETENIEI ȘI ROADELE EI

Marcu II, 3—4

Una dintre bucuriile mari și curate ale vieții omenești este prietenia. Prietenia este mai mult decât o bucurie; ea e o podoabă a sufletului pe care-l înfrumusețează cu lumină, zîmbet și fericire. Cîți n-au dorit și nu doresc căldura și mîngîierile prieteniei! În cîte pagini de carte, de scrisori, de documente, în cîte chipuri de pe monumente, în cîte statui, tablouri și fotografii nu sînt incrustate amintiri ale prieteniei, care înfruntă vremurile și întîmplările cu o rezistență aproape nepieritoare.

Toți oamenii, din toate timpurile și de pretutindeni, au cunoscut binefacerile și dulceața prieteniei. Lumea veche îi consacră temple, statui, tratate, dialoguri, poezii, ore în programele școlare, discuții peripatetice și academice, prețuire aleasă și aplicații felurite, începînd cu primele licăriri ale unei apropieri, pînă la tratativele de pace în care, adesea, se jura pe prietenie. Numele unor oameni deosebiți au ajuns ilustre în istoria culturii universale și fiindcă au scris pagini de aur despre virtutea prieteniei; sînt nume ca cele ale lui Homer, Platon, Aristotel, Cicero, Plutarh, etc. Cei vechi vedeau în prietenie o «înțelegere plină de bunăvoință și dragoste asupra tuturor lucrurilor divine și umane» (Cicero).

Ceea ce aceștia numai întrezăriseră, creștinismul a descoperit luminos și adînc în prietenie, și anume o lucrare și o purtare izvorite din dragostea curată pentru tot binele prietenului. Prietenia este o virtute care nu pune condiții și care merge pînă la jertfă. E prietenia pe care a adus-o, a predicat-o și a practicat-o Mîntuitorul nostru Iisus Hristos în timpul vieții Sale pămîntești.

Prietenia lui Hristos este dragostea lui Hristos, dreaptă, fără ascunzișuri și, totală. El vindecă bolile, dă hrană mulțimilor, învie morții și mîngîie pe fiecare, fără a cere nimic în schimb. Această prietenie, în general aprinde din cînd în cînd același sentiment și la unii dintre cei ce-L vedeau purtîndu-se astfel: e cazul cu cei patru inși care nu s-au lăsat

pînă n-au introdus la Domnul pe paralticul din Sfinta Evanghelie de astăzi (Marcu II, 3—4). Acești oameni s-au ostenit așa de mult atît pentru că ei credeau în puterea vindecătoare a Mintuitorului, cit și pentru că — mai ales pentru că — iubeau din toată inima pe nefericitul bolnav. Ce prietenie minunată a arătat Iisus Apostolului Ioan, Apostolului Petru — pe care l-a salvat de la înec și l-a iertat, după ce se lepădase de trei ori de Domnul —, Apostolului Pavel pe care l-a făcut un vas ales al Evangheliei Sale, tuturor apostolilor pe care-i scapă din furtuna de pe mare și nouă tuturor pentru care a venit să-și dea viața pe cruce. El însuși proclamă că adevărata prietenie cere o dragoste incununată de jertfă: «Dragoste mai mare decît aceea ca cineva să-și pună sufletul său pentru prietenii săi, nimeni nu are» (Ioan XV, 13).

Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți au semănat pretutindeni sămînța neasemuitei prietenii trăită de Domnul. Nu se poate spune în cuvinte cită alinare a aruncat această dulce prietenie în sufletele milioaneilor de sclavi și de nefericiți ai veacurilor primare! Citim și azi cu emoție rîndurile Sfîntului Pavel, în favoarea sclavului Onisim, sau pe cele ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, al părinților capadocieni, ale Fericitului Augustin, ș. a., apărînd cauza nefericiților robi sub apăsarea cruntă a legilor romane sau bizantine și a stăpînitorilor neîndurători; robi, dintre care Biserica a chemat atîția la vrednicia preoției și a episcopatului.

Biserica s-a împodobit cu perechi de prieteni care stau peste veacuri ca mărgăritare de mare preț pe pieptul ei: Sfinții Ignatie și Policarp, învățații Clement și Origen, Origen și Grigorie Taumaturgul, Sfinții Ciprian și Pontius, erudiții Eusebiu și Pamfil, Sfinții Atanasie și Antonie, Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz și Grigorie de Nissa, Vasile cel Mare și Atanasie, Fericitul Ieronim și Sfîntul Grigorie de Nazianz, Fericții Ieronim și Augustin, Paulin de Nola și Niceta de Remesiana, Sfîntul Ioan Gură de Aur și Vasile de Rafanea, etc. S-au încheat prietenii neuitate între profesori și studenți, între studenți creștini, între studenți creștini și necreștini, între ierarhi cu reședințe apropiate sau îndepărtate, ori în cadrul sinoadelor ecumenice, între părinți ai pustiului și ucenici sau oaspeți din afara.

Prietenia a înflorit în creștinism ca un trandafir al harului, al smereniei, al bunătății, al iubirii. Ea era atmosfera firească a vieții creștine. Sfîntului Ioan Gură de Aur are aceste aprecieri asupra prieteniei: «Prietenul este mai plăcut decît această viață pămîntescă. Mulți oameni, după moartea prietenilor lor, se rugau să nu mai trăiască. Cu adevărat, prietenul este mai dorit decît însăși lumina. Este mai bine pentru noi să se stingă soarele, decît să fim lipsiți de prieteni». Prietenia a ocupat și ocupă pagini nenumărate din scriitorii sacri, începînd cu Sfînta Scriptură, trecînd prin Sfinții Părinți și acel Teodor Prodromul, care scrie în secolul al XII-lea o poezie de 500 versuri despre *Exilul prieteniei*, și pînă în zilele noastre, cînd această virtute este elogiată pretutindeni.

Tehnica, știința, congresele de tot felul, în atîtea părți ale pămîntului, călătoriile, contactele, scurtarea distanțelor și munca în comun contribuie considerabil astăzi la încheierea de prietenii noi sau la desăvîrși-

rea celor vechi. Niciodată nu s-au cunoscut și nu s-au apreciat unii pe alții atîtîia oameni ca în vremea noastră; oameni de la distanțe foarte mari și cu feluri de viață foarte diferite, pe care evoluția spiritului omenesc și tehnica îi împing să se apropie. să discute și uneori să hotărască lucruri de interes comun.

Prietenia care rezultă sau ar putea rezulta din asemenea întîlniri trebuie cultivată și întărită pentru că ea favorizează unitatea și pacea oamenilor. În Biserica Mîntuitorului, Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Creștină pentru Pace au însemnat și înseamnă pași mari înainte pe acest drum. Prietenia e un factor hotărîtor pentru omenire.

Ea promovează și întărește egalitatea între oameni; Mîntuitorul adresează aceste cuvinte Apostolilor: «De acum nu vă mai numesc slugi, căci sluga nu știe ce face domnul său; ci v-am numit prieteni, pentru că toate cîte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am arătat vouă» (Ioan XV, 15).

Prietenia este mai ales o armă morală puternică împotriva războiului, pentru că ea preîntîmpină nedreptatea, violența, pofta, lăcomia, neadevărul pe care cineva nu le poate practica pe seama prietenului său. Oamenii își însușesc virtutea prieteniei, făcînd din ea o forță morală și o bucurie sfîntă pentru toți.

După cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur, ei sînt frații noștri, scutul și bucuria, cinstea și nădejdea noastră. «Prietenul credincios este acoperămint tare; și cel ce l-a aflat pe el, a afiat o comoară» (Sirah VI, 14). Amin!

Pr. Prof. IOAN COMAN

LA ADORMIREA MAICII DOMNULUI

*«Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta,
în haină aurită, îmbrăcată și prea înfrumusețată» (Ps. XLIV, 11).*

Ne-am adunat astăzi în acest sfînt locaș ca să prăznuim, plini de credință și pietate, sărbătoarea creștină închinată Adormirii Maicii Domnului. Astăzi Sfînta Fecioară Maria, Maica Domnului, trecînd din cele pămîntești la cele veșnice, este primită în ceruri, cu multă slavă, de îngeri, de sfinți și de preaiubitul său Fiu, care o așază pe tron de-a dreapta Sa ca pe o împărăteasă, așa după cum arată cu mulți ani înainte împăratul și proorocul David cînd spune: «Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, în haină aurită, îmbrăcată și prea înfrumusețată» (Ps. XLIV, 11).

Sărbătoarea de azi, ca și celelalte sărbători creștinești, ne dă prilejul nu numai să ne amintim de unele fapte de seamă din trecutul Bisericii,

ci să și rețrăim întru totul aceste fapte, așa cum s-au întâmplat sau au fost ele. Pentru aceasta noi în sârbătoare de azi prăznuim și în același timp trăim cele ce s-au petrecut la Adormirea Maicii Domnului. Astfel noi o însoțim la groapă pe Sfânta Fecioara Maria împreună cu Apostolii, o plîngem și-i aducem cîntări de laudă cu aceștia, luăm parte la îngroparea ei, dar în același timp privim cum Maica Domnului este primită în ceruri de cete de îngeri, și de dumnezeiescul său Fiu, și cu cinste multă este așezată pe tron împărătesc alături de Fiul său, Domnul nostru Iisus Hristos.

Cine este fecioara aceasta pe care cerul o primește ca împărăteasă. pe care îngerii și sfinții o laudă și i se închină, pe care credincioșii o roagă și o cinstesc? Cine este fecioara aceasta mai presus de toți sfinții, și de îngeri? Cine este ea și care sînt meritele care au învrednicit-o de atîta cinste în fața oamenilor, a sfinților, a îngerilor și a lui Dumnezeu?

Este Fecioara Maria, născătoare după trup a Fiului lui Dumnezeu, a lui Mesia, a Mîntuitorului, prin care noi am fost sloboziți din robia diavolului, a păcatului și a morții. Ea este prefigurată în scara, pe care o vede patriarhul Iacob în somnul său, care leagă cerul cu pămîntul, pe ea urcînd și coborînd cete de îngeri, pentru că ea a făcut legătura din nou între cer și pămînt, prin ea coborînd Dumnezeu pe pămînt și ridicîndu-se omul de pe pămînt la cer. Ea este rugul pe care-l vede Moise arzînd fără să se mistuiască. Ea este ușa încuiată prin care va trece împăratul lui Israel fără a o deschide. Ea este fecioara care «va lua în pîntece și va naște fiu pe Emanuil», pe Mîntuitorul nostru, după cum spune proorocul Isaia. Ea este împărăteasa pe care o vede astăzi împăratul și proorocul David că se încununează în cer și șade de-a dreapta Fiului, îmbrăcată în haină strălucitoare de aur și prea înfrumusețată. Ea este femeia care are veșmînt soarele, așternut picioarelor luna și pe cap o cunună împodobită cu 12 stele, pe care o vede în viziunea sa Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan. (Apoc. XII, 1).

Ea se naște ca rod al rugăciunii și dar al lui Dumnezeu, din poporul ales, din neamul lui David, din dreptii și bătrînii, Ioachim și Ana. Ea este fecioara pe care pămîntul o închină slujirii lui Dumnezeu, care petrece multă vreme în templu, îndeletnicindu-se cu rugăciunea, citirea cărților sfinte și cu viața pioasă.

Ea este fecioara neprihănită, albă și curată ca un crin, cea mai presus dintre fecioarele lui Israel care se învrednicește să fie aleasă de Dumnezeu să nască, fără de bărbat, din trupul său, pe Fiul lui Dumnezeu, pe Mîntuitorul făgăduit.

Cît de vrednică este această fecioară pentru acest lucru dumnezeiesc o vedem din cuvintele cu care o salută îngerul cînd îi spune: «Bucură-te cea plină de har, Domnul este cu tine, binecuvîntată ești tu între femei» (Luca I, 28).

Ea este plină de har pentru că în ea se sălășluise deplinătatea harului lui Dumnezeu, adică un har mai mare decît cel primit de sfinți, căci aceștia au primit numai o parte, iar Fecioara îl primește în întregime.

Ca urmare a acestui har și a silințelor sale, Fecioara a reușit să nu aibă nici un păcat în viața sa, nici cu gândul, nici cu cuvântul și nici cu fapta. Și chiar păcatul strămoșesc i-a fost șters de Duhul Sfint cu această ocazie, în ea nemairămînînd nici acea înclinare spre rău, care în noi încă rămîne și după primirea botezului. Curăție deplină, desăvîrșită, vrednic vas ales ca în sinul său să se sălășluiască și să ia ființă, ca om, Dumnezeu-Fiul. «Domnul este cu tine!» Cu cine poate fi Domnul? Cu cei păcătoși, cu cei răi? Nu, pentru că, numai cu cei buni, cu cei curați, cu cei fără de păcat este Domnul, așa cum este cu Fecioara.

«Binecuvîntată ești tu între femei». Ce femeie poate fi binecuvîntată înaintea lui Dumnezeu? Numai femeia cinstită, curată, dreaptă, fără pată, așa cum este Fecioara.

Iată ce salută îngerul în persoana acestei Fecioare! Iată meritele care o învrednicesc în fața lui Dumnezeu să fie mamă a Fiului Său, mamă a Mîntuitorului, mamă a lui Dumnezeu!

Cum răspunde Fecioara chemării care i se face? Refuză ea oare să se supună? Nu, ci din contră ea primește, fără ezitare, ca prin ea să se aducă la îndeplinire această mare taină dumnezeiască. «Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău!» Din acest moment ca urmare a supunerii ei depline, începe mîntuirea neamului omenesc, căci din această clipă, în pîntecul său se zămislește Mîntuitorul, adică începe să-și formeze trup omenesc Dumnezeu-Fiul, prin lucrarea Duhului Sfint, care umbrind pe Fecioara neprihănită îi dă puțința ca în mîrginitul său sin să cuprindă pe chip nemărginit și din sîngiurile sale curate și feciorelnice să formeze, în chip tainic și neînțeles, trupul omenesc al Mîntuitorului, al Fiului lui Dumnezeu, devenind prin aceasta Născătoare de Dumnezeu și maică a lui Dumnezeu.

Eva a adus păcatul în lume prin neascultare. Fecioara Maria aduce mîntuirea prin ascultare. Eva a ieșit din voia lui Dumnezeu și a căzut în păcat, Fecioara Maria intră întru totul în voia lui Dumnezeu și este fără de păcat și plină de virtuți înaintea Lui. Eva nu crede cuvîntul lui Dumnezeu și cade în păcat, aducînd blestemul asupra întregului neam omenesc. Fecioara Maria crede cuvîntul lui Dumnezeu și ajută astfel la ridicarea păcatului din lume, aducînd binecuvîntarea lui Dumnezeu peste neamul omenesc.

Dar ea nu este numai supusă și ascultătoare lui Dumnezeu, ci și smerită. Ea se smerește mai ales cu ocazia nașterii Fiului său, pentru că deși știa că naște pe Mîntuitorul, pe Fiul lui Dumnezeu, ea primește să-L nască într-un staul sărăcăcios, în prezența animalelor domestice de aci, și apoi să-L culce în ieslea acestora. Apoi ea trăiește o viață smerită, săracă, modestă, neștiută de nimeni, plină de muncă, dar și de curăție și duioșie în satul Nazaret, alături de Fiul său, de Fiul lui Dumnezeu, pe care-L îngrijea cu dragoste de mamă și care creștea cu vîrsta și sporea cu înțelepciunea și harul, fiindu-i întru totul supus și ascultător (Luca II, 52).

De asemenea modestă și smerită s-a arătat Fecioara și în vremea precădicii publice și a lucrării mîntuitoare a Fiului său, trecînd totdeauna neobservată și fără a căuta să-și facă o laudă din faptul că este mama Acestuia.

Era o mamă fericită pentru că născuse, în chip minunat, pe Fiul lui Dumnezeu, dar în sufletul său simțea că cu acest Fiul al său și al lui Dumnezeu, se vor petrece lucruri mari și că ea va trebui să treacă prin grele încercări, mai ales de atunci când cu ocazia prezentării copilului la templu, Dreptul Simeon, căruia Dumnezeu îi lungise zilele pînă va vedea mîntuirea lui Israel, îi prezisese grozava durere pe care avea să o îndure: «Iar prin sufletul tău va trece sabia» (Luca II, 35). Ea avea să fie mama cea mai nefericită și cea mai chinută, privind neputincioasă chinurile groaznice ale crucii la care era supus Fiul său. Nu se poate închipui o durere mai mare ca aceea pe care a îndurat-o Fecioara la picioarele crucii, cînd privea la chinurile în care agoniza Fiul său! Și în acest moment ca și în întreaga sa viață, ea dă dovadă de o supunere deplină la voia lui Dumnezeu și în marea ei durere primește totul cu smerenie și liniște lăuntrică, știind că toate acestea vin de la Dumnezeu și că vor fi spre binele tuturor. Chinurile ei, de mamă, la picioarele crucii au fost chinuri de mucenic, mai mari decît acestea, pentru că nici un mucenic și nici chiar toți la un loc n-au suferit într-o așa măsură cît a fost suferința acestei mame îndurerate.

Restul anilor vieții sale, după înălțarea la ceruri a Domnului nostru Iisus Hristos, l-a petrecut tot în aceeași viață pioasă și curată ca înainte, în tovărășia Sfinților Apostoli și a primilor creștini, cărora le dezvăluia lucruri și fapte din viața Fiului său pe care aceștia nu le cunoșteau.

Aceasta este Fecioara pe care Biserica în cultul său o numește «preasfîntă», pentru că prin viața ei și harul primit s-a ridicat la o sfințenie mai presus decît toți sfinții; pentru aceea cultul ei, spre a se deosebi de al sfinților se cheamă «supracinstire»; «curată», pentru că ea a trăit fără de păcat, ca urmare a sirguinței sale și harului primit; «prea binecuvîntată», pentru că este binecuvîntată de Dumnezeu mai mult decît toți credincioșii, sfinții și îngerii; «slăvită», pentru că nimeni n-a fost vreodată cinstit de Dumnezeu într-o măsură mai mare ca ea, care este după cum cîntă Biserica «mai cinstită decît heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii»; «stăpînă», pentru că pe ea o recunoaștem de doamnă și stăpînă a noastră, căreia ne închinăm și o chemăm în ajutor, fiind întru totul supuși ei; «pururea fecioară», pentru că ea rămîne mereu fecioară, înainte de naștere, în timpul nașterii și după naștere, pînă la sfîrșitul vieții ei.

Nu pietatea sau dragostea noastră au ridicat-o pe Fecioara Maria la o cinstire așa de mare. Cinstirea care i se dă în ceruri ca unei împărătese, ne-o arată însuși Duhul Sfînt prin cuvintele grăite de împăratul și proorocul David, cu multă vreme înainte cînd spune că va sta ca împărăteasă de-a dreapta Fiului său, plină de frumusețe, îmbrăcată în haină strălucitoare de aur. Adică Sfînta Fecioară Maria după trecerea sa din cele pămîntești la cele veșnice, s-a învrednicit de toată lumina și strălucirea pe care Dumnezeu a revărsat-o asupra ei, veșmintele ei fiind strălucitoare ca aurul, cum spune proorocul David, sau ca soarele, cum spune Sfîntul Evanghelist Ioan.

Despre cinstirea pe care avea s-o aibe pe pământ de la credincioșii spune însăși Fecioara când răspunde cu cuvintele profetice verei sale Elisabeta: «iată de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca I, 28). În fața ei se pleacă de la început și pînă azi toți credincioșii, cinstind-o că s-a învrednicit a fi Maica lui Dumnezeu, dar nu numai pentru aceasta, ci și pentru viața ei aleasă și pentru virtuțile sale deosebite: credință tare, ascultare, curăție deplină și mai ales smerenie, pentru care și Dumnezeu a cinstit-o după cum însăși declară: «că a căutat spre smerenia roabei Sale...», «și mi-a făcut mie mărire Cel puternic...» (Luca I, 48—49).

De la început cultul Sfintei Fecioare a luat o mare dezvoltare. În cinstea ei s-au ridicat biserici mărețe, icoana ei a fost așezată la un loc de mare cinste în toate locașurile de cult ca și în casele credincioșilor; ei i s-au închinat imnuri și cântări de laudă; ei i se adresează rugăciuni și cereri de către toți credincioșii și de către Biserică; în cinstea ei s-au alcătuit slujbe de laudă și chemare în ajutor, ca acatistele și paraclisele; toată Biserica o cheamă în ajutorul credincioșilor săi cerîndu-i neîncetat milă prin cuvintele: «Preasfintă Născătoare de Dumnezeu, miluiește-ne pe noi», cu un cuvînt spre ea se îndreaptă neîncetat din toate părțile glasurile tuturor credincioșilor cerîndu-i ajutorul său pe care-l primesc cu prisosință.

Credincioșii cinstesc pe toți sfinții dar nici unul dintre aceștia nu se bucură de o cinstire mai mare ca Fecioara Maria. Nici unul din ei nu ocupă un loc atît de mare în viața credincioșilor și nu este cinstit cu atîta căldură și pietate. Deci pe drept cuvînt putem spune că cuvintele ei s-au îndeplinit întru totul pentru că azi o fericesc toți credincioșii care urmează Fiului ei și pe drept cuvînt o putem socoti împărăteasă și doamnă a acestora, cum însăși Biserica o numește în cultul său.

Ea este pentru toți credincioșii de două ori mamă: o dată este mamă Fiului lui Dumnezeu, pe care L-a născut ca om pe pământ și a doua oară este maica noastră a tuturor credincioșilor, care prin har sîntem frați cu Fiul său, Domnul Iisus Hristos.

Ca mamă a lui Dumnezeu, potrivit vredniciei de mamă care este nemărginită, primește în ceruri din partea Fiului său toate harurile, fiind socotită pentru aceasta un ocean nesfîrșit de haruri. Ca maică a noastră a credincioșilor, dragostea ei de mamă este nemărginită și pentru aceasta ea ne împărtășește, din belșug și cu dărnicie din toate harurile sale, fiind pentru noi un ocean nesecat de haruri (cf. Ilie Miniati, *Didahii și predici*, București, 1945, p. 648—649).

Ca mamă a lui Dumnezeu are o îndrăzneală mai mare către Fiul ei decît toți sfinții și îngerii la un loc, și Fiul său nimic nu-i poate refuza cînd se roagă pentru noi, ca una care L-a purtat în sîn, L-a născut și L-a crescut.

Ca mamă a noastră ea ne învăluie cu o dragoste cum numai mamele au pentru fiii lor. Ea se roagă pentru noi neîncetat la Fiul său și Dumnezeu pentru tot binele nostru și trebuie să știm că nu avem o altă rugătoare mai caldă și mai stăruitoare către Dumnezeu ca această Maică a Domnului și a noastră.

Dar care este cea mai potrivită cinstitoare pe care se cuvine să i-o aducem noi Fecioarei-Mame? Urmarea virtuților ei. Adică s-o luăm ca model al vieții noastre de creștini și la fel ca și ea să ne străduim a avea aceleași virtuți mîntuitoare care i-au adus atîta cinstitoare: credință, ascultare și supunere voii lui Dumnezeu, smerenie, curăție deplină, sufletească și trupească, iubire către toți semenii. Aceasta este cinstitoarea cea mai potrivită pe care i-o putem aduce și pe care aducîndu-i-o, să putem ajunge și noi, prin rugăciunile ei și ajutorul Fiului său și prin străduințele noastre, la iertarea de păcate și la dobîndirea mîntuirii.

Totdeauna să ne îndreptăm gîndul și ruga noastră către Fecioara. Mamă, dar mai ales azi cînd prăznuim Adormirea sa și s-o rugăm așa: «Preasfîntă Fecioară, Maică a lui Dumnezeu și maica noastră! Astăzi cînd prăznuim trecerea ta din cele pămîntești la cele veșnice, azi cînd te așezi pe tron de slavă ca o împărăteasă a cerului, cînd ca Maică a lui Dumnezeu primești toate harurile pe care Dumnezeu-Fiul le dă Maicii Sale, revarsă aceste daruri, din belșug, peste noi fiii tăi și ne ajută, cu puterea și dragostea ta, ca și noi să dobîndim de la Dumnezeu ajutorul Său spre mîntuire. Ajută-ne în nevoile noastre trupești și sufletești, ajută-ne în lupta cu ispita și păcatul. Ajută-ne să devenim mai buni, mai drepecți, mai curați, mai puțin egoiști, mai iubitori între noi. Ajută-ne să trăim în înțelegere și pace unii cu alții și să înfăptuim cuvintele Fiului tău: «precum în cer așa și pe pămînt».

Pr. GH. IORDĂCHESCU

CUVÎNT LA ZIUA DREPTMĂRITORULUI ÎMPĂRAT JUSTINIAN

(2 august)

Din tot începutul măsurării timpului, omul a încrestat pe răbojul zilelor ce trec nume de oameni, însemnări de fapte și evenimente care, toate la un loc, vorbesc despre strădania și realizările mărețe ale sale în lume.

Calendarul creștin, în această privință, este și el un răboj care fixează în timp oameni și fapte mărețe. Sînt acolo, încrestate cu litere de aur, nume de oameni asemenea nouă, dar care, pentru credința și pentru zelul lor plin de focul dragostei pentru Dumnezeu și pentru oameni, au transformat firea lor în fire cerească. Pe ei, Sfînta Biserică ni-i pune înainte, ca pe niște făclii luminoase, ca să ne lumineze calea și credința, prin pilda vieții lor, vrednică de a fi urmată de noi în viața noastră.

Una din aceste mari figuri ale creștinătății este dreptul împărat Justinian a cărui pomenire o săvîrșim astăzi și al cărui nume stăruie cu strălucire de aur pe cerul înstelat de sfinți ai Bisericii creștine.

Născut din părinții Sabatius și Vigilanția, în localitatea Tauresium de lângă fortăreața Bederiam din provincia Dardaniei, căpetenia de mai târziu a imperiului bizantin, este de origine macedoneană, făcînd parte din marea familie a vlahilor din sudul Dunării.

• Pregătirea și ascensiunea lui se datoresc în primul rînd unchiului său, împăratul Justin I, care așunese la tronul împărăției Bizanțului în anul 518, pentru calitățile sale de ostaș.

Prin grija unchiului său, tinărul Justinian a făcut studii superioare la Constantinopol, studiînd filozofia, dreptul, matematicile, arta și mai ales teologia. Așa a ajuns el stăpîn pe cunoștințe vaste și folositoare, devenind un om influent la curtea împărătească, unde a ocupat cele mai mari funcții de stat și a ajuns sfetnicul și mîna dreaptă a împăratului Justin.

Din fire, el era înclinat spre asceză și viață contemplativă. Biograful său, Procopie din Cezareea, spune că se scula de vreme, nu bea vin ci numai apă, minca numai vegetale și uneori postea chiar și două zile fără mîncare. În acest fel, sufletul său devenea pios și însetat de adevărurile sfințe.

Din anul 527 cînd a fost uns ca împărat al Bizanțului, și pînă la moartea sa, în 565, dreptul împărat Justinian se simțea răspunzător de conștiințele supușilor săi, pe care-i dorea uniți într-o singură și dreaptă credință.

Toată activitatea lui politică, socială, religioasă și culturală poartă pecetea dorinței sale ca toți să fie una în credință și în simțire. La aceasta l-a ajutat desigur și timpul.

Epoca în care a trăit acest împărat al Bizanțului a fost cea mai productivă pentru înflorirea culturii și artei creștine. Se potoliseră focurile de luptă ale primelor erezii ce bîntuiseră Biserica timp de două secole și mai bine: ici-colo, mai pîlpăiau neliniști legate de interese politice: erau teritoriile răsăritene unde ereticii amenințau a se rupe de la trupul imperiului bizantin, iar la porțile imperiului băteau încă popoare barbare.

De aceea, dreptul împărat Justinian și-a pus ca deviză a politicii sale bisericești păstrarea unității suflotești a supușilor săi, prin păstrarea credinței ortodoxe.

Pentru refacerea vechiului și marelui imperiu roman, pe lângă recuceririle din Africa, Spania și Italia și pe lângă războaiele de apărare, în toate părțile frontierelor împărăției bizantine, împăratul Justinian duce o luptă mai nobilă și mai umanitară: aceea de a uni suflotește pe supușii săi, prin realizarea unei singure credințe, a unei singure Biserici creștine, în forma ei lăsată de Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți, adică sobornicească și apostolească.

Întru realizarea acestei unități, împăratul Justinian luptă împotriva ereziilor, a rătăcirii de la dreapta credință. El considera pe bună dreptate că cea mai mare cauză a dezbinării oamenilor este rătăcirea de la adevăr. Pentru acest motiv, dreptul împărat Justinian a pus în slujba Bisericii

creștine nu numai puterea sa împărătească, ci și cunoștințele sale teologice, prin scrisori cu cuprins teologic, scrise de el însuși, ca și prin alte scrieri teologice din timpul său, pe care le-a întărit cu autoritatea sa împărătească. Astfel, el opune ereticilor doctrina ortodoxă în tratate teologice și edicte și legiuiri menite a apăra credința și unitatea sufletească a credincioșilor din întreg imperiul bizantin.

Cu aceste mijloace, el se adresează ierarhilor vremii sale, căutând pacea și armonia între patriarhii apostolici.

Împăratul Justinian s-a ocupat îndeaproape de toate problemele religioase ce frământau creștinătatea în timpul său și a reușit a pune rînduială și pace prin convocarea Sinodului al V-lea Ecumenic, în anul 553.

Dar dorința de a păstra unitatea sufletească a supușilor împărăției sale nu s-a limitat numai la acestea. Împăratul Justinian a unit pe credincioșii imperiului său prin acte economice, politice și sociale, pe a căror trăinicie a asigurat-o prin faimosul cod de legi ce-i poartă numele. Activitatea legislativă a împăratului Justinian încreștinează obiceiurile și drepturile oamenilor. În ea se vede o mare grijă pentru dreptatea socială și o vie preocupare de moralitatea publică. Vechea și nedreapta concepție sclavagistă cu privire la drepturile personale este schimbată cu noua legiuire justiniană care ridică pe femeie la drepturi egale cu bărbatul. Se admit acum căsătorii între diferite clase sociale. Relațiile dintre părinți și copii devin mai umane și emancipate; sclavajul este imblinzit.

Principiul legiuirilor lui Justinian este dreptul natural pe care acest drept împărat îl scoate în evidență, și formează baza legislațiilor moderne de mai târziu. Ca om al timpului său și creștin, împăratul Justinian taie rădăcinile amare ale aristocrației păgine. S-a vorbit și pe bun drept de republica creștină a împăratului Justinian, în care Evanghelia lui Hristos era sufletul care anima toată legea și buna rînduială.

Dar activitatea împăratului Justinian nu s-a mărginit numai la drept: acest țaran din Macedonia și-a pus pecetea marelui său suflet în literatură, știință și artă. A adunat din toate părțile talentele cele mai variate și pe cei mai osîrdnici ostenitori cu mîntea și cu brațele. Literați, oameni de știință, tehnicieni, artiști și pictori sînt mobilizați de la un capăt la altul al imperiului și, sub oblăduirea împăratului Justinian și a soției sale Teodora, se răspîndesc în tot imperiul binefacerile culturale și artistice care și astăzi ne încîntă privirile și stîrnesc admirația întregii lumi. Biserici și palate, clădiri de utilitate publică umplu întreg imperiul, încît de la o parte la alta a lui stăruie și azi numele de semănător al culturii, mecena artelor și culturii.

În fruntea tuturor stă în statură de bastion al spiritului bizantin marea biserică Sfînta Sofia din Constantinopol, inaugurată la 27 decembrie 537. Sinteză a geniului roman și oriental, biserica lui Justinian este concretizarea dorinței și idealului său unificator într-o singură credință și o singură și mare lume — lumea bizantină.

S-au întîlnit aci și s-a realizat unirea tuturor încercărilor artistice și tehnice a zeci de veacuri din toate regiunile lumii cunoscute, chip și concretizare a idealului de ecumenicitate a acestui mare împărat.

La inaugurarea ei, însuși împăratul, cuprins de fiorul extazului în fața acestei capodopere a geniului artistic, a strigat înălțînd mîinile spre cupola bisericii: «Slavă Ție, Doamne, că m-ai învrednicit să săvîrșesc o așa operă!» Și, cu gîndul la Solomon, care făcuse același lucru în Ierusalim, cu 16 veacuri înainte, a exclamat: «Te-am învins, o, Solomoane!»

E neputincios graiul și nereușită orice încercare de a expune în oțeva minute opera dreptului împărat Justinian, din cauza amănuntelor ce abundă în complexul ei; dar, ca orice lucru mare și desăvîrșit, ea poartă pecetea geniului cercetător al acestui mare om care a unit elementele ce formează esența Bizanțului.

Rezultatul strălucit al operei sale a fost înălțarea creștinismului la cel mai strălucit nivel ecleziastic. Pentru aceea, ochii noștri văd în jurul capului încoronat al împăratului Justinian nimbul de încadrare în rîndul sfinților și pietatea noastră îi aduce venerație ca unui drept om al lui Dumnezeu, recomandîndu-l conștiinței creștine ca model de urmat în ce privește realizarea noastră ca oameni și bun creștini. Din nenumăratele monumente ale operei sale, fiecare lucru ne amintește de credința lui, de pietate profundă, de perseverența și curajul și buna lui dorință de a face binele și a uni pe oameni. Toate acestea, axate pe iubirea de Dumnezeu și de oameni, fac din împăratul bizantin un împărat creștin; și aceasta face marea vrednicie a marelui și dreptului împărat Justinian.

Amintind astăzi de împăratul Justinian, nu putem trece cu vederea că acest nume și virtuțile care le insumează sînt purtate de însuși Întîistătătorul Bisericii noastre Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian al României.

Atît clerul, cît și credincioșii Bisericii noastre, care-l înconjurăm cu dragoste, știm, vedem, trăim adeva faptele reeditare a acțiunii de unire a inimilor credincioșilor păstoriți de Prea Fericirea Sa, a Bisericilor surori și a tuturor confesiunilor creștine, strădanie pe care Prea Fericirea Sa o depune cu timp și fără timp, de înfrățire și unire, pentru realizarea păcii și fericirii tuturor oamenilor.

Această strădanie se concretizează în realizări ai căror martori sîntem. Astăzi, la prăznuirea acestui mare împărat, prăznuim și ziua onomastică a Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian.

Sîntem convinși că în inima fiecărui credincios, ca și a fiecărui cleric din Biserica Ortodoxă Română, acest nume trezește sentimentul de iubire fiască și devotament sincer. De aceea, cu fiască supunere, venim a aduce Prea Fericirii Sale omagiul de adîncă supunere, de nețărmurită iubire și recunoștință pentru înțeleapta și buna oblăduire a sfintei noastre Biserici și pentru grija neadormită pentru mîntuirea credincioșilor și rugăm pe Bunul Dumnezeu să-i dăruiască pacea Sa cea sfîntă și deplină sănătate.

Arhim. JUSTINIAN DALEA

DESPRE SIMBOLUL CREDINȚEI

După cum știm, Sfinta Scriptură a Vechiului și Noului Testament și Sfinta Tradiție, adică Predania, păstrată în grai viu în Sfinta Biserică creștină, formează la un loc tezaurul descoperirii sau Revelației dumnezeiești.

Din acest tezaur, ca dintr-un izvor al vieții, se adapă ființa noastră spre o viață spirituală, spre o viață dumnezeiască, pentru ca să poată ajunge la desăvârșire și fericire, care se cuprind într-un singur cuvânt: mântuirea.

Conținutul acestui tezaur este nespus de bogat și de variat. Mulțimea învățăturilor cuprinse în izvoarele revelației dumnezeiești este așa de mare, încât toată teologia, nu poate s-o cuprindă. Dar cine poate spune — oricât de învățat ar fi cineva în domeniul religios, că poate să cuprindă și să-și amintească într-o singură străfulgerare de gând, toată comoara învățăturilor sfinte? Și, totuși, cel care nu poate să cunoască măcar în simburile întregul cuprins al învățaturii creștine, nu poate să se numească un creștin conștient și luminat.

De aceea, din tot începutul Bisericii creștine, Sfinții Apostoli — acești martori și văzători ai Cuvântului vieții — au căutat să cuprindă în cuvinte simple dar profunde tot ceea ce Mântuitorul nostru i-a învățat, a făcut și a hotărât, cu privire la mântuirea noastră.

Aceste lucruri se cuprind în 12 articole de credință, care, la un loc, formează Simbolul credinței, numit și Simbolul Apostolic. Acest rezumat al Descoperirii dumnezeiești dată de Mântuitorul prin Sfinții Apostoli poartă nemuritoare cuvinte ce cuprind în ele taina credinței creștine: «Cred întru Unul Dumnezeu Tatăl, Atoșitorul... Și întru Unul Domn Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu... Care pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire, s-a pogorât din ceruri și s-a intrat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om... Și întru Duhul Sfânt, Domnul de viață Făcătorul... Cel ce, împreună cu Tatăl și cu Fiul, este închinat și mărit».

Iată cele trei ipostaze ale credinței creștine: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Pe aceste fețe ale Sfintei Treimi se brodează cuvintele vieții noastre scrise în celelalte articole ale Simbolului credinței: creația lumii, mântuirea și sfințirea ei, adică ridicarea, apropierea de Dumnezeu în slavă și fericire veșnică. Simbolul credinței cuprinde învățătura despre Dumnezeu-Tatăl și facerea lumii văzute și nevăzute, despre Dumnezeu-Fiul și refacerea ei prin Mântuitorul Hristos și despre Dumnezeu-Sfântul Duh, Care de atunci și pînă la sfârșitul veacurilor sfințește pe cel credincios, și-l ajută a-și ajunge scopul desăvârșirii și fericirii.

Toate acestea sînt amintite în Simbolul credinței și atât de bine este concentrată întreaga învățătură și operă a mântuirii, încât, afară de aceste 12 articole ale Simbolului credinței, nu mai este nevoie de adăugat nimic, dar nici mai puțin de aceste 12 articole nu este iertat de șters sau de tăgădui.

A voit Dumnezeu să aleagă din omenire 12 apostoli, cărora le-a poruncit să meargă în toată lumea și să propovăduiască Evanghelia la toată zidirea, adică tot ce a făcut și a învățat El, iar aceștia au cuprins în învă-

țătura lor 12 fraze în care se cuprinde, ca într-un sîmbure, toată această învățătură și operă de mîntuire.

Acești 12 apostoli n-au propovăduit înțelepciunea lor, căci erau oameni simpli și necărturari, ci au propovăduit înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu: tot ce au văzut și au auzit de la Mîntuitorul, în preajma căruia au trăit timp de trei ani și jumătate, cit a ținut activitatea publică de mîntuire a Domnului nostru Iisus Hristos.

De aceea, cuprinsul Simbolului credinței este ceea ce au văzut cu ochii lor, au auzit cu urechile și au pipăit cu mîinile lor: Cuvîntul vieții, pe care L-au vestit.

Acest Cuvînt al vieții, cuprins pe scurt ca într-un rezumat în Simbolul credinței, îl ascultăm noi de aproape două mii de ani în Biserica lui Hristos. Este mărturia Apostolilor și totodată mărturisirea lor, pentru că, o dată cu propovăduirea acestui Cuvînt, ei și-au dat și viața, pecetluind mîntuirea lor cu însăși viața lor. Sfinții Petru și Andrei, Filip și Iacob cel Mare, pecetluiesc acest Simbol cu răstignirea; Sfîntul Apostol Pavel cu tăierea capului său; Sfîntul Vartolomeu cu jupuirea de viu; Sfîntul Toma ucis cu sulița; Sfinții Simeon, Matei, Iuda Tadeul martirizați cu chinuri îngrozitoare; Sfîntul Iacob cel Tinăr moare aruncat de pe acoperișul templului din Ierusalim; Sfîntul Ioan aruncat în căldarea cu untdelemn înfierbîntat.

De aceea, cuvintele cuprinse în Simbolul credinței sînt cuvinte sfinte. Fiecare cuvînt cuprins acolo este un mărgăritar ce strălucește în cununa Bisericii lui Hristos. Fiecare cuvînt de acolo corespunde miilor de cuvinte — cuprinse în Sfînta Scriptură — și de fapte — cuprinse în Sfînta Tradiție. Ele au valoare neprețuită și pentru aceasta, nu trebuie să lipsească nici un cuvînt, cit de mic sau neînsemnat ar părea, din acest Simbol. Așa ne explicăm de ce Sfinții Părinți, în sfintele sinoade ecumenice, au căutat să formuleze cuvînt cu cuvînt învățătura creștină, apărînd adevărul împotriva ereticilor, stabilind pentru veșnicie și proclamînd pentru toată lumea creștină cele 12 articole ale Simbolului credinței, care începe cu cuvintele: «Cred întru Unul Dumnezeu» și sfîrșește cu: «Aștept învierea morților și viața veacului ce va să vie. Amin»!

Simbolul credinței este semnul Bisericii lui Hristos. Cu acest Simbol, noi intrăm în Biserica lui Hristos și pe acest temel de credință bazăm toate cererile și rugăciunile noastre. De aceea, el este rostit cu sfințenie, mai ales la sfînta Liturghie.

Cu acest Simbol trăim și ne conducem viața morală, căutînd să nu facem nimic care să nu fie potrivit acestei credințe. Așa reușim să devenim mai buni unii cu alții.

Pentru aceasta, Simbolul credinței este totodată garanția împlinirii datoriei noastre de oameni ai dragostei, ai păcii și ai fericirii universale. Iată doar cîteva din motivele pentru care Simbolul credinței este emblema calității de creștin și fundamentul Bisericii noastre. De aceea, creștinul trebuie să cunoască pe dinafară Crezul sau Simbolul credinței creștine. Iată de ce sîntem obligați a-l cunoaște și a-l învăța, pentru a-l putea pune în practică în toată vremea vieții noastre pe acest pămînt, iar la sfîrșitul

vieții a-l putea rosti ca o mărturisire sinceră a convingerii și a faptelor noastre.

Simbolul credinței, care se găsește în orice carte de rugăciuni, este în strânsă legătură cu un alt simbol al credinței noastre, și anume sfânta cruce. Atît semnul sfintei cruci, care împodobește bisericile creștine, sau pe care îl purtăm la grumazi, pe piept, sau cel pe care îl facem cu mîna dreaptă, însemnîndu-ne fruntea, pieptul și umerii cu cele trei degete și rostind cuvintele: «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh». Toate acestea formează semnul sau simbolul văzut al lui Hristos; sfînta cruce, pe care noi, închipuînd-o, mărturisim credința noastră în Sfînta Treime și în Jertfa răscumpărătoare a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. De aceea, trebuie să fim conștienți atunci cînd ne însemnăm cu sfînta cruce, ca și atunci cînd o privim, că facem acest lucru cu deosebită evlavie, solemnitate și convingere, pentru că acest semn este Simbolul credinței, manifestat prin atitudinea noastră.

Pentru ca aceasta să nu se facă de noi în mod mecanic, fără trăirea integrală a ființei noastre, noi trebuie să punem de acord credința pe care o mărturisim în Simbolul credinței cu faptele bune pe care trebuie să le coordonăm, cu ceea ce mărturisesc și cu semnul sfintei cruci. Făcînd așa, ne aflăm pe aceeași linie de credință și trăire cu Sfîntii Apostoli și cu toți sfinții aleși ai Bisericii noastre creștine, care au pecetluit credința cu viața lor și ne-au lăsat acest monument devenit Simbol al credinței, pentru toate veacurile.

Cu Simbolul credinței, cel alcătuit din 12 articole, și cu cel al mărturisirii, alcătuit din sfînta cruce, fiecare din noi să ajungem a traduce în viață credința creștină, pentru a putea împlini acea poruncă a Mîntuitorului: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune, să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri». Amin!

Arhim. JUSTINIAN DALEA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(iulie—august)

PREGĂTIRI ÎN VEDEREA CONGRESULUI MONDIAL PENTRU PACE DE LA HELSINKI. — După cum s-a anunțat din vreme, capitala Finlandei, Helsinki, a fost aleasă să găzduiască între 10 și 15 iulie a.c., Congresul mondial pentru pace, independență națională și dezarmare generală. Revista «Pentru apărarea păcii» (București, 1965, nr. 7, p. 5—7) în editorialul ei intitulat «Spre Congresul de la Helsinki», precizează că la această importanță manifestare vor fi prezenți soli ai partizanilor păcii «de pe toate continentele, oameni cu convingeri politice, filozofice sau religioase din ceel mai diferite, dar care găsesc o platformă comună în hotărîrea de a lupta împotriva primejdiei de război». Arătînd că acești mandatarî ai voinței de pace a opiniei publice mondiale vor înfățișa punctul lor de vedere asupra celor mai importante probleme ale vieții internaționale, editorialul subliniază că «niciodată, în întreaga istorie a omenirii, pacea n-a fost apărată de forțe atît de puternice, conștiente de responsabilitatea lor». În rîndul acestor forțe «capabile să apere pacea» se află și scumpa noastră patrie care a dobîndit «un larg prestigiu internațional prin politica de apărare a păcii pe care o promovează». De aceea, afirmă editorialul citat, solii mișcării noastre pentru pace la Congresul de la Helsinki «vor exprima deplina solidaritate a poporului român cu lupta de eliberare națională a popoarelor subjugate. Sîntem convinși că toate popoarele au dreptul sacru de a-și hotărî liber soarta lor, fără nici un amestec din afară. Considerăm că fiecare popor, mare sau mic, trebuie să aducă o contribuție la apărare apăcii».

Joi 1 iulie 1965, la București a avut loc Adunarea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii. După cum ne informează ziarele din 2 iulie 1965, la această adunare au participat membri ai Comitetului național pentru apărarea păcii, președinți și secretari ai comitetelor regionale de luptă pentru pace, oameni de știință și cultură, reprezentanți ai cultelor și alți invitați. Scopul Adunării a fost arătat de acad. Horia Hulubei, vicepreședinte al Comitetului, care a prezentat o expunere asupra acti-

vității mișcării pentru pace din țara noastră și asupra pregătirilor în vederea Congresului mondial de la Helsinki. Subliniind însemnătatea congresului, «menit să exprime năzuințele de pace ale popoarelor, punctul lor de vedere asupra celor mai importante probleme ale vieții internaționale», acad. Horia Hulubei s-a referit, în continuare, la politica externă a țării noastre, afirmând faptul că «România luptă cu perseverență pentru asigurarea unei păci trainice în lume». «Întemeindu-și politica sa externă pe prietenia și colaborarea strânsă cu celelalte țări socialiste, țara noastră, — a spus vorbitorul — dezvoltă în același timp relații de colaborare cu toate țările, indiferent de orînduirea lor socială, pe baza principiilor independenței și suveranității, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne ale altor popoare». Arătînd, în încheiere, că mișcarea pentru pace din țara noastră și Comitetul Național pentru Apărarea Păcii se prezintă la Helsinki cu «o rodnică activitate desfășurată», acad. Horia Hulubei și-a exprimat convingerea că «reuniunea mondială din Finlanda va reprezenta o manifestare de mare amploare a tuturor oamenilor de bună credință, care doresc ca umanitatea să fie ferită, de ororile unui nou război mondial».

Cu acest prilej, a luat cuvîntul la Adunarea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

După ce au fost cooperați noi membri în Biroul Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, Adunarea a ales delegația mișcării pentru pace din țara noastră care va participa la lucrările Congresului mondial de la Helsinki. Delegația este compusă din: Acad. Athanase Joja — conducătorul delegației, Acad. Geo Bogza, Artistul poporului Radu Beligan, Prof. univ. Ion Creangă, Maria Groza, Nestor Ignat, Prof. univ. George Ivascu, Octav Livezeanu, Acad. Gh. Mihăli, I. P. S. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Prof. univ. Costin Murgescu și Sanda Ranghet.

În încheierea lucrărilor sale, Adunarea a adoptat un mesaj adresat Congresului mondial pentru pace de la Helsinki, în care, printre altele, se spune următoarele: «Adunarea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română, reunită la București în întîmpinarea Congresului Mondial pentru Pace, Independentă Națională și Dezarmare Generală de la Helsinki, a dezbătut sarcinile ce stau în fața mișcării pentru pace din țara noastră și a ales delegația care o va reprezenta la congres. Delegația va exprima poziția poporului român față de principalele probleme ale vieții internaționale. Participanții la adunare și-au exprimat adeziunea față de politica externă a Republicii Populare Române, care promovează o politică de dezvoltare a legăturilor de prietenie și colaborare frățească cu toate țările socialiste, de întărire continuă a unității lagărului socialist, de sprijinire hotărîtă a mișcării de eliberare a popoarelor, de dezvoltare a relațiilor de colaborare cu țările de altă orînduire social-politică, pe baza principiilor de coexistență pașnică».

Vineri 9 iulie 1965, Delegația mișcării pentru pace din țara noastră a plecat la Helsinki, spre a participa la lucrările Congresului mondial pentru pace, independentă națională și dezarmare generală.

O DECLARAȚIE A MIȘCĂRII PARTIZANILOR PĂCII DIN FRANȚA. — Revista «Pentru apărarea păcii» (București, 1965, nr. 7, p. 18), ne relatează că mișcarea partizanilor păcii din Franța a dat publicității o declarație în care se afirmă că «numai prin lupta comună pentru pace, independență și dezarmare, popoarele vor putea schimba cursul evenimentelor pentru a asigura colaborarea internațională în condițiile coexistenței pașnice, pentru a se garanta respectarea suveranității tuturor țărilor și a se crea condițiile necesare folosirii științei și bogățiilor lumii în scopuri pașnice».

PENTRU CREAREA UNEI ATMOSFERE FAVORABILE PĂCII. — Între 10 și 15 iulie 1965 a avut loc la Helsinki Congresul Mondial pentru pace, independență națională și dezarmare generală. După re'atările cu'ese din presa noastră, la congres au participat 1470 de de'egați, invitați și observatori veniți din 98 de țări. Au fost reprezentate 18 organizații internaționale. Ședințele s-au ținut în sala mare a Casei de Cultură din Helsinki, unde s-au întâlnit oameni de cele mai diverse profesii, convingeri filozofice, politice și religioase. Statistic, printre congresiști se aflau «15 miniștri în funcțiune, 14 foști miniștri, 10 diplomați, 92 membri ai parlamentelor, 125 oameni de știință, 43 ingineri și tehnicieni, 109 membri ai corpului didactic de diferite grade, 72 scriitori și critici literari, 35 artiști, 41 membri ai clerului, 46 membri și activiști în domeniul sănătății, 91 de juriști, 28 economiști, 7 istorici, 355 activiști sindicali, 145 muncitori și țărani, 114 funcționari, 32 industriași și comercianți, 113 ziariști, 90 studenți, precum și reprezentanți ai altor profesii». La deschidere a participat președintele Finlandei Urho Hekkonen și primul minis'tru J. Virolainen care a rostit o cuvîntare de salut. În continuare, prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, a luat cuvîntul vorbind «despre însemnătatea deosebită a luptei pentru pace». Lucrările Congresului s-au desfășurat în ședințe plene, unde s-au prezentat zece rapoarte, și în comisii de lucru. Temele dezbătute în comisii au fost următoarele: situația din Vietnam (Comisia I); eliberarea popoarelor aflate însă sub jugul colonial, apartheidul, rasismul și violarea drepturilor omului (comisia II); armele nucleare, zonele denuclearizate și alte măsuri de dezarmare parțială, bazele militare și trupele străine, tratatul de dezarmare generală (comisia III); lichidarea urmărilor celui de al doilea război mondial, securitatea europeană, problema germană (comisia IV); suveranitatea economică a națiunilor, libertatea de a-și hotărî ele însele tipul de dezvoltare economică și comercială (comisia V); consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor, reconversiunea producției de război în producție de pace (comisia VI); și crearea unei atmosfere favorabile păcii, rolul culturii, religiei și educației în slujba păcii; universalitatea O.N.U. (comisia VII). Participanții români la Congres au fost repartizați activînd în cadrul comisiilor respective. În comisia a VII-a, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a vorbit «despre crearea unei atmosfere favorabile păcii, rolul culturii, religiei și educației în slujba păcii». Congresul a adoptat o Declarație

generală și o rezoluție cu privire la Vietnam. În declarația generală, se afirmă, printre altele, «că unitatea este forța popoarelor în acțiunea lor pentru salvarea păcii».

Cu prilejul acestui Congres, Prof. John Bernal s-a retras din pricina sănătății sale șubrede din funcția de președinte al Consiliului Mondial al Păcii. În locul lui a fost ales un comitet executiv provizoriu alcătuit din: Isabelle Blume (Belgia), Romes Chandra (India); James Endicott (Canada), Lucio Luzzato (Italia), Gordon Schaeffer (Anglia), Setiadin Reksoprodjo (Indonezia) și Honari Soviah (Algeria).

Acest comitet va conduce lucrările prezidiului pînă la convocarea — peste șase luni — a Consiliului Mondial al Păcii «care va adopta hotărârile definitive cu privire la problemele organizatorice ale Mișcării mondiale pentru pace».

SA NU SE MAI REPETE TRAGEDIA HIROȘIMEI. — La 6 august 1945, orele 8 și 15 minute, a fost aruncată prima bombă atomică. Amintirea acestei date fatidice în istoria omenirii umple și astăzi, — după douăzeci de ani — sufletele oamenilor cinstiți din lumea întreagă de o legitimă minie și indignare. Dureroasa amintire impune întregii omeniri grija permanentă de a nu se mai repeta nicăeri tragedia Hiroșimei. Partizanii păcii din lumea întreagă luptă cu însuflețire pentru încetarea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării, interzicerea în mod necondiționat a folosirii armelor nucleare și distrugerea în întregime a stocurilor existente. Realizarea acestor țeluri, pentru care luptă partizanii păcii este cheazășie că pacea va stăpîni pămîntul și că tragedia Hiroșimei nu se va mai repeta niciodată. Niciodată.

REDACTIA

A XIX-a ADUNARE GENERALĂ A ALIANȚEI REFORMATE MONDIALE

La Frankfurt pe Main, în Republica Federală Germană, a avut loc între 3 și 13 august 1964, cea de a XIX-a Adunare generală a Alianței Reformate Mondiale.

Această Alianță este alcătuită din 96 de Biserici răspândite în 60 de țări, și a luat ființă în anul 1875, la Londra. Este una dintre marile Asociații confesionale a Bisericilor născute din Reformă, la fel ca și Comuniunea Anglicană, Federația Luterană Mondială, Alianța Baptistă Mondială sau Consiliul Metodist Mondial.

Ultima Adunare Generală a Alianței a avut loc la Sao Paolo, în 1959. De atunci și pînă la cea de a XIX-a Adunare, numărul Bisericilor care au aderat la această «asociație frățească de Biserici» a crescut de la 78 la 94, ceea ce demonstrează, după cum subliniază revista «Istina» (Boulogne-sur Seine, 1964, nr. 2—3, p. 210) «vitalitatea Alianței».

Cea de a XIX-a Adunare a Alianței Reformate Mondiale s-a ținut în localul Universității «Goethe» din Frankfurt pe Main. La lucrări au participat un număr de 406 delegați cu vot deliberativ, reprezentind 94 de Biserici Calviniste și Presbiteriene. Au luat parte de asemenea delegați ai organizațiilor creștine mondiale, observatori oficiali trimiși de celelalte Biserici (printre care și doi catolici, trimiși de «Secretariatul pentru Unitatea Creștinilor»), precum și invitați, ziaristi și interpreți, făcînd ca numărul general al participanților la această Adunare să se ridice la circa 700 persoane.

Lucrările au fost deschise în seara zilei de 3 august 1964, printr-un cult public în biserica-monument istoric «Pauluskirche», la care au participat delegați și invitați la Adunare.

Serviciul divin a fost oficiat de pastorul Ralph Waldo Lloyd (Statele Unite), președintele Alianței, și pastorii W. Niesel (Germania), C. Navarro

(Filipine), P. Bourguet (Franța), J. N. A. Ollemann (China) și M. Praderwand (Elveția), secretarul general al Alianței Reformate Mondiale.

Cu acest prilej Dr. Visser't Hooft a rostit o alocuție, considerată ca un preludiv la tema centrală: «Vino, Duhule creator», ce avea să fie dezbătută de Adunare în zilele următoare.

Unul din scopurile acestei Adunări a fost acela de a preciza relațiile viitoare ale Bisericilor Reformate (sau Presbiteriene) între ele, pentru a merge către o unitate mai reală a «familiei» reformate. Plecând de la acest obiectiv, Alianța, — precizează ziarul *Réforme* (nr. 1014/1965), — ar putea reconsidera raporturile sale pe de o parte cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, iar pe de altă parte, cu celelalte asociații confesionale și cu Biserica Romano-Catolică.

Raportul de activitate prezentat de pastorul Marcel Praderwand a tratat, printre altele, și unele probleme ecumenice. «Relațiile cu Biserica Romano-Catolică, — a spus el — au luat o întorsătură nouă, pentru că noi am acceptat în 1962 de a trimite trei observatori la Conciliu». Într-adevăr, a precizat raportorul, «noi nu avem dreptul de a refuza dialogul cu alți creștini, chiar dacă acest dialog se mărturisește dificil». Pentru Marcel Praderwand, prezența la Frankfurt a celor doi reprezentanți ai Bisericii Catolice este o «mărturie a spiritului nou care însuflețește relațiile dintre creștini».

Adunarea a reals în unanimitate pe Pastorul Marcel Praderwand ca secretar general al Alianței Reformate Mondiale, post pe care acesta îl ocupă din anul 1949.

După cum am arătat, tema discuțiilor teologice a constituit-o Sfîntul Duh.

Actualitatea temei centrale «Vino, Duhule creator» este evidentă și ea este concluzia la care ajungea Adunarea precedentă din 1959 de la Sao Paolo, a carei temă: «*Problema raporturilor dintre Biserica și lumea contemporană*», ducea în chip firesc la necesitatea unei teologii a lucrării Sfîntului Duh.

De aceea, adîncirea acestei teme a dat naștere la discuții interesante la care au participat cei mai buni teologi ai Alianței, precum: Haroutunian, Berkhof, Niesel, Niemoeller, Visser't Hooft și alții. Trebuie subliniat faptul că discuțiile nu s-au oprit asupra pnevmatologiei în sine, ci ele au fost orientate asupra relațiilor dintre pnevmatologie și hristologie, antropologie și ecleziologie.

După discuțiile preliminare, care au avut loc în ziua de 4 august 1964, tema centrală «Veni Spiritus creator» a fost divizată la 5 august, în patru subteme care au fost încredințate spre studiere secțiilor respective, după cum urmează:

Secția I-a: Vino Duhule creator, — pentru recrearea omului (președintele secției — Pastorul Lehman, S.U.A.).

Secția IIa: Vino Duhule creator, — pentru reinnoirea cultului și mărturiei (președinte pastorul Hendrik Berkhof, Țările de Jos).

Secția III-a: Vino Duhule creator, — pentru apelul Bisericilor la unitate (președinte Prof. William Steward, India).

Secția IV-a: Vino Duhule creator, — pentru mîntuirea lumii (președinte Dl. Philippe Maury, Franța).

Preocuparea tot mai intensă a teologiei reformate de cea de a treia persoană a Sfintei Treimi este, desigur, semnificativă. De mai multă vreme se simțea lipsa marelui «Absent», Sfîntul Duh, din viața Bisericilor Reformate. Încă de la Conferința Mondială a comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ținută în iulie 1963 la Montreal, Prof. Roger Mehl recunoștea că «Bisericile Reformate nu au acordat o suficientă considerație problemei pnevmatologice. Este meritul Alianței Mondiale Reformate de a fi pus în discuție la cea de a XIX-a sa adunare, problema Sfîntului Duh. Și chiar dacă concluziile la care s-au ajuns mai trebuie adîncite, «voința de a revedea toate lucrurile din unghiul de vedere al Sfîntului Duh» constituie un mare semn încurajator, un pas considerabil făcut pe calea unei înțelegeri adevărate a rolului Sfîntului Duh în viața Bisericii*.

Rapoartele elaborate de secțiile amintite mai sus au fost supuse, începînd de la 10 august, discuțiilor și amendamentelor întregi Adunări, în ședințe plenare. Paralel cu elaborarea rapoartelor în cele patru secții, comitetele numite de biroul Adunării au redactat rezoluțiile axate mai mult sau mai puțin pe marginea temei centrale. Aceste comitete administrative în număr de 10 au fost următoarele: 1) pentru problemele ecumeniste; 2) pentru problemele financiare; 3) pentru informare; 4) pentru Bisericile minoritare; 5) pentru libertatea religioasă și înr-ajutorare; 6) pentru propuneri; 7) pentru catolicismul roman; 8) pentru teologie; 9) pentru activitatea femeii în Biserică; 10) pentru tineret.

La 13 august s-a procedat la alegerile pregătite de Comitetul pentru propuneri al biroului și al Comitetului executiv al Alianței Reformate Mondiale. În locul Pastorului Ralph Waldo Lloyd, a fost ales Pastorul Prof. Wilhelm Niesel din Republica Federală Germană. Pastorul Marcel Praderwand a rămas în continuare secretar general.

Adunarea a adoptat un raport care cere o vîgilență permanentă în domeniul libertății religioase și care însărcinează pe conducătorii Alianței de a reaminti Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină «încordările care apasă asupra relațiilor ecumenice din cauza politicii actuale a Bisericii Romano-Catolice în problema căsătoriilor mixte; de asemenea din cauza restricțiilor libertății culturale și mărturiei, precum și dezavan-

* Vezi pentru această problemă studiul Pr. Prof. D. Stăniloae *Relațiile treimice și viața Bisericii*, în «Ortodoxia», XVI, (1964), nr. 4, p. 503—525.

tajele civice de care suferă, în unele țări, Bisericile Evanghelice minore».

Adunarea a aprobat proiectul de a stabili o dată fixă pentru Paști; a hotărît ca Alianța Reformată Mondială să continue a lucra în strînsă colaborare cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor «fără să facă nimic separat, din ceea ce poate să facă împreună».

Adunarea a adoptat de asemenea o rezoluție în problema rasială după două ore de dezbateri foarte animate, cu 400 voturi, contra 20, care afirmă printre altele: «A exclude pe cineva din motiv de rasă, de culoare sau de naționalitate, din oricare Biserică sau parohie, sau din indiferent ce alt element al vieții Bisericii, contrazice natura însăși a Bisericii».

Următoarea adunare — a XX-a — a Alianței Reformate Mondiale va avea loc peste cinci sau șase ani.

GHEORGHE ALEXE

ȘTIRI ECUMENICE

PENTRU PACE

Comisia pentru problemele internaționale, din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, s-a întrunit între 23—25 mai a. c. la Salzerbad (Austria). Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal. S-au citit și discutat o serie de referate, axate pe tema: «Însemnătatea politică și economică a dezarmării pentru solidaritatea și colaborarea omenirii». Solidaritatea face apel la toate popoarele ca să creeze între ele relații internaționale bazate pe dreptate și împreună-lucrare. Faptul acesta interesează îndeosebi pe creștini, a căror datorie este să facă voia lui Dumnezeu, să întărească fraternitatea și dreptatea în lume și să aprindă iubirea între toți oamenii.

Colaborarea este condiția pentru instaurarea păcii între popoare, pentru întărirea relațiilor sociale drepte și a progresului general.

Dezarmarea constituie baza pentru dezvoltarea întregii societăți umane.

Comisia internațională a dat expresie nădejzii că strădaniile Conferinței Creștine pentru Pace vor primi sprijin tot mai larg din partea Bisericilor și a întregii creștinătăți, contribuind astfel la destinderea internațională (N. Z. 16/VI.965).

•

În iunie a. c. au obținut titlul de doctor în teologie la Facultatea Comenius din Praga: Pastorul Gerhard Bassarak (Berlin), conducătorul Secretariatului pentru problemele internaționale al Conferinței Creștine pentru Pace și Milan Opocensky, asistent la Facultatea teologică Comenius.

O. B.

ARTICOLE ȘI STUDII

LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFÎNȚITE ȘI ÎNDRUMĂRI TIPICONALE PRIVITOARE LA SĂRBĂTORILE DIN TIMPUL TRIODULUI

Al treilea formular liturgic al Bisericii Ortodoxe de Răsărit este acela al Liturghiei Darurilor celor mai înainte sfințite. Sfântul Simeon al Tesalonicului ridică originea acestei Liturghii pînă în timpul Apostolilor. Tot ce știm în această privință, este faptul că există o datină veche de cult, ca în Postul Mare, să se aducă Jertfa cea prea sfință numai de 2 ori pe săptămîină, sîmbăta și duminica. Însă erau creștini care cereau împărțirea și în alte zile ale săptămîinii. Pentru a se îndeplini aceste cereri, obișnuiau creștinii la început a se împărțși miercurea și vinerea cu Tainele care se sfințeau mai înainte. De aceea slujba la care se făcea împărțșirea în felul acesta se chema «Liturghia celor mai înainte sfințite»¹. E greu să stabilim, cu precizie cronologică, originea sau proveniența și vechimea acestei liturghii. E sigur că ea este o instituție de origine orientală, probabil aghiopolită (din jurul Ierusalimului) sau siriană, sau chiar bizantină, cum cred alții. Dezvoltarea ei în forma de azi s-a făcut la Bizanț, unde ea a imprumutat pecete specific bizantină.

În ceea ce privește autorul acestei sfinte Liturghii, tradiția mai veche este foarte puțin precisă. Tradiția majorității manuscriselor din secolul al XII-lea înainte, păstrată pînă azi în Liturghierul nostru, pune însă această sfintă Liturghie sub numele unuia din cei mai iluștri ierarhi ai creștinătății, Sfântul Grigore cel Mare (Dialogul), episcopul Romei († 604)². Probabil că acesta, aflîndu-se apocrisiar la Constantinopol între anii 580—585 și pătruns de însemnătatea acestei Liturghii, care exista pînă atunci, a așternut-o în scris și așa se explică de ce i s-a atribuit lui întocmirea rînduiei.

---

1. Dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, tom. III, București, 1912, p. 87.

2. Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*, în «Studii Teologice», nr. 3—4/1958, p. 177—180.

Proscomidie nu se face. În multe cazuri nu se citește nici apostol, nici evanghelie. Din cuprinsul ei lipsește Simbolul credinței și toată rînduiala din celelalte liturghii de după Heruvic și pînă la Tatăl nostru. Sfintele Daruri cele mai înainte sfințite, folosite la această liturghie, nu primesc nimic prin rugăciunile ce se zic în timpul ei, căci toate lucrările pentru sfințirea lor sînt săvîrșite la liturghia deplină precedentă³.

Timpul săvîrșirii liturghiei Darurilor mai înainte sfințite a fost reglementat de Sinodul al cincilea—al șaselea, ținut în anul 692 d. Hr. (Sinodul Trulan), care a hotărît prin canonul 52: «În toate zilele postului Sfintei Patruzecimi, în afară de simbătă și duminică, și de sfînta zi a Buneivestiri, să se săvîrșească sfînta liturghie a celor mai înainte sfințite»⁴

În comentarul la acest canon citim: «Părinții trulani, pe baza canonului 69 apostolic și mai ales în sensul dispoziției canonului 49 al Sinodului Laodiceea, emit prin canonul prezent că în zilele patruzecimii (Postul Mare al Paștilor), fiind aceste zile de post aspru, nu se poate săvîrși liturghia completă, ci numai liturghia darurilor mai înainte sfințite. Dintre aceste zile Părinții fac excepție cu simbetele, duminicile și ziua Buneivestiri, ca ziua amintirii de bucurie că Fiul lui Dumnezeu a luat trup omenesc. Patruzecimea e timpul pocăinței noastre sincere, timpul întristării sufletești și din această cauză, Biserica nu îndrăznește să săvîrșească liturghia completă, ca nu cumva întristarea să se amestece cu sărbătoarea, umilirea cu înălțarea, ci se mîngîie și se întărește numai cu Darurile înainte sfințite»⁵.

Această hotărîre a fost determinată de faptul că Liturghia Darurilor mai înainte sfințite era deja în uz, precum și pentru a lămuri cele statornicite de Sinodul Laodiceea (360—375), care în canonul 49 zice: «Nu se cuvine a se jertfi piine în Patruzecime, decît numai simbăta și duminica»; iar în canonul 51 al aceluiași sinod se spune: «Nu se cuvine a se săvîrși în Patruzecime praznicile nașterii mucenicilor, ci pomenirile sfinților mucenici să se facă în simbete și duminici»⁶.

Temeiul hotărîrii canonului de mai sus este: zilele de post sînt zile de amintire a patimilor și a morții Domnului, sînt zile de căință, în care nu se face serviciul dumnezeiesc public⁷.

Liturghia Darurilor mai înainte sfințite se oficiază în toate zilele de miercuri și vineri din postul Patruzecimii, cum și în joia din săptămîna a cincea a acestui post, luni, marți și miercuri în ultima săptămîină a acestui post, apoi în acele zile ale sfinților cu polieleu, care cad în timpul Postului Mare, ca de exemplu: Sfîntul Haralambie (10 februarie), Aflarea capului Sfîntului Ioan Botezătorul (24 februarie), Sfinții 40 de mucenici (9 martie), dacă acestea nu cad simbătă sau duminică. Ea se poate face însă și în celelalte zile ale postului în care nu se săvîrșește liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur sau a Sfîntului Vasile cel Mare, adică luni, marți

3. Dr. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, p. 223.

4. La Dr. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. rom., vol. I, partea II-a, Arad, 1931, p. 52. 5. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II. p. 420—421.

6. Idem, *op. cit.*, vol. II, part. I, Arad, 1934, p. 114—115.

7. Dr. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, tom. III, p. 87.

și joi. Sfântul Simeon al Tesalonicului zice că «în cele 5 zile ale săptămânii se face această liturghie, ca să ne nevoim mai mult⁸. Aceeași regulă, altfel formulată, se poate citi și în *Manualul de Practică Liturgică* al Icon. D. Lungulescu: «Liturghia mai înainte sfințită numită și a Preoțdeoșteniei, se săvârșește miercurea și vinerea în Sfântul și Marele Post; iar luni, marți și joi, afară de Joia Mare, numai când se întâmplă vreuna din sărbătorile: Sfântul Haralambie, Aflarea capului Sfântului Ioan Botezătorul, Sfinții 40 de mucenici, Înainteprăznuirea Bunevestiri și joia a cincea săptămână. Asemenea și în săptămîna Sfintelor Patimi: luni, marți și miercuri»⁹.

În învățătura pentru «Dumnezeiasca Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite» din *Liturghierul Bisericii Ortodoxe Române* (ediția 1956) găsim: «Sfânta Biserică a statornicit, prin canonul 52 al Sinodului Trulan, rînduiala ca în toate zilele postului sfințelor Păresimi, afară de simbăta și duminica și de sfința zi a Bunevestiri, să se săvârșească Sfînta Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite. Liturghia Darurilor mai înainte sfințite nu este ôprită deci în nici una din zilele Păresimilor, în care nu se face Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur, sau a Sfîntului Vasile cel Mare. S-a făcut însă obiceiul ca această sfință Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite să se săvârșească miercurea și vinerea în Sfîntul și Marele Post, afară de ziua de vineri din săptămîna sfințelor Patimi, cînd nu se săvârșește nici o liturghie. Ea se face totuși și în zilele de luni, marți și joi din Sfîntul și Marele Post, afară de Joia cea Mare, atunci cînd se întâmplă să cadă în aceste zile vreuna din următoarele sărbători: Sfîntul Haralambie (10 februarie); întîia și a doua Aflare a capului Sfîntului Ioan Botezătorul (24 februarie); Sfinții 40 (9 martie) și Înainteprăznuirea Bunevestiri. Se mai săvârșește de asemenea joia, în săptămîna a cincea din Păresimi, precum și luni, marți și miercuri în săptămîna Sfintelor Patimi. Dator este deci preotul ca, în Sfîntul și Marele Post, atunci cînd urmează a face Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, să scoată la Proscomidia din duminica dinaintea acelor zile, pe lingă sfîntul agneț, pentru acea duminică, încă atîtea sfînte agnețe cite liturghii ale Darurilor mai înainte sfințite are a săvârși în cursul săptămîinii ce vine, adică pentru miercuri și vineri. precum și pentru vreuna din sărbătorile amintite, ce s-ar întâmpla în afară de miercuri și vineri»¹⁰. Potrivit acestor îndrumări, în timpul Postului Mare, liturghia deplină a Sfîntului Ioan Gură de Aur și a Sfîntului Vasile cel Mare, se oficiază de 15 ori și anume: în primele șase simbete, în Duminica Floriilor și Bunavestire, se oficiază liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur; în ultimele 5 duminici, în Joia cea Mare, Simbăta Mare se oficiază liturghia Sfîntului Vasile cel Mare. În toate celelalte zile din timpul Postului Mare, afară de luni și marți din prima săptămîină și vinerea Patimilor, în care nu se face liturghie. se oficiază Liturghia Darurilor mai înainte sfințite.

8. Idem, *op. cit.*, tom. III, p. 225.

9. Icon. D. Lungulescu, *Manual de Practică Liturgică*, București, 1926, p. 105.

10. Vezi *Liturghier*, ediția 1956, p. 253—254.

Postul Patruzecimii începe de luni după duminica lăsatului sec de brinză și ține pînă în ziua Învierii Domnului, adică șapte săptămîni. Începutul lui nu are însă o dată fixă și e în funcție de data Paștilor, care se suie și se coboară între 22 martie și 25 aprilie pe stil vechi, corespunzînd cu 4 aprilie—8 mai pe stil nou.

Regula veche, consfințită de Sinodul I Ecumenic (Niceea 325), prevede ca Paștile să se serbeze în duminica întâia de după prima lună plină, care urmează după echinoziul de primăvară¹¹.

Aceeași regulă, ca și canoanele Bisericii, opresc a se serba Paștile o dată cu iudeii, adică la 14 nisan, dar nu obligă ca Paștile creștin să urmeze neapărat pe cel iudaic. Paștile noastre pot să urmeze pe cel iudaic, dar pot să și precedă datei de 14 nisan a iudeilor¹².

De fapt, pregătirea sufletească pentru primirea postului Paștelui începe o dată cu perioada Triodului, adică din duminica Vameșului și a Farelului, cu trei săptămîni înainte de lăsatul secului.

Începutul Triodului variază, conform datei Paștilor, între 11 ianuarie și 14 februarie pe stil vechi, corespunzător datelor de 24 ianuarie și 27 februarie pe stil nou. În timpul Triodului pot cădea următoarele sărbători: Sfinții Trei Ierarhi, Întîmpinarea Domnului și Sfîntul Haralambie pe stil vechi, la care se adaugă pe stil nou și Aflarea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, acestea înainte de începerea postului, urmînd ca în post să cadă Sfinții 40 de Mucenici, Bunavestire și Sfîntul Gheorghe. Acest lucru se va vedea în cele ce urmează, cînd se vor indica îndrumările tipiconale ale fiecărei sărbători, amintite mai sus.

Îndrumările tipiconale, privind aceste sărbători, se găsesc formulate mai ales în așa numitele «Capete (capitole) ale Sfîntului Marcu», tipărite la sfîrșitul *Triodului*, unde ni se arată cum se pune slujba sfinților și a praznicelor ce cad în timpul Triodului, ce anume liturghie se oficiază, dacă există abateri de la slujba obișnuită. la care anume sărbători există și altele.

Cum însă aceste îndrumări au în vedere situația din Biserica noastră dinainte de îndreptarea calendarului (1924) și nu se mai potrivesc acum, cînd sărbătorim Paștile după regulile Pascaliei stilului vechi (a calendarului neîndreptat), dar în rama calendarului neîndreptat, încercăm să readaptăm aici îndrumările tipiconale aflate în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe Române, potrivit situației actuale, pentru sărbătorile ce intră în rama Triodului.

Mă voi ghida după noul *Evangelistar*, de la finele *Evangeliei* apărute în 1964, în Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, unde sînt date lămuriri despre rînduiala citirii celor 4 evanghelii în cursul anului; cum se citește evangheliile de la duminica cea după Botezul Domnului pînă la începutul Triodului; lămuriri asupra celor 35 table ale *Evangelistarului*; pentru ce sînt ațitea, ce cuprind și cum se folosesc: cum se citește evan-

11. Vezi Pr. Prof. E. Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Biserica Ortodoxă*, în «Ortodoxia», 1955, nr. 2, p. 185—186.

12. Vezi Dr. V. Gheorghiu, *Noțiuni de cronologie calendaristică și calculul pascal*, București, 1936, p. 37.

gheliile Învierii între Paști și Duminica Pogoririi Sfântului Duh și despre duminicile Sfinților Părinți cu Evangheliile lor și despre așezarea unor anumite duminici legate de unele date neschimbătoare din cursul anului¹³.

La pagina 368 în *Evanghelistar* se află un tablou cu data Paștilor de la 1961 pînă la 2118, după vechea pascalie, pe stil nou. Iar de la pagina 369 pînă la pagina 421 — găsim tabelele amintite mai sus și anume 35, începînd cu data cea mai devreme a Paștilor, adică 4 aprilie și terminînd cu cea mai tîrzie, 8 mai, unde sînt rînduite toate datele privind praznicile, posturile, lunile, zilele, anii obișnuiți și bisecți, șirul duminicilor de peste an, evangheliile de la liturghie, glasul de rînd și evangheliile învierii de la utrenie.

Expunerea va cuprinde cu fidelitate îndrumările tipiconale din tipicul bisericesc și cărțile de ritual, cu respectarea regulilor generale și a abaterilor prevăzute în acest sens, pentru fiecare sărbătoare ce intră în rama Triodului, bineînțeles readaptate la stilul nou. Și acum în ordinea cronologică sărbătorile din timpul Triodului și îndrumările readaptate la stilul nou:

1. *Sfinții Trei Ierarhi (30 ianuarie)*. — Cea mai apropiată dată a Paștilor de această sărbătoare este cea de 4 aprilie. În acest caz postul Paștilor începe la 15 februarie, iar slujba Triodului la 24 ianuarie. Pentru această sărbătoare, regula generală este: «În orice duminică s-ar întîmpla, slujba se cîntă cu a învierii și a Triodului»¹⁴.

«De se va întîmpla în duminica Vameșului și Fariseului, (aceasta se va întîmpla cînd va cădea Paștile la 10 aprilie, de exemplu: în anii 1966, 1977, 2061, 2067), slujba se cîntă ca la Aflarea capului Sfântului Ioan Botezătorul, cum se va vedea mai jos»¹⁵.

Celelalte îndrumări privind: simbăta lăsatului sec de carne, luni, marți sau joi din săptămîna brînzei, vineri în săptămîna brînzei, sau simbăta morților nu se mai potrivesc, fiindcă această sărbătoare nu mai poate cădea în aceste săptămîni.

2. *Înaintosorbarca Întîmpinării Domnului*. — Cade în timpul Triodului numai atunci cînd data Paștilor este de la 4 pînă la 12 aprilie inclusiv. Înainteprăznuirea este o zi — 1 februarie, ziua pomenirii Sfântului Trifon. Dintre îndrumările tipiconale de pînă acum, pentru calendarul îndreptat rămîne un singur caz și anume: «cînd cade în duminica Fiului risipitor; atunci slujba se cîntă împreună cu a învierii, cu specificul acestei duminici a Triodului»¹⁶.

Aceasta se va întîmpla atunci cînd Paștile vor cădea la 5 aprilie. Celelalte îndrumări privind: duminica Vameșului și Fariseului, a lăsatului sec de carne, de brînză, simbăta cîrnii, luni, marți, joi, vineri sau simbăta brînzei, nu se mai potrivesc acestei sărbători.

3. *Întîmpinarea Domnului (2 februarie)*. — Acest praznic cade în timpul Triodului astfel: cel mai de vreme în duminica Vameșului și Fa-

13. Vezi *Sf. Evanghelle*, ed. 1964 (*Evanghelistar*), p. 364—366, adaptat situației actuale, de Pr. Prof. E. Braniște.

14. *Tipic bisericesc*, ed. 1893, p. 133—136.

15. *Triod, Ibidem*, 1922, p. 756. 16. *Ibidem*.

riseului — atunci când Paștile cade la 13 aprilie, de exemplu: în 1969, 2031, 2042, 2053, 2115¹⁷ și cel mai târziu în marțea săptămânii lăsatului sec de carne — atunci când Paștile cade la 4 aprilie, de exemplu: în 2010 și în 2105 etc.¹⁸.

Cercetînd *Evangelistarul* vedem că această sărbătoare mai cade și în duminica Fiului risipitor — atunci când Paștile se serbează la 5 aprilie, de exemplu: în anul bisect 2048¹⁹.

Îndrumările tipiconale care privesc cazurile de mai sus sînt: a) «De va cădea în duminica Vameșului și Fariseului sau a Fiului risipitor, slujba praznicului se cîntă cu slujba învierii și a Triodului, cu specificul duminicii în care cade»²⁰.

b) «De va cădea în simbăta lăsatului de carne, slujba morților se cîntă la cimitir, iar de nu e cimitir, se cîntă simbăta înaintea fiului desfrînat, iar în simbăta lăsatului de carne, se cîntă numai slujba *Întîmpinării Domnului*»²¹.

c) «În orice duminică ar cădea, slujba serbării se pune după slujba învierii»²².

Celelalte îndrumări tipiconale prevăzute în tipic și în «Capetele lui Marcu» din Triod, nu-și mai au aplicare, întrucît praznicul nu mai poate cădea după calendarul îndreptat, în duminica lăsatului de carne, de brînză, luni, marți, joi în săptămîna brînzei, în simbăta brînzei, sau luni în prima săptămîină din post.

În ce privește odovania praznicului, avem iarăși cîteva îndrumări tipiconale și anume: «de va cădea înaintea duminicii fiului desfrînat, ține opt zile; de se va întîmpla în duminica fiului desfrînat, sau luni, ori marți înainte de lăsatul de carne, se sfîrșește în vinerea acestei săptămîni»²³.

În ce privește ce anume sfîntă liturghie se oficiază, precizăm că se oficiază *liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*.

4. *Sfîntul Haralambie (10 februarie)*. — Duoă stilul vechi, cînd Paștile se serbau între 22 martie și 25 aprilie, această sărbătoare mergea pînă în săptămîna dintîi a postului și atunci se oficia dumnezeiasca liturghie a Darurilor mai înainte sfîntite, dacă se întîmpla miercuri sau vineri din această săptămîină. În actuala situație, cînd Paștile se serbează între 4 aprilie și 8 mai, ea nu mai poate cădea în postul mare, și în consecință prevederile tipiconale prevăzute în cărțile de ritual, nu se mai potrivesc în întregimea lor, ci numai în parte. După stilul nou, prăznuirea Sfîntului Haralambie ajunge pînă în miercurea din săptămîna brînzei, atunci cînd se serbează Paștile la 4 aprilie, cum se va întîmpla în anii nebisecți 2010 și 2105²⁴. Sfîntul Haralambie, după stilul nou cade și înainte de începerea Triodului, atunci cînd se serbează Paștile dură 21 aprilie; de exemplu în anul 1979, Paștile vor fi la 22 aprilie, iar Sfîntul Haralambie va cădea în simbăta dinaintea duminicii Vameșului și Fariseului²⁵.

17. *Evangelistar...*, p. 382. 18. *Ibidem*, p. 369. 19. *Ibidem*, p. 370.

20. *Tipic bisericesc...*, p. 141—142. 21. *Triod...*, p. 15.

22. *Tipic bisericesc...*, p. 141—142. 23. *Ibidem*, p. 144.

24. *Evangelistar...*, p. 369. 25. *Ibidem*, p. 395.

*În timpul Triodului, cel mai devreme cade în duminica Vameșului și a Fariseului, atunci când Paștile se serbează la 21 aprilie, cum va fi în anii nebisecți 2041 și 2047*²⁶. Cel mai târziu cade în miercurea din săptămîna brnzei atunci când se serbează Paștile la 4 aprilie, de exemplu în anii nebisecți 2010, 2105 etc.²⁷.

Pentru cazurile dinainte de începerea Triodului slujba lui se cîntă obișnuit, ca la sfinții cu polieleu, *oficiîndu-se liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*.

Pentru cazurile că ar cădea în timpul Triodului, readaptînd îndrumările tipiconale din cărțile de cult, rămîn valabile următoarele: a) «De va cădea în duminica Vameșului și a Fariseului, a Fiului risipitor, a lăsatului sec de carne sau de brînză, slujba se cîntă împreună cu a învierii și a Triodului»²⁸. b) «De va cădea în simbăta morților, *slujba Sfîntului Haralambie se mută vineri în săptămîna lăsatului de carne*, iar simbăta se cîntă numai slujba morților»²⁹. c) «De va cădea miercuri în săptămîna brnzei, se cîntă numai slujba sfîntului, cu catavasiile «*Deschide-voi gura mea*», și *liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*»³⁰.

Această îndrumare de la lit. c, e prevăzută în *Tipicul bisericesc* (citată la p. 146, paragraf. 4), dar ea se găsește în nepotrivire cu îndrumările din Triod pentru săptămîna brnzei, cînd nu se face liturghie, iar slujba «cea de seară și de dimineață se cîntă în marțea brnzei»³¹, ca și la Aflarea capului Sfîntului Ioan Botezătorul. În toate cazurile, după stilul nou, la această sărbătoare se *oficiază liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*. În 1966, 1977 de exemplu: Sfîntul Haralambie va cădea în joia săptămîinii Fiului risipitor³², iar slujba lui se cîntă obișnuit, ca la sfinții cu polieleu și dumnezeiasca liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur.

5. *Aflarea I-a și a II-a a Capului Sfîntului Ioan Botezătorul (24 februarie)*. — Spre deosebire de Sfîntul Haralambie, această sărbătoare, în situația actuală, cade înainte de începerea Triodului, în Triod pînă în post, cît și în timpul postului. Înainte de Triod cade atunci cînd se serbează Paștile începînd cu 6 mai; de exemplu, în anul bisect 2040³³; în Triod pînă în post, cade începînd de la duminica Vameșului și a Fariseului, atunci cînd se serbează Paștile la 5 mai, de exemplu: în anii nebisecți 2002, 2013 și 2097³⁴ și se suie în post pînă în miercurea din săptămîna a doua a Postului Mare, atunci cînd se serbează Paștile la 4 aprilie, de exemplu: în anii nebisecți 2010 și 2105³⁵. Vom avea, așadar, îndrumări tipiconale pentru cele trei cazuri: cînd sărbătoarea cade înainte de Triod, cînd cade în Triod pînă în post și cînd cade în postul mare.

După stilul vechi, Aflarea capului Sfîntului Ioan Botezătorul începea din săptămîna lăsatului sec de carne și se suia pînă marți a patra săptămîină din Postul Mare³⁶, ceea ce nu se mai potrivește, după îndreptarea calendarului. Pentru timpul dinainte de începerea Triodului, slujba

26. *Ibidem*, p. 394.27. *Ibidem*, p. 369.28. *Tipic bisericesc...*, p. 145.29. *Ibidem*, p. 146.30. *Ibidem*, p. 146.31. *Triod...*, lit. J, p. 766.32. *Evangelistar...*, p. 377.33. *Ibidem*, p. 417.34. *Ibidem*, p. 415.35. *Ibidem*, p. 369.36. *Triod...*, p. 765.

se cîntă obișnuit, ca la sfinții cu polieleu, făcîndu-se liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur.

Pentru cazurile cînd va cădea în Triod, pînă la începutul postului, avem următoarele îndrumări:

a) «De va cădea în sîmbăta lăsatului de carne, se cîntă toată slujba sfîntului în vinerea lăsatului de carne, neschimbat».

b) «De se va întîmpla în duminica lăsatului de carne, sau de brînză, slujba vecerniei, a utreniei și sfînta liturghie se cîntă combinată cu slujba învierii și a Triodului»³⁷.

c) «De va cădea luni, marți sau joi în săptămîna brnzei, îndrumările tipiconale din Triod de la p. 68, ne trimit la lit. I, din «Capetele Sfîntului Marcu», unde citim: «la utrenie, troparul înaintemergătorului, șezîndele Triodului: *Deschide-voi gura mea*, luminînda înaintemergătorului, iar la liturghie apostolul și evanghelia Înaintemergătorului»³⁸.

d) «De va cădea în miercurea sau vinerea brnzei, îndrumarea tipiconală din Triod, de la p. 68, ne trimite la lit. J, unde citim: «se cîntă toată slujba Mergătorului înainte cea de seara și de dimineața în marțea săptămînei brnzei. Iar de este vineri, slujba lui o cîntăm joi»³⁹.

e) De va cădea în sîmbăta lăsatului de brînză, îndrumarea de la p. 96 din Triod, ne trimite la lit. M, din «Capetele Sfîntului Marcu», unde citim: «vineri seara la vecernie: — Fericit bărbatul, 3 stihiri ale Înaintemergătorului, 3 ale Părinților, slava Înaintemergătorului, paremiile lui și cealaltă slujbă combinată cu a Triodului și a Părinților. La utrenie, troparul sfîntului, apoi al Părinților. Șezîndele Părinților, polieleul, evanghelia sfîntului, Psalmul 50, catavasia, irmosul Triodului, luminînda sfîntului; la laude stihirile sfîntului, ale Părinților și doxologia. La liturghie: troparele — hramului, al sfîntului și al Părinților. Apostolul, evanghelia și chinonicul întii ale Înaintemergătorului și apoi ale Părinților»⁴⁰. Pentru cazurile de mai sus, se oficiază sfînta liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur.

Am văzut că sărbătoarea se suie pînă miercuri în săptămîna a doua a Postului Mare. În acest caz, avem următoarele îndrumări tipiconale:

a) «De va cădea în duminica I-a a Postului Mare, însemnarea din Triodul citat p. 200 ne trimite la lit. O din «Capetele Sfîntului Marcu», unde citim: slujba se cîntă ca în duminica Crucii, afară de închinarea Crucii. La utrenie, troparul învierii de 2 ori, slavă al sfîntului, cealaltă slujbă combinată și catavasiile Triodului»⁴¹, și *liturghia Sfîntului Vasile cel Mare*.

b) «De va cădea luni în prima săptămîină din post, toată slujba se cîntă în duminica lăsatului de brînză, cu *liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*».

c) «În orice zi a primei săptămîni din post ar cădea, slujba se cîntă sau în duminica brnzei, sau în sîmbăta cea dintii a postului»⁴², și tot cu

37. *Ibidem*, lit. J, p. 765—766. 38. *Ibidem*, lit. I, p. 766.

39. *Ibidem*, lit. J, p. 766. 40. *Ibidem*, lit. M, p. 767.

41. *Ibidem*, lit. O, p. 769. 42. *Ibidem*, p. 768.

liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. În continuare, tot la această pagină mai citim: «de se va întâmpla marți, miercuri, joi sau vineri din prima săptămână a Postului Mare, slujba se cântă ca a sfinților cu *polieleu împreună cu liturghia mai înainte sfințită*»⁴³.

d) «De va cădea în simbăta I-a a Postului Mare, însemnările de la p. 181 din Triod, ne trimit la lit. N din «Capetele Sfântului Marcu» unde găsim: vineri la Vecernie, catisma rindului, idiomela zilei, martirica, ale Înaintemergătorului și ale Sfântului Teodor, Slava Sfântului Teodor și acum a Născătoarei, Paremia zilei și 3 ale Înaintemergătorului. *Să se îndrepteze rânduinea mea și celelalte ale liturghiei cei mai înainte sfințite.* Simbăta la utrenie, tronarul Înaintemergătorului și al Sfântului Teodor. Sezîndele Înaintemergătorului, ale Sfântului Teodor, polieleul, evanghelia Înaintemergătorului, Psalm 50. *Deschide-voi aura,* luminînda Înaintemergătorului, a Sfântului Teodor, slava Sfântului Teodor și acum a Născătoarei, doxologia mare. *La liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur,* întâi apostolul și evanghelia simbetei, apoi ale Înaintemergătorului»⁴⁴.

e) «De va cădea în duminica a II-a a Postului Mare, simbăta la vecernia mare, se cântă slujba obișnuită cu a Triodului; iar la utrenie se cântă cu a Învierii. Se pune evanghelia învierii, Psalm 50, usile pocăinței. *Deschide-voi gura,* laudele combinate cu ale învierii, doxologia mare și *sfința liturghie a zilei, adică a Sfântului Vasile cel Mare*»⁴⁵.

f) «De va cădea luna a II. III-a săptămână din post, slujba se cântă obișnuit a sfinților cu polieleu împreună cu a Triodului. *făcîndu-se liturghia celor mai înainte sfințite,* vesperina cu metanii după obiceiul postului cu stihirile pe 10 și anume idiomela zilei de 2 ori, martirica odată, 3 prosomice ale Triodului și 4 ale Înaintemergătorului. Iesirea cu evanghelia și *cealaltă rînduială a liturghiei mai înainte sfințite*»⁴⁶.

g) «De se va întâmpla în una din zilele Postului, la ceasuri, după Slobozește, lasă... condacul, *Doamne miluiește* cu metanii, vecernia cu catisma obișnuită; la *Doamne strigat-am,* stihiri pe 10, a zilei, martirica, ale Triodului și 4 ale Înaintemergătorului. Slava Înaintemergătorului și acum a Născătoarei, ieșire, paremii, *Să se îndrepteze... și cealaltă rînduială a liturghiei mai înainte sfințite*»⁴⁷.

6. *Sfinții 40 de mucenici (9 martie).* — «După îndrumările tipiconale ale stilului vechi, această sărbătoare începea din marța săptămînii I-a a Postului Mare și se suia pînă luna din a VI-a săptămînă din post»⁴⁸; iar în calendarul actual, ea intră în rama Triodului începînd din miercurea săptămînii lăsatului de carne, atunci cînd se serbează Paștile la 8 mai, de exemplu: în anii nebisecți 1983 și 2078»⁴⁹; și se suie pînă marța din a patra săptămînă a Postului, atunci cînd se serbează Paștile la 4 aprilie, de exemplu: anii nebisecți, 2010 și 2105»⁵⁰.

43. *Ibidem*, p. 768.44. *Ibidem*, lit. N, p. 768.45. *Ibidem*, lit. O, p. 771.46. *Ibidem*, lit. L, p. 769.47. *Ibidem*, lit. M, p. 770.48. *Ibidem*, p. 228.49. *Evangelistar...*, p. 420.50. *Ibidem*, p. 369.

În anul 1966 când Paștile se vor serba la 10 aprilie, Sfinții 40 de mucenici vor cădea miercuri în săptămîna a treia din post⁵¹, iar în 1970, când Paștile va cădea la 26 aprilie, sărbătoarea Sfinților 40 de Mucenici va cădea luni, în săptămîna întîia a postului⁵². În duminică a II-a din post vor cădea în anul nebisect 1969, când se va serba Paștile la 13 aprilie⁵³. În calendarul actual această sărbătoare intră în rama Triodului, cu prelungire și în post. Vom avea deci două categorii de îndrumări tipiconale, unele pentru cazurile când sărbătoarea cade în Triod pînă la începutul postului și altele privind cazurile când ea cade în timpul postului.

De vor cădea Sfinții 40 de Mucenici în orice zi din Triod înainte de începutul postului, slujba lor se cîntă cu a zilei respective din Triod și cu oficierea *sfintei liturghii a Sfîntului Ioan Gură de Aur*, întocmai ca la Sfîntul Haralambie. Pentru timpul postului avem îndrumările următoare:

a) «De vor cădea în vre-o duminică din Postul Mare, se cîntă întîi ale învierii, apoi ale sfinților, iar în duminica Crucii, întîi ale învierii, ale Crucii și apoi ale sfinților»⁵⁴. *Liturghia se face a Sfîntului Vasile cel Mare.*

b) «În orice zi de rînd din Postul Mare se vor întîmpla, slujba lor se pune întocmai ca la Sfîntul Haralambie, cu aceleași mutări ale slujbei, sau în combinație cu a învierii, cu a Triodului, sau numai slujba lor singură, ca la sfinții cu doileleu, *oficiindu-se sfînta liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur, a Sfîntului Vasile sau a Darurilor mai înainte sfințite, potrivit zilei și săptămîinii în care a căzut această sărbătoare*»⁵⁵.

c) «De se va întîmpla ori în ce zi, între martea săptămîinei a întîia a postului, pînă în martea a stăptămîinii a patra din post, rînduiala e prevăzută la lit. R. din Triod și se cîntă, ca mai sus, la lit. C.»⁵⁶.

d) «De se va întîmpla în duminica I-a, II-a, III-a sau a IV-a a postului, slujba lor se cîntă cum am arătat la litera a».

e) «De vor cădea în simbăta I-a, II-a, III-a sau a IV-a a postului, slujba lor se cîntă neschimbată, precum s-a arătat la Aflarea capului Înaintemergătorului, la lit. I».

f) «De vor cădea luni în săptămîna a II-a, a III-a sau a IV-a a postului, slujba se cîntă ca a Înaintemergătorului».

7. *Înainteprăznuirea Bunevestiri*. — a) «De va cădea în orice zi afară de simbătă sau duminică, la Doamne strigat-am, idiomela zilei de două ori, 3 ale Triodului și 3 ale Înainteserbării, paremia zilei, și cealaltă rînduială a liturghiei mai înainte sfințite»⁵⁷.

b) «Iar de va cădea în duminica Crucii: «la vecernie stihirile învierii 3, ale Crucii 4 și 3 ale Înainteserbării, slava Crucii etc...; la utrenie, troparul învierii, al Crucii și al Înainteserbării, catavasiile Crucii, luminînda învierii, a Crucii și a Înainteserbării. La laude și la liturghie, slujba e cea din duminica a III-a a Crucii»⁵⁸, *adică Liturghia Sfîntului Vasile*, cu slujba din Triod.

51. *Ibidem*, p. 377.

52. *Ibidem*, p. 402.

53. *Ibidem*, p. 382.

54. *Mineul pe luna martie*, ed. 1893, p. 64.

55. *Tipic bisericesc...*, ed. cit., p. 156.

56. *Minetul pe martie...*, p. 81.

57. *Ibidem*, p. 295 și lit. R, p. 773.

58. *Ibidem*, p. 310 și lit. R, p. 774.

8. *Bunavestire (25 martie)*. — După stilul vechi, praznicul Bunei-vestiri începea de joi din săptămîna a treia a Postului Mare și se suia pînă în miercurea săptămîinii luminate⁵⁹. *În calendarul actual, începe din vîneroa săptămîinii a I-a din post și se suie pînă în joia săptămîinii a IV-a din post*. Vineri în prima săptămîna a postului cade atunci cînd se serbează Paștile la 8 mai, de exemplu: în anii nebisecți 1983, 2078⁶⁰, și cel mai tîrziu cade în joia din săptămîna a VI-a din post, atunci cînd se serbează Paștile la 4 aprilie, de exemplu: în anii nebisecți, 2010 și 2105⁶¹.

Prin urmare, praznicul Bunei-vestiri, *în calendarul actual, intră numai în rama postului*, fără a ieși și în săptămîna luminată, cum se întîmpla după stilul vechi. De aci și îndrumările tipiconale sînt mai complicate pentru acest praznic.

În ce privește dumnezeiasca liturghie pentru tîmpul Postului Mare, cunoaștem regula generală: sîmbăta se oficiază a Sfîntului Ioan Gură de Aur, duminica, a Sfîntului Vasile cel Mare, cu excepția Stîlpărilor, cînd se oficiază a Sfîntului Ioan Gură de Aur. În joia și sîmbăta mare se oficiază a Sfîntului Vasile cel Mare. Pentru celelalte, se oficiază dumnezeiasca liturghie a Darurilor mai înainte sfințite, afară de luni și marți din prima săptămîna a postului și în afară de Vinerea Mare, cînd nu se oficiază nici o liturghie.

Pentru praznicul Bunei-vestiri îndrumarea tipiconală este: «*În orice zi ar cădea, se oficiază liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*», exceptîndu-se cazurile cînd cade în cele 5 duminici ale postului, cînd se oficiază liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, așa după cum vom vedea în cele ce urmează:

a) «De va cădea în sîmbăta a treia sau a patra a postului, vineri la *Doamne strigat-am*, punem idiomela zilei de două ori, ale serbării 8, cu *Slavă și acum a serbării*. Paremia zilei și 5 ale serbării. *Să se îndrepteze... și în continuare liturghia Darurilor mai înainte sfințite*. La utrenie, toate numai ale serbării, *asemenea și la liturghie (a Sfîntului Ioan)*»⁶².

b) «De va cădea în duminica a treia a postului (a Crucii); sîmbătă seara după *Fericit bărbatul*, 3 stihiri ale învierii, 3 ale Crucii și 4 ale serbării. *Slava Crucii și acum a serbării*; 5 paremii ale serbării și cealaltă slujbă, combinată cu a învierii și a Crucii. La utrenie: troparul învierii, *Slavă al Crucii și acum al serbării*. Șezînde de învierii, polieleul, ale serbării; evanghelia serbării, *Învierea lui Hristos*, Psalm 50, *Deschide-voi gura*, luminînda învierii, slavă a Crucii și acum a serbării, laudele, doxologia mare, la care se face închinarea cinstitei Crucii, precum se arată în Triod. La liturghie, Crucii Tale, apostolul și evanghelia serbării, apoi ale Crucii; în loc de axion se cîntă «*Ca de un sicriu*», și cealaltă rînduială a *liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare*»⁶³.

Am insistat a preciza aceste îndrumări, spre a se observa că, atunci cînd cade în duminică din Postul Mare, *primează slujba duminicii (învierii) și nu cea a serbării Maicii Domnului*. Așa se explică de ce nu se

59. *Ibidem*, p. 776. 60. *Evanghelistar...*, p. 420. 61. *Ibidem*, p. 369.

62. *Triod...*, lit. T, p. 777. 63. *Ibidem*, lit. S, p. 778.

oficiază liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, în asemenea cazuri, ci a Sfântului Vasile cel Mare: *poate și pentru motivul de a nu se știrbi numărul de 10, fixat pentru oficierea acestei liturghii în cursul unui an.*

c) «De va cădea în miercurea Crucii, se lasă stihirile, slavele și canonul Crucii și se cîntă luni sau vineri în acea săptămîină, iar aici cîntăm toată slujba praznicului»⁶⁴.

d) «De va cădea în joia din săptămîina a treia a Crucii, se cîntă toată slujba serbării cu liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur».

e) «De va cădea în duminica a patra sau a cincea a Postului Mare, la vecernie slujba e combiantă cu a învierii, asemenea și la utrenie. La liturghie întii apostolul și evanghelia duminicii, apoi ale serbării și Liturghia Sfântului Vasile cel Mare»⁶⁵.

f) «În miercurea a cincea din post se cîntă seara și dimineața toată slujba serbării împreună cu a Triodului, după rînduiala, ca în zi de post»⁶⁶ (*adică liturghia Sfântului Ioan unită cu Vecernia*).

g) «De va cădea în joia Canonului mare, se mută canonul și-l cîntăm marți în aceeași săptămîină, iar joi se cîntă slujba praznicului»⁶⁷.

h) «De va cădea în vinerea a cincea a Postului Mare, cîntăm înainte-serbarea Bunevestiri stihirile și canonul mai înainte la rînd miercuri, pentru Canonul cel Mare, iar slujba sfîntului din minei, o cîntăm la după-cinare»⁶⁸.

i) «De va cădea în simbăta Acatistului, vineri la vecernie stihiri pe 10, Slavă și acum a serbării; pemia zilei și a serbării. Să se îndrepteze... și cealaltă rînduială a liturghiei mai înainte sfînțite. Simbăta la utrenie, troparul serbării, condacele, icoasele Acatistului, polieleul, evanghelia serbării, Psalm 50, Deschide-voi gura, pripelele serbării în loc de Ceea ce ești mai cinstită, luminînda serbării; la laude stihirile serbării, doxologia mare și liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, cu apostolul și evanghelia serbării»⁶⁹.

Readaptînd îndrumările tipiconale privind praznicul Bunevestiri, după stilul nou, constată că celelalte îndrumări din «Capetele lui Marcu» din Triod, pentru cazurile: cînd cădea în simbăta lui Lazăr, (lit. A., p. 512); duminica Stilpărilor (lit. B., p. 781 și p. 543 din Triod); luna, marțea și miercurea din săptămîina Patimilor (lit. Ș., p. 783 și 784); Joia cea Mare (lit. D., p. 785); Vinerea Mare (lit. C., p. 785 și p. 600); simbăta mare (lit. C. bis, p. 786); și pentru cele prevăzute în *Tipicul Bisericesc* citat, p. 192 paragraf 17 privind ziua de Paști și paragr. 18 de la p. 197 pentru cazul că Bunevestire ar cădea luni, marți sau miercuri din săptămîina luminată, toate acestea nu mai au întrebunțare în situația actuală a Bisericii Ortodoxe Române, care întrebunțează calendarul îndreptat cu Paștile după stilul vechi.

Pentru alte cazuri, cînd slujba praznicului se cîntă combinat, nu mai insist, întrucît acestea sînt prevăzute clar în cărțile de cult.

64. *Ibidem*, lit. T, p. 779.

65. *Ibidem*, p. 372 și lit. U, p. 779.

66. *Ibidem*, lit. U, p. 779.

67. *Ibidem*, p. 401.

68. *Ibidem*, lit. V, p. 780.

69. *Ibidem*, p. 446 și lit. X, p. 780.

9. *Sfântul Mucenic Gheorghe (23 aprilie)*. — După stilul vechi, sărbătoarea Sfântului Gheorghe începea din Vinerea Mare și se suia pînă joi în săptămîna samarinencii; iar după stilul nou, începe din sîmbăta săptămîinii a cincea din post și se suie pînă vineri, în săptămîna a treia după Paști. Cel mai de vreme cade atunci cînd se serbează Paștile la 8 mai, de exemplu în anii nebisecți: 1983 și 2078⁷⁰, iar cel mai tîrziu, atunci cînd se serbează Paștile la 4 aprilie; de exemplu: în anii nebisecți 2010 și 2105⁷¹.

În anul 1966 de exemplu cînd Paștile se vor serba la 10 aprilie, Sfîntul Gheorghe va cădea în sîmbăta săptămîinii a treia după Paști⁷². Tot în aceeași zi va cădea și în anul 1977⁷³.

Vom avea și pentru Sfîntul Gheorghe îndrumări care privesc slujba lui în timpul Postului Mare și altele care privesc cazurile cînd cade în timpul Penticostarului.

a) «Pentru cazul că ar cădea în vinerea mare, în sîmbăta mare sau în ziua de Paști, atunci slujba lui se cîntă luni, în săptămîna luminată și anume combinată cu a învierii»⁷⁴.

b) În orice altă zi, afară de cele din post, afară de duminicile Penticostarului și de săptămîna luminată, ar cădea, slujba Sfîntului Gheorghe se cîntă așa cum e rînduiala în minei»⁷⁵.

c) «De va cădea în săptămîna luminată, la utrenie se cîntă slujba combinată cu a învierii. Se pune Evanghelia sfîntului, cu slava sfîntului la laude, iar la liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur, apostolul și evanghelia sfîntului»⁷⁶.

d) «De va fi în vinerea luminată, slujba se cîntă cu a învierii, punîndu-se la liturghie apostolul și evanghelia sfîntului»⁷⁷.

e) «De va cădea în duminica Tomii, slujba se cîntă ca mai sus, ca la sfinții cu polieleu»⁷⁸.

Pentru zilele din Postul Mare în care ar cădea, adică începînd cu sîmbăta săptămîinii a cincea și pînă în Vinerea Mare, îndrumările tipiconale sînt cele obișnuite la sfinții cu polieleu, care cad în timpul postului și cu săvîrșirea liturghiei corespunzătoare, după ziua și săptămîna în care ar cădea această sărbătoare. Slujba se cîntă combinat cu a învierii dacă e duminica și cu a Triodului, dacă e în altă zi. În ce privește sfînta liturghie, se urmează regula cunoscută pentru Postul Mare (adică se face liturghia Darurilor mai înainte sfințite dacă sărbătoarea cade de luni pînă vineri în post, liturghia Sfîntului Ioan dacă ar cădea sîmbăta, sau liturghia Sfîntului Vasile cînd cade duminica).

Am cules aceste îndrumări tipiconale și le-am readaptat la stilul nou, fără a pretinde că sînt complete, cu gîndul că vor stimula pe frații slujitori ai sfîntelor altare și ai stranei, să cerceteze cu atenția cuvenită rîn-

70. *Evanghelistar...*, p. 420. 71. *Ibidem*, p. 370. 72. *Ibidem*, p. 377.

73. *Ibidem*, p. 377. 74. *Tipic bisericesc...*, par. 1, p. 198.

75. *Ibidem*, p. 208. 76. *Penticostar*, ediția III, 1912, p. 24.

77. *Ibidem*, p. 24. 78. *Ibidem*, p. 48.

duiala tipiconală a sărbătorilor de peste an și în mod deosebit, pe cele ce cad în timpul Triodului, ca atunci cînd cad aceste sărbători, în sfintele noastre biserici să se officieze o slujbă uniformă și nu diferită, cum se întîmplă, de obicei. Este o îndatorire sfîntă să cunoaștem temeinic rînduiala slujbei și a sărbătorilor bisericesti și să o respectăm întocmai, întrucît este trecută în cărțile de cult și constituie un tezaur al Sfintei Tradiții.

Se va contribui astfel la realizarea unui ideal al Bisericii Ortodoxe Române și anume: uniformizarea în slujbă, așa cum s-a procedat în chip atît de fericit cu muzica psaltică, a cărei uniformizare în Biserica Ortodoxă Română este ctitorită, ca atîtea alte lucruri mari, de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Avem convingerea că, la lanțul marilor realizări de pînă acum, Întîiul Stătător al Bisericii noastre Ortodoxe, va adăuga și ultima verigă, necesară uniformizării slujbelor divine, adică editarea unui nou tipic bisericesc, adaptat stuației calendaristice actuale din Biserica noastră.

Pr. ALEXANDRU DELCEA

O INCERCARE DE LĂMURIRE LITURGICĂ

Dintre textele liturgice care au prilejuit și încă mențin în sufletele și în practica multor slujitori bisericești nedumeriri, incertitudine și arbitrarie personal, divers și controversat, face parte și a treia din cele opt stihiri ale slujbei înmormintării: «Toate sînt deșertăciuni...». Faptul a ajuns a se reflecta și în diferitele ediții ale Molitfelnicului; anume, sînt folosite, în practica slujitorilor și edițiile Molitfelnicului, cu formule variate ca acestea:

«... cîte *nu rămîn* după moarte», sau: «... cîte (care) *rămîn* după moarte», iar mai departe: «*nu rămîne* bogăția...», sau: «*rămîne* bogăția...», sau încă: «*ne rămîne* bogăția...».

Și, după preferința pe care mulți dintre slujitori și-au formulat-o pentru una sau alta din aceste formulări, se pot observa deseori în Molitfelnice modificări făcute în text, fie prin tăierea (anularea) cuvîntului *nu*, acolo unde acesta e trecut, fie prin adăugarea lui acolo unde nu e trecut, fie prin înlocuirea lui *nu* cu *ne* și a lui *cîte* cu *care*, ori invers.

Analizată oarecum istoric-evolutiv și psihologic, la situația aceasta s-a ajuns pornindu-se desigur de la textul: «...cîte *nu rămîn* după moarte. *Nu rămîne* bogăția...», care, pentru generația actuală de slujitori, e cel mai vechi. S-a socotit fără îndoială că de fapt *după moarte* bogăția rămîne, nu *nu rămîne*, — fapt care are o anumită evidență; această «corectură» o dată operată în cugetare, s-a simțit nevoia aplicării ei în formula atotcuprinzătoare imediat anterioară și astfel s-au adoptat expresiile: «...cîte *rămîn* după moarte» și: «*Rămîne*...», sau: «*Ne rămîne* bogăția...».

Dar lucrurile n-au devenit așa și definitiv nici în practica tuturor slujitorilor, nici în edițiile mai noi ale Molitfelnicului. Deosebirea pe care acum o înregistrează înseși edițiile de Molitfelnic întreține ea însăși arbitrarul personal și afectează nefavorabil și ocaziile de slujire în sobor.

În cele ce urmează, ași vrea să arăt că formula cu: «...cîte *nu rămîn* după moarte. *Nu rămîne* bogăția...» (de altfel cea mai veche) este totuși cea mai potrivită, cea mai integrabilă în text, atît în ce privește conținutul teologic, specific și autentic creștin, cît și sub raportul structurii gramaticale.

Potrivit concepției creștine, fenomenul morții este despărțirea sufletului de trup și întoarcerea trupului în pământul din care a fost luat, iar a sufletului la Dumnezeu Care l-a dat, la judecată și spre o viață veșnică de fericire sau de pedeapsă, etc. Moartea nu este, după această concepție, totală desființare, nu este neant, nu este lipsă absolută de viață, ci schimbare a modalității vieții, este trecerea de la modul dublu, psiho-fizic al vieții la modul monogen-psihic al ei, la modul în care conștiința și o anumită sensibilitate — caracteristici esențiale ale vieții — nu pier, ci continuă în afara condițiilor materiale ale trupului. În concordanță cu această concepție, slujba înmormintării creștine nu este expresia unei disperări, ori și numai a unui scepticism din partea celor rămași în viață, în fața unei pierderi și pieiri integrale și definitive, ci este interes și preocupare solidară de viitorul unei viețuiri reale — numai desprinsă de trup, dar încă reală în esență — a celui decedat.

Slujba înmormintării creștine este deci, din partea celor rămași în viața trupească, privirea, urmărirea și asistarea, prin gând și rugăciune, a celui răposat, a sufletului lui viu, în călătoria lui spirituală spre Dumnezeu și spre veșnicie, precum, printr-o comparație mai inteligibilă, în ordinea vieții omeneste de aici, orice examen al omului este urmărit, asistat și sprijinit de cei ce-l iubesc, cu grijă, urări de bine, contribuții materiale și faptice. Ținem a sublinia în mod deosebit acest lucru, pentru a nu pierde din vedere că obiectul principal al vieții sufletești, al gândirii, simțirii și acțiunilor celor ce însoțesc pe răposat la mormint și al slujbei înmormintării creștine este entitatea vie a sufletului celui plecat și nu altceva și că toate celelalte se judecă și se apreciază în raport cu această entitate care ne întreține interesul și care este acum definitiv despărțită de trup și de materie.

Apropiindu-ne acum și mai mult de subiectul nostru, gândul și inima noastră nu se întrebă și n-au nevoie să-și răspundă în această împrejurare, iar inspirația bisericească, care a creat slujba înmormintării, n-a comis o asemenea denaturare, ce se întâmplă cu bogăția în sine însăși, dacă anume este sau nu mai este, dacă rămîne sau nu mai rămîne. Evident, dacă slujba înmormintării creștine ar avea acest scop principal, să constate existența sau inexistența realității materiale în sine însăși, care a rămas în urma unei morți, am fi constrinși să acceptăm: da, această realitate rămîne. Dar, încă o dată: nu ea este obiectivul momentului și slujbei înmormintării, ci acest obiectiv este sufletul călător pe care-l privim și-l urmărim cu mintea și afecțiunea noastră, pe care-l asistăm cu interesul și dragostea noastră și lingă care și pentru care, în condițiile lui noi, deosebite de ale noastre și pur psihice, realitatea materială, — de care, de altfel, s-a despărțit și îndepărtat — nu mai există, nu mai rămîne. Hotărît: «nu rămîne». «Nu rămîne bogăția» nu în sine însăși, ci împreună, în raport cu cel răposat; ori, acesta este punctul de vedere care interesează în împrejurarea de față; e «bogăția», sau realitatea materială privită în raport cu cineva și nu în raport cu sine însăși.

Pentru a spori înțelegerea acestui lucru nu este inutil să adăugăm și unele considerente filologice. Verbul a *rămîne*, în valabilitatea lui actuală,

— ba chiar și în cea mai veche românească și chiar și în a altor limbi — nu dă numai noțiunea despărțirii, ci și pe a unirii. Spunem, de pildă: copilul a rămas mai pe urmă, sau: a rămas de mine, — și aceasta denotă îndepărtare și despărțire; dar spunem și: copilul a rămas cu mine; și aceasta denotă apropiere și unire. Indiscutabil, în formula: «...cîte nu rămîn după moarte. Nu rămîne bogăția...», verbul *a rămîne*, în forma lui pozitivă, are semnificația unității celor pe care le raporta reciproc, iar în forma aplicată din text, capătă semnificația despărțirii, prin adverbul de negație *nu*. Ideea și formularea este deci că: Toate sint desertăciuni cîte (care) după moarte *nu rămîn* împreună cu omul, cu ceea ce mai e (important) din el, cu sufletul lui; și că: cu el, cu ceea ce mai e din el, cu sufletul lui, *nu rămîne* bogăția ș. a. Căci, în împrejurarea morții — subliniem din nou acest lucru — noi nu ținem în primul rînd privirea ațintită asupra lucrurilor omenești, materiale, a bogăției și să ne întrebăm despre ele, ci ținem privirea ațintită spre cel răpost, spre ce a rămas din el, spre sufletul lui imaterial și veșnic și exprimăm faptul că acestea nu se mai văd, ca să zicem așa, nu se mai găsesc, nu mai rămîn la el.

Dar și celălalt context al stihirii ne obligă la aceeași concluzie. El inserează mai departe: «... nu ne însoțește mărirea; că venind moartea, toate acestea pier». Evident că în cuvintele: «nu ne însoțește mărirea», ne prefigurăm pe noi înșine trecuți prin pragul morții și ne și privim ca de dincoace de acest prag și constatăm că acolo, dincolo, în postura de călători cu sufletele, nu mai avem cu noi mărirea (materială, bine înțeles) pe care am avut-o în trup. Obiectul privirii noastre rămîne deci tot sufletul despărțit de trup și călător, la care constatăm absența mării a aici. Pentru a varia expresia, Biserica a folosit aici verbul *a însoți*, care are fără echivoc semnificația unității și pe care în aplicare îl folosește tot la forma negativă (...nu ne însoțește...), dar putea repeta tot așa de bine, numai cu riscul unei oarecare monotonii, expresia: «nu ne rămîne mărirea», cu aceeași valoare și semnificație pe care i-am evidențiat-o și mai înainte.

Mai mult, expresia: «...toate acestea pier» de mai departe nu e valabilă și consecventă cu textul anterior nici în idee, nici în structura gramaticală, decît dacă acceptăm în prealabil că «toate cele omenești *nu rămîn* după moarte» și că deci, *nu rămîne* nici bogăția. Desigur, chiar cei ce înclină spre formula cu «rămîn» și «rămîne» în loc de «nu rămîn» și «nu rămîne» vor admite că observarea «toate acestea pier», care de altfel n-a ajuns a fi contestată și modificată, se referă la starea de după moarte, deci la condiții dincolo de materialitate, așa cum ne obligă însuși textul: «că venind moartea...».

Dar tocmai de aceea, dacă anterior ne fixăm totuși la formulele: «cele omenești rămîn după moarte» și «rămîne bogăția»; dacă acestea toate rămîn, atunci cum mai departe, peste un rînd-două, și în evidentă repetare voită a judecății, putem afirma că: «toate acestea pier?!» Căci pluralul din «...toate acestea pier» nu-și poate avea întemeiat acordul numai cu singularul «mărirea», ci și-l are cu pluralul «toate cele omenești», inclusiv «bogăția» și «mărirea». Altfel, ne întrebăm: rămîn sau pier?

Expresia: «nu ne însoțește mărirea» este însă fără echivoc; ea ne constrânge să consimțim și să ne însușim punctul de vedere care face din cel răposat, din sufletul lui, obiectul principal și punctul central de plecare al considerațiilor noastre, iar pluralul folosit mai departe ne atrage atenția că acest punct de vedere s-a avut și în expresiile de mai înainte. Altfel, sărăcim structura gramaticală a textului de conținutul teologic, mutăm accentul pe lucruri și fapte secundare și încurcăm înțelegerea, ajungând chiar și la unele contradicții și inoportunități.

Căci Biserica n-a spus niciodată și nu poate spune că cele omenești sînt în sine deșertăciuni, cum ne-ar obliga formula «rămîn», care ne avizează la un considerent de valoare absolută, de valoare în sine a celor materiale. Numai raportate la scopul mîntuirii, la rostul lor de condiții imanente și trecătoare pentru pregătirea vieții veșnice și în funcție de modul eficient sau neeficient, ori dăunător cum ele au fost folosite, pot fi ferite de zădărnicie sau pot deveni deșarte; după cum iarăși valoarea sau deșertăciunea lor poate fi mai mare sau mai mică numai relativ, adică raportat de la caz la caz și nu în sine însăși. Fără această raportare, «cele omenești» și «bogăția» sînt în sine bune și utile, pentru că sînt creația lui Dumnezeu și pentru că există posibilitatea ca ele să devină practic utile omului. Raportate însă la sufletul despărțit definitiv de trup prin moarte, «cele omenești», realitatea materială nu-și mai păstrează vreun rost. Ele au avut rol cită vreme sufletul se exercita în condițiile trupului, dar după despărțirea de trup a sufletului, funcția celor materiale își încheie pentru acesta orice rost, așa cum printr-un exemplu, petalele unei flori, după ce și-au dat contribuția lor de determinare la legarea rodului, devin inutile pentru ei și cad.

Așadar, formula: «Deșertăciuni sînt toate cele omenești cite (care) *nu rămîn* după moarte. *Nu rămîne bogăția...*» a fost și rămîne corectă și din punct de vedere lexical și structural gramatical și din punct de vedere teologic-dogmatic, asigurînd și apărînd un conținut creștin bogat și autentic de idei.

Menționăm și că în încercările de a se ieși din incertitudine se recurge uneori la formula: «Toate sînt deșertăciuni cele omenești cite *nu rămîn* după moarte; *ne rămîne bogăția...*», sau, invers: «Toate sînt deșertăciuni cele omenești cite *rămîn* după moarte: *nu rămîne bogăția...*», care, ambele, în afară de temeuriile mai sus analizate, își reflectă stîngăcia și contradicția chiar în expresia vorbită și senzația imediată logico-auditivă.

Ne întrebăm, de bună seamă, ce a dus la ivirea acestor nedumeriri și soluții, diverse și confuze. Probabil ambiguitatea semnificativă adversativă a verbului *a rămîne*; probabil imputîinarea în conștiință și preocupări a aspectului transcendențial al faptului morții; probabil și una și alta.

Cred că trebuie să recunoaștem, pe de o parte, un oarecare raport cauzal, fără a mai putea preciza acum cauza și efectul, între formula verbală pusă în discuție și melodia respectivă, existentă mai de mult în uz larg, pe glasul al III-lea.

După ce prima propoziție: «Toate sînt deșertăciuni cele omenești», este încheiată în treapta KE, propoziția următoare: «cite nu rămîn după moarte» continuă din NI de sus. Saltul de două trepte cu care se abordează propoziția a doua în raport cu finalul celei dinainte face din cuvîntul «cite» un pronume exclamativ. Îi dăm această denumire de *exclamativ*, deși ea nu prea există în gramatici, dar pentru că cu această intonație melodică el își pierde oarecum aspectul relativ pe care-l are de fapt în structura gramaticală nemelodiată a textului, iar pe de altă parte nu-i putem susține nici pe cel *interogativ*, fiind evident că nu poate fi vorba aci de o întrebare reală. Melodia, așa cum e fixată, ne obligă la însușirea unei funcții exclamative a pronumelui *cite*.

Cu aceasta însă, s-a putut da curs următorului proces de cugetare: propoziția: «cite nu rămîn după moarte», oferită și primită în haina melodică amintită, nu-și mai necesită o funcție relativă stringentă față de prima, ci se poate simți și socoti ca independentă. Cele două propoziții se pot traduce pur verbal, după și în conformitate cu aspectul lor melodic, astfel: Toate sînt deșertăciuni cele omenești. Cite nu rămîn după moarte! (cu sensul: multe, chiar toate, rămîn după moarte!). Evident că acum, premiza dată ne determină a gîndi și mai departe: Dacă după moarte rămîn multe (toate), atunci, desigur și bogăția rămîne...

Dar, oare, așa să fie?! Analiza făcută mai înainte a dovedit desigur contrariu. Sîntem încredințați că textul original grec, ca și alte texte, studiul comparat al lor, pot proba și ele că vorba «cite» nu este pronume exclamativ, ci relativ, iar propoziția a doua este strict dependentă de prima. Se pare că, între altele, melodia indicată i-a prilejuit și i-a întretinut și ea o semnificație străină. Enunțul stihirii, corect în expresie, începe și este: «Toate sînt deșertăciuni cele omenești, cite nu rămîn după moarte...», în care, *cite* este pronume relativ, echivalent întru totul cu *care*, propoziția a doua este strict dependentă de prima, pe care o determină, iar propozițiile următoare: «Nu rămîne bogăția» și «nu ne însoțește mărirea...» aplică mai concret, consecvent gramatical și teologic pe cele dintii, care dăduseră o cunoștință atotcuprinzătoare.

În concluzie, formula: «Toate sînt deșertăciuni cele omenești cite (care) nu rămîn după moarte; nu rămîne bogăția...», etc. este cea bună.

S-ar recomanda ca și melodia respectivă să fie adaptată corespunzător, melodiindu-se *cite* din propoziția: «cite nu rămîn după moarte» la unison cu finalul primei propoziții, sau — și e mai bine — pe o treaptă mai jos.

Pr SPIRIDON DUMITRACHE

NARAȚIUNEA ÎN PREDICĂ *

Activitatea învățătoarească, de propovăduitor sau predicator, face parte integrantă din lucrarea de mîntuire pe care preotul are chemarea să o săvîrșească în mijlocul credincioșilor săi¹.

Prin predicile sale, preotul trebuie să aducă în fața credincioșilor învățătura creștină și să-i convingă pe aceștia de a și-o însuși, spre a se călăuzi după ea în viață, în vederea mîntuirii². Creștinismul este o viață nouă, în Hristos, dar este și o doctrină care presupune cunoașterea și urmarea ei.

În funcțiunea lui de predicator, preotul mijlocește credincioșilor *materia predicii*, adică învățăturile descoperite nouă de Mîntuitorul — un adevăr de credință, o regulă de viață religioasă — morală, un moment sau rit liturgic, un eveniment din viața Bisericii și tot ceea ce edifică viața religioasă a credincioșilor. Trăsătura esențială a învățăturilor care constituie materia sau *conținutul* predicii este deplinătatea lor, în înțelesul că ele cuprind toate acele elemente necesare pentru angajarea întregii firi a credincioșilor³; «învățăturile revelate vizează și se îndreaptă către toate funcțiile sufletești ale credincioșilor — minte, inimă și voință, pînă la acel adînc al lor pe care Sfîntul Apostol Pavel îl numește «omul cel dinăuntru». Pentru ca predica să poată influența întreaga viață sufletească a credincioșilor, pe lîngă un conținut determinat, ea trebuie să aibă și anumite calități formale de care predicatorul trebuie să țină seama. Din acest punct de vedere trebuie menționat mai întîi faptul că *forma obișnuită* sub care se prezintă predica rostită în fața credincioșilor este *expunerea sistematică* a unui fond dat de idei și sentimente. Expunerea sistematică

* Lucrare de seminar, în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Profesor Nicolae Balcă, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Pr. Prof. Gr. Cristeșcu, *Îndrumări omiletice*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1953, nr. 7—8, p. 689.

2. Pr. Prof. D. Belu, *Predica prin fapte*, în «Mitropolia Olteniei», 1961, nr. 7—9, p. 555.

3. *Ibidem*, p. 551.

este *elementul formal comun în predicile de toate genurile, sau forma ei literară și omiletică firească*. Expunerea consistă în comunicarea directă a adevărilor creștine prin prezentarea lor sistematică cu ajutorul cuvîntului viu al predicatorului.

Considerată din punct de vedere pedagogic, expunerea sistematică are trei înfățișări: a) povestirea, b) explicația și c) prelegerea, iar din punctul de vedere al teoriei literaturii sînt tot trei moduri de expunere: a) narațiunea, b) descrierea și c) dialogul.

Dintre acestea, destul de frecventă în predică este narațiunea, cunoscută și sub numele de «forma de expunere narativă, expozitivă sau povestitoare»⁴.

Totdeauna oamenii au simțit nevoia de a povesti, a istorisi, a nara fapte din trecut sau de a comunica altora o învățătură prin intermediul unei istorioare⁵, ceea ce se constată din producțiile populare și culte, ca și din cele religioase de totdeauna. Îndeosebi orientalii cu gustul lor pentru concret, ca și alți oameni dotați cu imaginație bogată, în convorbirile cu semenii lor, dau întîietate forme narative cînd transmit o învățătură sau un fapt.

Preoul lui Hristos, de asemeni, cum îndeamnă Sfîntul Ioan Gură de Aur, trebuie să nu fie neiscusit în știință, să nu fie neiscusit în învățatura cea adevărată, dar nici în ținerea de predici. El poate învăța în această privință chiar de la oratorii profani din diferite epoci⁶. Astfel, istoria amintește, între alții, de Socrate — mare profesor, educator și cuvîntător — care, cu darul lui psihologic, intuind valoarea *narațiunii*, metodă incomparabil superioară tratării abstracte, își prezintă ideile în cadrul unei povestiri care alternează cu dialogul. În cuvîntările lui există o ordine a ideilor, o continuă exemplificare a adevărilor, prezentate în formă aleasă și cuceritoare⁷.

Narațiunea în Sfînta Scriptură. — În ceea ce privește Sfînta Scriptură, cărțile ei sînt scrise în mare parte sub formă narativă, căci faptele și învățăturile revelate cuprinse în ele s-au transmis din generație în generație pe cale istorisirii, lucru pe deplin firesc. Revelația dumnezeiască este doctrină, dar este și *istorie a mîntuirii* care a fost consemnată de aghiografi în forma literară a narațiunii. Astăzi este un fapt unanim recunoscut că *Mîntuitorul Hristos* a narațiunea în modul cel mai desăvîrșit. Prin para-

4. *Curs de pedagogie generală*, sub redacția Prof. Dr. Stanciu Stoian, Edit de stat did. și ped., București, 1961, p. 147; *Pedagogia pentru Institutele pedagogice*, sub redacția A. Dancsuly, A. Chireev, A. Manolache, Edit. did. și ped., București, 1962, p. 136; *Noțiuni de teoria literaturii*, manual sub redacția M. Novicov, Edit. de stat did. și ped., București, 1956, p. 96. Cf. T. Vianu, *Problemele metaforței și alte studii de stilistică*, ESPLA, 1957, p. 140. Prof. Dr. N. Balca, *Lecții de didactică*, curs ținut la magistrariu, 1963—1964 — Forme de învățămînt. Text dactilografiat.

5. Prof. Dr. Iustin Moiescu, *Originalitatea parabolilor Mîntuitorului*, în «*Canada*», Rîmnicu-Vilcii, 1945, p. 61.

6. Ștefan Birsănescu, *Deșteptarea spiritului*, în «*Ethos*» II, nr. 1—2, Iași.

7. Idem, *Pedagogia practică*, vol. I, Craiova, f. an, p. 22—26.

bolele, exemplele sau cuvântările Sale, Iisus dă narațiuni de o unică frumusețe literară și omiletică, demne de puterea Sa de învățator.

Despre parabolă, fericitul Ierolim, ca de altfel toți cei care au cunoscut bine Orientul, afirmă că este procedeul narativ la care orientalul recurge din instinct când vrea să-și expună ideile Sale⁸. În timpurile mai apropiate de noi, cercetătorii care fac parte din «școala istoriei formelor» (a formelor literare în care s-au scris cărțile Sfintei Scripturi), arată în studiile lor că Mîntuitorul își expune dumnezeiasca Sa învățătură urmînd modurile de a gîndi și a expune proprii timpului său. Cînd a propovăduit dumnezeiasca Sa învățătură ideilor, Iisus a trebuit să-și angajeze cugetarea Sa în tiparele verbale proprii timpului și țării Sale, deoarece se adresa unor oameni în carne și oase⁹.

Învățătorii poporului evreiesc căutau, în cuvintele lor «să cîștige admirația mulțimii și să-și mărească prestigiul lor de mari dascăli, neșovăind în fața poporului lipsit de cultură să prezinte învățăturile religioase înveșmîntate în forme rigide și termeni abstracti, care le făceau de neînțeles»¹⁰. Ucenicii au trebuit însă să constate cu surprindere că învățăturile Lui se coboară la cel mai de jos nivel intelectual al ascultătorilor, folosind o metodă de vorbire populară pe care cei simpli o înțelegeau și o iubeau.

Parabola este socotită de exegeți drept o narațiune sau o istorioară. M. Lepin¹¹ o definește astfel: «Parabola este o istorioară imaginară, alcătuită din fapte obișnuite de viață în cadrul unei perfecte realități, cu scopul de a desprinde prin comparație o învățătură morală». Parabolele Mîntuitorului sînt simple și atrăgătoare prin forma lor, adînci și interesante prin învățătura pe care o cuprind¹². Ele sînt sugestive, «fiind o istorioară completă, în care un adevăr supranatural este lămurit prin comparația cu un obiect sau un fapt analog și în care cuvintele își păstrează înțelesul lor propriu»¹³. Parabola nu este decît o comparație dezvoltată sau o narațiune în care cuvintele își pot păstra înțelesul propriu¹⁴. Folosind în general expresii figurate, parabolele dezvoltă o anumită idee care susține întregul fir narativ, compus din detalii subordonate ideii fundamentale. Aceste detalii se asociază firesc în cursul narațiunii parabolice și deschid o poartă de lumină prin care ascultătorul ajunge, cu vădit interes, la adevărul ce trebuie înțeles.

Mîntuitorul a folosit vorbirea în parabole pentru că aceasta era foarte obișnuită în timpul Său și fiindcă a știut că ea constituia cea mai potrivită formă de învățătură pentru popor. De aceea, prin parabole, Mîntuitorul a propovăduit «adevăruri religioase înalte»¹⁵. Astfel, pe malul lacului Ghe-

8. Fer. Ieronim, *Comentași la Matei*. XVIII, 23, P.L., XXVI, 132, cit. la J. Bonsirven, *Les enseignements de Jésus Christ*, III e éd. Paris, 1946, p. 25.

9. J. Bonsirven, *op. cit.*, p. 21.

10. Prof. Dr. Iustin Moiescu, *op. cit.*, p. 65—67.

11. M. Lepin, *Jésus Messie et Fils de Dieu*, V-e d., Paris, 1923, p. 311, apud Pr. Const. Grigore și Sava T. Saru, *Comentariul Sfintei evangheliști după Matei de Eutimie Zigabinos*, p. IX și 300—301.

12. Prof. Dr. Iustin Moiescu, *op. cit.*, p. 103.

13. Dr. Buzy, *Introduction aux paraboles évangéliques*, Paris, 1912, p. 25.

14. *Ibidem*, p. 21. 15. Prof. Dr. Iustin Moiescu, *op. cit.*, p. 67 și 73.

nizaret a rostit «parabolele împărăției», iar în alte împrejurări, parabola lucrătorilor viei — în legătură cu întrebarea Sfântului Apostol Petru referitoare la răsplata cerească pe care o vor dobîndi Apostolii în schimbul închinării definitive a vieții lor lui Hristos.

Pentru a arăta că fericirea cerească Dumnezeu o va acorda tuturor oamenilor, care se dovedesc vrednici de ea, și pentru a face mai ușor înțeles acest adevăr, Mîntuitorul l-a propovăduit «cu ajutorul unei istorioare frumoase»¹⁶, în capitolul al XIX-lea al Evangheliei după Matei. Ca să arăte că unii nu se gîndesc la venirea Domnului, a rostit parabola talanților, a celor zece fecioare și a minelor; chemarea la mîntuire a păgînilor o arată prin pilda celor chemați la cină (Luca XIV, 16 ș.u.) și «prin pilda cu cei poftiți la nuntă (Matei XXII, 1 ș.u.). Aceste parabole cuprind în special învățături de credință; altele expun datoriile noastre morale către Dumnezeu (pilda vameșului și a fariseului sau pilda judecătorului nedrept în care se recomandă umilința și stăruința în rugăciune) sau către aproapele: samarineanul milostiv, fiul risipitor, drahma și oaia pierdută, prin care învățăm a nutri dragoste și bucurie pentru fericirea aproapelui. Pilda cu bogatul căruia i-a rodit țarina, cu economul necredincios, cu bogatul și săracul Lazăr învață să nu ne lipim inima de bunurile pămîntești, ci să le întrebuițăm bine¹⁷.

Cercetătorii subliniază calitățile literare ale parabolilor și le socot tur-nate în forme perfecte¹⁸. Sub raport literar și omiletic ele sînt o specie desăvîrșită de narațiune, dispunînd de o forță de expresie de-a dreptul ineputabilă.

Parabolele oferă posibilitatea de a scoate, pe o cale intuitivă, o concluzie generală de credință sau morală, ori de a ilustra un adevăr de la care se pornește. Lectura și meditația asupra sensului parabolilor dovedește că

16. *Ibidem*, p. 87. 17. Dr. Buzy, *op. cit.*, p. 409.

18. Prof. Dr. Iustin Moiescu, *op. cit.*, p. 105. Pericopele de la Sfîntul evanghelist Luca sînt cel mai adesea citate ca exemple de narațiuni, evanghelia sa ca și a celorlalți sinoptici, avînd un caracter general de istorisire. El a reprodus mersul autentic al evenimentelor și a posedat mai mult decît Sfîntul Evanghelist Ioan, darul neîndoielnic al unui bun narator istoric și al unui bun stilist. Evanghelia a III-a este «cuvînt» de zidire sufletească, dar și o scriere istorică-științifică Scriînd istorie, el o face prin narațiuni plastice care, prin caracterul lor viu, cuceresc pe oricine și-l transportă în zona mîntuirii prin har. (A se vedea Prof. Dr. N. N. Glubekovski «*Sv. Apostol Luca, evanghelist și deepisateli*» (Sf. Apostol Luca, evanghelist și autor al cărții «Faptele Apostolilor»), Sofia, 1932, p. 108—111.

Evanghelia Sfîntului Evanghelist Luca este o operă literară, afirmă E. Jacquier. Sfîntul Luca știa să compună cu măiestrie o istorisire și să-i dea un caracter de simplitate și măreție, să exprime în chip fericit diferitele sentimente ale personajilor și să schițeze în cîteva cuvinte un portret desăvîrșit al acestora. Există în vreo literatură tablouri mai perfecte și mai vii decît în narațiuni ca cea despre fiul risipitor, ungerea picioarelor Mîntuitorului de către femeia păcătoasă, învierea fiului văduvei lui Nain, bogatul și săracul Lazăr, ucenicii pe drumul spre Emaus? (Cf. E. Jacquier, *Histoire des livres du Nouveau Testament*, tome second, VII-e éd. Paris, 1926, p. 469).

Sfîntul Evanghelist Matei, în pericopele cu caracter narativ, are un stil degajat și concis, spre deosebire de Sfîntul Marcu care se exprimă uneori prolix. (Cf. E. Jacquier, *Histoire de livres...*, p. 391).

Revelația divină nu este o sumă de adevăruri abstracte și impersonale. Detaliile și termenii de comparație folosiți în parabole erau cunoscute ascultătorilor fiind luați din experiența zilnică a vieții lor. Efectul ce-l exercitau asupra imaginației și gândirii era, de aceea, impresionant. Ascultătorii care aveau inima plină de bunăvoința de a înțelege și a le aplica în viața lor — printre aceștia au fost pe primul plan Sfinții Apostoli — puteau trece pe nesimțite, după ce le ascultau, de la cazul zugrăvit în ele, la diferite cazuri din viața de toate zilele, pentru că, — prin însăși natura ei — parabola se raportă la nenumărate fapte și aspecte de același gen. În felul acesta se explică de ce putem trece ușor de la datele parabolilor și de la ideile revelate în ele la atâtea situații omenești, într-un fel asemănătoare cu cele ale parabolilor.

Între narațiunile rostite de Mântuitorul am amintit și cuvântările Sale. Sinopticii redau predica de pe munte sau cuvântarea eshatologică, iar Sfințul Evanghelist Ioan în (capitolele XIII—XVII) consemnează cuvântarea de despărțire, înainte de Patimi a Mântuitorului. Discursul evanghelic este o formă complexă de narațiune, căci, pe lângă elementul pur narativ, el conține și explicații. Dealtfel și în parabole, mai ales în cele care sînt numite «exemple» sau asemănări, găsim explicații și chiar scurte descrieri și schițe de portrete.

În ceea ce privește pe Sfinții Apostoli, întîlnim narațiuni în cuvîntările lor consemnate în *Faptele Sfinților Apostoli*: cuvîntările Sfîntului Apostol Petru (II, 14 ș.u.; XI, 4 ș.u.), cuvîntarea Sfîntului Arhidiacon Ștefan (VII, 2 ș.u.), cuvîntările Sfîntului Apostol Pavel în Antiohia Pisidiei (XIII, 16 ș.u.), înaintea Areopagului (XVII, 22 ș.u.) și cuvîntările sale de apărare (XXII; XXIII etc.), în care-l vedem a fi un vorbitor plin de miez, un propovăduitor înflăcărat, mistuit de focul iubirii sacre pentru persoana și lucrarea mîntuitoare a Domnului»¹⁹, Care, i-a descoperit adevărul, nu adevărul abstract, ci adevărul cel viu, care se cuprinde în El. Prin predica sa viguroasă în sinagoga din Antiohia Pisidiei el amintește de Sfîntul Petru predicînd pe Hristos în Duminica Pogoririi Duhului Sfînt. De o parte și de alta aceeași teză, aceeași putere de a predica pe Hristos cel răstignit și înviat pentru mîntuirea tuturor. Descoperim aceeași iscusință în mînuirea narațiunii și ușurință de a se sprijini pe istoria sfîntă și profeți (Fapte XIII, 14—22). În cuvîntarea de rămas bun rostită înaintea prezviterilor adunați în Milet, el este foarte expresiv. Parcă-l vedem pe Pavel arătîndu-și sfintele lui mîini cu care-și cîștigă pîinea cea de toate zilele... Vorbirea lui simplă și naturală arată că Dumnezeu lucrează prin el. Stilul narațiunii lui Pavel este simplu și firesc, dar cîtă putere, cîtă bogăție în această simplitate, cîtă frumusețe dumnezeiască...²⁰.

Cuvîntările Sfinților Apostoli conțin exemple de narațiune ce cuprind învățături adînci și care, în ansamblul lor, sînt valoroase documente omileice.

19. Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu, *Predica și predicatorul — după Sfîntul Apostol Pavel*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1956; nr. 11—12, p. 702.

20. *Ibidem*, p. 702, 703, 705.

Narațiunea la Sfinții Părinți. — Pericopele evanghelice din duminici și sărbători au în majoritatea lor caracter narativ, desigur modelele cele mai reprezentative de narațiune rămânând tot parabolele. Utilizarea omiletică a acestora, determină variate configurații de predici. Cînd narațiunea ocupă un loc adecvat în predică, aceasta, pe lângă alte calități, are și pe aceea de a fi accesibilă și neobositoare. În legătură cu această calitate a narațiunilor în predică, considerăm binevenit a ne referi la un aspect de tehnică omiletică dezvoltat de Sfîntul Ioan Gură de Aur, aspect pe care — după cît știm — manualele noastre de omiletică nu l-au subliniat pînă acum. Predicator de geniu, Sfîntul Ioan Gură de Aur a ținut seama, în omiliile sale, de principiile generale de instrucție și educație. După el, în desfășurarea cuvîntării bisericești, părțile care cer o deosebită încordare mintală, trebuie să alterneze cu părți ușor accesibile spiritului celor prezenți. Acest procedeu metodic Sfîntul Ioan Gură de Aur îl lămurește în comentariul primelor versete din capitolul I al Epistolei către Evrei și-l numește procedeu „suișului și al coborișului”²¹ în decursul încordării spirituale, asemenea unui mers pe treptele unei scări succesiv ascendente și descendente. Iată cum aplică Sfîntul Ioan Gură de Aur acest procedeu în comentariul menționat. El se ocupă întîi de Revelația divină progresivă în Vechiul și Noul Testament: Dumnezeu a vorbit evreilor la început prin proroci, iar în urmă le-a vorbit prin Fiul Său și L-a pus moștenitor a toate. «Apoi — scrie Sfîntul Ioan Gură de Aur — făcînd uz de *suișuri*”²². [Sfîntul Apostol Pavel] grăiește mai departe lucruri cu mult mai mari decît acestea, cînd învață că Acesta, care este strălucirea slavei și chipul ipostasului Lui și care ține toate cu cuvîntul puterii Sale, după ce a săvîrșit prin Sine curățirea păcatelor noastre, a șezut de-a dreapta tronului măririi întru înălțime, fiind cu atît mai presus de îngerii cu cît a moștenit și un nume mai slăvit decît al lor». Ca să arate plastic în ce constă procedeuul său, Sfîntul Ioan Gură de Aur îl compară cu împrejurarea în care «un copil mic, cînd voințe a se ridica, pe un loc înalt și a sosi în vîrf, sau cînd voințe a se coborî la vale, o face aceasta încet și cîte puțin, pășind pe treptele de sub picioare, apoi după ce a ajuns sus, dacă îi vei porunci să se uite în jos, îl vei vedea ameteînd și întunecîndu-i-se înaintea ochilor, și, înspăimîntat, se coboară în jos, ceea ce-l face să mai răsufle...; apoi revenindu-și în fire, iarăși se urcă și iarăși se coboară — întocmai așa face și Fericitul Pavel cu evreii în această epistolă și pretutindeni, învățînd aceasta de la Dascălul său. Căci și El (Hristos) făcea așa: acum înălțînd auditoriul, acum coborîndu-l și nelăsîndu-l a sta mult într-un loc. Privește-l și aici prin cîte suișuri sau trepte i-a ridicat la înălțime și, după ce i-a ridicat pînă în vîrf al evoveiei, mai înainte de a ametei ei și a li se întuneca vederile, iată cum îi coboară pe pămînt și dîndu-le timp să respire, zice: «Ne-a grăit nouă prin Fiul» și iarăși: «L-a pus moștenitor a toate». Pînă aici El pregătește cuvîntul și arată că este de Sus.

21. *Comentariile sau explicarea Epistolei către Evrei*, a celui întru sfinți, Părintele nostru Ioan Hrisostom, trad. de Teodosie Atanasie. București, 1923 p. 51—53.

22. Ἀναβιβάζω καταβιβάζω «suișuri și coborișuri» ca pe treptele scării, — sint luate și ca figuri retorice spre a arăta ridicarea sau înălțarea cuvîntului și a ideii

Dar privește cum mai întâi a pus el ideea pe cea mai de jos treaptă zicînd «Pe care L-a pus moștenitor a toate», căci expresia «L-a pus moștenitor» este ceva jos, apoi iară ridică mai sus, zicînd: «prin care și veacurile a făcut», iar la urmă ridică pe treapta cea mai înaltă, afară de care nu mai este alta, zicînd: «Care este strălucirea slavei și chipul ipostasului Lui». Cu adevărat că s-a urcat pînă la lumina cea neapropiată, pînă la însăși strălucirea slavei și, mai înainte de a se ameți și a se întuneca vederea, privește cit de liniștit îl coboară».

Aceste coborîșuri se pot efectua nu numai printr-o expunere de idei, care cere un efort mai mic de cugetare, ci și prin *nararea* unui fapt care aduce lumină, solicitînd sfortări intelectuale de mai mică intensitate. Astfel, o dată, cînd explica ascultătorilor săi convertirea miraculoasă a Sfîntului Apostol Pavel și intrarea lui în Damasc, Sfîntul Ioan Gură de Aur a introdus o frumoasă narațiune bogată în imagini.

În opera Sfîntului Ioan Gură de Aur sînt multe narațiuni care ar putea fi selecționate pentru întocmirea de predici.

Tot în această epocă strălucește Sfîntul Chiril al Ierusalimului, teolog ortodox adînc, care se distinge printr-o claritate deosebită în expunerea *Catehezelor* sale și un dar deosebit de a folosi narațiunea biblică în cuprinsul lor. Narațiunile biblice ale Mîntuitorului Hristos sînt luate ca exemplu de urmat de către Sfîntul Chiril²³. Evident, Sfîntul Chiril a fost fermecat nu numai de frumusețea fondului biblic, dar și de frumusețea metodei de a învăța a Mîntuitorului. Dacă luăm ca exemplu *Cateheza a XIII-a* observăm că Sfîntul Chiril, *pe calea narațiunii*, înfățișează înaintea catehumenilor momentele patimilor Domnului cu o rară pătrundere psihologică. Studiind mai îndeaproape *Catehezele*, constatăm... claritatea narațiunii catehetice a Sfîntului Chiril... cu măsură și la timp utilizată». Ea l-a dus pe Sfîntul Părinte «la cea mai bună metodă, pentru că s-a orientat după principiile vorbirii lui Iisus, cu ucenicii Săi și poporul, plecînd pe calea pildelor de la elementele concrete ale vieții zilnice și ajungînd la noțiunile spirituale ale lumii nevăzute, din împărăția cerească²⁴. Exemplu tipic de felul cum folosește Sfîntul Chiril narațiunea este *Cateheza a XIII-a*.

«Orice faptă a lui Hristos, scrie Sfîntul Chiril la începutul *Catehezei a XIII-a*, este laudă pentru întreaga Biserică. Dar lauda laudelor este crucea»²⁵. «Cununa crucii a luminat pe cei orbi din pricina neștiinței, a dezlegat pe cei ținuți de păcate și a izbăvit pe toată omenirea» (XIII, 1) să nu ne rușinăm de cruce, ci să căutăm «mărturiile cu privire la *patimile lui Hristos*». Apoi Sfîntul Chiril își începe narațiunea așa: «Să pornim de acolo de unde a început patima Lui». După ce vorbește de Iuda, continuă: «L-au legat pe Iisus și L-au dus în curtea arhiereului». Vrei să cunoști

sau pogorîrea ei «Făcînd uz de sușuri», adică înălțînd ideea, ridicîndu-se cu ideea în sfere înalte, cf. *Comentariile...*, p. 51 nota 1.

23. Pr. Prof. Dr. P. Procopoviciu, *Îndrumări catehetice în lucrarea «De catechizandis rudibus»*, în «Mitropolia Ardealului», 1958, nr. 3—4, p. 255.

24. *Ibidem*, p. 255—258.

25. Ioan N. Floca, *Predica Fecundității Augustin*, în «Mitropolia Ardealului», 1963, nr. 7—8, p. 579.

și să știi că și acest fapt este scris în profeți?» (XIII, 12). Întrebarea aceasta Sfântul Chiril o completează cu citate și explicații și revine la cursul narațiunii: «A fost dus apoi Domnul în divan înaintea bătrînilor» (XIII, 12). «Cînd arhiereul, la întrebarea pusă de el, a auzit adevărul, s-a mîniat, iar sluga cea rea a celor răi L-a palmuit. Fața care a strălucit ca soarele a suferit să fie palmuită de miini nelegiuite. Alții s-au apropiat de El și L-au scuipat în față». (XIII, 13). Firul narativ este întregit iar cu cîteva explicații pe bază de citate biblice, însoțite de comentarii, după care conchide: «...dacă ar cerceta cineva cu deamănuntul Scripturile, ar vedea că nu rămîne nici una din faptele lui Hristos fără mărturie» (XIII, 13).

Sfîntul Chiril încheie cateheza cu îndemnul: «Ia deci ca primă temelie nezdrucliată crucea și clădește pe dînsa toate celelalte puncte de credință». (XIII, 38). «Crucea are să se arate iarăși împreună cu Iisus din cer. Semnul de biruință va merge înaintea Împăratului...» (XIII, 41). Deci, să ne închinăm Domnului «Care a fost trimis la noi și a fost răstignit pentru noi» (XIII, 41).

Frumusețea epică a acestei cateheze se gustă, fireș'e, prin citirea ei în întregime. Formal ea este un tip *complex* de narațiune, subiectul ei fiind întreținut cu explicații, citate, mici descrieri și cu un șir întreg de ilustrații.

Puțin timp după moartea Sfîntului Chiril al Ierusalimului, pe la anul 400, Fericitul Augustin scrie tratatul catehetic: *De catechizandis rudibus* (Despre învățămîntul catehumenilor începători), foarte important pentru că e «primul tratat care ne dă îndrumările și norme'e artei catehizării în Biserica primară și pentru că a constituit baza pe care au fost alcătuite manualele de catehetică de mai tîrziu»²⁶.

Înainte de a se ocupa de chestiunile legate de învățămîntul catehetic, puse de diaconul Deogratias din Cartagina, în capitolul I al tratatului, Fericitul Augustin le enunță pe scurt: 1) Cum trebuie predate mai bine catehumenului adevărurile în care să creadă pentru a deveni creștin; 2) cu ce să înceapă și cu ce să se încheie expunerea narativă a catehezei; la «încheierea» ei se mai adaugă îndemnuri sau numai precepte a căror păzire va constitui pentru candidat ființa vieții și credinței creștine; 3) În vorbirea sa, lungă și obositoare deseori, simte nemulțumire și plictiseală, desigur aceasta o simt și cei ce-l ascultă.

Fericitul Augustin încheie capitolul spunînd — «Așadar, cum ai dorit, vom vorbi pe larg mai întîi despre modul narațiunii, apoi despre modul argumentării învățăturilor...» În capitolul III se vorbește, într-adevăr, despre narațiunea sau cateheza istorică: aceasta trebuie să fie bogată în conținut și să constituie un întreg. Se vor releva în chip rezumativ, din fiecare epocă (biblică) cele mai frumoase și mai importante momente spre a fi intuit și meditate de către catehumeni. În introducere (cap. VI) catehetul va arăta grija lui Dumnezeu care cu mila Sa cheamă pe oameni să devină creștini, apoi va istorisi și va comenta faptele minunate ale lui Dumnezeu, consemnate în Sfînta Scriptură.

²⁶. *Ibidem*, p. 580.

După terminarea narațiunii biblice, partea a doua a catehezei (cap. VII) va consta din instrucțiuni doctrinare, preveniri și îndemnuri.

În ce privește *omiliile*, Fericitul Augustin nu respecta totdeauna un plan ferm, deoarece se lăsa pradă inspirației sau se acomoda stării ascultătorilor săi. Dar «ca ucenic al retorilor păgîni Augustin cunoștea foarte bine treptele clasice pe care le urma orice discurs» și indică din ele doar patru și anume: 1) introducerea; 2) nararea; 3) întărirea (argumentarea) și 4) perorația patetică.

Într-o predică el consideră ca strict necesară introducerea, fiindcă — spune Augustin — oratorul nu poate vorbi pînă ce nu a cîștigat de partea lui pe auditoriul care trebuie să devină binevoitor, să asculte... În sfîrșit, după scopul ce-l urmărește, oratorul (predicatorul) va instrui pe ascultători printr-o narare (expunere narativă); va afirma teza sa cu ajutorul argumentării logice, va folosi perorația. În ce privește, «a doua parte a predicii a Fericitului Augustin, ea apare de fapt, după scopul ce-l urmărește, sub diferite forme: de îndemn, de *expunere narativă*, de încurajare sau argumentare»²⁷. În general, «din predicile augustiniene nu lipsesc nici povestirile personale...»²⁸, deoarece li s-a remarcat puterea lor de a reține atenția și dispoziția receptivă a ascultătorilor.

Alt mare predicator, Asterie al Amasiei, are în *omiliile* sale numeroase narațiuni, din care vom cita una pentru exemplificare. În *Cuvînt împotriva lăcomiei*, în care arată că Pronia lui Dumnezeu îmbrățișează făpturile cu nevoile lor, el aduce mărturie din dumnezeieștile Scripturi sub forma unei narațiuni. «În Cartea împăraților este scris, citează el, că era o femeie văduvă îngreuiată mult din pricina nenorocirii văduviei (IV Regi IV, 1—7). Un cămătar zgîrcit și neomenos o chinuia, luîndu-i zălog pe fiii ei, singura avere a mamei. Pentru că a ajuns într-o situație din care nu putea ieși și nimeni din cei care aveau aur nu avea milă de ea, s-a dus la cel ce avea milă și iubire de oameni. Acesta a fost profetul Elisei, bărbat lipsit de averi pămîntești, dar avînd cu prisosință avere imaterială; filozof dintre cei lipsiți de arta oratorică, fără casă, fără masă, om stinguratic, de curînd moștenitor, iar ca moștenire a primit un cojoc ieftin și o binecuvîntare nevăzută, căzute din căruța cea de foc (IV Regi II, 12—14). N-a trimis-o fără nici un rezultat pe văduva care s-a rugat de el, nici nu i-a refuzat ajutorul, cu toate că n-avea ceea ce-i cerea femeia. Nici n-a rostit cuvinte nelalocul lor și necredincioase: «De unde să iau argint ca să te scap de datorie?» El, ca un doctor foarte bun, chiar dacă nu avea leacuri, a găsit tămăduire bolii printr-un procedeu iscusit. A întreat-o: «Ce ai tu în casă, femeie?» (IV Regi IV, 2). Adu-ți minte, dacă ai ceva înăuntru! Nimeni nu-i așa de sărac încît să nu fie stăpînul nici unui lucru». Cînd i-a spus că are un vas, iar pe fundul lui puțin untdelemn, Elisei i-a spus: «Pregătește-mi mai multe vase». Văduva i le-a pregătit, iar el cu untdelemnul din vas a umplut pe celelalte și a scăpat-o de datoria ce-o avea față de cămătar. Femeia a plecat și a găsit avere la cel fără de avere.

27. *Ibidem*, p. 582.

28. Moricca Umberto, *Storia della letteratura latina cristiana*, vol. V, Torino, 1934, p. 578, la Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 573.

A spus profetului despre prea puținul untdelemn ce-l avea; în chip minunat untdelemnul a izvorit și a umplut toate vasele aduse de ea... Harul a fost pe măsura trebuinței...»²⁹. Asterie a apreciat importanța unor asemenea narațiuni și a subliniat că relatarea unui fapt cum este de exemplu acesta, luat din Vechiul Testament, este îndestulătoare să demonstreze afirmția că Dumnezeu poartă de grijă de fapăturile Sale³⁰. Narațiunea aceasta e îmbinată cu aluzii biblice, comentarii și concluzii cu care marele predicator își încheie apoi, însăși predica, arătând primejdiile zgîrceniei și binecuvîntările de care se învrednicesc cei care văd în «dreapta lui Dumnezeu» «nădejde și visterie», belșug de bunătăți și ajutor pentru fiecare generație³¹.

Un predicator care a trăit mai aproape de timpurile noastre, Ilie Miniăt, căutînd să lămurească într-o predică (la Duminica întîia a Postului Mare) o învățătură în genere neclară pentru mulți creștini, și anume predestinarea vrea să dovedească că «Dumnezeu voiește deplin mîntuirea fiecărui om»³², iar «omul are deplină libertate să se mîntuie prin harul lui Dumnezeu. Dumnezeu vrea; dacă vrea și omul, omul nu este predestinat»³³. Utilizînd demonstrația logică și mărturiile Sfintei Scripturi, Ilie Miniăt folosește și scurte narațiuni: episodul cererii fiilor lui Zevedei sau al călătoriei Apostolului Pavel la Roma și apoi face dovada cea mai clară cu ajutorul unei istorioare spunînd: «Pe lîngă acestea, pot să spun ceva ascultătorule, terminînd cuvîntarea mea cu o povestire, ce pare potrivită cu problema pe care am expus-o.

Un om rău s-a dus în Delfi la Apolon. În miinile sale ținea o vrabie, pe care o ținea acoperită cu hainele lui. A întreat oracolul să-i spună dacă vrabia este vie sau moartă. Omul acesta era vicelan și avea de gînd să-i arate pasărea vie, precum era, în cazul cînd oracolul i-ar fi spus că este moartă; dacă oracolul i-ar fi spus că este vie, el avea de gînd s-o sugrume și s-o arate moartă. În felul acesta voia să-și bată joc de oracol. Oracolul însă a cunoscut viclenia lui și i-a dat un astfel de răspuns: «Stă în puterea ta omule, să arăți vrabia după cum vrei: sau moartă sau vie»³⁴. Învățătura finală se desprinde cu claritate...

«Întrebi, creștine, dacă sufletul tău este hotărît pentru viața veșnică sau pentru moartea veșnică? Aceasta stă în puterea ta. În puterea ta stă să faci una sau alta. Predestinarea depinde de voința lui Dumnezeu și de voința ta. Voința lui Dumnezeu este totdeauna gata. Depinde deci numai de voința ta. Dumnezeu vrea; voiește și tu și ești predestinat spre viața veșnică!»³⁵.

Valoarea omiletică a acestei scurte narațiuni este evidentă. Ea are un caracter de istorioară, de *întîmplare* autentică sau fictivă, care învâluie

29. Asterie al Amasiei, *Omilii și predici*, trad. de Pr. D. Fecioru, Edit. Inst. biblic și de misiune al Bis. Ort. Române, București, 1946, p. 90—91.

30. *Ibidem*, p. 90. 31. *Ibidem*, p. 92.

32. Ilie Miniăt, *Didahii și predici*, trad. de Pr. Dr. D. Fecioru, Editura Sf. Mitropolii a Ungrovlahiei, București, 1945, p. 251. 33. *Ibidem*, p. 251.

34. *Ibidem*, p. 273. 35. *Ibidem*, p. 273.

in lumină ideile abstracte ale unui capitol dificil de teologie și-l limpezește chiar pentru înțelegerea unor ascultători mai puțin instruiți.

Narațiunea în literatura omiletică românească. — În literatura omiletică românească găsim tradiția «cazaniilor» și a «tilcuirilor» Evangheliei care au hrănit cu înălțimea ideilor, dar și cu frumusețea formei lor, multe generații de credincioși. Să cităm ca exemplu *Cazania lui Varlaam*. Elementul narativ în această cazanie ca și cel descriptiv, ocupă mult loc, alături de tilcuirea propriu-zisă a pericopei evanghelice. În cuvântul de *Învățătură la Sîmbăta lui Lazăr*³⁶. Varlaam pune în introducere nararea pericopei, precedind-o de câteva considerații: «Cînd vru milostivul și intru tot bunul Dumnezeu de să pogori din ceriu pre pămînt ca să izbîvască rodul omenesc... atunci Domnul Hristos începu a învăța oamenii... cum cei buni și direpți vor fi încununați, iarî cei pîcîtoși vor hi osîndiți... Cătrî aceia și ciudese (minuni) mari și minunate pre lume făcea. În mijlocul altor ciudese ce făcu Domnul nostru Iisus Hristos, mare și minunată iaste și aciastă carea vru de o făcu astădzii... «Pentr'aceia ascultați, zice el, Sfînta Evanghelie cum spune de învierea Lui» și urmează nararea pericopei evangheliei: «Era un un om oarecare de-l chema Lazăr...».

La fel și mitropolitul Antim Ivireanu a oferit numeroase narațiuni în *Didahțiile sale*; de exemplu în *Cazania la Vovedenie Bogorodîțe*, noiembrie 21³⁷, «Cuvînt de învățătură la Bogoiavlenie»³⁸ etc.

În *Tilcuirea evangheliilor și cazaniile duminicilor de peste an*, în versiunea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian³⁹, narațiunile le aflăm în cursul «tilcuirii evangheliei» în care narațiunea este mai ales procedeu de legătură între învățăturile expuse verset cu verset; în «cazanie» narațiunile mai întinse sînt rare și nu sînt relatate pură ci conțin învățături, descrieri și tablouri care evocă îndeosebi procese sufletești iar uneori fapte istorice. Ele apar episodic în cursul expunerii (*Cazania duminicii a doua și a șasea după Pogorirea Duhului Sfînt*). Narațiunile din Cazaniile noastre vechi sînt împrumutate, în cea mai mare parte a lor, din Sfînta Scriptură și pot fi numite după felul lor: narațiuni istorice, alegorice, parabolice și biografice.

Istoria sfîntă și profană și, în foarte mare măsură viața noastră trăită, de toate zilele, individuală și colectivă, oferă un izvor bogat de fapte a căror relatare în predici poate fi instructivă și educativă.

Nevoia pe care o simt predicatorii de a avea la îndemînă pilde și exemple de tot felul a dus la alcătuirea de paterice și culegeri de exemple sau istorioare, antologii și colecții de predici din care predicatorul poate alege material ilustrativ pentru predică.

36. *Varlaam, Mitropolitul Moldovei, Cazania 1643*, Edit. Fundației, București, 1943, p. 59.

37. Antim Ivireanul, *Predici*, Ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Strempele, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1962, p. 112.

38. *Ibidem*, p. 134.

39. *Tilcuirea evangheliilor și cazaniilor duminicilor de peste an*, alcătuire de Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Edit. Instit. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1960.

Locul narațiunii în predică. — În ceea ce privește utilizarea narațiunii biblice în predică, ne întrebăm în care parte a acestela va figura ea? Unii predicatorii pun pericopa în introducere, reistorisind-o (dacă s-a citit la «Evanghelie»), iar în tratare reiau verset cu verset și îmbină istorisirea cu comentarii. În încheiere sînt subliniate cîteva idei. După această metodă se desfășoară «tilcurile evangheliilor», uneori, în ultima *Cazanie*⁴⁰, tipărită de Biserica noastră și e mult întrebuițată mai ales în predica protestantă contemporană. Unii predicatorii, după ce reproduc pericopa biblică, pe larg sau schițat, dezvoltă una sau mai multe idei care reies din context sau — după o sumară schițare a pericopei — trec la expuneri teoretice, ilustrate cu narațiuni adecvate, culese din cărți sau din viață. În general, predicatorii își încep predica pornind de la idei înrudite cu cele pe care le conține pericopa, și care o așează pe aceasta într-o anumită perspectivă...

Unele pericope evanghelice, înainte de a fi reproduse în predică necesită o descriere, o introducere specială sau anumite explicații prealabile. Iată, de exemplu pericopa cu femeia păcătoasă care a uns picioarele Domnului cu mir trebuie precedată de explicații de ordin duhovnicesc pentru a fi înțeleasă deplin: ea îl văzuse mai înainte pe Iisus. Îi auzise glasul și din toată inima a dat ascultare învățaturii Lui. Acel glas i-a adus neliniștea și cuvintele acelea au pus-o pe gînduri. Iar cînd a intrat în casa lui Simon, trupul și mîinile ei deveniseră pure, ochii ei învățaseră a plînge. Ea era gata acum să intre în împărăția cerului⁴¹.

Mai rar, găsim pericopa evanghelică reprodușă în încheiere.

De obicei, pericopele biblice și mai ales parabolele evanghelice sînt încadrate în predică spre a constitui substanța ei însăși. Uneori, detaliile parabolei, ideile ei, datorită caracterului lor concret și totodată cu mare putere de generalizare, pot fi puse în multe legături cu viața. De aceea, ele prilejuiesc în predici multiple asocieri și generalizări, adică transpuneri ale elementelor parabolei pe planul relațiilor noastre general omenești, al situațiilor trăite de orice om, în orice loc și timp — precum și coborîrea de la generalizări la aplicări concrete. Din acest punct de vedere, parabola este considerată a fi creatoare, «productivă», în sensul că sugerează exemple de alte narațiuni, ce redau fapte asemănătoare din variatele situații ale vieții. Parabolele sînt narațiuni totdeauna prezente, sub o formă sau alta, în predica ortodoxă. Dacă sub raport literar unele parabole sînt de un dramatism și de o densitate epică foarte concentrată, sau amintesc diamantele cu nenumărate fațete strălucitoare, din punct de vedere omiletic ele au fost și sînt considerate predici în rezumat sau «schițe» de predici (parabola fiului risipitor, a bogatului nemilostiv și săracul Lazăr, lucrătorii viei și altele).

Parabolele, ca și alte specii de narațiuni, se încheie cu o sentință sau o propoziție care rezumă, fixează sau extrage substanța faptelor narate. În felul acesta narațiunea este o unitate vie, un fapt unic și concret, din al cărui fond iradiază lumini. Între acest fond și propoziția finală există le-

40. *Tilcurea evangheliilor și cazaniilor...*, cf. nota 41.

41. Revista «Zapovit Sv. Chirila i Mefodiia», 1965, nr. 10, p. 231—233.

gături reciproce importante. Datorită propoziției (sau sentinței) finale, fondul narațiunii se colorează prin reflexul asupra lui, a cugetării ce se cuprinde în propoziție (sau sentință). «Prin subliniere și în lumina reflecției (ei), faptele anterioare capătă o valoare simbolică. În cadrul... reflecțiunii finale, faptele anterioare sporesc în semnificația lor», «ele devin pentru noi mediul prin care se rostește un adevăr și «se îmbogățesc cu un răsunset pe care nu l-ar fi avut» în lipsa propoziției finale care rezumă și aproape tâlmăcește narațiunea în semnificația ei bogată și permanentă⁴².

Funcțiunile narațiunii. — Și acum, se poate pune chestiunea funcțiilor pe care le poate avea narațiunea în practică. În acest sens s-a amintit deja că narațiunea poate sluji ca «moment» de destindere sau de «coborîș» în predică, în sensul dat de Sfântul Ioan Gură de Aur, iar altele ea este «mediul» sau modalitatea de comunicare a unui adevăr, greu de redat de-a dreptul, și atunci necesită, dimpotrivă, un efort intelectual sporit, potrivit noii funcțiuni pe care o îndeplinește. Parabola, mai ales, ca mediu de comunicare, este grea de semnificații, cu o putere de a instrui și evoca ce poate rămînea neatinsă de trecerea anilor.

Narațiunile, de un fel sau altul, au menirea de a sensibiliza ideea ce se expune, de a o face mai clară, mai apropiată și atrăgătoare. Unele narațiuni țin locul argumentării, căci prin faptele pe care le prezintă oferă o dovadă de ordin empiric și emoțional, poate, dar destul de puternică pentru a mai fi nevoie de demonstrații logice speciale. De aceea, ele sînt folosite cu mult succes în fața unor ascultători care nu sînt teologi și care cu greu ar urmări, înțelege și reține expuneri teoretice și termeni tehnici. De altfel, vorbirea *in general*, teoretic și abstract, nu edifică singură nici pe teologul cel mai versat. Prin structura sa, sufletul omenesc cere impresii și determinante nu numai logice, ci și din domeniul imaginației și al afectivității, al intuiției și al unei perspective vii. Predica, în cazul acesta nu este ilustrarea unui gen sau a unei specii literare, deoarece modalitățile de expresie științifică, epică, dramatică și uneori lirică se împletesc spre a duce la realizarea întregului scop al predicii: luminarea minții, mișcarea inimii și înduplecarea voinței. Narațiunea, inclusă, cînd o cer momentele logice sau afective din predică, poate crea o atmosferă specifică de dispunere a minții, de efervescentă afectivă și determinare a voinței în direcția în care singură expunerea n-ar fi fost convingătoare, iar voința ascultătorului nu s-ar fi putut altfel autodetermina. Unele narațiuni au putut crea în cursul predicii însufletiri, iluminări și entuziasm mereu susținut de amintirea lor. Poate așa se explică evlavia multor credincioși a căror carte de învățătură a fost numai predica exemplificată cu pilde și istorioare, cu biografii și episoade de istorie sacră, — sau cu vechile cazanii, vieți de sfinți, paterice, manuale de istorie sfîntă, — sau întreaga iconografie creștină dinăuntrul și dinafara bisericilor și a caselor.

Experiența arată că expunerea sistematică prin predică, în mod teoretic, abstract, a mîntuirii *obiective* nu-și va atinge de cele mai multe ori scopul. Ea trebuie completată cu exemplificări din viață privind lucrarea

42. T. Vianu, *op. cit.*, p. 248.

mfintuirii *subiective* de către unii ostenitori ai Bisericii. De aici necesitatea de a folosi în predici narațiuni cu caracter biografic din viața Mîntuitorului, a Maicii Sale, a sfinților și a atîtor ostenitori din ogorul nesfirșit al Bisericii care și-au lucrat mîntuirea în mod exemplar. Narațiunile alese cu grijă, în acest scop, pot pune într-un raport vital Revelația dumnezeiască, pe deoparte, cu ritmul interior al vieții umane, cu procesul de desăvîrșire lăuntrică a omului, de altă parte.

În acest scop, narațiunile, ca piese literare și omiletice totodată, trebuie să îndeplinească anumite *condiții*.

Condițiile ce se cer unei bune narațiuni. O narațiune trebuie mai întîi să fie *accessibilă* atît în ce privește conținutul, cît și forma. Cînd își alege națiunile ca material ilustrativ în predică, predicatorul trebuie să țină seama de cunoștințele vechi ale credincioșilor și de vocabularul pe care ei îl înțeleg mai bine. Ascultătorii se bucură și ascultă cu plăcere o narațiune redată în cuvinte și expresii pe înțelesul lor, în limbaj simplu și clar. Predicatorul care s-a adaptat dispoziției de spirit cuvenite în predica sa, găsește ușor mimica, gesturile și vocea cea mai firească, precum și cuvintele și imaginile cele mai simple ⁴³.

Narațiunea sa trebuie să aibă claritate și stringență logică în desfășurarea ei ⁴⁴. Firul ei nu trebuie întrerupt. Digresiunile și comentariile pot nimici acest fir, dacă nu le plasăm pe fiecare la locul său și cît trebuie pentru claritatea și desfășurarea logică a expunerii. E adevărat că, uneori, cite o explicație sau remarcă ocazională dă savoare expunerii. Narațiunea trebuie să aibă o succesiune logică în mersul ei, un fir conducător care să-i dea unitate și putința deprinderii ideilor principale. A nara logic înseamnă a exclude elementele străine, a căuta concizia, a urmări șirul logic al ideilor și exactitatea faptelor de pe pozițiile adevărului vieții. Faptele expuse în narațiune trebuie să fie selecționate cu grijă, să fie tipice, exemplificatoare ⁴⁵, să lămurească în modul cel mai clar esența problemei ce se expune, să ofere posibilitatea unor generalizări.

Caracterul emoțional al narațiunii se asigură prin «selecționarea» faptelor capabile să impresioneze, prin «plasticitatea expunerii», precum și prin expresivitate, mimică, intonație și gest. Acestea dau un colorit narațiunii numai dacă preotul este el însuși interesat și emoționat de lucrurile pe care le spune. Cuvîntul preotului nu acționează asupra sentimentelor păstoriiilor decît dacă este însoțit de stările afective ale acestuia, corespunzătoare faptelor expuse ⁴⁶ dacă el se identifică cu ceea ce istorisește.

O expunere plastică și sugestivă este aproape totdeauna necesară pentru predică pentru că poporul credincios vrea să vadă clar și să prindă ușor ceea ce aude ⁴⁷. Cum am văzut, o învățătură atît de trebuincioasă

43. M. G. Cone Bryant, *Comment raconter des histoires à nos enfants*, I-ère série, Paris, p. 131—140.

44. Prof. Dr. Nicolae Balca, *Lecții de didactică...*, p. 73. 45. *Ibidem*.

46. *Curs de pedagogie generală...*, p. 148.

47. *Omiletica*, manual unic pentru studenții Inst. Teol., p. 362.

pentru mîntuirea omului, cum este învățătura despre mîndria și smerenia lăuntrică, Mîntuitorul nu ne-a descoperit-o prin cuvinte savante de învățătură, ci printr-o pildă. De ce aceasta? «Pentru că pilda este o icoană a faptelor, care zugrăvește faptele în culori luminoase și curate și le pune înaintea ochilor noștri mult mai lămurite decît cuvintele simple de învățătură. Cînd ți se grăiește o pildă, atunci ți se pare că nu auzi, ci că vezi faptele care se istorisesc printr-însa. De aceea pilda face și mai cu luare aminte pe ascultători, iar învățătura ei intră mult mai lesne în inima omului»⁴⁸.

Narațiunea deci trebuie să fie «intuitivă și plină de seva vieții». Prin respectarea acestei condiții, narațiunea are darul de a pune în fața ascultătorilor oamenii, locurile sau acțiunea despre care li se vorbește⁴⁹. Forma expunerii va fi în propoziții strîns legate, bogate în expresii colorate, și în general prin procedee stilistice care stimulează imaginația (dialog, repetiții etc.).

*

Din privirea pe care am făcut-o asupra narațiunii în cuvîntări și predici, reiese că ea este un procedeu de expunere firesc și des întîlnit în vorbirea și scrisul omiletic creștin. De la Mîntuitorul și Sfinții Apostoli pînă astăzi, narațiunea intră în structura propovăduirii bisericești. Sfinții Părinți au fost geniali mînuitori ai cuvîntului sfînt în omiliile, cuvîntările și scrierile lor. «Cîtă adîncime de înțeles doctrinar, cîte idei sugestive, cîte minunate aplicări practice, cîtă bogăție de imagini, asemănări, ilustrații...»⁵⁰. Ei au înțeles că narațiunile sînt un admirabil mijloc de redare a doctrinei creștine și nu numai că le-au folosit cu măiestrie și succes din cele dintîi veacuri, dar un predicator ca Fericitul Augustin a și teoretizat asupra lor.

Narațiunea răspunde unei cerințe intime a proceselor de cunoaștere și afectivitate ale sufletului omenesc. Se știe că ideile devin clare și distincte, numai pe temeiul unor intuiții bine alese. Pe de altă parte, predicatorul trebuie să țină seama și de faptul că nu totdeauna se poate face apel la percepția directă a obiectelor, a împrejurărilor și evenimentelor narate. De aceea, multe reprezentări și noțiuni trebuie să le formăm indirect, făcînd apel la imaginația creatoare a ascultătorilor, cu ajutorul cuvîntului. Narațiunea este un asemenea mijloc intuitiv, fiindcă ea este un procedeu deosebit de bun pentru a trezi interesul, iar interesul este marele motor al oricărui fel de a învăța. Narațiunile trezesc interesul prin conținutul lor și prin concluziile la care conduc. Deci nu poate fi vorba de o narațiune în accepțiunea statică a cuvîntului, ci ca vehicul al unui conținut de fapte și adevăruri, care sînt învăluite prin ea în lumina unui tîlc.

Expunerile care conțin narațiuni fac receptiv sufletul omenesc, sensibil și iluminat evident, în cazul în care narațiunea întrunește condițiile fundamentale; ele măresc cadrul intereselor de cunoaștere și trăire a

48. *Tilcuirea evangheliilor și cazaniilor...*, p. 484.

49. *Curs de pedagogie generală...*, p. 148.

50. *Omiletica*, curs unic, pentru Stud. Institut. Teologice, p. 352.

păstorilor, cadrul care privește viața în Dumnezeu, munca zilnică, viața socială cu îndatoririle ei etc. și acționează asupra imaginației și asupra cugetării.

În funcție de conținutul predicilor, de sarcinile lor, sau de particularitățile auditoriului predicatorul recurge în mod firesc, foarte adesea, la procedeul omiletic al narațiunii, al expunerii narative, al istorisirii. De fapt materialul istorisit în predici n-are totdeauna un caracter pur narativ, căci în conținutul istorisirii intră și elemente descriptive, precum și date explicative, predica desfășurându-se prin alternarea și prin combinarea acestora.

Dacă predicatorul, datorită înclinațiilor, deprinderilor, sau naturii preocupărilor sale, în general, teoretice, se caracterizează prin predici didactice, scolastice, pornite mai mult din rațiune și teorie, cu un limbaj tehnic pentru care ascultătorii n-au pregătirea cuvenită, predica lui va avea oare eficiență? Desigur nu se poate înlătura expunerea teoretică cu ținută intelectuală, dar e bine să nu se uite nici modul de a învăța al Mîntuitorului, Supremul Învățător în Biserică. În propovăduirea Sa am văzut cît de important loc ocupă narațiunea. De aceea și astăzi, oricît am vorbi, de pildă, despre virtutea iubirii sau despre sacrificiu, aceste cuvîntări nu vor avea o rezonanță sufletească așa cum poate să aibă o povestire simplă dar plină de viață despre un caz anume de dragoste frățească.

Cît privește chestiunea, în ce parte a predicii e mai bine să se folosească narațiuni, practica arată că ele se pot include în orice moment al desfășurării ei, în care sînt menite să-și îndeplinească una din funcțiunile lor esențiale. Este grcu să se găsească, teoretic, o regulă generală a utilizării narațiunii în practică, deoarece ea se poate dovedi la timp folosită numai într-o anumită situație concretă a predicii. Călăuză practică, și în această privință, ne sînt Sfinții Părinți și marii predicatori ai Bisericii. De la ei învățăm că în propovăduirea bisericească procedeul narativ trebuie să contribuie la împărtășirea vieții în Hristos așa cum este dată aceasta în cuvîntul lui Dumnezeu, în slujba bisericească și în experiența duhovnicească a Sfinților Părinți și ostenitori de totdeauna ai Bisericii. Se-înțelege, păstorul trebuie să fi trăit adînc mai întii cl această experiență duhovnicească harică a vieții în Hristos pentru ca să se poată oglindi și în propovăduirea sa și să influențeze în mod cuvenit turma sa⁵¹.

Privit în această perspectivă procedeul omiletic al narațiunii poate constitui un moment fundamental al procesului de propovăduire nu numai a unui conținut de idei. ci și a unei vieți noi.

Megistrand ANATOLIE I. ZAREA

51. Pr. S. Serghiev — *Podgotvka k propovedi* (Pregătirea pentru predică), în „Jurnal Moskovskoi Patriarhii”, 1955, nr. 7, p. 18—21; *Filosofia pravoslavnago pastirnstva*, Berlin, 167 p., fără an; *Puti co spaseniiu*, Socinanie episcopa Teofana, III ciast, ot del I, izd. 9-oe, 346 p., Moskva, 1908.

TOTEMISMUL ÎN CULTURA UNOR POPOARE

În ultima vreme, problema țărilor slab dezvoltate este pusă în discuție de către cele mai înalte foruri internaționale. Căutându-se o modalitate a ridicării nivelului de trai al acestor țări, se studiază toate posibilitățile lor economice, culturale și religioase. Din aceste cercetări însă ies la iveală, pe lângă rezultatele urmărite, și alte fapte, care în decursul istoriei au fost îngropate sub colbul timpului.

Etnografii și etnologii, teologii și sociologii sînt interesați să afle cît mai multe despre civilizațiile trecutului, despre arta, religia, scrierea pictografică, desenele de pe pereții unor peșteri, zgîrieturile etc., considerate ca cele mai rudimentare încercări ale așa-zisilor «primitivi» de a reprezenta concepția lor despre viață, divinitate, om etc. Nu se cercetează însă numai atît, ci și relațiile dintre indivizi, dintre membrii familiei, mediul înconjurător, legătura omului cu ceva ce-l depășește, adică reprezentarea obiectului credinței sale printr-un fenomen natural, ființă sau lucru etc.

Una din ipotezele cu privire la originea religiei, din punct de vedere sociologic, este și *totemismul*.

Noțiunea «totem», care s-a încetățenit astăzi în știință, este luată din limba unuia din triburile indiene din America de Nord, algonchinii, la care acest cuvînt înseamnă «neamul lui»¹. Cuvîntul a fost introdus prima dată de A. Lang, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, care a luat termenul de la tribul objive, unde fratriile și gințile se considerau înrudite cu animalele al căror nume îl purtau. Animalul respectiv era numit «totem» sau «ototem»².

După Morgan, unul din triburile algonchine întrebuița cuvîntul «dodain», pentru a indica specia de animale din care făcea parte clanul. De

1. *Istoria Universală*, București, Editura Științifică, vol. I, 1959, p. 56. Sau *totemul* = animalul considerat de unele triburi primitive ca strămoș al populației respective și venerat ca atare, în «Dicționarul limbii române moderne», Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1958, p. 870, col. II.

2. *Etnografia continentelor* (traducere din limba rusă), București, Editura Științifică, vol. I, 1959, p. 211.

aceeași părere este și E. B. Tylor³. Totemismul deci explică sistemul religios primitiv prin colectivitatea clanică inițială, care adoră ca patron un animal, o plantă sau un element fizic denumit totem.

Particularitatea ipotezei constă în explicarea religiei prin ideea de «sacru» în cadrul colectivității, iar nu printr-o speculație individuală subiectivă; întregul clan sau trib participă la formularea ideii religioase. Deci această idee de totem, ca strămoș, patron, rudenie, protector și simbol al sacralului, ar sta la baza noțiunii de divinitate, după ce a trecut prin filiera gândirii și idealizării. Prin urmare, complexul credințelor religioase ar fi nu numai introdus de evoluția colectivă, ci și determinat de societatea primitivă, adică de primul clan totemic, iar la capătul unei evoluții îndelungate s-ar fi cristalizat ideea de Dumnezeu, slab concepută⁴.

Totemismul este o problemă discutabilă. Se consideră că totemismul este presupusa legătură intimă de rudenie între grupuri și indivizi de o parte și anumite obiecte sau ființe, ca animale și plante, de altă parte⁵. Exploratorii și cineștii de filme documentare au fost martori oculari la alăptarea copilului și purcelului (considerat ca totem familial) de la aceeași mamă⁶.

Legătura totemică e presupusă de primitivi ca reală, arătând un anumit fel de rudenie cu totemul. Animalul totem din această instituție — după unii, sau religie — după alții, — este protejat. Se susține însă că totemismul este în același timp un sistem religios și social sau o instituție socială bazată pe un concept magic⁷; îndeosebi această ipoteză a

3. A. Bros, *L'éthnologie religieuse. Introduction à l'étude comparée des religions primitives*, Paris, Bloud et Gay, 1923, p. 243 ș. u.

4. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Curs de Teologie fundamentală*, Caransebeș, 1942, p. 56—59; Pr. Prof. Petru Rezuș, *Curs de Teologie fundamentală* (dactilografiat), București, 1952, fascicola I-a.

5. *Etnografia continentelor...*, vol. I, p. 213.

6. Mikluho-Maklai N. N., *Jurnal de călătorie (1870—1872)*, Ed. Științifică București, vol. I, 1959, p. 375; Interesante informații, în legătură cu vestigiile totemice găsite în jurnalul lui Pythlas, *Insemnări de călătorie*, prezentate și comentate de Ferdinand Lallemant (traducere), Editura Științifică, 1965, 225 p.

7. Al. Le Roy, *La religion des primitives*, 5-e ed., Paris, 1925, p. 111. Vezi și Nicolae Petrescu, *Primitivii: organizare, instituții, credințe, mentalitate*, Casa școlilor, 1944, în special capitolul *Magia* p. 277—305; Emilia Vasilescu, *Interpretarea sociologică a religiei și moralei*, București, 1936, p. 75—97; I. G. Savin, *Ființa și originea religiei*, București, 1937, în capitolul consacrat totemismului; P. Métais, *Essai sur la signification du terme «totem»*, în «Revue de l'Histoire de religions», tom. CXI, iul.—sept., 1951, p. 83—119; Pinard de la Boullay, *L'Etude comparée des religions*, t. I—II, Paris 1922—1925, în special la capitolul despre Freud, Durkheim, etc. (îndeosebi tabelele de la sfârșitul volumelor); P. Bugnicourt, art. *Totémisme*, în «Dictionnaire Apologétique», t. IV, col. 1726—1740; R. Makarius et L., *L'origine de l'exogamie et du totémisme*, Paris, 1961, 383 p.; E. Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, ed. 4-a, Paris, 1960, 647 p.; Arnold von Gennep, *L'Etat actuel du problème totémique*, Paris, 1922, 363 p.; M. Besson, *Le totémisme*, Paris, 1929, p. 50—78; G. Welter *Les croyances primitives et leur survivance*, Paris, 1960, 216 p.; J. Maringer, *L'Homme préhistorique et ses dieux*, Paris, 1958, 302 p.; R. Grabmann, *La préhistoire de l'humanité*, Paris, Payot, 1955, 323 p.

considerat totemismul ca fiind o formă a sentimentului religios, exprimat în cultul strămoșilor⁸. El a mai rezultat și din identificarea numelui cu imaginea, așa cum se întâmplă în psihologia primitivă; asemenea unor copii care imită animalele. Mai mult, Herbert Spencer era de părere că totemismul ar fi luat naștere dintr-o greșită interpretare a poreclelor. «Primitivii nu pot face deosebire între un animal și o persoană, care poartă numele animalului»⁹.

Problema totemismului s-a pus la început numai pentru America, iar în 1841 Grey descrie totemismul ca o practică generală la australieni. Fison și Howitt îl priveau în legătură cu organizarea clanurilor australiene, iar cele două studii temeinice ale lui B. Spencer și F. J. Giller asupra triburilor din centrul Australiei, au stimulat o întreagă literatură asupra totemismului¹⁰.

Din sute de totemuri observate la diferite triburi din centrul Australiei, o sută optzeci erau animale: «în chip de pește, șopîrle, șarpe» etc.¹¹.

Evoluționiștii susțin că totemismul ar fi o instituție comună speciei umane și că a luat naștere în mod spontan și concomitent în diferite regiuni ale lumii, totuși Australia este socotită ca țara clasică a totemismului¹², iar date interesante despre totemismul indienilor de pe coasta de nord a Americii de nord sunt comunicate de exploratorii ruși¹³.

Totemismul este interesant mai ales la pieile roșii; se semnalează în afară de Australia, la polinezieni, la semiți etc., pentru că totemul «nu-i un obiect izolat ca fetișul, ci un grup de obiecte»¹⁴. «Numai cînd e vorba de un obiect unic, ca soarele sau luna, totemul corespunde unei individualități». Sint și totemuri «parțiale» (Frazer) divizate, ce se referă la părțile totemului: stomac, cap, coadă etc. Durkheim e de părere că ar prezenta «cazuri de totem alterat», care reflectă o diviziune excesivă a grupurilor totemice...»¹⁵.

Clanul totemic crede că «se află sub protecția sfîntă a unei ființe tutelare stăpîină absolută a oamenilor și a bunurilor, și acest animal cu puteri divine devine semnul clanului; totemul dispune chiar de izvorul vieții»¹⁶.

8. George C. Vaillant, *Civilizația aztecă*, (traducere) Editura Științifică, București, 1964, p. 174—208. 9. A. Bros, *op. cit.*, p. 37.

10. *Ibidem*, p. 38, ș.u.; *Animale istorice*, art. în «Almanahul creștin ortodox», Sibiu, 1959, p. 197—202, după rev. «Orizonturi» iulie 1959; Lucien Meret, *Copiii lupți* în «Orizonturi» nr. 119, p. 79—80.

11. Irineu Mihălcescu, *Istoria religiunilor lumii*, Editura Cugetarea, București, 1946, p. 70.

12. *Etnografia continentelor...*, vol. I, p. 98.

13. *Călătoria lui G. Șelehov* (în 1788—1790), partea II-a, Petersburg, 1812, p. 52—53.

14. P. D. Chantepie de la Saussaye, *Manuel d'Histoire des religions*, Paris, 1921, p. 23, ș. u.

15. Em. Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, III-ème, éd., Paris, 1937, p. 146.

16. André Ribard, *Minunata istorie a omენტrii*, Editura Universul, p. 9.

După această succintă expunere asupra totemismului, vom căuta să arătăm, pe cât este cu putință, că această formă de manifestare religioasă — din punctul de vedere al istoriei religiilor, ori încercare de civilizație — din punct de vedere sociologic, și-a lăsat amprente adânci în cultura omenirii.

Așa de exemplu :

Eschimoșii, ca și alți primitivi totemiști, au creat o întregă cultură specifică. Dansul, îndeosebi îl găsim la ei foarte dezvoltat, mai ales în cadrul riturilor și sărbătorilor (Dansul cangurului, ursului etc.).

Muzica este mult agreată de triburile și clanurile totemice ¹⁷.

La triburile totemice mai evolute din sud-estul Australiei s-au observat unii germeni ai credinței într-o ființă supremă (Baiame, Darumulun, Bungil ș.a.). Aceste reprezentări au o origine complexă; în imaginea lor se îmbină totemurile-strămoși «eroii culturali» și personificarea cerului ¹⁸.

Se poate emite ipoteza că «civilizația lumii este legată de Asia, iar totemismul de : Asia, Australia, America și Africa. Cu ocazia cercetării lui, etnografii și etnologii s-au apropiat de adevărul științific, de înrudirea între rase... de originea asiatică a băștinașilor din America» ¹⁹.

Studiindu-se problema totemismului pe linia folclorului, s-a dovedit că unele popoare au tradiții naționale cu tangențe totemice, altele au înălțat monumente și edificii ce durează pînă astăzi ²⁰.

Într-o perioadă spirituală avansată a triburilor totemice nomade, magia a jucat un rol preponderent: «...ea a dat naștere genului artistic al oamenilor dornici de a reprezenta vînatul rodnic și femeile lor fecunde» ²¹.

În relațiile economice ale primitivilor, mijloacele comerciale erau asigurate de valută. Circulau bani, în diferite forme, cu diferite chipuri pe ele reprezentînd animalul totem sau altceva din trupul sau cultul lui. Indienii hupa, de exemplu, utilizează «o monedă cu cap de ciocănitoare» ²². Melcii divara (tabù) sînt socotiți sfinți, iar din căsuțele lor indigenii își fac bijuterii și unități de măsură comerciale ²³.

Diferite amulete și talismane erau mijloacele cele mai eficace în comerț, dar mai ales în relații de prietenie sau dragoste reciprocă între doi tineri de sex opus, între două clanuri, frații sau triburi ²⁴.

17. Iulius Lips, *Obîrșia lucrurilor, o istorie a culturii omenirii*, (traducere), Editura Științifică, București, 1960, p. 473—503.

18. *Etnografla continentelor...*, vol. I, p. 99; Acad. C. I. Gulian, *Despre cultura spirituală a popoarelor africane*, Editura Științifică, București, 1964, în special capitolul, despre totem — animale și oameni, p. 48—65.

19. *Ibidem*, p. 186, ș.u.

20. Georgeta și Traian Chițulescu, *Șapte monumente celebre ale arhitecturii antice, «Cele șapte minuni»*, București, Editura Tehnică, 1959, p. 58, reeditată în 1965, 212 p.

21. André Ribard, *op. cit.*, p. 7. 22. Iulius Lips, *op. cit.*, p. 279.

23. *Ibidem*, p. 282.

24. D. Livingstone, *Călătorii și cercetări în Africa de Sud*, (traducere), București, Editura Științifică, 1962, p. 179.

Primitivii au aceleași capacități mintale, aceleași predispoziții ca și popoarele civilizate, dar nu au posibilitate de exprimare în stadiul lor de cultură nedezvoltată. Scrierea lor și exprimarea sentimentelor lor în general și religioase în special s-au făcut prin rituri magice. Mai târziu acestea s-au concentrat prin semne, zgîrieturi pe nisip, pe copaci, zgîrieturi pe stînci sau peșteri, desene rudimentare și apoi încercări de îmbinare de arbori prin pictură. «Oricît de mult s-ar complica însă regulile artei literare în cursul dezvoltării de mai târziu, orice operă literară se întemeiază pe îmbinarea fericită a simțirii și gândirii în cea mai bună formă cu putință.

Dovadă este de pildă un mic cîntec australian, cîntat pe rînd de diferiți cîntăreți și închinat greierului, care trăiește pe copaci, animalul totemic, al unui trib de la răsărit de Finke George. În fiecare an se ține într-o noapte luminoasă o serbare, în timpul căreia un grup de credincioși înflăcărați, care se cred urmașii acestui greier, intonează cîntecul lui»²⁵

Să ne imaginăm ce vrajă ar putea cuprinde pe cineva ascultînd fredonatul din mii de glasuri, sau din loviturile ritmice ale tam-tamurilor din coajă de cocos sau zgomotul sinistru al bețelor de bambus²⁶.

Sculptura primitivilor totemici este destul de interesantă, pentru noile cercetări de istoria artei sau arhitecturii.

Exploratorul Krieger a fost încîntat de construcțiile bărcilor din Alaska. Fiecare bucată cioplită înfățișează animale mitice sau animale adevărate cu însemnătate totemică. La lansarea bărcilor se cheamă sufletele morților²⁹. Coloanele totemice și stîlpii de casă ai eschimoșilor din Alaska, sînt modelele remarcabile ale desăvîrșitei arte a sculpturii primitive²⁷.

La aproape toate popoarele vechi se găsește influența totemismului genuin. La chinezi «...clanțele grele de bronz ale ușilor înfățișează ființe mitologice cu coarne (este vorba de palatul chinezesc al lui Li-Liu, descoperit în 1940—1946, în regiunea autonomă Hakasă)²⁸. La fel plăcile sumeriene, biblioteca lui Asurbanipal, cărămizi cu scrieri cuneiforme, diferite inscripții și reprezentări, basoreliefuli pe fațada cărora sînt zeități în forme de animale²⁹, ca să nu mai amintim de templele mexicane de unde nu lipsește *Quitziopotl* (șarpele înaripat).³⁰

25. La Iulius Lips, *op. cit.*, p. 404, este redat acest cîntec : «Micii greieri cîntă, / Cînd se lasă seara la asfințit, / Ei cîntă, pe cînd păsările / Amuțesc pe ramuri / Tinerii greieri cad / Ai zice morți, în iarba sunbura / Văpaia soarelui le roșește / Aripile slabe la toți. / Tinerii greieri cîntă / Al lor cîntec în copacul ilumba, / Și ramurile lui îngreulate / Se leagănă ca în vis / Micii greieri cîntă / Într-una și fără răgaz / Noaptea acoperă pămîntul / Cu negrele-i aripi curînd»..

26. *Ibidem*, p. 269—270. 27. *Ibidem*, p. 59. 28. *Ibidem*, p. 67—86.

29. S. N. Kramer, *Istoria începe la Sumer* (traducere). București, Editura Științifică, 1962, p. 126—129. La atenieni zeita înțelepciunii era reprezentată de o *bufniță*, iar șarpele (Esculap) a rămas simbol al medicinei pînă azi. Vezi și Alexandru Mitru, *Din marile legende ale lumii*, Editura Tineretului, vol. I și II, București, 1965.

30. George Vaillant, *op. cit.*, Tabelul sinoptic, p. 276.

Savanți și cercetători descopăr astăzi, datorită muncii asidue a arheologilor, vechi civilizații, care uimesc datorită gradului de cultură la care ajunseseră vechii locuitori ai continentelor și în special al continentului african³¹.

În Brazilia, savantul Bernardo da Silva Ramos a colecționat multe monede totemice. În junglele Amazonului, pe pereții unor peșteri, a găsit un număr de peste 3000 inscripții și desene, obiecte și unelte. Interesant că a descoperit pe unele din inscripții numele lui Jupiter și Baal. Motive ale desnelor din peșterile Braziliei de nord și centrale se găsesc și în tatuajul unor triburi de indieni.

În 1953, la Patu (statul Paraibos), la o adâncime de 24 metri, s-a găsit o amuletă de jad; întrucît în Brazilia nu există jad, amuleta trebuie să fi fost adusă din alte regiuni ale lumii.

În 1954, în Matho Grosso a fost găsită o piatră cu inscripții egiptene.

În apropierea orașului Lima s-a găsit un sarcofag în stil egiptean. Iar lângă riul Maražo a fost descoperită o mică corabie asemănătoare acelor construite cu trei mii de ani înainte de Hristos. În credințele religioase ale indienilor din pădurile Amazonului s-au păstrat practici ale vechilor religii ale locuitorilor Europei... Printre desenele găsite în peșterile de lângă riul Rin-Urubu se află și cele ale unor foci, care niciodată n-au fost văzute în acele locuri.

Dar cel mai vestit document istoric este așa-numitul «Pedra Pintada» o piatră descoperită pe riul Parim. Această piatră uriașă, de formă elipsoidă, a fost adusă la Rio de Janeiro de Ramos. Printre desenele de pe piatră se poate vedea un *dinozaur* (nu se știe al cui totem era), cum și alte desene pe aceeași piatră care înfățișează simboluri obișnuite în lumea antică și în special inscripții egiptene³².

La peruvienii din perioada precolumbiană, «fecioarele soarelui»³³ țeseau, ca jertfe pentru zei, tunici și pelerine cu motive totemice, care înfățișau legende întregi ca de plidă, aceea a demonului cu chip de jaguar și a șarpelui cu zigzaguri¹⁴.

Urme ale totemismului transmise din generație în generație se găsesc în special în «Începuturile picturii murale».

În ultima perioadă a epocii de piatră (care este fixată în timp între anii 20.000 și 10.000 î.d.H.), omul primitiv, care nu înțelegea fenomenele naturale și lumea exterioară, a creat totuși unele opere care surprind posteritatea prin asemănarea lor cu operele de artă de azi. Mîna avea, în imaginația primitivului, o deosebită importanță. Cu mîna el își obținea hrana

31. Basil Davidson, *Redescoperirea Africii vechi* (traducere), București, Editura Științifică, 1964, p. 40—150.

32. Vezi mai pe larg art. *Cine a descoperit America?* (După un art. al Dr. Alberto Delrio, apărut în «Nauka i jizn», nr. 1/1962), în «Viața studentescă», nr. 6 (83), din 25 mart. 1962., p. 7.

33. «*Imnul soarelui*» a fost interpretat și în țara noastră de către cîntăreața peruviană Imma Sumak (vezi în «Contemporanul», nr. 4 (752), 1961, p. 6).

34. Iulius Lips, *op. cit.*, p. 189 ș. u.

și tot cu mâna dobîndea superioritatea în lupta cu animalele sălbatice. În fine cu ajutorul miinii el comunica semenilor gândurile sale. În cele mai vechi desene, mâna ocupă un loc important. Se pare că omului primitiv îi venea mai ușor să lucreze cu mâna dreaptă, deoarece s-au găsit numeroase reprezentări ale miinii stîngi executate cu dreapta. În epoca totemică, plasată de cercetători în perioada vînătorii, cînd «grija principală a vieții primitive fiind vînătoarea», tema principală a reprezentărilor era animalul, astfel că oamenii acopereau pereții peșterilor cu chipul — în mărime naturală — al mamuților, bizonilor, cailor, cerbilor, urșilor etc. Erau desenate întii conturile cu cărbune, apoi se aplicau culorile simple din pămînt (ocru, minereu de fier, etc.). Aceștia *sînt primii pași în domeniul creației artistice*, iar mărturiile lor sînt mai numeroase în Europa.

Cele mai multe picturi din sălașurile celor mai vechi triburi de vînători și pescari primitivi s-au păstrat în regiunile din sudul Franței și nordul Spaniei ³⁵.

În Asia, Africa, America de Nord și America de Sud, în Australia și chiar la eschimoșii din Canada și Alaska nu lipsește această artă, a pictării animalelor de pe pereții peșterilor sau zgîrieturile de pe nisipuri, copaci sau ghețari.

De la cei mai vechi oameni avem mărturii despre această timidă, dar reală artă. «În multe din peșterile locuite de oamenii din Neanderthal și oameni din Cro-Magnon s-au găsit pe pereți desene reprezentînd scene de vînătoare, animale rănite și capcane. În afară de faptul că aceste desene constituie primele manifestări artistice ale omului primitiv, unele dintre ele sînt în același timp și manifestări religioase» ³⁶.

O preocupare cu totul deosebită, o rupere de realitatea totemică a fost *magia*. Această practică ocultă, al cărei germen este totemismul pe o treaptă superioară, a cuprins și alte manifestări religioase ale credinciosului primitiv ca: animismul, fetișismul, astrolatria și chiar superstițiile.

Magia era deci destul de frecventă în perioada embrionară și superioară a «societății religioase totemice». O dovadă concretă a dezvoltării acestei credințe ne-o oferă monumentele artei rupestre din paleoliticul superior, al cărui conținut îl constituie aproape exclusiv imagini de animale ierbivore: «mamuți, rinoceri, boi, cai, cerbi și carnivore ca leul de peșteră și ursul. Firește pe primul plan se află acele animale a căror vînătoare alcătuia izvorul principal de hrană: ungulementele» ³⁷.

S-au descoperit pînă în prezent următoarele monumente ale artei rupestre :

Mamut, gravură din peștera la Madeleine (Franța) ³⁸, *țapi și cai*, reprezentați în grota Cobarelles (Franța) ³⁹. O interesantă picătură de *animale* pe tavanul peșterii de la Altamira (Spania) ⁴⁰, *cerbi* traversînd înot un

35. *Istoria Universală*, vol. I, p. 55.

36. Valentin Alexandru, *Știință și religie*, București, 1961, p. 47.

37. *Istoria Universală...*, p. 56.

38. *Ibidem*, p. 50. 39. *Ibidem*, p. 51.

40. *Ibidem*, p. 53; Recent la *Escoular*, în provincia sud-portugheză Alemtejo.

riu, peștera de la Lorthet (Franța)⁴¹, taur, pictat în peștera Lascaux (Franța)⁴², cerboaică pictată în peștera de la Altamira (Spania)⁴³ și multe altele de mai mică importanță.

Convingerea cercetătorilor este, și pe bună dreptate, că alte multe vestigii vor fi descoperite într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat. Faptul acesta este în atenția celui mai înalt for de cultură internațională U.N.E.S.C.O., precum și a reprezentanților fiecărui stat membru al Organizației Națiunilor Unite⁴⁴.

Prin dezvoltarea imaginației credinciosului totemic-primitiv, acesta a început a-și crea o serie de unelte atît pentru scopuri religioase cît mai ales pentru obținerea hranei cu mai multă ușurință. Deci preocupările sale religioase erau legate de practica cotidiană a vîntorii, așa dar «născocirea uneltelor și sculelor este una din caracteristicile hotărîtoare, care deosebesc pe om de animale»⁴⁵.

Astfel în perioada vîntorii, s-a dezvoltat «tehnica». Primitivul a început lupta mai acerbă pentru existență, dar mai ales pentru o viață mai fericită și o hrană mai abundentă, dezvoltîndu-și totodată graiul, o vorbire articulată înțeleasă și de alții din același grup totemic, în locul vorbirii prin semne și imitarii animale. De acum începe îmblinzirea și domesticirea ciinelui, pisicii, calului, oii, apoi a păsărilor. Fiecare familie, clan, sau grup de primitivi posedau cîte un animal domestic: aînd această posibilitate de domesticire unii socoteau pe ceilalți ca descendenți ai aceluia animal, viețuitor înainte de apariția grupului de oameni. Unele ceremonii pentru animale existau și în timpul conchistadorilor⁴⁶. Alții au părăsit credința strămoșească, atribuind unor animale sau păsări numai venerare, deci socotindu-le «tabû».

au fost descoperite noi picturi în grotte. Vechimea lor este apreciată la circa 200 secole (vestitele picturi din Altamira-Spania au o vechime de circa 130 secole). Grottele în care s-au descoperit aceste picturi au fost identificate cu totul întimplător: cu prilejul unor dinamități într-o carieră de marmură. Picturile reprezintă un grup de animale și un vrăjitor. Au fost găsite și morminte cu daruri aduse ca jertfă, de o proveniență cu cîteva mii de ani mai puțin decît picturile (în «Magazin», 1X (1965), nr. 390, din 27 mart., p. 4.

41. *Istoria Universală...*, vol. I, p. 54. 42. *Ibidem*, p. 56.

43. *Ibidem*, p. 57 cu precizarea: «Faptul că desenele rupestre prezintă o mare importanță și s-au păstrat intacte se datorește regimului hîroscopic constant din interiorul peșterilor care au fost de asemenea izolate și de influența variațiilor de temperatură de la suprafața pămîntului».

44. În luna februarie 1965 la Institutul de Arhitectură «Ion Mincu» din București, în cadrul «UNESCO», a fost organizată o expoziție de arheologie turcă, unde s-au putut observa nenumărate reproduceri ale civilizației hitite, începînd de cele mai rudimentare unelte, apoi figurine etc., care scoteau în evidență preocupările totemice ale hitiților din epoca neolitică și paleolitică, din epoca fierului și bronzului.

45. Iulius Lips., *op. cit.*, p. 109.

46. Magellan a fost surprins cînd, în insulele Cebû, a văzut binecuvîntarea porcului cu ceremonie specială. «Porcul era curățit de păr prin pîrlire. Astfel nimeni altul nu sfințește carnea în afară de babe și n-o mîncă dacă n-a fost omorît în acest chip» (la Pigaffeta, «Cu Magellan în jurul lumii» (traducere), București, Editura Științifică, 1960, p. 83—84).

Locuitorii din insulele Palaw menajează cocoșii domesticiți, și nu-i mănincă socotindu-i «sfinți». Citeodată îi pun să se lupte între ei și fiecare pune pe al său cite ceva (bani sau obiecte, pariu, n.n.) și cel al cărui cocoș se învingător câștigă ceea ce a pus celălalt»⁴⁷.

Unii cercetători au ajuns la convingerea că «limbile s-au format în perioada crescătorilor de vite în Sahara și Asia anterioară»⁴⁸. Conducătorii și bătrînii clanurilor totemice ale crescătorilor de vite, pentru evidența și siguranța preocupărilor lor religioase și gospodărești, «...au început cu *răbojul* și cu un fel de *scriere*, cel mai sigur mijloc de comunicație». Se înțelege că la început semnele de «răboj» erau convenționale și particulare, fiecare clan totemic avea «parola» sa. Scrierea propriu-zisă a ajuns la perfecționare mult mai târziu și «...arta scrierii a fost născocită pe semne de preoți..., ca cei ce aveau timp de a perfecționa semnele și scrierea pictografică a trecutului. Dar, dacă omenirea s-ar gândi astăzi să înalțe un monument geniului inventator al scrierii, lucru ar fi într-adevăr cu neputință»⁴⁹, căci nu e om pe pămînt, care să aibă el singur acel merit⁵⁰, al născocirii și perfecționării semnelor de scris.

Vechile practici totemice au generat în decursul istoriei, diferite speculații de ordin metafizic, de născocire a unei divinități ereditare căreia credincioșii i-au atribuit adorare ridicîndu-i monumente de adevărată artă. Șelehov vorbind despre indienii Tlingit spune că: «...acest popor n-are nici un fel de lege și nu se închină nimănui; el cinstește însă... o pasăre, așa-numitul *corb* și afirmă că s-ar trage din el. În caz de nevoie este invocat *corbul* căruia i se cere un ajutor oarecare și, dacă îl primesc, ei imortalizează manifestarea bunăvoinței corbului față de ei, făcîndu-i chipul din fier. Făc apoi amulete, de pildă, un cioc de corb, cu sprîncene de aramă, pe care le țin asupra lor nu numai în timpul campaniilor războinice și a jocurilor, ci totdeauna și pretitundeni»⁵¹.

Pe treapta superioară a totemismului se constată că venerarea adusă de către credincioșii totemici totemului, ca o redeşeptare a credinciosului primitiv, este însoțită de frică și groază. «În Malaezia, zeul suprem al fiilor *ndengai*, înfățișat ca jumătate stîncă, jumătate șarpe și veșnic chinuit de foame, poartă pămîntul în spate»⁵². Era firesc ca credincioșii să se îngrozească în fața unei astfel de reprezentări.

47. Pigaffeta, «Cu Magellan în jurul lumii»..., p. 97.

48. *Istoria Universală*..., vol. I, p. 127.

49. S. N. Kramer, *op. cit.*, «Nipur» (Cartierul scribilor), p. 88—89.

50. Iulius Lips, *op. cit.*, p. 180 și 309.

51. În afară de călătoria cercetătorului G. Șelehov din 1783—1790, așa cum am amintit, totemismul tlingiților a fost descris mai complet de I. Venianinov în art. *Legendele mitologice și superstițiile Koloșilor*, în «Sin Otecestva», XI, (1839), p. 40—42, și monografia sa, *Insemnări despre afluenții și coloșii din Atha*, Petersburg, 1840.

52. Irineu Mihălcescu, *op. cit.*, p. 72.

În miturile polineziene se găsește : *tane mahula* = tatăl pădurilor ; *tavhitima-tea* = tatăl vinturilor ; *rongo-ma-tone* = tatăl plantelor cultivate ; *tangarona* = tatăl peștilor și al reptilelor ; *hanmia-tikiliki* = tatăl plantelor sălbatice⁵³. Acestea sînt cîteva numiri totemice, cu caracter general, legate de dendrolatrie sau de fenomene naturale.

Stelele și bolta cerească au constituit și constituie și astăzi pentru cei înapoiți și superstițioși un reazim idealist al aspirațiilor credincioșilor astrolatri. Soarele și luna au format încrederea credinciosului în zi și noapte. Papuașii zic soarelui «singnirii», iar lunii, «caa ram-uiri» adică *steaua soare* și *steaua lună*⁵⁴.

Ceva deosebit se găsește la popoarele slave. Deși nomade și crescătoare de vite, acestea nu au avut un cult dezvoltat al animalelor, afară de faptul că atribuiau pădurilor, «misterul» leșilor (păduroilor), considerați patroni ai vîntătorii.

Credința totemică a încurajat pe primitiv, i-a dezvoltat imaginația creatoare, i-a trezit și pus în practică aptitudinile, încît au putut fi stimulate toate activitățile umane legate de loc, timp, mediu. Unele triburi australiene, «bunăoară băștinașii din Arnhem land, își împodobeau coșurile împletite cu chipuri de oameni sau animale (îndeosebi șopîrle, crocodili și iguani) întrebuintînd arta «Roentgen (X rayart)» tipică pentru ei și cultura lor⁵⁵.

Nici în problema calendaristică totemismul nu este absent. De la Mercur și Marte, de la Afrodita, cea născută din spuma mării, pînă astăzi numirile lunilor și zilelor sînt legate de vechi *noțiuni totemice* și s-au păstrat de la indieni nouă zile ale săptămîinii cu numiri totemice⁵⁶.

La toate popoarele slab dezvoltate și pe alocurea și la cele civilizate influența totemică este evidentă: sceptrul, tronul regal, armura medievală, animale ca: *vulturul*, *boul*, *leul* etc. și plantele apar, însă sub formă de simbol pe efigii și monede⁵⁷.

53. Irineu Mihăilescu, *op. cit.*, p. 76 ș. u.

54. M. Maklai, *op. cit.*, p. 161.

55. Iulius Lips, *op. cit.*, p. 180.

56. 1. *cuatl* (șarpe) — codicele B. de la Vatican. 2. *cuatl* (șarpe) codicele din Bollonia. 3. *michiței* (moartea) — codicele din Hamburg. — 4. *tohtili* (iepure de casă) — codicele Hutt. — 5. *cnețpaln* (șopîrta) — codicele din Hamburg. 6. *etli* (vultur) — codicele Hutt. — 7. *oșomatli* (măimuță) — codicele Hutt. — 8. *Osafolt* (jaguar) — codicele B. Vatican. — 9. *mațatl* (cerb) — codicele din Bollonia. (Vezi pe larg G. Vaillant, *op. cit.*, cap. Calendarul la încași; Iulius Lips, *op. cit.*, p. 330).

57. Aurelian Sacerdoțeanu, *Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*, în «Romanoslavica» X (1964), p. 405—434; Pavel Chihaiia, *Deux armoiries sculptées appartenant aux voivodes Vlad Dracul et Neagoe Basarab*, în «Revue Roumaine d'Histoire de l'Art», tom. I, no. 1, 1964, p. 151—166; *Studii și cercetări numismatice*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1957, vol. I, 497 p.

La majoritatea triburilor totemice din jungle, șerpii au constituit un motiv major de adorare. Iogii și fakirii au ajuns să facă «minuni» cu acești șerpi, trezind un deosebit interes pentru studii.

Din punct de vedere creștin, totemismul nu afectează cu nimic religia creștină revelată⁵⁸. S-a încercat a compara «înticiuma totemică» cu mielul pascal al Vechiului Testament sau cu Euharistia creștină, însă nu au nimic comun. Această comparație se datorește superstițiilor și practicilor oculte, misticismului bolnăvicios, bigotismului exagerat, fanatismului religios etc.

Strămoșii noștri au avut și ei animale totemice. Informațiile furnizate de arheologie, pînă în prezent, sînt slabe. Ca animal sacru daco-geții aveau *bourul* sau *zimbrul*, pe care-l găsim ca punct central pe învelișul de fier al unui scut aflat la Piatra Roșie. *Bourul* era un animal răspîndit în pădurile Daciei și Traciei și se bucura ca și *taurul*, în general, de o specială cinstire religioasă la daco-geți (dintr-un vechi simbol totemic?). O știre păstrată în *Antologia Palatină* (VI p. 332) ne informează că un corn de bour, îmbrăcat în aur, luat din tezaurele dacice, a fost închinat de Traian lui Zeus Casios de lângă Antiohia⁵⁹. Din acest corn s-a lucrat un vas frumos împodobit⁶⁰.

Vulturul, leul, ciinele, capra, ursul etc. au fost adorate pe pămîntul patriei noastre. Sigiliile, gravurile, ștampele cu grifoni și păsări din picturile noastre, steagurile, *zimbrul legendar al lui Dragoș, vulturul bicefal* etc. sînt mărturii concludente ale totemismului pe teritoriul țării noastre. În afară de aceste mărturii, pămîntul țării noastre a fost protectorul unor sanctuare sfinte, mai ales vechea Dobroge și Sarmisegetuza dacică, ale cărei vestigii încurajează lumea arheologică, ca și tezaurul de sculpturi descoperit la Constanța: *Fortuna cu Pontos, Cybela, Bacchus, Mercur, Esculap, Isis, Diana, Selene, Hecate și tripla Hecate, Grațiile, Nemesis, Dioscurii, Cavalerul trac la vînătoare, Mithras* și mai ales, *șarpele*, o statuie ce reprezintă un animal fantastic, cu trup de șarpe, bot de mamifer, pare-se o ovină, ochi fiși ca de ciine păzitor, urechi și plete de om, coada terminată printr-un smoc de păr lipite de corp și despărțite în șuvițe, produc impresia că ar fi ude.

Monumentul este unic; nu i se găsește nici o analogie apropiată.

Șarpele de la Constanța nu are nici o asemănare cu vreo reprezentare cunoscută pînă acum. Măreția lui, cu privirea severă și neclintită,

58. Pr. Prof. P. Rezuș, *Divinitatea creștinismului*, în «Studii teologice», XIV (1962), nr. 3—4, p. 131—145.

59. *Istoria României*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, vol. I, 1960, p. 334; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura Științifică, București, 1965; în special cap. VI, *Cultura spirituală a daco-geților*, p. 163—177.

60. Prof. D. Tudor, *Decebal, regele erou al dacilor*, Editura Științifică, București, 1964, p. 55; Hadrian Daicoviciu, *op. cit.*, p. 170.

face să fie considerat ca făcînd parte mai degrabă din categoria șerpilor adhrați ca divinități binefăcătoare, paznic al locurilor sfinte, legat de zeii htonici, fiind un «agathodaimon» sau un «genius loci»⁶¹.

În folclorul nostru există influențe totemice atît în dans, în jocuri populare la anumite sărbători cum ar fi goviiile, nedeia și ciumarca⁶² mai ales la locuitorii de la poalele Carpaților și Apusenilor, a căror activitate era legată de sectorul zootehnic.

După cele de mai sus constatăm că totemismul a avut o mare însemnătate la unele popoare la care societatea totemică constituie prima încercare de a forma nucleul statal.

Organizarea în fratii, clanuri sau triburi a dus la trezirea interesului familial și la cultivarea exogamiei. Prin această exogamie s-au întezit relațiile culturale, economice, comerciale, științifice; raporturi de rudenie și chiar «diplomatice» între organizările gentilice.

Pentru istoria religiilor totemismul este important prin aceea că, și astăzi încă sînt cuprinse de el multe ființe umane răzlețite prin junglele Australiei, Africii sau Americii latine⁶³, iar religia lor, naturală structural, este interesantă sub aspect comparativ.

Magistrand PETRU I. DAVID

61. Vezi, mai pe larg: V. Canarache, A. Aricescu, B. Barbu și A. Rădulescu, *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, Editura Științifică, București, 1963, p. 54, precum și Pr. I. Ionescu, *recenzie* în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 1—2, p. 94—104.

Referitor la cultul *Cavalerului trac*, vezi îndeosebi studiul *Cultul cavalerilor danubieni*, de Magistrand Emil A. Roman, în «Studii teologice», Seria II, an. XVII (1965), nr. 7—8, p. 456—458.

Evoluția chipurilor de pe monedele descoperite pînă acum este demonstrată cu lux de amănunte de către cercetători, în lucrarea, *Studii și cercetări numismatice*, în volumele apărute I—II, în Editura Academiei Republicii Socialiste România.

62. Pr. D. Buzatu, *Nedei, govii și ciumărci*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 5—6, p. 428—435.

63. Gheorghe Ursu, *Biserica Ortodoxă națională din Etiopia*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 11—12, p. 958; Claudiu Gircăneanu, *Etiopia*, Editura Științifică, București, 1965, p. 102—104; Gheorghe Popescu, *Iranul*, Editura Științifică, București, 1964, p. 64—81; Horia Matei, *Pigmeii*, Editura Tineretului, București, 1965, în special, *Legendele despre Gură uriașul elefant alb*, p. 37—40, cum și capitolul: *Totemism și fetișism*, p. 73—77; Prof. G. Țițu, *Emil Durkheim și totemismul ca religie primară*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVIII (1930).

EPISCOPUL METODIE AL BUZĂULUI

(2 IANUARIE 1741—23 MARTIE 1748)

Scaunul episcopal de la Buzău, vacant prin plecarea silită a episcopului Misail cu cazacii generalului Frilov¹, a fost condus pînă la începutul anului 1741 de către arhimandritul Sofronie, egumenul Minăstirii Argeș, cînd, la 2 ianuarie, se proceda la alegerea noului episcop titular în persoana ecleziarhului mitropoliei din București, Metodie, prin următorul act:

«De vreme ce prea Sfinta Episcopie de la Buzău au rămas fără de al ei adevărat Episcop plătindu-ș(i) dar obșteasca datorie fericitul chir

---

1. Chesarie Daponte în *Ephémérides daces*, au chronique de la guerre de quatre ans, 1736—1739, ed. E. Legrand, vol. II, Paris, 1881, p. 337, relatează că în ziua de 14 octombrie st. n. 1739, episcopul de Buzău, Misail, «român de naționalitate», a fugit cu cazacii, «trădînd astfel, fără cea mai mică necesitate, patria și dieceza sa».

Desigur potrivit acestei afirmații, făcute de un cronicar, se crede că așa s-a întimplat. Datorită însă unei alte relatări dintr-un act contemporan cu autoritate, redactat de către opt boieri divaniți și adevărit de însuși mitropolitul țării la numai un an de la această presupusă fugă, fiind vorba de diata căpitanului Stoian Mănișescu se arată că ea fusese dată la «răposatul părintele episcop Misail la înstrăinarea lui».

În fața acestei categorice afirmații, inclusă într-un act oficial redactat de persoane cu autoritate, e greu a ne convinge că aceștia nu cunoșteau adevărul în cazul episcopului Misail.

Că în Buzău cazacii au luat prizonieri și alte persoane o știm din relatările aceleiași cronicar amintit, care relatează că boierul Constantin Cîndescu din Cîndești, situați la 15 km depărtare de Buzău, a fost luat prizonier și n-a scăpat decît după ce a plătit o mare sumă de bani (I. Ionescu, *Episcopul Misail (1732—1740...*, în «Îngerul», XI (1939), nr. 6—7, p. 510 n. 42).

Pacea se încheiase la 18 septembrie 1739 și credem că episcopul Misail, deși era ardelean de origină, și deci s-ar crede că sentimente pro austriece, nu avea a se teme că va cădea ca mitropolitul Antim Ivireanu, «jertfă turcilor» (T. G. Bulat, *Episcopul Misail al Buzăului. Știri noi despre călătoria și moartea sa în Rusia. (1739)*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 9—10, p. 311), deoarece era bine cunoscut acestora de cînd fusese trimis de Const. Mavrocordat în solie diplomatică, în acelaș an la 19 aprilie, la vizitul din Adrianopol, în scopul reducerii rechizițiilor, misiunea reușindu-i (I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 509).

Misail², Noi carii ne-am aflat aici arhieriei și egumeni cu voia prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei chir Neofit și cu sfatul și cu porunca măriei sale Domnul nostru Io Constandiu Nicolae voevod intrat-am în sfînta mitropolie a Bucureștilor unde să cinstește sfinții de Dumnezeu încoronății mari împărați și întocmai cu Apostolii, Constantin și Elena. Pentru ca să alegem și să aflăm obraz vrednic ca să fie chivernisitoriu aceștii Episcopii, deci întii pus-am pre egumenu(l) ce au fost la Sf(in)ta minăstire Argeșul chir Sofronie Arhimandritul, al doilea pre egumenu chir Varlaam Aninoșanul și al treilea pe chir Metodie Eclesiarhul Sfintei Mitropolii, carele s-au arătat mai de folos a fi la această episcopie. Drept acesta l-i s-au scris numele lor într-această Condică»³.

În afară de mitropolit, la această alegere erau de față doar doi arhieriei: Clement, episcopul Rîmnicului și Ioanichie al Stavropoliei și zece arhimandriți, fiind, prin această largă participare, una din alegerile de episcopi la care au luat parte cei mai mulți egumeni⁴.

Eclesiarh⁵ la Mitropolie, fără a cunoaște însă cîți ani servise în această calitate, dar bănuim că era înaintat în vîrstă deoarece moare după opt ani, în 1748, mențiunea din actul alegerii că «s-au arătat mai de folos a fi (el) la această episcopie» s-a dovedit a nu fi o steriotipă formulă, căci scurta-i păstorie la Buzău, potrivit documentelor ce s-au păstrat, adeverește că episcopul Metodie a fost un bun și harnic cîrmuitor al eparhiei încredințate, desfășurînd o lăudabilă activitate pe toate laturile pastorale.

Un deosebit merit pe latura culturală îl constituie, de bună seamă, repunerea în funcție a tipografiei care nu mai lucra din anul 1704, cînd, datorită osteneții episcopului Damaschin, a ieșit de sub teascurile ei un *Apostol*.

Nu cunoaștem amănunte dacă a fost o reutilare — tipografia zăcuse în nelucrare aproape patruzeci de ani — dar, dacă ținem seama că în această perioadă s-a lucrat sporadic, bănuim că a fost numai o reparare a vechilor teascuri de la 1691, de sub care, datorită osîrdiei și cheltuielii episcopului Metodie, ies la lumină următoarele cărți :

«*Acatistul Cătră prea Sfînta Născătoare de D(um)nezeu și cu alto Rugăciuni*. Acum într-acesta chip Tipărit în zilele prea înălțatului D(omn) Io Mihai Racoviță Voevod.

2. Episcopul Misail, fost dichiu la Mitropolia din Tirgoviște, a păstorit la Buzău, de la 1732 pînă la 14 octombrie 1739 cînd fiind ridicat de cazaci, a ajuns la Kiev unde a murit în 1740, pentru că într-un act redactat la 20 dec. acest an îl da ca răposat (I. Ionașcu, *art. cit.*, p. 536).

3. *Condică Sfîntă*, p. 129.

4. De la trecerea episcopului Serafim de la Buzău la Rîmnic în anul 1668, cînd participă la actul alegerii a trei egumeni de la minăstirile oltene: Tismana, Cozia și Bistrița, și pînă la această alegere din anul 1741, deci vreme de 73 de ani, nu mai întîlnim la acest act prezența unor egumeni. După aceasta, iarăși, vreme de 32 ani, pînă la alegerea episcopului Chesarie al Rîmnicului, în 1773, cînd sint prezenți șapte egumeni, nu mai întîlnim participarea egumenilor la alegerea arhierelor.

5. Cu douăzeci de ani în urmă pe Scaunul episcopal de la Buzău fusese ales un alt eclesiarh al Mitropoliei, Ștefan, dar că acestuia i-a urmat Metodie, nu știm.

Mitropolit fiind a toată țara chir Neofit (C)u cheltuiala iobitoriului de D(u)mnezeu Episcopul Buzăului chir Meftodie. Leat 7253. De Ivan Stoicovici Tipograful».

În 16° cu 161 foi. Anul 7253 e greșit însă, pentru că la foaia 154 se află mențiunea care corectează anul: «Tipăritu-s-au în anul de la Spăsenia lumii 1743 de Ioan Stoicovici Tipograful».

Pe verso foii de titlu se află xilografura Adormirea Maicii Domnului, datată 1743.

Acatistul are următorul cuprins: Acatistul Maicii Domnului; Molitvele celor ce merg spre somn; Rugăciunile dimineții; Pravila către D(u)mnezeiasca cuminicătură; Două rugăciuni «foarte de folos», una scoasă după «greceie» și alta «de slavonie». Cuvînt pentru iertarea greșalelor; Canon de umilință către D(o)mnul nostru Is. Hr. ⁶.

«Apostol cu mila lui D(u)mnezeu Sfintul carele acum a treia oară precum mai înainte au fost aşăzat după cel Grecesc s-au Tipărit. În zilele prea Înălțatului Domn și oblăduitoriu a toată Țara Chir Neofit cu cheltuiala iubitoriului de D(u)mnezeu, episcopul Buzăului, Chir Metodie și s-au tipărit în Sfinta episcopie din Buzău. În anul de la zidirea Lumii ⲚⲈⲘⲌ iară de la Nașterea lui Hs. 1743. De Ioan Stoicovici Tipograful».

Format 26×18 cm, 2+178 foi, tipar negru și roșu cu 43 rînduri pe pagină; are în fruntea textului gravura Înălțarea Domnului care este reproducerea clișeului din *Apostolul* de Buzău din 1704.

În față are o gravură pe întreaga pagină, reprezentînd pe Sfintul Evanghelist Luca, la foaia 26 înțilnim alta, Soborul Maicii Domnului, la foaia 122 se reproduce frontispiciul din *Evanghelia* de la Snagov, 1697, iar la foaia 130, gravura Duminica Tuturor Sfinților, clișeul din *Cheia Înțelesului*, București, 1678.

La sfîrșit se dau, în limba slavonă, antifoanele de peste toate zilele. iar la foaia 178 are următorul text referitor la corectura textului.

«Unuia D(u)mnezeu celui în Troiță slăvit, Tatălui, Fiului Sf(i)nt, fie de la noi robii săi, mulțămită, cinste, laudă și închinăciune, căci ne-am îndemnat de am început și ne-au ajutat de am scos cu Tiparul această Sf(i)ntă Carte Apostol. Iară pre tine, pravoslavnice cetitoriu, cu smerenie te rugăm ca de vei afla ceva nu bine alcătuit sau greșit, aceia să o acoperi cu blîndețele dragostei și să o socotești a fi din nesăvîrșirea slabei minți, iară nu din voia ostentoriului, aducindu-ți aminte că toți aceeași nepuținți sîntem părtași. Și D(u)mnezeu care numai singur iaste desăvîrșit să te învrednicească vederii și mila lui să fie cu tine pururea» ⁷.

«*Ceaslovă ce cuprinde întru sine slujbele Bisericii, a Utrinii și a altora slujbe trebuincioase.* Tipăritu-s-au în zilele prea Înălțatului Domn Io Mihai Racoviță Voevod. Mitropolit a toată țara fiind chir Neofit cu

6. *Bibliografia veche românească*, vol. IV, p. 239.

7. *Ibidem*, p. 239, vol. II, p. 65.

cheltuiala iobitoriului de D(u)mnezeu episcopul Buzăului chir Metodie în Sfînta Episcopie a Buzăului. Leat 7254 (1746)».

De Ioan Stoicovici Tipograful.

În 8° mic, cu 2 + 193 foi ⁸.

«*Catavasier*. Acum într-acest chip Tipărit în zilele prea înălțatului Domn Io Mihai Racoviță Voevod. Mitropolit fiind a toată țara chir Neofit cu cheltuielile iubitoriului de D(u)mnezeu Episcopul Buzăului chir Metodie. În sfînta episcopie a Buzăului. Leat 7254 (1746)».

301 foi, ultima cu versurile :

Învierea ta Hristoase
 Care pre noi din iad scoase.
 De îngeri e cîntată
 În ceruri și lăudată
 Ce și pe noi cei pămîntești
 Rugăm să ne învrednicești
 Cu inimă curată
 S-o slăvim neincetată.

La urmă, pe ultima pagină : «Tipăritu-s-au acest *Catavasier* prin osteneala lui Ioan Stoicovici tipograful» ⁹.

«*Evhologhion adecă M(o)l(i)tvinic*. Acum intracestaș chip Tipărit după orînduiala celui Grecesc. Întru al treilea an, din a patra D(o)mnie a țării rumânești a prea luminatului și înălțatului D(o)mnului nostru Io Constandin Nicolae Voevod. Mitropolit fiind a toată țara rumânească chir Neofit. Cu toată cheltuiala iubitoriului de D(u)mnezeu Episcopul Buzăului Chir Metodie. În Sfînta episcopie a Buzăului. La anul 4876 (7255)—1747».

Are 562 pagini, tipărite cu negru și roșu, cu cîte 26 rînduri pe pagină, iar pe verso foi titlu se află stema Moldovei și a Țării Românești cu versurile:

Buurul, corbul și crucea, trei semne minunate
 Darurile tale vestesc, Doamne prea înălțate
 Buurul Domn Moldovei că ai fost te însemnează
 Corbul a Țării Românești stăpîn te adeverează,
 Iară crucea, pravoslaviei bun paznic te arată
 Constandine, prea înțeleptule, cu inima curată.
 Aceasta în veci te va păzi cu cinste și cu pace
 Și pre vrășmași îi va surpa, ca praful îi va face.

Pe pagina următoare se dă următorul text :

«I Corinteni glav. 14 stih. 6

«Iar acum, fraților, de voi veni către voi cu limbi grăind, ce voi folosi voao, de nu voi grăi voao au întru descoperire, au întru înțelegere, au întru prorocie, au întru învățătură.

8. *Ibidem*, p. 55.

9. *Ibidem*, p. 55—56.

Stih 19 (În)tru beserică voesc cinci cuvinte a grăi cu înțeles ca și pe alții să-i învăț, decît zece mii de (cuvin)te în limbă streină».

La sfîrșitul cărții găsim această lămurire cu privire la textul folosit:

«Însă să știi și aceasta, că de vei cerceta pre amănuntul rînduialele și tălmăcirea acestui Molitvenic și de-l vei potrivi cu •niscare izvoade slavonești, veri de unde ar fi tipărite și nu să va potrivi, să nu te pripești îndată a defăina, căci noi am urmat Molitvenicul grecesc, carele l-au tipărit Nicolae Glichî, la aunul de la Hs. 1691 și după cît ne-au fost puțința și întru înțeles și întru rînduiale am așezat; pre alocurea am și adaos în tilmăcire pentru scurtarea limbii rumânești, așijderea și la învățaturi și la rînduiale pentru prostimea preoților și pentru mai lesnele lor. Iară cele ce nu (s-au pus nici) de cum, s-au lăsat, unele pentru că sînt arhieresti, iară altele pentru că nu le slujesc pe aceste locuri».

Pe ultima pagină se dă «rugăciune la semănături».

Potrivit unei însemnări pe o pagină de la sfîrșit. *Evhologhionul* a fost tipărit de Sandu Irimia tipograful¹⁰.

Dacă n-a tipărit decît aceste cinci cărți de cult, în schimb episcopul Metodie a susținut cu cheltuială proprie copieri de manuscrise ca acel «*A fericitului Simeon arhiepiscopul Solonului asupra eresurilor și pentru singura credință cea dreaptă a noastră a creștinilor și pentru Sfintele Taine ale Besericei*, vorovăv de întrebări și de răspunsuri... și a prea înțeleptului și prea învățatului Marco Evghenicul Mitropolitul Efesului tilcuire a slujbelor besericești, întoarsă de pre limba Greacă pre limba rumânească (...) cu blagoslovenia și cu porunca Prea Sfințitului mitropolit aceștii țări chir Teodosie de smeritul întru ieromonahi Filotei Sfe-tagoretul ucenicul sfinției sale la anul de la Hr. 1707»; 275 foi.

Și cunoaștem această rivnă pentru carte din mărturia scrisă a co-piștilor dascălul Lup de la școala slavonească din Capitală și logofătul Mitropoliei, Mușat, aflată la sfîrșitul manuscrisului, unde notează :

«*Foarte rivnitori și doritori cu adevărat de dumnezeestile scripturi fiind sfinția sa iubitorul de D(um)nezeu Părintele Episcopul al Sfintei Episcopii Buzăul chiru chir Metodie. Prin multa sirguiala Sfinției salz ce are la toate cele d(um)nezeestii au pus sirguiala și cheltuulă și la acest lucru dumnezeesc de s-au scris această prea de trebuință carte a prea fericitului Simeon arhiepiscopul Solonului însă de pe altă carte a Sfintei Mitropolii. La carea am fost ostenitori scrisorii eu Lupp dascăl școlii domnești cei slavonești și Mușat logofăt al Sfintei Mitropolii d-aici din București. Care și noi pentru multa cucernicie ce avem către Sfinția sa cu multă nevoință și strădanie prin alte multe trebi ce avem am scris această de mare folos carte. Ci unde să va afla cite o greșală ne rugăm ca să aveți iertăciune purtînd și noi același trup ticălos și slab. Iar lui Dumnezeu celui în Troiță prea slăvit care ne-au ajutat de am săvîrșit această*

10. *Ibidem*, vol. II, p. 100.

dumnezeiască carte cinste și mărire și închinăctune în veaci veacilor amin. Gen(arie) 28 l(ea)t 7251 (1743)¹¹.

Iubitor al cărții, pe care o dobîndea fie prin tipar, fie prin copieri de manuscrise, era în același timp și răspînditor al ei prin procedeul donației, cum e cazul cu un exemplar din *Apostolul*, tipărit de el în anul 1743, pe care l-a dăruit Mînăstirii Neamț, după cum atestă însemnarea de pe el: «*Această Sfîntă precis l-au dăruit Sfintei mînăstiri Neamțul sfinția sa chir Metodie, episcopul de Buzău la leat 7257 (1749) noiembrie 18*»¹².

Atenție deosebită a acordat episcopul Metodie și celor două școli, slavonească și grecească, care funcționau în incinta episcopiei cu mult timp înaintea sa, întreținute și cu ajutorul dat de stăpînire prin acordarea a 250 taleri anual. În anul 1746 intervenind însă o nouă situație prin înființarea altei școli la Focșani¹³, domnitorul Constantin Mavrocordat majorează suma la 360 taleri anual, acordînd, dreptul episcopului Metodie «ca să aibă a lua de la vameșii den tîrgul Buzăului pe an cîte tl. 360, care bani i-am orînduit domnia mea să să dea la trei dascăli pre carii i-am rînduit domnia mea pentru învățatura copiilor la aceste trei școale, însă: la Episcopia Buzăului un dascăl elinesc și altul slavonesc și în tîrgul Focșenilor un dascăl elinesc și să aibă a lua pentru ostenala lor, fieștecare dascăl pe lună cîte tl. 10¹⁴, pentrucă doao școale, una elinească și alta slavonească, au fost orînduite încă mai dinainte de răposatul Io Nicolae Alexandru voevod, după cum am văzut domnia mea și hrisovul domniei sale de la leat 7233. Iar o școală elinească de la tîrgul Focșenilor, insumi domnia mea, pentru folosul de obște, m-am milostivit de o am orînduit ca să fie și acole școală pentru învățatura copiilor.

Numai dascălii să fie oameni de ispravă și învățați cît să cade a fi și să aibă de grijă cu toată nevoița pentru învățatura și procopseala ucenicilor și dascălul cel slavonesc să aibă a învăța copii(i) nu numai la ceaslov și la psaltire, ci mai virtos la gramatică.

Și acești bani, i-am orînduit domnia mea, să aibă a-i lua dascăli(i) de la vama ce scrie mai sus. Iar neajungîndu-se să se ia acești bani numai din vama Buzăului, să aibă a lua părintele episcopul și de la tîrgul Râmnicului, ca să împlinească toată leafa cea orînduită de domnia mea la câte trei dascălii tl. 360 și să dea catastih pe fiecare lună la vameși,

11. Manuscrisul se găsește în biblioteca Mînăstirii Ciolanu, raionul Buzău. Dascălul Lupp a funcționat la școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi din Capitală pînă în anul 1755 (George Potra, *Școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe Vechi din București*, în «*Glasul Bisericii*», XX (1961), nr. 9—10, p. 864).

12. D. Udrișteanu, *Gratiul evlaviei străbune. Inscriptii și însemnări de la Secu*, p. 62. Anul 1749 nu poate fi acceptat, dacă el a murit în 1748.

13. Orașul Focșani era împărțit în două: Moldoveni și Munteni, cel din partea muntenească fiind capitala județului Slam Râmnic pînă la Unire.

14. Potrivit unei însemnări din 1741, dascălul slovenesc de la școala ce se afla «în lăuntru la episcopie» era plătit cu 5 taleri pe lună, pe cînd ceilalți de la Rîmnic, Tîrgoviște, Cîmpulung, Slatina li se da numai 3 taleri (Arh. St. Buc., ms. 139, f. 175, citat după George Potra, *op. cit.*, p. 843).

când își vor lua leafa, de câți ucenici au, și la ce mathimă învață și vameșii să aibă a trimite acest catastih la domniea mea, pentru că să vedem cu ce sârguială sânt dascăli(i) asupra ucenicilor»¹⁵.

Hrisovul acesta ne dezvăluie așadar grija pentru recrutare de dascăli bine pregătiți «oameni de ispravă și învățați», apoi amănuntul destul de interesant că școala slavonească nu era o școală cu un caracter pur religios, fiindcă hrisovul subliniază că elevii trebuiau să învețe «mai virtos la gramatică», iar din obligația întocmirii situației școlare lunare, de cîți elevi urmau în fiecare școală și la ce disciplină învățau, se desprinde buna lor organizare și se retine că aveau un control indirect chiar dacă aceste situații erau depuse șefului vămii, care distribuia subsistența lor materială.

Pe lângă preocupări de natură culturală, episcopul Metodie s-a dovedit și un bun gospodar, reparînd și zidind noi biserici.

Luînd în primire scaunul episcopal de la Buzău și găsind biserica catedrală «stricată de cutremure și părăginită», dură cum arată actuala pisanie rusă în 1834, «de opste s-a apucat mai întîiu de i-au dărămat turlile fiind slăbite, au zidit altile, apoi au împodobit-o atît pã dinlăuntru cît și pã din afară».

Din aceste succinte rînduri, de altfel singurul izvor documentar, reiese că episcopul Metodie chiar în primul an al episcopatului său — 1741 — iar nu 1740 cum greșit se arată în pisanie — a inițiat restaurarea ei prin reconstrucția turlilor de cărămidă și zurgăvirea din nou în interior. Cît privește exteriorul, «împodobirea» de care face mențiune actuala inscripție, nu cunoaștem în ce a constat. Nu e exclus însă ca biserica să fi fost în întregime pictată și pe dinafară, sprijinul acestei ipoteze constituindu-l restul unei picturi ce se vede și astăzi în colțul stîng din primul arc de pe latura de sud. colț cu latura de vest ce s-a descoperit la restaurarea din anii 1937—1942.

Cum episcopia era așezată la marginea de răsărit a țării, în calea oștirilor străine, a suferit din nou stricăciune, un document din 1778 relatînd că se găsea «stricată și arsă de văpaia răzmeriții» — războiul ruso austriac — dar prin silința episcopului Cozma «s-au dres și s-au făcut ceale stricate». Dacă atunci se găsea pictată și în exterior de către episcopul Metodie, cu ocazia «dregerii», episcopul Cozma poate n-a mai repictat-o, pentru că un inventar din 1819 o arăta «în față zugrăvită cu sfinți, iar prin prejur numai în chenaruri vopsită».

Cu ocazia acestei mari lucrări de renovare, episcopul Metodie a făcut și importante donații de obiecte, din care nu cunoaștem decît un policantru, acum în paraclisul episcopiei, cu următoarea inscripție: «*Făcutu-s-au acest policantru (sic) cu cheltuiala robului lui Dumnezeu Metodie Episcopul Buzăului Au(gust) 1747*» și un disc, lucrat en repoussé, refăcut însă de episcopul Cozma cu inscripția: «*1785. Această creștelniță a sfintei*

15. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, doc. CXXV/14; I. Ionescu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău — 1836—1936*, București, 1937, p. 2, doc. V.

episcopii s-au prefăcut de robul lui Dumnezeu Cozma episcopul Buzăului carea au fost făcută de răposatul chir Metodie episcopul».

Dar grija pentru buna întreținere a bisericilor s-a manifestat și față de metocuri. Astfel, a zidit o nouă biserică la Cislău, care potrivit unei însemnări dintr-un inventar făcut în 1787, se prezenta ca o «biserică mare de piatră, boltită, fără turnuri, învelită cu șindrilă», pe care n-a terminat-o, episcopul Cozma făcându-i, mai târziu, pardoseala, zidul din mijloc, răspetia și strănile.

Astăzi, biserica aceasta nu mai există pentru că episcopul Chesarie a făcut alta «într-aceiaș loc unde a fost cea de la 1749 — dar episcopul Metodie a murit la 23 martie 1748 — care a fost zidită din temelie de fericitul întru pomenire episcopul Buzăului, chir Metodie, slăbită fiind de cutremure, s-a dărâmat. » glăsuiește pisania actualei biserici terminată în anul 1839.

O altă biserică zidită de el a fost cea de la *Vintilă Vodă*, în alt loc după ce a dărâmat pe cea făcută de voievodul Vlad Vintilă de la Slatina care, prin căsătoria cu Rada din Runceni-Cislău, avea proprietăți pe Valea Slănicului, unde este și așezarea Vintilă Vodă, în trecut, *Menedic*. Dar nici această biserică nu mai există pentru că din același neexplicabil și nejustificat zel al episcopului Chesarie s-a ridicat alta «în locul celei zidite în anul 1784 de răposatul întru fericire episcop Metodie și dărîmată acum pentru multa sa slăbiciune, în urma celei mai dintii biserici, zidită de răposatul Vintilă Vodă, la vechile ruine, din susul acestei mănăstiri, la leat 7040» (1532) cum se arată în pisania actualei, zidită în anul 1846.

Vechea pisanie, pusă ca pardoseală în dreptul strănii drepte, nu mai prezintă decât următoarele fragmente lizibile: «...hram Sf. Erarh Nicolae, stricându-se mănăstirea cea veche care a fost făcută de răposatul Vintilă Vv, leat 7040 s-au... Misail și Metodie episcopul Buzăului... Domnului nostru Io Constantin Nicolae Voevod».

Dacă din aceste fragmente nu se vede motivul pentru care a fost trecut în pisanie și antecesorul său, episcopul Misail, cunoaștem din documente indirecte că el primise o donație de 2800 taleri pentru facerea unei biserici, dar, fiind ridicat de cazaci, suma a lăsat-o, în trecere, unui negustor brașovean. Episcopul Metodie, prin intermediul și intervențiile domnului Mihai Racoviță, reușind să intre în posesia sumei respective¹⁶, a folosit-o, desigur, la zidirea acestei biserici, amintind în pisanie că s-a silit și Misail s-o reclădească.

Toate aceste lucrări de restaurări și rezidiri de biserici din care cunoaștem, indirect, numai pe cele înfățișate mai sus, presupun mari cheltuieli și deci o bună chivernisire a veniturilor episcopiei, care se componeau din proprietăți, mori, hanuri, etc., pe care episcopul Metodie le-a sporit prin cumpărări, primiri de danii și închinări de schituri, care, prin noua lor situație de metocuri adăugau un spor substanțial la inventarul mobil și imobil al episcopiei.

16. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 314.

La capitolul cumpărării însemnăm că la 20 mai 1741, la numai câteva luni de la venirea sa la Buzău, cumpăra de la Anton Căpitanul cu soția sa Stana, proprietatea *Ciorăști sau Iasul* din județul Buzău, cu 40 bani stinjenul¹⁷, ca peste câteva luni, la 6 septembrie 1741, să cumpere de la alt căpitan, Buescul și de la nepotul său Neagul, proprietatea *Batogul* din județul Slam Rîmnic, în suprafață de 800 stinjeni, restul de 200 făcându-i danie, dar producându-se o neînțelegere, episcopul Metodie o vinde și cumpără alta de la Ștefan Dudescu¹⁸.

La 23 octombrie 1741 cumpăra de la Neagul sin Avram Albucescul ot Cislău, 100 stinjeni în moșia *Cislău*, hotarul Vipereștilor¹⁹ și tot în acest an mai cumpăra de la Maria Cojasca zisă și Caramaloeia moșia *Stănțești și Coitești*, cu 350 taleri, dăruind în același timp o moară și un vad de moară²⁰ iar de la biv treti vistier Drăghici Greceanul moșia *Bălteni* din Buzău cu 45 de bani stinjenul²¹.

Episcopia în acest timp își mărește proprietățile și în dealul Verneștilor prin cumpărătoare de la Vasile ot Cîrlomănești, 220 stinjeni, de la Dulea pîrcălabul, la 11 martie 1742, 6 pogoane paragină în dealul Văii Teancului, la punctul zis «fîntina cu livadă», la 16 noiembrie 1746, alte 8 pogoane vie în dealul Săsenilor de la Scarlat sin Panait Vătaful²². situate pe lângă viile episcopiei dăruite de Mihalcea pîrcălab. iar în 1742. alte vii în dealul Cîrlomăneștilor de la Andrei Căpitanul²³.

În august 1743, Anton Căpitanul sin Dragomir Căpitan Băncescu cu feciorii Mihalcea și Ionache vindeau episcopiei partea lor de la *Gurguiăț* «ce se numește *Galbenul*» pe care, la rîndul lor, o cumpăraseră de la boierii Topliceni²⁴. În noiembrie 1743 Ioniță Căpitan Pîrscoveanu vindea episcopiei 505 stinieni la *Pîrscov*, care mai avea, tot aco'lo, o danie de la Nica Cupețul din Buzău, cumpărătoare de la moșul acestui căpitan, popa Lupul. iar la 8 ianuarie 1744 el vindea episcopiei 700 stinjeni în *Bisăuca*²⁵.

Tot în acest an, episcopul Metodie cumpăra o prăvălie în orașul Buzău de la un turc, Ali Deli Hogeia, cu 30 taleri, actul furnizîndu-ne informația că în oraș erau atunci mulți negustori turci, pentru că se menționează că vînzarea s-a făcut cu știrea tuturor neguțătorilor turci de aici din Buzău²⁶.

În același an se mai adăuga la inventarul imobil și proprietatea *Colțea* din județul Slam Rîmnic prin cumpărătoare de la Ștefan Dudescu²⁷.

O altă formă a proprietății, în epoca feudală, o constituie stăpînirea unor sate întregi, toți locuitorii avînd obligația de a face clacă și a munci pămîntul în dijmă, potrivit uzanțelor juridice ale timpului.

17. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, pac. LXIII.

18. *Ibidem*, pac. LXVI/21; XXXIV/46. 19. *Ibidem*, pac. XXXIV/46.

20. *Ibidem*, pac. XXXI/90, 93, 94. 21. *Ibidem*, pac. LXII/28.

22. *Ibidem*, pac. LXXXIX/2; XXX/75; XXVII/80.

23. *Ibidem*, pac. LXXXIX/13.

24. *Ibidem*, pac. LXI/15; LXII/18. Un Grigore Topliceanu, fost mare serdar, era în 1742 ispravnic de Buzău (*ibidem*, XXXI/95).

25. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, pac. XXXVIII/17.

26. *Ibidem*, LXXXI/5. 27. *Ibidem*, LXVI/20.

La cele existente, cum erau Găvăneștii, dat de Mihai Viteazul, episcopul Metodie obținea la 7 aprilie 1741 de la domnitorul Constantin Nicolae Mavrocordat, ca toți locuitorii ce erau așezați pe moșia *Ungurei* «să fie sat al Episcopiei», fiecare avînd îndatorirea de a face 6 zile clacă, eșalonată după cerința muncilor agricole — arătură, seceră, coasă, iar dijma din zece, una²⁸, iar de la domnitorul Mihai Racoviță, tot în același an, lua întărire ca toți șezătorii de pe moșia *Bonțești* să fie ai episcopiei, dîndu-și legiuita dijmă și «adatul buții»²⁹.

În afară de cumpărătorile acestea și daniile amintite, incidental, mai sus, episcopul Metodie obține pentru episcopie, cu titlul de donație, un loc situat în *Focșani*, ulița mare, de la Obreja Cireșarul; în 1741, la 5 mai 1742, vornicul Radu Bujoreanu dona 24 stînjeni la *Tărtășești-Ilfov*; la 20 decembrie 1743, Mihai Dudeșcu dăruie partea sa de proprietate în *Pătrilașele*, iar Manea Căpitan Brăcăcianul, pe călugărie Macarie monahul, dăruia moșia *Podeni* și o cîrciumă la Gura Sărătelului, 8 pogoane vie în dealul Nucetului, moșia din hotarul *Matii*, cu două cîrciumi, una situată lângă biserică și alta în gura *Lopatnii*, vite, stupi și țigani, cu condiția ca episcopia să întrețină cele două biserici ale sale: *Cuib* și *Podeni*, cea de la *Matia* lăsînd-o episcopiei ca metoc³⁰.

Stirile referitoare la viața bisericească din timpul păstoriei episcopului Metodie se reduc doar la situația minăstirilor și schiturilor închinat ca metocuri.

Un act important pe care l-a făcut episcopul Macarie în această problemă este acela de a fi luat de la domnitorul Mihai Racoviță, la 20 iunie 1742, un hrisov prin care se recunoaște episcopiei metocurile închinat anterior.

Hrisovul începe cu Schitul *Bordești*, «făcut din temelie de piatră», de către răposatul biv vel clucerul Mănăilă și închinat apoi episcopiei de către Șerban polcovnicul și Ștefan Căpitanul.

«Și schitul *Cetățuia ce se numește și Berca*, care iaste făcut din temelie de răposatul Mihalcea Cîndescul biv vel stol(nic) care l-au închinat la sfi(n)ta Eipscopie dumnealui Șarban Cîndescul biv vel pah(arnic) precum arată cartea dumnealui de închinăciune. Și schitul *Găvanele*, care iaste făcut de răposatul Popa vel vist(ier) și de Mihai cluc(er), care mai pe urmă l-au închinat la sfi(n)ta Eipscopie Dumnealui Grigorie Greceanu vist(ier), împreună cu nepotul dumnealui Șarban Greceanu treti vist(ier), trăgîndu-să dumnealor dintre acel boeer ctitor și schitul *Tihulești, ce se numește și Cozieani*, care l-au închinat la sfi(n)ta Eipscopie Lefter Vernescul împreună cu Mihalcea văt(af), precum arată cartea lor de închinăciune. Și schitul *Aninoasa ce se numește și Cislăul*, care iaste închinat de Matei păh(arnic) Tătăranul, precum arată cartea lor de închinăciune și cartea Domnii Sale răposatului Șarban Cantacuzino Vvd. și schitul *Menedicul, ce se numește Vintilă Vodă*, care iaste făcut din temelie de răposatul Vintilă Vod(ă). Iar mai pe urmă ajungînd la stricăciune și la pustiire, l-au

28. *Ibidem*, VII/36.

29. *Ibidem*, LIX/55.

30. *Ibidem*, LX/21, ms. 173 f. 571, XLVIII/199 și 201; XXXIX/23.

închinat răposatul Matei Vod(ă) la sfi(n)ta Episcopie cu cartea Domnii sale. Și schitul *Alunișul* ce iaste săpat în piatră de Simion și Vladul ciobanii și l-au închinat ei singuri la sfi(n)ta Episcopie, în zilele răposatului Serafim episcopul. Și schitul *Pinul* care iaste făcut de piatră de Domniea sa răposatul Matei Vod(ă) și l-au închinat cu hrisovul Domnii sale la sfi(n)ta Episcopie».

După ce numără aceste metocuri, domnitorul motivează această recunoaștere de stăpînire a lor pe considerentul că pentru unele din ele s-au pierdut actele de închinare, din cauza tulburărilor politice adăugînd: «Pentru că aceste numite schituri toate au fost supt ascultarea sfi(n)tei Episcopii, dupre cum se află și pînă acum, și după cum au fost date și închinare de acei răpoșați ctitori, ce le-au făcut, cu cărțile lor de închinăciune. Iar după aceea, cînd au fost acum în vremea răzmiriții, petrecîndu-să unile din hrisoavele de închinăciune și de alte cărți trebuincioase de la sfi(n)ta Episcopie și socotind sfintia sa de Dumnezeu iubitorul Episcop chir Metodie, cum ca nu vreodată după vremi, ne avînd sfi(n)ta Episcopie scrisori, să iasă de supt ascultarea Episcopiei, au cerut la Domnia mea această carte de întărire peste aceste schituri. Deci Domnia mea am dat acest domnesc hrisov ca să aibă sfi(n)ta Episcopie toată purtarea de grijă a acestor schituri, otcîrmuindu-le și îndreptîndu-le la toate cele ce sînt spre buna lor chiverniseală. Așezînd pe la dănele năstavnici oameni cuvioși, cît va fi destul spre folosul schiturilor și spre pomenirea acelor ce le-au zidit și le-au înfrumusețat, cu ceale ce le-au trebuit. Însă schiturile acestea cu toate moșiile de cîmp și de pădure vor avea să fie pe seama sfi(n)tei Episcopii și a iobitorului de D(u)mn(e)zeu Episcop care după vremi va fi nameasnici scaunului Episcopiei Buzăului»³¹.

Unele din aceste schituri metocuri fuseseră închinare episcopiei în anul anterior acestui hrisov, iar altele vor spori patrimoniul material după data aceasta.

Astfel, Schitul *Găvanele*, care nu trebuie confundat cu Găvanul, a fost reînchinat la 17 aprilie 1741, cu următorul act³²:

«D(o)amne iubit-am podoaba Casii tale și locul lăcașului Măririi tale.
David, Psalm 25

De vreme (ce) toate lucrurile ceale bune, câte să fac de iobitorii de Dumnezeu creștini sînt cinstite, bune, lăudate și plăcute lui D(u)mnezeu iar mai virtos lucrurile ceale ce să săvîrșesc spre cinstea cea dumnezeiască, împodobind și întărind sfintele lui lăcașuri unde neîncetat să jărtfește cea fără de sînge spre iertarea păcatelor sînt mai de folos și primite lui D(u)mnezeu.

Drept aceea dar și noi robii stăpînului nostru Is. Hs. *Grigorie Greceanul vel vistier*, împreună cu nepotă-mieu *Șarban Greceanul* trei vis(tier), avînd un schițișor de lemn în județul Buzăului la munte care să chiamă *Găvanele*, unde să cinstește și să prăznueste hramul sfintului și de minuni făcătorului ierarh Nicolae, care den temeliea lui iaste făcut de răposatul *Popa vistierul*, moșul nostru și de *Mihai Cluc(er)*. Voit-am dentru toată vremea noastră cu bun și creștinesc gînd, pentru ca să nu să pără-

31. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, pac. XIII/29.

32. *Ibidem*, pac. VI/7.

sească și să se uite pomenirea acelor răposați ctitori și părinți ai noștri ce au făcut dintru a lor osteneală acest sfânt lăcaș, de l-am dat și l-am închinat ca să fie metoh la sfânta și dumnezeiască Episcopie a Buzăului, cu toate ceale ce s-ar afla la el, mult puțin ce va fi, supt ascultarea și buna chiverniseală a cinstului de D(um)nezeu iubitorului al nostru sufletesc părinte chir Metodie episcopul acestei sfinte și D(um)nezeeești Episcopii, care și mai înainte acest schițor ce am scris mai sus, tot supt ascultarea sfinte Episcopii au fost.

Dar noi acum de iznoavă l-am închinat ce să-i aibă sfinția sa mai sus pomenitul părinte Episcopul toată purtarea de grijă și noi cu ce ne va fi putența să-l întărim și să-l miluim pentru sufletele răposaților moșilor noștri și ale noastre. Deci pentru mai bună întemeiere, întărit-am scrisoarea aceasta cu iscăliturile și pecețile noastre mai jos, ca să fie de adevărită.

Apr(ilie) 17, 7249

(Pecete)

Grigorie Greceanul vel vist.

(Pecete)

Șarban Greceanul tr. vist.».

Nu trece nici o lună încheiată din acest an, 1741, și episcopia, datorită episcopului Metodie, dobîndește, la 12 mai 1741, un alt metoc, *Cetățuia zisă Berca*, prin actul ce l-am dat, altă dată, cînd am prezentat această biserică³³.

În luna următoare, la 5 iunie 1741, la metocurile existente se adaugă și schitul *Coziani*, prin actul de închinare de mai jos³⁴:

«Doamne, iubit-am podoaba casii tale și locul lăcașului Măririi tale David; Psalm 25.

De vreme ce toate faptele ceale bune căte să fac de iubitorii de Dumnezeu pravoslavnici creștini sânt lui Dumnezeu bine primite și la oameni vrednice de pomenire, mai virtos ceale ce să fac spre cinstea și lauda întru tot prea puternicul Dumnezeu întărind sfintele lăcașuri. Drept aceia dar și eu mult păcătosul și smeritul robul stăpînului meu Is. Hs., *Lefter Cărlova Vernescu* împreună cu *Mihalcea văt(aful)* feciorul *Mihalcii Odobeanul de-n dumnezecaiască răvnă fiind pormit, cu călduroasă și creștinească socoteală pentru a inimii bună voință, făcut-am această a mea adevărată scrisoare la sfînta și Dumnezeiască Episcopie a Buzăului și la cinstită și blagoslovită mina sfînții sale, Prea cinstului de Dumnezeu iubitorului al meu sufletesc părinte, chiru chir Metodie, episcopul acestei sfinte Episcopii ca să fie de adevărată credință. Precum să știe că am închinat Sfînției sale schitul nostru ce să chiamă *Tihuleștii* împreună cu schitul *Cozienii* care iaste metoh *Tihuleștilor* și împreună și cu toată moșioara ce are schitul acesta, precum arată zapisele și cărțile schitului, care toate le-am dat la mina Sfînției Sale.*

Deci să aibă sfînta Episcopie a stăpîni schitul acesta cu bună pace de către mine și de către tot neamul meu în veaci, cu toate ceale ce va

33. Despre această biserică am publicat știri în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 5—6, p. 515—534, sub titlul: «*Biserica de la Berca, monument de artă bisericească*».

34. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. XLIX/49.

avea și cu toate ceale ce am putea să mai adăogăm și să miluim și să întărim schitul acesta pentru ca să fie veacinică pomenire noao și părinților noștri. Drept aceea pentru mai bună adeverință am întărit cartea cu iscălitura și cu pecetea mea mai jos pentru ca să să crează.

Ioni(e) 5 dni 7249

(Pecete) Lefter Vernescul
Mihail sin Mihalcea Odobeanul

Andrei căpit(an)
mart(or)».

Prin diata lui *Iane Buzoianu*, ctitorul bisericii *Popa Soare* din Capitală, din 24 septembrie 1744, Episcopia Buzăului urma să stăpânească și biserica ce trebuia să se facă în *dealul Săsenilor* cu banii ce-i lăsa acesta, executor testamentar fiind soția sa *Despa*, episcopul *Metodie* și «coconul» *Constandin Cindescul* biv vt. vist.

«Cît și pentru 2 sfinte beserici — spune diata — ce am rînduit să-s facă, una mai proastă cum să va putea aici la Săseni in deal unde sînt viile și casele, unde s-ar socoti loc ca acela mai bun. Și la această beserică să fie călugărași locuitori cu egumen și să fie supusă sfintei Episcopii, chivernisîndu-se cu ceale ce voi da eu de sfinția sa părintele Episcopul. Iar altă beserică am socotit să se facă la București în mahalaoa ce să chiamă a *popii Soare*, de piatră, pentru care s-au și dat acum nainte tl. 500 în mîna lui *Mușat* logof(ăt) de la sfi(n)ta Mitropolie ca să facă gătire. Și la aceste sfi(n)te beserici voi lăsa toate ceale trebuincioase dintrale mele la mîna epitropilor, căroră și cu cuvîntul m-am rugat și am luat pentru toate adevărata făgăduială».

În continuare, diata arată ce lasă fiecăruia. Schitului de la Săseni îi revenea moșia *Bănțești* cu heleșteu, jumătate din *Zalhanaua* de la *Săseni*, 1050 stînjeni la *Goniți* și alți 1000 stînjeni la *Batogu*, 2 roate de moară la *Smedești* și cîțiva țigani, încheind astfel:

«Însă schitul ce să va face la *Săseni*, l-am închinat să fie metoh la sfi(n)ta Episcopie și să stăpânească toate ceale ce am arătat mai înainte. vii, moșii, care se vor lăsa dupa moartea soției mele morile și altele. Și din venitul bucatelor acestora ce se vor strînge să aibă datorie necurmată sfinția sa părintele Episcopul să dea pe an câte 60 tl. preoților ce vor fi la biserica din București, păzitori pentru ca să mă pomenească neîncetat. Însă pentru biserica din București ca să-s(a) facă am lăsat bani gata tl. 1500 cu care socotesc că va ajunge să-s(ă) facă pe deplin ceale ce vor trebui, cu zugrăveala, cu cărte, cu odăjdii și cu alte odoară. Și dă vremi ce s-ar strica la această beserică să aibă datorie părintele Episcopul ce va fi după vremi să inoască din venitul moșiilor ce am lăsat schitului.

Iar cele ce nu va urma a face toate ce am arătat mai sus, să aibă a dare seama înaintea înfricoșatului judecătoriu carele va să judece pre toți. Însă am hotărît și aceasta, ca să aibă datoria să dea schitul de la Săseani sfi(n)tei Episcopii pentru supunerea pe an câte t(a)l(eri) 40, însă 20 să-i dea la sf(in)tul Gheorghe, iar 20 la sf(in)tul Dimitrie. Și la aceste 2 sfinte zile să aibă datorie părintele Episcopul ce va fi după vremi să slujească

și sfi(n)ta leturghie pentru sufletul meu și a părinților miei. Și am lăsat și pentru facerea schitului de la Săseani tl. 1000, bani gata după ce să va vinde marfa»³⁵.

Un alt schituleț, *Cuib*, din județul Saac, mai tirziu Prahova, a fost închinat, în vremea păstoriei episcopului Metodie, de ctitorul său căpitanul *Manea Brăcăceanul*, care călugărindu-se s-a numit Macarie, prin următorul act, nedatat:

«Adică eu Manea Brăcăceanul căp(itan), fiul lui Ioan Iuz(bașa) Brăcăceanul dinpreună cu soția mea Sida adevărim prin această scrisoare a noastră că întimplându-se de în câți fii și fete am făcut dă ne-au perit, de n-au rămas nimeni din noi ca să ne cliromisească al nostru mult puțin ce am agonisit cu mila marelui D(um)nezeu și cu a noastră strădanie și cunoscînd că din nepoți și din nepoate, din surori și alte rudeni nu vor putea ține și a stăpîni cele ce din noi pen multă osteneală sînt făcute și agonisite măcar că cui ce m-am îndurat le-am dat ca să n-aibă a răspunde în urma petrecerii noastre nimic. Și cunoscînd că noi pomenire nu vom avea de la dinșii după petrecania noastră, ci le vor părădi și vom rămîne fără de nici o pomenire noi și părinții noștri, am socotit dar, alcătuiindu-mă cu soția me cu bună voie de am făcut un sfânt schituleț pe partea noastră de moșie din Cuibu ot Saac unde să prăznuște hramul Sfintului erarh Nicolae. Și i-am dat danie acum înainte stupi 30, capre 10, o jumătate de roată de moară în apa Hobiți ce este dimpreună cu Sinaitul ca să fie de treaba călugărașilor. Și i-am dăruit toată partea noastră de moșie de acolo din Cuibu cât să va alege și 8 pogoane de vie în Dealul Nucetului cu casă pă pivniță, cu cramă, cu o funie de loc de fân, ca să fie de treaba dealului și toată partea me de moșie dup(ă) Matița cât am avut de la părinții mei, cît și am cumpărat dup(ă) cum zapisele arată, cu 2 cărciune, cu vad de moară afar de partea varămieu diac(onul) Pană. Și din boi, din vaci, din oi, din capre, din cai, din rîmători, din stupi cît se va găsi; din țigani și țigance cum arată diata mea. Și acest sfânt schituleț, cu toate aceste ce mai sus cuprinde, îl închinăm sfintei Episcopii a Buz(ăului) și Sfinției Sale Prea Sfințitului Episcop chir Metodie, de a noastră bună voe pentru vecinică a noastră pomenire și a copiilor și a părinților noștri, pe care toate să le aibă sfînta episcopie și sfinția sa Prea sfințitul Episcop Metodie supt stăpînire nestrămutată de către tot neamul nostru. Dar și Sfinția sa părintele Episcopul ne rugăm pentru dragostea Domnului nostru Is. Hs. să aibă a le păzi cele ce se cuprind întrăceastă scrisoare, atît sfinția sa cît va avea viață, cît și alți sfinți părinți Episcopi pe care în urma sfinții sale îi va milui Sfîntul Dumnezeu cu Episcopia Buzăului. Întăiași dată să fim de pururea pomeniți la sfînta Episcopie și sfîntul schituleț și biserica de la *Matița* unde este hramul Adormirii Precistii și biserica de la *Podeni* unde este hramul iar al Adormirii Precistei care și aceste sînt făcute din osteneala noastră să nu se lase să se strice și or din cărți or din odăjdii sau or din ce ar lipsi dintrănese învechindu-se și stricându-se

35. *Ibidem*, pac. X/99. Potrivit acestei diate, credem că episcopul Metodie a îngrijit și de facerea acestei biserici de lemn «mai proastă», cum spune testatorul, înșă amănunte nu se cunosc.

să se facă la loc. Însă cit voi avea viață toate aceste le voi păzi și le voi chivernisi. Iar după petrecania mea atuncea grijindu-mă ca pe un creștin pân la anul după obiceiul. Și de se va întâmpla să rămăe cu viață în urma me Sida soția me, cît viață ar mai avea, sfinția sa Părintele Episcop mă rogă să aibă de grija hranei ei și de îmbrăcăminte ce i-ar lipsi. Iar la sfârșitul vieții ei să să grijească și ia după obicei pînă la anul din porunca Sfinției sale părintelui Episcopului. Și rămînînd toată clironimia noastră asupra Sfintei Episcopii să aibă să dea din venitul casei den an în an pe postul Crăciunului de biserică câte tal. 15 să ni se facă trei să-rindare, la schit unul, la Matiș(a) altul, la biserica de la Podeni altul. Care aceste păzindu-se, Domnul Dumnezeu să păzească sufletele Sfințiilor noastre întru împărăția cerului cea vacinică.

Și pentru adevărită am iscălit punîndu-mi și pecețile

Manea căpit. Brăcăceanul titor

Sida căpitănița titor»³⁶.

Din actul de mai sus, se vede că Manea căpitan Brăcăceanu era ctitor și al bisericilor din *Matiș* și *Podeni* pe care, în anul 1745 le lăsa tot în grija episcopiei, împreună cu tot inventarul lor mobil și imobil, condiționînd ca «din tot venitul acestor moșii și dobitoace care le-am lăsat Sfintei Episcopii să se chivernisească 2 sfinte beserici ale meale, una la *Cuib* și alta la *Podeni*, însă cînd s-ar strica cevaș de la dînsele să-s dreagă. Și cînd ar lipsi cărți, sau alte odoare să li se facă. Iar beserica de la *Matiș* am lăsat-o să fie metoh Sfintei Episcopii»³⁷.

Datorită legăturilor sale duhovnicești, după cum recunosc ctitorii Mînăstirii Berca, care afirmău că au fost determinați a face actul închinării «pentru păminteasca evlavie ce am cunoscut de la sfinția sa încă mai de nainte vreme», deci de cînd era ecleziarh la mitropolie, cît și tactului său pastoral, izbutînd să se facă iubit de către toți păs.oriții, episcopul Metodie a sporit patrimoniul material al episcopiei cu tot ce constituia proprietatea mobilă și imobilă a schiturilor *Berca*, *Coziani*, *Cuib*, *Matiș*, *Podeni* și *Săseni*.

Toate aceste schituri erau date episcopiei «spre ascultare și buna chiverniseală» sau pentru «toată purtarea de grijă», singura dorință a ctitorilor fiind doar «ca să fie veacinică pomenire noao și părinților noștri». Documentele ulterioare dovedesc însă că buna credință și evlavia lor n-a fost întotdeauna îndeplinită, aceste metocuri devenînd, cu puține excepții, numai mijloace de sporire a veniturilor, rău întreținute, așa cum am arătat altădată situația Mînăstirii Berca care, față de altele, avea un pri-

36. *Ibidem*, pac. XXXIX/24.

37. Cu vremea, Schitul *Cuib* a dispărut ca în anul 1825 să figureze printre metocurile episcopiei doar schitul *Podeni* care administra și biserica din *Matiș* (Ioan C. Filitti, *Inventarul episcopiei de Buzău, metocele sale și bisericile Sf. Dumitru din București la 1819 și 1825*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1935), p. 30—31).

vilegiu deosebit. Cit privește pomenirea acestor credincioși și jertfitori ctitori, care prin avutul lor au ridicat și înzestrat aceste schituri, numele lor, în afară de boierii Cindești, ctitorii Minăstirii Berca, nu se găsesc tre-cuți în pomelnicul episcopiei.

Din vremea păstoriei episcopului Metodie au rămas câteva documente interesante pentru istoricul exploatării petrolului. Astfel, la 9 februarie 7255—1747, Metodie încheia o tranzacție cu biv vel paharnic Ștefan Du-descu pentru cumpărarea a 300 vedre păcură cu 40 bani vadra. acesta dându-i următorul act:

«Scrisoarea mea să fie de bună adeverință la cinstita și blagoslovita mână Sfinții sale, iobitorului de D(u)mnezeu episcop al Buzăului chir Me-todie, precum să-s știe că m-am tocmnit cu sfinția sa să-i dau trei sute de vedre de păcură, din păcurile domnești de la *Podeni*, care le-am cumpărat eu, vadra câte bani patruzeci. Și să nu aibă a da alt nimănuși până nu va împlini această sumă de vedre ce am scris mai sus că am luat toți banii deplin însă să fie păcură bună groasă după cum va plăcea omului carele va trimite sfinția sa acolo și să o dau sfinții sale fără de nici o vorbă fă-cînd»³⁸.

Dacă acest document este interesant pentru faptul că ne furnizează știri despre exploatarea păcurii la puțurile domnești și prețul unei vedre. un altul -- o scrisoare a episcopului Metodie către un monah Macarie ne relatează că însăși episcopia în anul 1748 săpa puțuri de păcură, fiindcă episcopul îi scria la 15 decembrie: «Pentru puțurile de păcură cât poți te silește, ca să-s gătească, ca noi fiind sănătoși mergînd la București, ne vom ruga Mării sale lui Vod(ă), numai cum zicem fă nevoiță, ca să-s gătească» ca, după ce îi dă o indicație pentru o călugărare a unui oarecare Ion, ce era bolnav, revenind la puțuri, să sublinieze: «Pentru puțuri fă lucru bun, să nu fie tot gilceavă»³⁹.

Dacă din scrisoarea de mai sus nu se știe de la ce schit era acest Ma-carie, și despre ce gilceavă era vorba, lămurirea ne-o dă un alt act din 23 februarie 1748, care ne dezvăluie că pricina era între o femeie, Armeanca, și Macarie de la Matița, care nu era altul decît căpitan Manea Bărcăceanul, susținînd că puțurile deschise anul trecut se aflau pe moșia fiecăruia: Ma-carie, la Matița, iar Armeanca la Păcăleasca. Pentru lămurirea diferen-dului se numesc trei boiernași din Urlați care ducîndu-se la fața locului, urmau să stabilească adevărul⁴⁰.

O altă știre tot de natură economică, demnă de reținut, este și aceea că Micu meșterul se învoia cu episcopia, în anul 1741, să facă o moară la Maxenu pentru 10 taleri⁴¹.

38. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, CXXVII/96.

39. Arh. St. Buc., ms. 173, f. 212—213.

40. *Ibidem*, pac. XXXIX/27.

41. *Ibidem*, pac. XXI/24.

Însemnăm aici și o parte din personalul cu mai mare importanță de la episcopie din acel timp: Cozma arhimandritul ⁴², Samuil ecleziarhul și Vasile dascălul ⁴³.

Episcopul Metodie și-a dat obștescul sfârșit la 23 martie 1748, fără însă să se știe unde a fost înmormintat, în schimb portretul e zugrăvit în biserica de la Călugăru-Ilfov ⁴⁴.

Deși cu o pastorație destul de scurtă, doar șapte ani și aproape trei luni, el a desfășurat, totuși, o intensă activitate culturală și materială care îl situează printre cei mai meritoși episcopi buzoieni.

Pr. GABRIEL COCORA

42. *Ibidem*, par. X/104.   43. *Ibidem*, par. XXXVIII/80.

44. Ioan C. Filitti, *Biserici și ctitori*, în «Biserica Ortodoxă Română», L (1932), p. 218.

O CTITORIE A LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Obiceiul lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, de a-și comemora luptele și izbînzile prin zidiri de biserici, explică și existența celei din Țara Românească, și anume din orașul Rîmnicu-Sărat.

Nu se știe prea mult despre această biserică. Letopisețele moldovenești, precum ne-am așteptat, nu ne dau nimic în această privință. Singurele știri documentare sînt doar două: vechiul letopiseț al Țării Românești¹ și pisania bisericii².

Între știrile cuprinse în amintitul letopiseț, la cunoscuta mențiune despre o pretinsă stăpînire a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească, este și însemnarea cu textul:

«Acesta — adică Ștefan cel Mare — a făcut o sfîntă bisearică la Rîmnicu-Sărat, hramul ei Prea Cuvioasa Parascheva».

De asemenea, între știrile cu privire la proveniența acestei biserici este și pisania din anul 1704, al cărei cuprins este următorul:

«Această s(fintă) și d(um)nezeiască) bisearică a căruia iaste hram(ul) s(fînta) prapa domni Parascheva, fost-au făcută de Ștefan Vod(ă) cel Bun den Moldova. Și trecînd mulți ani s-au stricat și în zilele lui Io Constandin B(asarab) B(rîncoveanu) voevodă s-au îndemnat vecinătatea și-au ajutat cine cu ce s-au îndurat și o au refăcut den ferestri în sus și s-au și făcut slon, căci n-au fost, fiind ispravnic Dumitrașco căp(itan) Bag(dad) v(el) agă și el cu a sa cheltuială s-au îndemnat de o au învelit și i-au făcut și stîlp(ii) ușilor și o au și pardosit pentru a tuturor veșnică pomenire. Sept (em brie), leat 7212 (1704)».

Deci, din ambele documente, reiese limpede că Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, a zidit o biserică, dincoace de Milcov, în orașul Rîmnicu-Sărat.

1. *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, vol. XI, p. 117.

2. Actuala biserică; I. C. Georgian, *O pagină din viața marelui Ștefan, 1694*, p. 79; Al. Lapedatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1910, p. 107—109.

Dar, un document inedit, datat 23 decembrie 1753³ și semnat Mihai Racoviță Voievod, pare să infirme cele scrise mai sus, căci în partea sa introductivă se poate citi:

«Io Constantin Mihai Cehan Racoviță Vv. sfintei și dumnezeestii biserici din orașul domniei mele Rîmnicu, sud Slam-Rîmnic, care iaste biserică domnească, zidită din temelie de domnia sa răposatul Matei Vv. Basarab, ca să fie sfintei aceștia bisărici milă de la domnia mea pe an cite taleri șazeci. Pentru că domnia Sa răposatul Matei Vv. după ce au zidit sfânta această bisărică, au așăzat preoți, oameni mai cu puteare, ca să fie dă pază sfintelor slujbe...».

Prin urmare, ctitorul acestei biserici ar fi Matei Basarab și nu Ștefan cel Mare, după cum am văzut.

Judecat obiectiv și interpretat just, acest document nu numai că are o apariție târzie, dar partea citată din el constituie și o eroare, a cărei sursă este sau sesizarea episcopului Antim al Buzăului, din anul 1753⁴, către domnie, referitoare la starea acestei biserici sau, pur și simplu, redactarea autorului amintitului act. Și într-un caz și în altul, la baza acestei erori stă lipsa de informație precisă.

Este apoi dovedit istoricește că opera lui Matei Basarab nu cunoaște nici o ctitorie a acestuia în orașul Rîmnicu-Sărat, în afară de cea de la Maxineni (1640)⁵ din fostul județ cu același nume. Dat fiind însă intervalul mare de timp dintre domnia lui Ștefan cel Mare, cînd a fost construită această biserică și aceea a lui Matei Basarab, cînd ea intrase, desigur, în stăpînirea ruinei, se poate admite că acesta din urmă să-i fi făcut o mare restaurare, care n-a fost consemnată nicăieri și pe care noi deci n-o cunoaștem.

Planul arhitectural, după care a fost construită această biserică, dovedind evidente asemănări cu bisericile moldovenesti ale lui Ștefan cel Mare, impune concluzia că acesta este ctitorul și nu Matei Basarab. De altfel, obiceiul lui Ștefan cel Mare de a înălța biserici în afară de hotarele Moldovei, se observă și în Transilvania, la posesiunea sa: Ciceiul și Cetatea-de-Baltă, unde el a zidit un astfel de locaș⁶. Mai mult, acest bun obicei este urmat și de alți domnitori, cum este cazul lui Matei Basarab care a zidit în Moldova biserica de la Soveja și al lui Vasile Lupu care, la rîndul lui, a zidit și el biserica Stelea din Tîrgoviște⁷.

Și, în sfîrșit, tradiția păstrează pînă azi amintirea marelui domn, Ștefan cel Mare, ca întemeietor al acestei biserici.

Fiind deci dovedit că Ștefan cel Mare este ctitorul acestei biserici, se pune acum întrebarea: cînd și în urma cărei împrejurări a fost ea construită? Răspunsul la această întrebare nu se poate afla din mărturiile directe

3. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. IV, doc. 3.

4. *Ibidem*.

5. *Istoria Bisericii Române*, vol. II, 1632—1949, București, 1958, p. 40.

6. N. Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, p. 488; Idem, *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, București, 1929, p. 105.

7. *Istoria Bisericii Române...*, p. 42.

și precize, ele fiind lipsă. De aceea el trebuie căutat în contextul istoric în care această biserică a apărut și în care ea și-a dus viața. Este știut că toate ctitoriile bisericesti ale lui Ștefan cel Mare au fost rezultatul strălucitelor sale fapte de arme. Și, cum în Țara Românească astfel de fapte au fost multe, doar două din ele, susținute în aceeași regiune, au fost hotărâtoare pentru mersul evenimentelor ulterioare: lupta de la «Cursul apei» din 1473⁸ cu Radu cel Frumos și lupta de la Rîmnicu-Sărat, din 1481⁹ cu Țepeluș. Pentru aceasta din urmă s-a înălțat biserica de la Bădăuți din Bucovina¹⁰ și atunci urmează că pentru cea dintii să se fi înălțat biserica despre care este vorba¹¹. Cînd? Natural, după 1473 și înainte de 1481¹². Avînd însă în vedere că epoca aceasta a marilor lupte cu turcii nu mai îngăduia înălțarea de biserici, precum și relațiile dușmănoase dintre Țara Românească și Moldova, care de asemenea nu mai îngăduiau o activitate în acest sens, se presupune că biserica de la Rîmnicu-Sărat a fost zidită după cea de la Bădăuți, mult chiar în urmă după domnia rivală a lui Vlad-Vodă Călugărul (1496), în timpul stăpînirii de bună vecinătate a lui Radu cel Mare. În acest caz, desigur, biserica de la Rîmnicu-Sărat nu s-a mai înălțat doar în amintirea unui singur eveniment, ci a întregii epoci de frămîntări și lupte purtate de Ștefan cel Mare în Țara Românească¹³.

Ctitoria bisericască a lui Ștefan cel Mare de la Rîmnicu-Sărat a fost un exemplar de arhitectură moldovenească aflat în afară de țara de origine.

Planul după care a fost construită avea obișnuitele elemente caracteristice bisericilor din Moldova. Forma originală a acestui plan se deduce din aceea pe care o avea la 1704, cînd a fost edificată și din rapoartele profesorului Gr. Tocilescu. Astfel, se presupune, că ea a fost construită după planul cel mai simplu al bisericilor lui Ștefan cel Mare: un corp lung, dreptunghiular, terminat cu o mică absidă la răsărit, pentru altar. Cu siguranță, materialul folosit a fost piatra, de unde și numele de «Piatra» pe care biserica aceasta l-a mai avut¹⁴. Pereții, după cum arată fotografia, au fost înălțați din blocuri de piatră brută, de dimensiuni mici, legate cu mortar de var. Fațadele erau simple, fără profile și fără cornișă.

Interiorul era tratat în încăperi deosebite: pronaos, naos și altar. Pronaosul, cu intrare în ax, avea formă pătrată. Naosul, despărțit de pronaos printr-un zid cu ușa în ax, avea formă dreptunghiulară. Altarul era o sim-

8. I. Bogdan, *Letopisețul slavonesc de la Bistrița*, în «Cronici inedite», București, p. 53—54.

9. *Ibidem*, p. 57; M. Kogălniceanu, *Letopisețele Moldovei și Valahiei*, ed. II, p. 166.

10. *Ibidem*, Pisania bisericii publicată în revista «Arhiva Societății științifice și literare» din Iași, VI, p. 476.

11. G. I. Lahovari, C. I. Brătianu și Gr. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1902, p. 214 și 243; Pr. N. Jantea, *Minăstrile Adormirea Maicii Domnului din R. Sărat*, 1932, p. 4.

12. N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. I, p. 171.

13. Al. Lapedatu, *art. cit.*, p. 107—109.

14. *Ibidem*, G. I. Lahovari, *op. cit.*, p. 214; Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 4.

plă absidă. La fiecare compartiment se distingeau câte două ferestre înguste, una spre nord și alta spre sud.

Cu timpul, stilului arhitectural moldovenesc i s-a adăugat cel al Țării Românești, contopindu-se astfel, în chip original, două arhitecturi vecine. Aceasta se poate constata din forma originală alterată prin adaosurile și reparațiile ulterioare. Ne gândim, în primul rând, la presupusa restaurare a lui Matei Basarab, când, probabil, naosul a fost lărgit cu două abside semicirculare și cu acoperișul sub nivelul celui al restului edificiului, deci în stilul arhitectonic obișnuit în Țara Românească. Influența acestui stil la această biserică se observă mai ales după anul 1704, când, în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu «s-au îndemnat vecinătatea și-au ajutat cine cu ce s-au îndurat». Astfel, acum i se se adaugă pridvorul, element arhitectural caracteristic Țării Românești și îndeosebi epocii brîncovenești. Tot acum și în același stil i s-au făcut și stilpii ușilor de la intrare. Restaurarea fiind făcută «den ferestri în sus» partea aceasta de zidărie a fost prevăzută cu o cornișă. Un rol important în această restaurare l-a avut «Dumitrașco căp(itan) Bag(dad)», care a pardosit-o, a învelit-o și i-a înălțat și o turlă de lemn, scundă, pe naos, după cum se vede în fotografie. Pe frontispiciu se pot observa trei firide dreptunghiulare, din care cea centrală înfățișă, desigur, hramul, iar celelalte două pe sfinții apostoli Petru și Pavel, așa cum se obișnuiește, de altfel, în planul iconografic de aici. Înnoirile cu elemente arhitecturale caracteristice Țării Românești se observă și în anul 1753¹⁵, când i s-a făcut «clopotniță de piatră deasupra bisericii», precum și acoperiș de «șindrilă noao». Din acest timp nu mai cunoaștem nimic despre arhitectura acestei biserici, pînă în anul 1896¹⁶, când ea a fost înlocuită cu cea actuală.

Un fapt necunoscut pînă acum în viața acestei biserici este acela al închinării ei la Episcopia Buzăului. Ceea ce a determinat aceasta a fost, după cum vom vedea, starea rea în care se găsea biserică la un moment dat. Pornind de aici, episcopul Antim al Buzăului, în eparhia căruia se găsea această biserică, sesizează domnia, solicitîndu-i, probabil, intervenția. În urma acestei sesizări Mihai Racoviță voievod, în anul 1753¹⁷ da următorul document, pe care îl cităm in extenso:

«Io Constantin Mihăi Cehan Racoviță W. sfintei și dumnezeestii biserici din orașul domniei mele Rîmnic, sud Slam-Rîmnic, care iaste biserică domnească, ca să fie sfintei acestei bisărici milă de la domnia mea pe an cite taleri șaizeci. Pentru că după ce s-au zidit sfânta această biserică s-au așezat și preoți, oameni mai cu putere, ca să fie de paza sfințelor slujbe, (i)ertîndu-i să fie nedăjnici și să-și scutească și bucatele de dijmărit, de vinărici și de oierit, ca să ajutorul acesta de scuteală să aibă și preoții a purta grijă sfintei biserici cu untdelemn, cu făclii și să și dreagă cele ce să vor strica împrejur și tot așa s-au și urmat pînă la o

15. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. IV, doc. 3.

16. Al. Lapedatu, *art. cit.*, p. 107—109.

17. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. IV, doc. 3.

vreme, iar de la o vreme încoace, preoții ce au stat la această biserică au căutat numai folosul lor, iar de sfânta biserică n-au avut nici o purtare de grijă, ca să dregă cevaș, cătuș de cît, ci au început sfânta biserică a să dăzvăli și a să dărăpăna, iar după ce din mila lui Dumnezeu am venit domnia mea cu domnia Țării Românești, în părintescul domniei mele scaun, ne-au înștiințat de aceasta sfinția sa, iubitoriu de Dumnezeu, Kir Antim episcopul Buzăului. N-am putut domnia mea să lăsăm o sfântă biserică ca aceasta a să dărăpăna și a să părădui de tot, ci m-am milostivit domnia mea și am dat-o supt purtarea de grijă a sfinției sale părintelui episcopului Buzăului. Și pentru paza sfințelor slujbe, fiindcă nu are enorie ca alte bisearici, de unde să să poată chivernisi, i-am (i)ertat să fie nedajnici, precum a fost și mai înainte, ca să poată ca pre tot timpul a păzi bisearica cu sfințele slujbe. Iar pentru mila ce au avut preoții de scuteală care era pentru de a purta grijă sfinței bisearici cu untdelemn și cu făcliile ce să ard în bisearică și pentru alte dresuri, am făcut domnia mea să ia sfânta bisearică acești bani, taleri șaizeci pe an de la visterie, prin mîna sfinției sale mai sus numitul episcop, fiind în eparhia sfinției sale, însă de două ori într-un an: la Sf. Gheorghe taleri 30 și la Sf. Dimitrie taleri 30, care bani să aibă a lua sfinția sa părintele episcop totdeauna la această vreme, din dajdia preoților din eparhia sfinției sale, ce au de dat pe an și să aibă a-i ținea în seamă la visterie. Și sfinția sa părintele episcop, cu acești bani, să aibă a purta grijă sfinței bisearici cu untdelemn, cu făclii și cu alte ce va trebui. Și ori inveliş sau alt verice s-ar strica la sfânta bisearică, tot sfinția sa, dintr-acești bani, să dregă și nici de cum să nu fie sfânta bisearică de sfințele slujbe lipsită. Într-alt chip să nu fie, că așa iaste porunca domniei mele».

Actul închinării acestei biserici Episcopiei Buzăului este atestat și de alt document din anul 1754, noiembrie 26¹⁴, din care cităm doar partea care interesează:

«Noi nepoții răposatului Neagoe căpitanului Munteanu, anume Iordache și Chiriac dat-am acest adevărat zapis al nostru ca să fie de bună credință de Dumnezeu iubitoriuului sfinții sale părintelui nostru Kir Antim, episcopul stinței și dumnezeestii episcopii a Buzăului, precum să știe că făcîndu-se sfinția sa nou (c)titur sfinței și vechii biserici domnești den tîrgul Kimmicului, au luat sfinția sa bisearica supt stăpînirea sfinței episcopii, să fie metoh supus...».

Tot în acest sens și tot în acest document se poate citi:

«...ca să fie sfinței biserici moșie stătătoare în veci supt stăpînirea sfinței episcopii...».

Alt fapt necunoscut pînă acum în viața acestei biserici este și acela al proprietăților. Fiind fără enorie, biserica aceasta a posedat cîteva pro-

18. *Ibidem*, doc. 4.

prietăți scutite de orice obligație a vremii și administrate de preoții slujitori respectivi ¹⁹.

Dintre acestea, cea dintii, desigur, a fost «moșia domnească de lângă Rîmnic», a cărei proveniență nu o cunoaștem. Cunoaștem însă, dintr-o foiță datată 13 noiembrie 1776 ²⁰, hotarele ei, care erau: spre vest, apa Rîmnicului de la moara lui Bagdad pînă la biserica din Jideni, spre nord, drumul de lângă această biserică pînă în șoseaua cea mare, apoi drumul ce era alături de proprietatea Minăstirii Rîmnic pînă în apa Costianului, pe care o urma la vile, pînă unde ea cotea despărțînd-o de proprietatea Voetin, spre est, proprietatea Voetin pînă în drumul ce venea de aici, unde începea hotarul proprietății logofătului Pană Grama și, în sfîrșit, spre sud, crucea lui Martin, apoi drumul ce mergea alături de proprietatea logofătului Pană Grama, spre tîrg, pînă la moara lui Bagdad, unde se încheia.

O altă proprietate a acestei biserici a fost și aceea din gura Rîmnicului cu trupurile Timpeni și Timboiești, atestată de un hrisov, din anul 1548 ²¹, al lui «Mircea voievod a toată Țara Românească, fiul marelui și prea bunului Radu voievod». Ea pornea din apa Rîmnicului, trecea pe la izvorul Cătăuțului și ținea pînă în izvorul Văii-Rele. În anul amintit este cumpărată de Neagoe căpitanul de la unchiul său Neagu și de la fratele său Oprea, pe 2.200 aspri de argint. Trupul de proprietate Timpeni a fost cumpărat tot în același an și tot de numitul căpitan, de la unchiul său: Firgă și Corbu — feciorii lui Necula — pe 1.800 aspri, iar trupul de proprietate Timboiești a fost moștenit de la Mușat Faurul, tot de numitul căpitan. Toată această proprietate a fost dată bisericii și un fapt care întărește cele spuse este acela al îngropării donatorului, aici, la loc de cinste.

Via de la Jideni, în suprafață de trei pogoane, a fost donată de frații Iordache și Chiriac, nepoții lui Neagoe căpitanul, în anul 1754, noiembrie 26 ²², printr-un zapis al lor.

Și, în sfîrșit, o proprietate din hotarul «Negoești și Broșteni din sud Slam-Rîmnic», atestată de un hrisov din anul 1812, iunie 6 ²³, bănuim că a fost doar administrată de această biserică, ea fiind donată de Iordache sin Radu direct episcopiei Buzăului, prin episcopul ei de atunci Constandie.

De la această biserică, în afară de două sculpturi în piatră, reprezentînd un postament de jeț arhieresc — doi lei cu cite o carte între labe ²⁴ — nu se mai păstrează nimic. Dar și acestea constituie un fapt ipotetic, deoarece unii socotesc proveniența lor de la biserica în cauză ²⁵, alții de la cti-

19. *Ibidem*, pac. IV, doc. 3.   20. *Ibidem*, pac. IV, doc. 5.

21. Arh. St. Buc., *Secția istorică*, nr. 1548.

22. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. IV, doc. 4.

23. *Ibidem*, doc. 6.   24. Muzeul de antichități din București.

25. Pr. Hristea Drugescu și episcopul dr. Popescu de la această biserică.

toria brincovenească din localitate ²⁶ și, în sfârșit, alții de la Minăstirea din Cimpulung ²⁷. Și astfel, problema această rămîne deschisă.

În anul 1898 ²⁸ profesorul Gr. Tocilescu și arhitectul N. Gabrielescu, din însărcinarea Ministerului de resort, au opinat ca această biserică să fie dărîmată, lucru ce s-a și făcut, dispărînd astfel singura ctitorie a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească și locul ei luîndu-l actuala catedrală.

Semnalînd existența acestei ctitorii a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească, semnalăm în același timp și însemnătatea ei atît ca rod al conștiinței religioase și naționale a marelui voievod cît și ca simbol al păcii și al înfrățirii între munteni și moldoveni.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

---

26. Al. Lapedatu, *art. cit.*, p. 107—109.

27. V. Brătulescu, *Elemente de artă picturală și sculpturală la biserica Minăstirii Sinaia*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 1—2, p. 63—64.

28. Al. Lapedatu, *art. cit.*, p. 107—109.

PÎRVU MUTU — ZUGRAVUL

În decorația picturală a locașurilor religioase de la finele secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, pensula lui Pîrvu Mutu Zugravul a lăsat dovezi de o incontestabilă valoare artistică pe care deși vremea și unele întâmplări nefavorabile le-a șters sau chiar distrus de pe pereții unde au fost așternute ele s-au imprimat adînc în isoria picturii românești din această epocă.

Maestru al armonizării culorilor și al tratării portretului, Pîrvul marchează o linie de demarcație între pictura religioasă și portret, două genuri ce intrau în componența unui ansamblu bisericesc¹.

Pîrvul este fiul preotului Ioan Pîrvescu (1623—1702) din mahalaua Vișoiului a orașului Cimpulung, hirotonit ca preot în vechea Mitropolie a Tîrgoviștei². Iubitor al graiului românesc preotul Ioan lasă în urmă un manuscris «Albina» din 300 file, pe care folosindu-l și continuîndu-l urmașii săi, au rămas posterității date sigure despre întreaga familie a vestitului zugrav.

Data de naștere a lui Pîrvul, a fost privită ca nesigură de unii cercetători ai problemei. În manuscrisul său, preotul Ioan scrie «1659, 12 oct. s-a născut fiul meu simbătă spre duminică, de pe nași mieu jupîn Pîrvu Aninoșanu numindu-l cu numele său Pîrvul»³.

Prezența în această însemnare a vistierului Pîrvu Vlădescu ctitorul bisericii din Vlădești (Muscel), omorît la Teleajen în 1658 din porunca lui Mihnea Vodă al III-lea, deci răposat în mod sigur în anul însemnării nașterii lui Pîrvul, a atras după sine concluzia că tatăl a uitat data nașterii fiului său care desigur se născuse după unele presupuneri, în 1657 sau la începutul anului 1658⁴.

1. Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvul Mutu și școala sa*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», II (1955), nr. 3—4, p. 133—156.

2. Arh. St. Buc., ms. 793, p. 1. 3. *Ibidem*.

4. Pr. C. Bobulescu, *Vieți de zugrav* (1657—1765), București 1940, p. 7—8; T. Voinescu, *op. cit.*, p. 134—135; Paul I. Cernovodeanu, *Casa zugravului Pîrvul Mutu din București*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», 2/1960, p. 195.

Dar tatăl nu a scris nicăieri că fiul său a fost botezat de Pîrvul Vlădescu; dimpotrivă, putem presupune, că preotul impresionat de tragicul sfîrșit al vistierului îi cinstește memoria, numindu-l pe fiul său după numele acestuia. Datele altor evenimente din viața lui Pîrvul Mutu însemnate de el, aduc precizări certe că acesta s-a născut la 12 oct. 1659. Să trecem la un eveniment de seamă din viața lui familiară pentru a elucida problema nașterii sale. În însemnări Pîrvul notează pentru data de 22 ian. 1700: «M-am căsătorit burlac de ani 41»⁵. Singur Pîrvul mărturisește în mod indirect că s-a născut în 1659, și dacă tatăl a uitat data nașterii unuia dintre fii săi, în mod sigur însă Pîrvul știa cînd și la ce vîrstă și-a creat un cămin.

Să reluăm însă firul vieții lui Pîrvul, de unde l-am părăsit în vechea mahala cîmpulungeană a Vișoiului. La șase ani după nașterea sa, Pîrvul își pierde mama. Mîhnit de pierderea soției, preotul Ioan îl ia pe Pîrvul, singurul fiu în viață din șase prunci și se retrage la Mînăstirea lui Negru Vodă din localitate⁶. Talentul copilului este repede remarcat de monahii zugravi ai mînăstirii. Părintele Evghenie, primul său dascăl își dă toată osteneala să-l «învete zugrăvirea»⁷. Nașul său clucerul Tudoran Vlădescu, bogat boier muntean, stăpînul unor proprietăți și în mahalaua Popii lui Istrate din București⁸, «văzîndu-l ocoșii la zugrăvie» după cum mărturisește tatăl său, l-a trimis spre desăvîrșirea învățaturii în Bucovina la un vestit zugrav rus, unde a rămas șase ani. Întors la Cîmpulung în jurul anului 1677, cu cunoștințe noi în ale zugrăvirii dar cu aceeași greutate în vorbire își capătă porecla «Pîrvul Mutu zugravu»⁹, nume ce va trece în istorie prin opera talentatului artist.

O dată cu însemnarea căsătoriei cu jupîneasă Tudora, în catastivul său Pîrvul face unele precizări de o deosebită importanță. El notează astfel mînăstirile și bisericiile pe care le înfrumusețase cu podoaba zugrăvelii pînă la căsătorie în ianuarie 1700: «1) Mînăstirea lui Negru V.-Cîmpulung a 3 oară, 2) M. Cotroceni a lui Șerban V. Contacuzino întii, 3) M. a nașului Aninoasa, 4) M. Mărgineni a doua oară, 5) M. Poiana a jupinului Toma Cantacuzino, 6) M. Lespezile a Pîrvului Cantacuzino, 7) M. Sinaia a Spătarului Mihai Cantacuzino, 8) M. Rîmnicul Sărat idem, 9) M. Trisfetițele (Colțea) idem, 10) M. Sf. Gheorghe Nou a lui Constantin Voievod Brîncoveanu. 4. biserici: Filipești de Tirg. idem de Pădure, Călinești a 2-a, Măgureni. Icoane în multe biserici»¹⁰.

Pr. C. Bobulescu, care a folosit manuscrisul lui Ghenadie Pîrvulescu, strănepotul lui Pîrvul Mutu, înainte de a fi intrat în patrimoniul Arhivelor Statului din București, înclină să creadă că înșiruirea făcută de Pîrvul ar respecta cronologia pictării acestor locașuri¹¹.

În primul rînd din notare se remarcă o separare a mînăstirilor de biserici, ceea ce exclude de la sine termenii «a treisprezecea biserică pic-

5. Arh. St. Buc., ms. 793, p. 2.

6. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8.

7. Arh. St. Buc., ms. 793, p. 1.

8. T. Voinescu, *op. cit.*

9. Arh. St. Buc., ms. 793, p. 1.

10. Arh. St. Buc., ms., 793 p. 2.

11. C. Bobulescu, *op. cit.*

tată de el», «a paisprezecea și cea din urmă»¹². Cele patru biserici pe care Pîrvul le grupează la încheierea tabelului nu sînt din ultimii ani ai secolului al XVII-lea, ci constituie o perioadă de doi ani cuprinsă între pictarea Schiturilor Poiana și Lespezi.

Pîrvul Mutu a fost zugravul familiei Cantacuzino frecventă în ctitoriile din această epocă, a harnicului înălțător și restaurator de edificii religioase Constantin Brîncoveanu Voevod și bine înțeles pictorul nașului său Tudoran Vlădescu.

După inscripții, cronici, comparații de date istorice încercăm să prezentăm roadele picturale ale lui Pîrvul Mutu de pînă la 1700, în ordine cronologică.

Întors din Bucovina Pîrvul Mutu a dat prinosul muncii sale de zugrav chiar Mînăstirii Negru Vodă unde se împărțise de primele cunoștințe ale picturii. Despre munca de zugrav executată de Pîrvul la această mînăstire, prima însemnare o avem în acest catastiv.

Vechea Mînăstire a lui Negru Vodă¹³, zidită în 1215, s-a surpat în anul 1628 în zilele celei de a doua domnii a lui Alexandru Iliș și este refăcută de Matei Basarab la văleatul 7143 (1634—1635). În urma acestei refaceri rămîne nezugrăvită. Tînărul zugrav îi dăruiește podoaba de care fusese lipsită cîteva decenii. Cutremurul din 1802 a surpat însă mînăstirea și ultimele urme ale picturii lui Pîrvul de aici au dispărut în refacerea și noua zugrăveală din 1813. În anii 1955—1956 mînăstirea a primit o nouă și reușită decorație picturală.

Clucerul Tudoran Vlădescu care observase și stimulase talentul lui Pîrvul îi dă cu toată încrederea spre zugrăvire ctitoria sa, Mînăstirea Ani-noasa. Zidită la 1677—78, mînăstirea era gata și cu pictură în acei ani. Cu toate transformările suferite de clădire în 1724 și cu refacerea picturii din 1743 de către grupul de pictori «Dima, Mihai, Badea» mîna lui Pîrvul se recunoaște în tabloul motiv care reprezintă pe Tudoran Vlădescu cu soția sa înconjuțați de cei 11 copii¹⁴.

Numai dovada talentului său exprimată în frescele de la Cîmpulung și Ani-noasa l-au putut determina pe Șerban Vodă Cantacuzino să-i îndrepteze spre împodobire ctitoria sa de la București, Mînăstirea Cotroceni. Pisania din pridvorul bisericii săpată într-un cîmp de 182 cm/71 cm cu stema Țării Românești și acvila bicefală, arată că la cursul anului 7187 mai 26 (1679) a început construirea acestui locaș¹⁵. Înfrumusețarea edificiului era gata la 20 oct. 1682¹⁶.

Cinci ani mai tîrziu, în 1687, Pîrvul Mutu se afla la Mărgineni-Prahova, unde picta a doua oară, cum singur mărturisește, ctitoria ma-

12. *Ibidem*, p. 21—22.

13. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, p. 126, 130; Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România*, București, 1873, p.29—34.

14. N. Ghica Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, IV, București, 1936, p. 65—67; T. Voinescu, *op. cit.*, p. 136; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10—11.

15. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, p. 47—49 consideră că anul construirii Palatului Cotroceni este 1680—1682.

16. Hurmuzachi, XIV, part. I p. 248 s.u.

relui vornic Drăghici Mărgineanu, minăstire ce avea să fie legată de evenimentele premergătoare și contemporane revoluției burghezo-democrate de la 1848.

Nu poate fi vorba nici pentru secolul al XIX-lea despre vreo urmă a picturii executate aici de Pîrvul Mutu, căci locașul a avut de suferit refaceri radicale survenite în urma cutremurelor din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea¹⁷.

Pe la 1690, spătarul Toma Cantacuzino, fiul lui Matei vel agă Cantacuzino și al Bălașei, fiica lui Gheorghe vornicul Drugănescu¹⁸ construiește împreună cu soția sa Maria fiica lui Udrea Cămărașu, pe terasa riului Prahova Minăstirea Poiana¹⁹, azi biserica Adormirea Maicii Domnului. În același an Pîrvul Mutu dădea și acestei minăstiri haină frumoasă de zugrăveală. Opera sa de aici nu s-a păstrat, căci, precum atestă inscripția din 1839, minăstirea a fost avariată, în acel an survenind a treia sa refacere.

La Filipeștii de Tîrg, de Pădure, Călineși și Murgeni, raionul Cîmpina, regiunea Ploiești, a lucrat Pîrvul Mutu între 1692—1694.

Pridvorul bisericii Adormirea Maicii Domnului din Filipeștii de Tîrg fondată la 1802 de familia Filipescu, găzduiește o inscripție care încă cu un deceniu în urmă străjuia ruinele bisericii despre care vorbea. Era inscripția bisericii zidită în zilele lui Matei Basarab, la vâleat 7150 (1641—1642) de Constantin Contacuzino vel stolnic cu jupîneasa sa Elena, de Dumitrașco vel stolnic cu soția sa Voica, de Pană logofătul cu jupîneasa sa Preda²⁰. Biserica aceasta a fost pictată la început, căci în 1654, Paul din Alep îi admira pictura²¹. În jurul anului 1692, Pîrvul Mutu probabil că doar îi prosperă această pictură, în urma unei refaceri.

Din curtea boierească a lui Toma Cantacuzino de la Filipeștii de Pădure, numai cîteva ziduri se mai văd, în schimb biserica Cuvioasa Paraschiva se menține, păstrînd pînă în zilele noastre, în stare destul de bună pictura făcută cu măiestrie de Pîrvul Mutu.

Ctitoria lui Toma Cantacuzino și a mamei sale Bălașa a fost terminată în 1688²². Pictura bisericii însăși ne vorbește despre istoria sa. Intrînd în biserică, pe peretele dinspre miazăzi al scării turnului se află portretul unui bărbat trecut de 30 de ani. Pensula artistului înmuată în vopsea albă a înscris pe un fundal negru inscripția «Pîrvul Mutul zugravul vâleatul 7200» (1692). În interiorul bisericii pe partea dreaptă se află tabloul votiv care reprezintă pe Matei Cantacuzino cu Bălașa și pe fiul lor spătarul Toma. În inscripția de la proscomidie sînt înfilniți

17. N. Iorga, *op. cit.*, p. 92—97; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 11.

18. I. Ionașcu, *Documente Bucureștene privitoare la proprietățile Minăstirei Colțea*, București, 1938.

19. Al. Găleşescu, *Eforia spt. civile*, 1899, p. 965; D. Bădiceanu, *Monografia Minăstirii Poiana*, București, 1938.

20. N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 263—265; Monahul Petru Pavlov, *Locașuri sfînte din județul Prahova*, Ploiești, f. a., p. 62—63.

21. *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române 1653—1658*, de Emilia Cioran, București, 1900, p. 125.

22. Monahul Petru Pavlov, *op. cit.*, p. 63—64.

numele zugravilor: Mihail monah, Marin, Andrei, Stan, Neagoe și Nicolae colaboratori ai lui Pîrvul la această operă de pictură. Ceeace impresionează în pictura bisericii din Filipeștii de Pădure este realizarea unui număr impresionant de personaje, fapt remarcat și în pictura bisericii Măgureni.

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Călinești, raionul Cîmpina a fost edificată în zilele lui Matei Basarab, la 25 mai 7154 (1636) de Tănase Tudora, Coce, Iorga vel spătar, Catrina jupîneasa lui Vasilachi ispravnicul²³. Inscriptia tîrzie, din secolul al XIX-lea, arată că biserica a rămas nezugrăvită pînă la 1832, fapt contestat astăzi de însemnarea lui Pîrvul care notează că a pictat biserica din Călinești a doua oară.

La Măgureni, unde rămășițele palatului lui Drăghici Cantacuzino se mai păstrează încă, se află biserica cu hramul Sfînta Treime, ctitorie din 1671, a Păunei spătăreasa răposatului Drăghici Cantacuzino și a fiului ei. Referitor la pictura acestei biserici, C. Bobulescu scrie «după această dată pare a fi pictată printre primele adică după 1680, numai dacă împrejurări necunoscute de noi nu au hotărît cumva înfrumusețarea ei la timpul arătat de el»²⁴. În listă este a treisprezecea, ceea ce înseamnă că se poate conchide, după cum s-a arătat, că Pîrvul a urmat în înșiruire respectarea cronologiei. Pictura de la Măgureni a fost executată de Pîrvul în 1694, cu cheltuiala lui Pîrvu Cantacuzino, fiul postelnicului Toma Cantacuzino²⁵. Aici ca și la Filipeștii de Pădure și în același loc se află autoportretul talentatului zugrav.

În același an 1694, Pîrvul Mutu a terminat de împodobit Mînăstirea Lespezi, pitoresc așezată în pădurile de pe malul drept al Prahovei din satul Posada, ctitoria lui Pîrvu Cantacuzino vel logofăt și a tatălui său Drăghici vel spătar²⁶. S-a crezut că această biserică a fost pictată chiar în 1661²⁷, dar documentul din 8 martie 1694²⁸ al moșnenilor comarniceni prin care atestă că «ajutat-am încă și la zugrăveala sfintei mînăstiri cu talere doaozeci tot pentru pomeana noastră», scris de Pîrvul Mutu Zugravu este o dovadă a faptului că zugrăvitul acestei mînăstiri era gata la această dată, documentul completîndu-se întru totul cu însemnarea lui Pîrvul de executare de pictură în acest locaș.

Stă și astăzi pe picior de Bucegi Mînăstirea Sinaia ale cărei începuturi au fost atit de mul tîșesute din legendă. Dar ca mai toate legendele simburile de adevăr stă ascuns și cercetarea istorică are menirea să-l scoată la lumină.

Postelnicul Constantin Cantacuzino a fost sugrumat la 20 decembrie 1663, în beciurile Mînăstirii Snagov din ordinul lui Grigore Ghica. După

23. N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 265.   24. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 21.

25. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 138.

26. N. Ghica Budești, *op. cit.*, IV, p. 6—8; V. Drăghiceanu, «Bul. Com. Mon. Ist.», 1915, p. 143—144.

27. *Ibidem*; și Monahul Petru Pavlov, *op. cit.*, p. 54—55.

28. *Mînăstirea Poiana*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1938, nr. 5—6, p. 423; George D. Florescu, *Lespezi*, Cluj, 1931, p. 4.

o perioadă de liniște pentru familia Cantacuzinilor, anul 1672 aduce din nou tulburări prin revenirea la tron a lui Grigore Ghica care poruncește să fie prinși și omoriți fiii lui Constantin Cantacuzino. Mihai postelnicul fuge de la Filipești și își găsește scăparea la poapele munților Bucegi. Visul avut în 15 august, dar mai sigur salvarea vieții sale îl determină pe Mihai postelnicul să se gîndească la înființarea în acele locuri a unei minăstiri²⁹. Pentru ctitoria sa el a vizitat o serie de minăstiri din răsărit, în special pe cele din Palestina.

Minăstirea Sinaia a fost pusă în lucru în 1690. Dacă pentru arhitectură Mihai Cantacuzino a recurs la meșteri iscusiți din Italia sau Dalmația, dovadă fiind unele elemente noi ca de exemplu capitelele de la pridvor³⁰, pentru podoaba zugrăvitului spătarul îl consideră desăvirșit pe Pîrvul Mutu. La 15 august 1695, minăstirea este sfințită, biserica minăstirii fiind atunci «frumos zugrăvită»³¹.

Intrînd în tînda bisericii mici de la Sinaia, o inscripție amintește despre zugrăvirea făcută bisericii în 1795 sept. 16. Această însemnare se referă la pictura de la a doua ușă spre altar, căci scenele picturale din tînda bisericii au rămas totuși mărturie a muncii și talentului zugravului Pîrvul.

În 1691, la Tîrgul Rimnicului o frumoasă minăstire cu hramul Adormirea Maicii Domnului începe să ia locul unei bisericuțe de lemn, ctitorie a lui Constantin Brîncoveanu și a spătarului Mihai Cantacuzino³², ea era gata în 1697. Pictura în frescă a acestui locaș aparține lui Pîrvul Mutu al cărui portret poposește la intrarea în pronaos.

Pe locul bisericii de lemn a lui Colțea Doicescu din București, Mihai Cantacuzino ridică una din ctitoriile sale. În 1714, anul sfîrșitului tragic al lui Constantin Brîncoveanu și al familiei lui, turcii smulg de la locul ei pisania bisericii Colțea³³, lăsînd în negură pentru posteritate data înființării acestui locaș.

Nefiînd de acord cu afirmația profesorului Dr. I. Ionescu privitoare la construirea Minăstirii Colțea între 1698—1699 ipoteză formulată pe baza unei pietre de mormînt din interiorul bisericii, N. Stoicescu³⁴ afirmă cu convingere că Mihai Cantacuzino începe edificarea complexului de la Colțea după anul 1701. Dar în sprijinul primei ipoteze se află și discul de anafură³⁵ închinat Minăstirii Colțea în 1699, dec. 24 de Șerban Cantacuzino vel vornic și de soția sa Andriana.

Iar acum însemnarea lui Pîrvul Mutu că pînă în ian. 1700 zugrăvise «M. Trisfetețele (Colțea) a Spătarului Mihai Cantacuzino» nu mai pune

29. Arhimandritul Nifon, *Minăstirea Sinaia*, București, 1895, p. 9—11; Arh. St. Buc., ms., 793, p. 173.

30. N. Ghica Budești, *op. cit.*, IV, p. 106—107.

31. Arh. St. Buc., ms., 793, p. 175—178.

32. Șt. D. Greceanu, *Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1906, p. 77; și pisania bisericii. 33. N. Ghica Budești, *op. cit.*, IV, p. 101—102.

34. N. Stoicescu, *op. cit.*, 183.

35. G. D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 61—62.

nici un dubiu asupra datei de 1699 pentru sfârșirea acestui important monument bucureștean. Nimic din fresca lui Pîrvu Mutu nu s-a păstrat. Cutremurul din 1838 a produs bisericii avarii serioase după această dată fiind din nou zugrăvită. În 1871 pictorul Gh. Tattarescu³⁶ repictează acest locaș.

Ultima minăstire din lista lui Pîrvul Mutu și totodată edificiul ce produce surprindere prin inglobarea sa aici este Sfîntul Gheoghe-Nou a lui Constantin Brîncoveanu. Ajuns la acest punct al listei folositorul manuscrisului lui Ghenadie Pîrvulescu scrie: «a zecea biserică Sf. Gheorghe cel nou din București despre care cronica spune că s-a tîrnosit la 29 iunie 1707»³⁷. Cum se explică totuși faptul că Pîrvul declară că a pictat această minăstire pînă la evenimentul din ianuarie 1700? Lucrările de restaurare a complexului de la Sfîntul Gheorghe se intrerup în 1671 prin moartea lui Panaiotache Nikusios marele dragoman al Porții, inițiatorul lor³⁸ și sînt reluate apoi în 1695³⁹ de Constantin Brîncoveanu. Pisania spartă, adăpostită în stînga pridvorului actualei biserici Sfîntul Gheorghe, scrisă de Isar logofătul amintește că opera de restaurare a fost încheiată la 20 sept. 1699. Nū este exclus ca în cadrul vast al acțiunii de refacere și înfrumusețare a complexului de la Sfîntul Gheorghe să fi avut loc și o pictare a bisericii, mai ales că în acei ani Pîrvul amesteca în scoica sa de pictură culorile cu care împodobea biserica Mînăstirii Colțea, învecinată.

Cu acest locaș se încheie activitatea picturală a lui Pîrvul Mutu întreprinsă pînă la căsătoria sa din ian. 1700.

Chiar în primii ani ai secolului al XVIII-lea Pîrvul Mutu devine dascălul unui grup de pictori strînși în jurul său. Actul din 9 mai 1701, este o confirmare netăgăduită a rolului pe care Pîrvul l-a avut ca răspîditor al cunoștințelor și experienței sale acumulate într-o activitate de peste două decenii. În acest zăpis Oană croitorul și soția sa Anca declară că vînd «Pîrvului dascălul zugravului și jupînesei dumisale Tudori o casă⁴⁰. Este vorba de casa aflată în apropierea podului Șerban Vodă, în fosta mahala a Broștenilor, pe care numai după 9 luni Pîrvul este nevoit să o vîndă lui Radu Crețulescu mare clucer de arie⁴¹.

Printre zugravii strînși în jurul maestrului Pîrvul va fi fost probabil Radu ucenicul său de la Mînăstirea Bordești, Marin, Andrei, Stan, Neagoe și Nicolae, cu care lucrează la Filipești de Pădure, sau poate și acei anonimi «zugravi și zugrăviți» de la Măgureni⁴². Ucenici de ai săi din această perioadă vor zugrăvi în 1725—1726 biserica Negustorilor din București⁴³.

36. D. M. I., *Dos. monument.* 37. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 20.

38. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 281—282. 39. Hurmuzaki, XIV/1, p. 298—299.

40. Paul I. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 195. 41. *Ibidem*, p. 197.

42. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 144, 153. 43. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 237.

Activitatea de dascăl va fi luat desigur mult timp lui Pîrvul, dar aceasta nu înseamnă că el și-a încetat munca de zugrăvire după 1700 ⁴⁴.

La 8 sept. 1700, Pîrvul alături de zugravul Marin săvîrșea de împodobit Minăstirea Mamul, zidită cu 4 ani mai de vreme ⁴⁵. Tot în primii ani ai secolului al XVIII-lea Pîrvul Mutu așternea împreună cu ucenicul său Radu pe pereții Minăstirii Bordești (raionul Focșani) o pictură de o rară frumusețe. Aici s-a păstrat mult timp și autoportretul lui Pîrvul Mutu lucrat în ambrasura ușii înfățișându-l cu un penel și cu o scoică în mîna stîngă, paleta vechilor zugravi ⁴⁶. Biserica Minăstirii din Bordești a lui Mănăilă căpitanul de la Buzău ⁴⁷ a fost ruinată și ea de vreme, o dată cu frumoasa podoabă a picturii. În 1899, în urma unei ploi catastrofale s-a produs o lunecare de pămînt care a cauzat o degradare ireparabilă a bisericii. Trebuia salvat ce se mai putea din tot ce era de preț. În 1693 o parte din prețioasele fresce împreună cu autoportretul lui Pîrvu Mutu au fost extrase și duse la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România ⁴⁸.

În 1705 ⁴⁹, vechea biserică din secolul al XVI-lea Sfîntul Gheorghe este dărîmată în locuri ridicîndu-se alta, Sfîntul Gheoghe-Nou. Cu o frumoasă podoabă picturală executată prin talentul și hărnicia lui Pîrvul, biserica minăstirii este gata în iunie 1707. Trei incendii și un cutremur s-au abătut asupra monumentului. Prin ele și prin refacerile succesive pictura lui Pîrvu dispăre. Astăzi, doar în altar peste două ferestre, mîna iscusitului pictor se mai poate zări, în chipurile unor îngerii.

Cercetările desigur vor descoperi în continuare și alte opere ale faimosului zugrav. În biserica Sfîntul Dumitru și Sfinții Împărați din comuna Stîlpu, raionul Buzău, tabloul votiv din pronaos care reprezintă pe Mihai spătaru Cantacuzino și pe familia sa, de altfel și chipul lui Constantin Brîncoveanu din alt tablou amintesc de pictura lui Pîrvul de la Măgureni.

Moartea jupînesci Tudora survenită în 1718 îndreaptă pașii lui Pîrvul spre viața monahală. După ce vizitează cu cei doi fii ai săi Pîrvu și Gheorghe locurile sfînte de la Ierusalim, Pîrvul Mutu lasă fiului celui mare «namestiile sale cîte au avut în Cîmpulung și ocinile afară» ⁵⁰ și se retrage cu celălalt fiu la Minăstirea Mărgineni. Pare a fi incontestabil că Pîrvul se stabilise la Cîmpulung chiar în primul deceniu al secolului al XVIII-lea căci în rămasurile sale nu se vorbește nimic despre vreo casă la București.

44. C. Bobulescu, *op.cit.*, p. 23. 45. *Ibidem*, p. 20.

46. Ștefan Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în «A. C. M. I.», Transilvania, 1926—1928, p. 34—35.

47. Ștefan D. Greceanu, *op. cit.*, p. 8; N. Ghica Budești, *op. cit.*, IV, p. 109—110.

48. D. M. I., *Dos. Monument*. 49. Șt. D. Greceanu, *op. cit.*, p. 155.

50. Arh. St. Buc., *ms.*, 793, p. 2.

În iarna anului 1731⁵¹ o nouă durere apleacă și mai mult umerii împovărați ai lui Pîrvul, prin pierderea fiului ce-l urmăse în chinovie. Pîrvul, primit în monahism încă din 1724 cu numele de Pafnutie monah, intră în schimnicie în vechiul schit argeșean din secolul al XVI-lea. Robaia, metohul Bucovățului⁵². Aici și poate și la Mărgineni neobositul Pîrvul a continuat să lucreze. Moștenitor al iubirii de limbă românească el a tălmăcit în limba română câteva cărți din slavă și latină.

În 1735⁵³ în vîrstă de 76 ani Pîrvul Mutu închide ochii în brațele fiului său Pîrvu pe care-l chemase la patul suferinței.

Impresionat de moartea tatălui său Pîrvu Pîrvescu se reîntoarce la Cîmpulung luînd cu sine manuscrisele tatălui său. Restul muncii sale rămăsese împreună cu sufletul artistului în locașurile pe care le-a înfrumusețat cu podoaba picturală iar numele de Pîrvul Mutu Zugravul a fost trecut la loc de seamă în istoria artelor plastice a epocii sale.

IOANA CRISTACHE PANAIT

---

51. *Ibidem*, p. 3.

52. Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș*, p. 182; «Arh. Olteniei», XV (1936), nr. 86—88, p. 463; «Bul. Com. Mon. Ist.», I, 1942, p. 190.

53. Arh.St. Buc., *ms.*, 793, p. 3.

ASPECTE ALE INFLUENȚEI ARTEI ARMEANO-GEORGIENE ASUPRA ARTEI RELIGIOASE ROMÂNEȘTI

De-a lungul veacurilor, arta românească a trecut prin mai multe faze de formare, fiind înrîurită de diferitele influențe venite de peste hotare, — influențe care și-au lăsat amprenta lor mai mult sau mai puțin și care au contribuit treptat la formarea și desăvîrșirea ei. Dintre cele mai de seamă înrîuriri observate asupra artei românești, în ordinea vechimii lor, amintim următoarele: pe de o parte, înrîuririle occidentale, care ne aduc civilizația evului mediu și procedeele artei romanice; pe de altă parte, înrîuririle orientale, venite pe diferite căi — cele bizantine de la Constantinopol, înrîurirea sîrbă, macedo-balcanică, atonită, armeană și, în cele din urmă, alte cîteva influențe de mai mică importanță, printre care se numără și influența rusă și cea musulmană.

Toate aceste influențe străine și-au făcut loc în arta românească pînă la finele secolului al XVII-lea, cînd, ca un rezultat al îmbinării tuturor acestora cu elementul local, apare noul stil românesc care se statornicește la începutul secolului al XVIII-lea, iar de atunci este întrebuintat aproape exclusiv pînă în secolul al XIX-lea.

Deoarece influențele artei armene asupra celei românești constituie tema propriu-zisă a acestei lucrări, în cele ce urmează vor fi examinate pe rînd diferitele elemente de provenință caucaziană, armeano-georgiană, care se fac vizibile în arhitectura românească, în special în ornamentația sculpturală exterioară, precum și în alte cîteva ramuri și procedee constructive. Înainte de a intra în studierea propriu-zisă a acestora, este necesar a se arunca o privire asupra artei cauziene în sine, mai precis asupra formării ei, precum și asupra căilor de pătrundere a influențelor ei asupra artei românești.

Armenia, încă de timpuriu, a fost convertită la creștinism — de la sfîrșitul secolului al III-lea, religia creștină devenea aici religie de stat —, iar ca o consecință a acestei noi situații, numeroase monumente de artă

religioasă se ridică aici încă de la începutul secolului al IV-lea¹. «Desigur că cercetînd multiplele și variatele monumente din Armenia, datînd din secolele al V-lea, al VI-ea și al VII-lea, sîntem obligați să admitem că în această parte a Orientului, în Mesopotamia, în Siria, în Egipt ca și în Asia-Mică, s-a dezvoltat o mișcare artistică în secolele al V-lea — al VII-lea, și este incontestabil că celebrul savant austriac Josef Strzygowski are marele merit de a ne-o fi descoperit. Este de asemenea foarte verosimil ca Iranul să fi transmis acestei arte, ca și celorlalte regiuni din orient, forma ei favorită, cupola, și este foarte posibil ca arhitectii calcuțați și îndemînatici să fi tras foloase într-un mod foarte fericit»².

Între secolele al V-lea — al VII-lea, în arhitectura armeană se observă o mare înflorire; basilici cu bolți, fie cu o singură navă, fie cu trei, dar mai ales își fac loc aici diferitele aplicări ale cupolei în plan carat, fie că nișele semicirculare susțin în exterior construcția, fie că cupola încorporează un edificiu în plan central pătrat, hexagonal sau octogonal. Din combinarea navei boltite și a cupolei se nasc de altfel o întreagă serie de forme noi: triconcul, basilica cu cupolă, planul în formă de cruce greacă, nava mică tronată de cupolă, etc.³.

Referitor la originalitatea artei armenе, în decursul vremurilor s-au făcut uneori afirmații gratuite, citînd ca dovadă spusele lui Georges Perrot și Pierre Chipiez, după care: «les Arméniens n'ont jamais eu de l'art qui leur appartient en propre, et on ne trouvera pas dans cette histoire une page ou leur nom soit inscrit»⁴.

La un moment dat, s-a pus întrebarea dacă monumentele armenе construite între secolele al V-lea—al VII-lea datorează ceva influenței bizantine, sau, dimpotrivă, Armenia a adus învățături în acest sens Bizanțului. Problema a fost foarte controversată și o rezolvare hotărîtoare nu i s-a dat nici pînă astăzi. Josef Strzygowski odinioară foarte hotărît și bazat pe probe socotite «incontestabile», admitea că, între secolele al V-lea—al VI-lea, arta armeană — ca de altfel întreaga civilizație armeană — depindea foarte strîns de Bizanț⁵. Însă de atunci, savantul austriac și-a schimbat atitudinea în această chestiune, declarînd că arta bizantină, dimpotrivă, datorează totul Armeniei. Sub influența orientului iranian, ia naștere de timpuriu în această regiune o artă originală, cu forme proprii de arhitectură; și de aici, nu numai că s-a transmis între secolele al IX-lea—al XI-lea, — pe de o parte ocolind domeniul bizantin, la georgieni, ruși și slavii de sud, dar pe de altă parte, datorită stabilirii unei dinastii armenе la Bizanț, a ajuns pînă în capitala imperiului chiar. Însă cu mult mai înainte de secolele al V-lea și al VI-lea, ea ar fi furnizat artei bizantine modelele pentru monumentele sale cele

1. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. I, Paris, 1925, p. 103.

2. Idem, *Despre arhitectura armeană*, în «Ani», anuar de cultură armeană, București, 1942—1943, p. 236.

3. Idem, *Manuel...*, vol. I, p. 104.

4. Vezi *Histoire de l'art de l'antiquité*, tom. V, 1890, după *Ani-izvor de artă*, din «Ani», București, 1935, p. 6.

5. J. S. Strzygowski, *Das Etschmiadzin-Evangeliar im Byzanz*, Denkmäler I, p. 9—16.

mai ilustre⁶, Strzygowski atribuie Armeniei marele rol chiar în fixarea canoanelor arhitecturii bizantine⁷.

În legătură cu dependența sau influența pe care ar fi avut-o arta armeană asupra artei bizantine în special, s-au emis numeroase ipoteze. Dintre toate acestea, amintim părerea savantului bizantinolog francez Charles Diehl, pe care o considerăm cea mai verosimilă și mai clară în această privință. Acesta, fără a profesa atitudinea lui Strzygowski — după care armenii au avut o artă originală și creatoare, — după ce repetă că în secolul al VII-lea nu e neatinsă de influența bizantină, conchide în cele din urmă că: «nu se va mai putea contesta că mai târziu, prin efectul contactului tot mai direct al Armeniei cu lumea arabă, arta armeană din secolele al X-lea și al XI-lea a dobândit un caracter mai particular și mai original și nu se va mai putea tăgădui spiritul de invenție și ingeniozitate creatoare pe care îl posedau atunci arhitecții armeni»⁸.

Cînd vorbim despre arta caucaziană, ne gîndim imediat atît la arta armeană, cît și la cea georgiană. Dacă am sta să facem o analiză amănunțită a artei armenilor și georgienilor, am ajunge la concluzia că între ele există o înrudire foarte apropiată. Aceasta se justifică nu numai prin punctele lor de asemănare, ci și prin faptul că pînă în secolul al X-lea, arhitecții bisericilor georgiene erau armeni. De-abia după această dată arhitectura georgiană își alcătuieste trăsături caracteristice originale care o deosebesc de cea armeană, deși în fond păstrează asemănările fundamentale⁹. Deosebirile ce se pot semnala totuși între arta armeană și cea georgiană sînt de foarte mică importanță și, după părerea cercetătorului Chubinashvili, ele sînt cam de aceeași natură ca și micile deosebiri care există între arta romană din Florența și cea din Germania. «În elementele sale ornamentale arta armeană se apropie de cea mahomedană, iar cea georgiană este de fapt o sinteză între diversele elemente arhitecturale ale apusului creștin și ale islamului»¹⁰.

Referindu-se la ornamentația georgiană, J. Baltrusaitis lămurește că «aceasta se înrudește în același timp cu ornamentația arabă și cu cea romană; cu cea arabă prin genul să analitic, prin tehnica de fragmentare a formelor și prin descompunerea sa; cu cea romană se înrudește prin faptul că această descompunere nu este o fragmentare definitivă»¹¹. Deși există și mici deosebiri, totuși arta celor două țări învecinate, Armenia și Georgia, este foarte înrudită; atunci cînd vorbim de influențele pe care le-a exercitat asupra artei diferitelor popoare și în special asupra artei românești, aproape că nu putem deosebi ce este specific armean și ce este georgian.

6. Idem, *Die Baukunst der Armenter und Europa*, Viena, 1928, p. 123.

7. Vezi N. Iorga, *Istoria artei medievale și moderne în legătură cu dezvoltarea societății*, București, 1923, p. 30. 8. Ch. Diehl, *Manuel...*, vol. I, p. 335—336.

9. D. R. Buxton, *Russian Mediaeval Architecture*, Cambridge, 1934, p. 69—104.

10. *Ibidem*, p. 92—93.

11. Jurgis Baltrusaitis, *Études sur l'art médiéval en Géorgie et en Arménie*, Paris, 1929, p. 41.

Cum au pătruns influențele armenesti la noi?

Constructorii armeni au fost totdeauna tehnicieni incomparabil de abili, îndeminateci și ingenioși. Deoarece trăiau într-o țară în care piatra domina, ei au dezvoltat cu o îndeminare uimitoare arta pietrei cioplite. Călători neobosiți, iuți în a se deplasa, ei au căutat peste tot învățăminte și metode noi, iar pe de altă parte au răspândit pînă departe metodele lor¹². «Se va admite în unanimitate largă expansiune pe care a avut-o arta armeană prin intermediul Georgiei în Rusia și la popoarele slave din sudul Dunării»¹³.

Istoria ne dezvăluie că în repetate rînduri Ani, capitala Armeniei, a fost devastată; de două ori loviturile suferite de ea au fost fatale: prima la jumătatea secolului al XI-lea, pe la 1064, cînd diferite triburi le-au devastat țara, și a doua în secolul al XIII-lea, pe la 1239, cînd mongolii au nimicit totul în calea lor, trecînd prin Armenia. În ambele ocazii, armenii din Ani și din împrejurimi au fost cuprinși de panică, trecînd în nesfîrșite caravane spre apus. Prima dată au trecut direct în Europa, unii prin Crimeea, în Polonia și Moldova, iar alții au venit pe mare, în Moldova și bazinul dunărean, spre a trece în Galiția, Podolsk și alte regiuni ale Poloniei. A doua oară, primul lor popas a fost în Crimeea, de unde din nou au fost siliți a pleca, neputînd suporta jugul tătăresc, și s-au adăpostit prin diferite ținuturi, iar de acolo s-au îndreptat încet spre Polonia și Moldova, pe urmele vechilor caravane. Astfel armenii din Moldova sînt dintre acești peregrini care au găsit aici loc de stabilire și o populație care i-a primit cu bunăvoință¹⁴. De acum înainte, influențele armenice încep a se simți în arta construcțiilor din țara noastră, atît în Moldova, cît și în Muntenia. În general, aceste influențe se rezumă la partea decorativă a exterioarelor (în special a exterioarelor unor biserici).

În legătură cu pătrunderea armenilor în Muntenia, B. P. Hajdeu admite că aceasta ar fi putut avea loc încă în secolul al XIII-lea, cînd au venit din Balcani și în special din Bulgaria, unde erau foarte numeroși¹⁵.

În ce constau înriuririle armeano-georgiene asupra artei românești?

Înriuririle artei armeano-georgiene sînt observate în special în decorația exterioară a cîtorva biserici ortodoxe din Moldova și Muntenia, în sculptura decorativă a unor obiecte sau mobile bisericesti din Moldova, în motivele miniaturale de împodobire a cărților, și în cele din urmă în decorarea unor obiecte de uz liturgic, cum ar fi de pildă cruci, potire, etc. Aceste motive și lucrări decorative ale artei armenice sau georgiene au fost executate fie de meșteri deja existenți în țară, veniți o dată cu

12. Ch. Diehl, *Manuel...*, vol. I, p. 236.

13. F. Millet, *L'École gréque dans l'architecture byzantine*, apud Ch. Diehl, *L'Architecture arménienne aux VI-ème et VII-ème siècles*, publié en «Revue des études arméniennes», tom. I, fasc. 3, Paris, 1921, p. 231.

14. H. Dj. Siruni, *Ani, locul de pornire al pribegitorilor*, în «Ani», anuar de cultură armeană, an. I, vol. I, București, 1935—1936, p. 8.

15. B. P. Hajdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae*, București, 1877, col. 1696.

emigrațiile armenesti, fie de meșteri armeni sau străini, pricepuți și ingenioși în meșteșugul împodobirilor armenes, aduși de ctitorii bisericilor respective din capitala Turciei de atunci, spre care alergau din toate părțile artiști greci, arabi, persani și armeni.

Cercetătorul englez D. R. Buxton afirmă cu certitudine că «arhitectura armeană a exercitat o influență considerabilă asupra bisericilor balcanice și în mod special asupra bisericilor românești. Oricine ar cerceta influența arhitecturii armenes în Balcani trebuie să-și îndrepte privirea asupra bisericilor românești și în special asupra catedralei din Curtea de Argeș¹⁶.

În Moldova. — Cu toate că emigrările armenes în Moldova au fost mai dese și așezările întemeiate aici au fost mai înfloritoare, totuși influențele artei armeano-georgiene asupra artei moldovenești sînt mai puțin frecvente decît în Muntenia. Acest fapt este ușor de explicat. Arhitectura veche armeană era întemeiată pe tehnica pietrei cioplite, care pare a fi fost materialul exclusiv întrebuintat la construirea monumentelor din această țară în care piatra se găsea din belșug. Pe cînd dimpotrivă arhitectura veche a Moldovei era întemeiată pe tehnica cărămizii, de altfel ca și arhitectura bizantină și cea a orientului european în genere¹⁷.

Un fapt foarte important care trebuie amintit este acela că emigranții armeni, stabilindu-se în Moldova, au găsit aici breslele de piatrari poloni și sași care lucrau pentru domnitorii Moldovei. Meșterii armeni lucrînd alături de aceștia, poate chiar ca tolerați, nu și-au putut impune prea mult procedeele meșteșugului lor artistic. În acest sens, Gheorghe Balș, care a cercetat cu stăruință arta perioadei mai vechi, ne poate arăta în Moldova acelei epoci un singur exemplar de sculptură în stil armean, și anume chenarul unei ferestre de la biserica din Dolheștii Mari, zidită în 1481. Acest chenar este alcătuit din ciubuce rotunjite formînd împletituri asemănătoare cu cele din arhitectura Armeniei. El se mai aseamănă și cu un alt chenar ce se află la un palat din Mangop, în Crimeea¹⁸.

Savantul francez Louis Bréhier, vorbind despre înfrîuririle venite din orient, Armenia și Caucaz asupra arhitecturii bisericilor moldovenești, amintește de un ingenios procedeu de construcție care mărește zveltețea și caracterul avîntat al turlor. Procedeu ar fi următorul: în loc de a se rezema cupola direct pe cele patru arcuri mari, se reduce spațiul ce trebuie acoperit întinzînd în unghiuri patru arcuri diagonale, adevărate «trompes d'angle», care transmit împingerile pe cheile arcurilor mari inferioare. În exterior, această dispoziție se traduce printr-un masiv stelat, care se înalță peste masivul pătrat primitiv. Acest procedeu este întrebuintat în Armenia, și acolo trebuie să-i căutăm origi-

16. D. R. Buxton, *op. cit.*, p. 102.

17. N. Ghika-Budești, *Gh. Balș și influența artei armenes asupra vechii arhitecturii din Muntenia și Moldova*, în «Ani», București, 1942—1943, p. 27.

18. Gh. Balș, *Influences arménienne et géorgienne sur l'architecture roumaine*, Vălenii de Munte, 1931, p. 14.

nea¹⁹. În ceea ce privește influența armeană asupra bisericilor zidite de Ștefan cel Mare, părerea lui Gh. Balș este că acesta s-a mărginit doar la introducerea arcurilor piezișe care micșorează diametrul cupolelor, influență care vine din Iran prin intermediul armenilor și care mai târziu a devenit o caracteristică a stilului moldovenesc²⁰.

Un alt element de seamă al arhitecturii armenie îl constituie arcadele oarbe de secțiune semicirculară, aplicate pe fațadele bisericilor, care se întind în Moldova încă de la finele secolului al XVI-lea, la cîteva biserici, printre care menționăm: biserica Aroneanu, Ițcanii Vechi, Sfintul Ioan din Siret, ș. a.²¹. Aceste arcade oarbe sînt totdeauna simple, niciodată încruciate, corpul colonetei este foarte bine întins și fără capiteli care să întrerupă linia colonetă-arcadă. Acestea sînt un împrumut din Muntenia, deci o influență armeană indirectă.

Tot spre finele secolului al XVI-lea în arhitectura bisericilor moldovenești vedem ivindu-se cornișa mediană sub formă de cablu, dar diferită de cea de la Argeș. Acest fel de torsadă îl vedem pentru prima dată la biserica Dragomirna, construită la 1606. Ea nu se prezintă sub forma unei coarde răsucite regulat în același sens, ci apare sub forma mai multor toruri alăturate, care merg paralel și care, din loc în loc, sînt răsucite la dreapta sau la stînga. Atît la Dragomirna cît și în alte numeroase biserici posterioare, această torsadă este folosită nu numai ca cornișă, dar și pentru o întreagă serie de alte elemente arhitectonice, cum ar fi de pildă acele arcuri transversale sau longitudinale, capiteli, nervuri, che-nare, ca și pentru decorația mobilierului. Torsada de la Dragomirna nu copiază exact nici una din cele pe care le găsim în Armenia, Georgia sau în regiunile seleucide, dar e foarte apropiată ca nuanță de acestea, ba mai mult, ea prezintă acel caracter de exagerare a scării, care este o caracteristică a acelor regiuni. Această torsadă ajunge mai târziu unul din elementele caracteristice ale stilului moldovenesc în tot secolul al XVII-lea, și o întîlnim la numeroase biserici, dintre care vom menționa biserica Solca, Birnova, Cetățuia și mai ales Sfîntii Trei Ierarhi din Iași²². La Trei Ierarhi, terminată în 1639, exteriorul bisericii e despărțit în două registre inegale de această torsadă, care se deosebește de cea de la Dragomirna prin aceea că din loc în loc e împletită în ambele sensuri. Și în interiorul bisericii o vom găsi alcătuiind arcurile interioare și coloanele angajate²³. Introducerea acestei torsade și marea favoare de care s-a bucurat, poate fi înlesnită și înțeleasă prin marea număr de ornamente de același gen, pe care le observăm în manuscisele armenie și românești, cît și în încadrările înscripțiilor tombale.

19. Louis Bréhier. *Arta română*, în «Journal des savants», nr. 9—10, oct. 1923, trad. de N. Ghika-Budești, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1924, fasc. 39, p. 8.

20. Gh. Balș, *Sur une particularité des voutes moldaves*, București, 1925, comunicat la cel de al II-lea congres de studii bizantine din București, 1925; apoi *Bisericiile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 14.

21. Idem, *Influences arméniennes...*, p. 14,   22. *Ibidem*, p. 14.

23. Idem, *Bisericiile moldovenești din veacurile XVII și XVIII*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1933, p. 138.

Un alt element important al artei caucaziene care și-a lăsat amprenta la unele biserici moldovenești, este acea metodă de decorare a fațadelor cu o neîntreruptă rețea de ornamente sculptate în piatră. Privind biserica Dragomirna, influența arhitecturii armeano-georgiene te frapează de la prima vedere, mai ales în ornamentația turlei. Înaltă și relativ îngustă, turla se înalță pe o triplă bază. Are formă octogonală, în axele principale avînd patru ferestre în dreptunghi lungit. Pe fiecare latură arcade duble sînt rînduite deasupra ferestrelor, iar mai sus găsim o torsadă care înconjoară turla. Torurile acestei torsade sînt unele netede, iar artele împodobite. În partea de sus a turlei există două rînduri de ocnițe pe console și o cornișă. Nici o piatră n-a rămas neîmpodobită. Apoi, găsim rozete de diferite mărimi, rotunde și patrate, care sînt rînduite pe micile contraforturi ale turlei, ocupînd astfel toate locurile rămase libere²⁴.

Alt monument în decorația căruia abundă spiritul decorativ de origine armeano-georgiană este biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași, terminată de Vasile Lupu în 1639. Biserica are o mare originalitate, în special în modul de împodobire a fațadelor prin acoperirea lor cu o rețea continuă de ornamente din cele mai variate, aproape neexistînd piatră rămasă fără ornament. În majoritatea lor, motivele decorative de aici sînt de origine armeano-georgiană, însă acestea prezintă un caracter do-sebit, atît față de decorația de la Curtea de Argeș, cît și față de decorația armeană și georgiană propriu-zisă. Cu toate acestea, motivele decorative de la Trei Ierarhi își trag originea mai ales din Georgia și ca un exemplu de comparație amintim decorația bisericilor de la Caben, Achtala, Safara, Bethania, Manglis, Mtzchet, etc²⁵. Se mai pot semna unele cruciulițe împletite pe pereții interiori ai pridvorului, așezate printre zăbrelele care formează fondul împodobirii, pe care le regăsim și pe una din benzile ornamentale exterioare. Stilul lor de execuție e înrudit cu unele cruciulițe georgiene întilnite la bisericile din Mtzchet, Dsegi, Amaghu, etc.²⁶

Putem remarca faptul că motivele de la Trei Ierarhi sînt mai simple și nu prezintă prea multe indoituri și înflorituri ca la Curtea de Argeș. În majoritatea lor, sînt variații brodate pe o rețea de zigzaguri simple, pătrățele, diagonale, etc. Din cele 30 zone ornamentale ce se întind de jos pînă la baza pătrată a turlei, 19 din cele 21, precum și mai multe motive la turla sînt lucrate pe acest principiu. Tot la fel se prezintă și decorația interioară a pridvorului. În general, decorația de la Trei Ierarhi se prezintă într-un mod mai rece, mai puțin animată și mai puțin artistică²⁷.

Nu trebuie însă trecut cu vederea că alături de această ornamentație de caracter armean sau georgian se adaugă o serie de alte elemente străine, ca de pildă cele persane, rusești sau poate chiar musulmane, fără a mai

24. Idem, *Bisericile și minăstirile moldovenești*, București, 1933, p. 26—36.

25. Jurgis Baltrusaitis, *Études sur l'art...*, Paris, 1929, p. 7.

26. Gh. Balș, *Influences arméniennes...*, p. 16.

27. Idem, *Bisericile moldovenești...*, p. 139.

vorbi de benzile ce însoțesc torsada cea mare mediană, și care sînt de influență occidentală ²⁸.

După ce am făcut această sumară analiză a ornamentației turlei de la Dragomirna și a bisericii Trei Ierarhi din Iași, ajungem la concluzia că principiul acoperirii fațadei cu o neîntreruptă rețea de ornamente, impodobind fiecare piatră, este o caracteristică nici bizantină, nici occidentală, ci mai de grabă orientală, sau mai precis un principiu al arhitecturii armeano-georgiene.

Din secolul al XVIII-lea înainte, în arhitectură moldovenească nu mai găsim nici un caracter sau ornament de inspirație armeano-georgiană. Decorul exterior de la Trei Ierarhi rămîne deci în Moldova singura lucrare în piatră mai de seamă, inspirată din arta armeană. În general, de la Vasile Lupu înainte nu se mai poate observa nici o influență de acest fel în arhitectura Moldovei, care merge spre decadență ²⁹.

În Moldova mai poate fi urmărită o latură a influenței armene asupra artei noastre, foarte interesantă și aceasta, deși e prea puțin cunoscută. Este vorba de lucrările în lemn sculptat pe care le putem întîlni în mobilierul vechi bisericesc din secolul al XVI-lea. Deoarece lemnul este un material mai puțin rezistent, este deci firesc să nu se mai găsească azi decît foarte puține urme de acest fel. Printre cele mai interesante sînt cunoscute mobilele bisericesti atribuite domniei lui Petru Rareș, găsite la biserica Probotă, zidită de el la 1530. Între acestea, observăm un jilț domnesc aflat la Muzeul de artă religioasă din București, precum și un tetrapod cu o masă de formă octogonală. În aceste ornamente descoperim stilul împletiturilor și caracterelor sculptate în piatră la biserica Dealul și Curtea de Argeș din Muntenia. Se mai găsesc cîteva rămășițe de acest fel la Mînăstirile Sucevița și Moldovița. La muzeul din Iași descoperim un jilț cu forme de un caracter foarte curat armean. El a fost găsit la Mînăstirea Slatina, zidită de Alexandru Lăpușneanu în 1561. În alte diferite locuri descoperim rare rămășițe din aceeași epocă, compuse din aceleași împletituri caracteristice artei armene, care ne fac să credem că mobilierul bisericesc din Moldova, înainte de secolul al XVIII-lea: catapetesme, jilțuri, tetrapoduri, iconostase, cruci, străni, etc., erau lucrate în acest stil de inspirație armeană.

Arhitectul francez André Lecomte de Nouy a încercat reconstituirea unui asemenea mobilier bisericesc, cam în același stil, servindu-se de cîteva motive vechi, la biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Iași, care a fost restaurată de el. Atît catapetesma cît și celălalt mobilier e lucrat din lemn de stejar sculptat și poleit. Este o lucrare foarte interesantă și destul de reușită, în care artistul a completat cu imaginația sa lipsa de documente de care a suferit, reușind totuși a reconstitui un ansamblu foarte caracteristic ³⁰.

28. Idem, *Influences arméniennes...*, p. 16.

29. N. Ghika-Budești, *Gh. Balș și influența...*, în «Ani», 1942—1943, p. 29, 35.

30. *Ibidem*, p. 33—35.

Deci, din toate cele observate mai sus putem constata că în epoca lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș mobilierul bisericesc din Moldova era inspirat din stilul ornamental armean.

În Muntenia. — Influența artei armenice în părțile de sud ale țării se prezintă cu totul deosebit față de Moldova, și cauzele acestei situații trebuie căutate în împrejurările locale.

În Muntenia, urmele breslelor de pietrari din școala gotică, de felul celor care au jucat un rol atât de însemnat în arta Moldovei din secolele al XV-lea și al XVI-lea, aproape că nu există. Cele câteva urme sporadice și strălețite în timp și spațiu nu pot dovedi o influență gotică în sensul strict al cuvîntului. S-au găsit câteva pietre cu profile gotice în ruinile palatului domnesc din Curtea de Argeș, precum și niște chenare de uși și ferestre derivate din arta gotică, la unele biserici din Tîrgoviște, la Mînăstirea Brîncoveni și Hurezi, etc. S-ar putea însă ca aceste forme să fi fost aduse din Moldova de meșterii lui Vasile Lupu, care au lucrat în 1645 la biserica Stelea din Tîrgoviște, deoarece examinîndu-le cu atenție nu găsim în ele o influență pur gotică, ci o influență gotică indirectă, venită prin Moldova și amestecată cu diferite influențe orientale³¹. Cu alte cuvinte, lipsa breslelor de pietrari din școala gotică în Muntenia explică pentru ce în arhitectura părții de sud a țării influența armeană a fost mai constantă și mai puternică decît în Moldova. Astfel fiind situația, artiștii armeni emigrați au găsit aici cîmp liber de activitate, începînd din secolul al XIV-lea și pînă în secolul al XVII-lea. Ca atare, încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrîn, apar în decorul exterior al bisericii Mînăstirii Cozia, zidită în 1386, o seamă de elemente sculpturale — fusuri de colo-nete, formate din ciubuce de piatră împletită ca o frînghie, rozete decorative, lintouri cu decor floral stilizat, etc. — elemente a căror origină trebuie căutată în arta Armeniei și Georgiei³². Aici, pietrele sculptate de la chenarele ferestrelor, pietrele arcadelor oarbe de pe pereții fațadelor și mai ales cele de la rozetele ajurate care luminează bolțile sînt de inspirație armeană, dar par a fi venite indirect, prin intermediul Serbiei, deoarece aceleași forme le întîlnim la bisericile de acolo, contemporane cu Cozia, cum sînt bisericile din Krușev, de la Kalenici, Liuboștina, și de la alte monumente de pe valea Moraviei³³. Sculptura în piatră de la Cozia este caracterizată prin diferitele împletituri de linii geometrice, simetrice, printre care se îmbină și unele forme vegetale și mici flori stilizate. Tehnica armeană a pietrei cioplite e întemeiată pe efectul plastic obținut prin «contrastele alternative de lumină și umbră» ale unor suprafețe înclinate cînd într-un sens, cînd în cel opus, astfel că pe cînd unele stau în lumină, altele rămîn în umbră.

Urmărind mai departe influența armeană în arhitectura Munteniei, o vom găsi mult mai greu în secolul al XV-lea, deoarece monumentele din

31. *Ibidem*, p. 29—30.

32. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 926.

33. N. Ghika-Budești, *Gh. Balș și influența...*, p. 30—31.

acea epocă au dispărut aproape de tot, deci inelele de legătură între secolul al XIV-lea și al XVI-lea lipsesc. Astfel sînd lucrurile, sîntem nevoiți a trece la secolul al XVI-lea, cînd vom găsi în Muntenia cele mai frumoase, interesante și numeroase exemple ale influenței armene. Astfel, avem mai întii decorul exterior de piatră sculptată și cioplită de la biserica Minăstirii Dealul, zidită la 1502 de Radu cel Mare, unde ornamentația se întinde ca o dantelă pe suprafețele plane ale pietrei. Dar cel mai strălucit exemplu al înriuririi armene asupra arhitecturii Munteniei este desigur decorul de piatră sculptată de la biserica episcopală din Curtea de Argeș, ctitoria lui Neagoe Basarab, zidită la 1512. Despre ea B. P. Hajdeu spune că inițial ar fi fost construită în stil armean de către armenii ce se stabiliseră în aceste locuri, și păstrînd cu stăruință tiparul său arhitectonic și decorativ armean, a devenit mitropolia Ungrovlahiei, apoi mînăstire și apoi biserică episcopală³⁴.

Unul din elementele caracteristice de proveniență armeană care se observă la bisericile muntenesti sînt arcadele oarbe (arcaturile) care decorează fațadele bisericilor începînd cu secolul al XVI-lea și care iau amploare între a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Aceste arcade formează panouri, fie dreptunghiulare în registrul inferior, fie arcuite în partea de sus, în registrul superior, panouri care sînt încadrate de cîte o ramă simplă, dublă sau triplă, formată din ciubece de piatră rotunjite. În fond, ele n-au nici un rol constructiv, fiind pur decorative. Sînt simple, duble sau triple, spre deosebire de Moldova, unde întîlnim numai arcaturi simple. Aceste arcaturi sînt așezate, fie pe două rînduri despărțite printr-o torsadă mediană, ca la Minăstirea Dealul, fie că sînt așezate numai în rîndul superior, cel inferior fiind constituit din panouri dreptunghiulare, așa cum se observa la biserica episcopală din Curtea de Argeș, la curtea domnească din Tîrgoviște, la Mitropolia din București, la Minăstirea Văcărești, etc., sau uneori ambele registre ale fațadei sînt alcătuite din panouri dreptunghiulare, așa cum se observă la biserica Sfinții Apostoli din Hurezi³⁵. Ca aspect și mod de execuție, aceste arcade se prezintă sub mai multe variante: uneori, ele se încrucișează ca la Mogoșoaia, turnul din Brîncoveni, altădată colonețele sînt neîntrerupte din două în două arcade, ca la Brîncoveni. Stelea, Mitropolia din București, Filipeștii de Pădure, etc. Și la turle se observă aceleași arcade, dar nu totdeauna, deoarece turlele bisericilor muntenesti au păstrat în general dispozițiile bizantine, mai obișnuite în Balcani³⁶.

E de la sine înțeles că existența acestor arcaturi la bisericile muntenesti e de nuanță caucaziană, deoarece o trăsătură caracteristică a bisericilor armene și georgiene e tocmai acest procedeu al arcaturilor aplicate, cu colonete subțiri de secțiune semicirculară. În Armenia și Georgia, aceste arcaturi sînt dispuse pe toată înălțimea fațadei, așezare care prezintă o diferență foarte însemnată față de bisericile muntenesti. Din acest punct

34. În «Revista nouă» din 15 martie 1888.

35. Gh. Balș, *Influences arméniennes...*, p. 6.

36. *Ibidem*, p. 6.

de vedere, arcurile sirbe sînt mai asemănătoare cu prototipurile lor caucaziene.

Gh. Balș consideră că «dispoziția sirbească în care arcadele care ocupă întreaga înălțime a fațadei sînt tăiate, aproape la nivelul ivirii bolților interioare, printr-o cornișă subțire, pare să indice o fază a transformării fațadei în două registre»³⁷. În general, atît în Armenia cît și în Georgia, colonetele sînt separate de arcade prin mici capiteluri. E de altfel soluția care a prevatat în Serbia și care în România, în afară de Cozia, nu prea a reușit să se impună. În Armenia și Georgia, această soluție este observată mai ales la bisericile din Ani, Sfîntul Grigorie Abughamreutz, Gelati, Tuel, Tchiule, Mtzchet, Tiflis, etc.³⁸.

Arcadele bisericilor muntenești, ca o influență a tehnicii de execuție a arcadelor armenice și georgiene, sînt pur decorative, și distribuirea lor nu ține seamă de diversele elemente ale construcției. Imperecherea pietrei de talie nu ține seamă de arc; în timp ce în Lombardia, în Dalmația și în Germania, de exemplu, pietrele pentru arcurile arcadelor sînt în cheie de boltă cu încheieturile șterse. La Dealul și la Argeș, adesea la fel ca și în Armenia și Georgia, încheieturile-pietrelor sînt atît orizontale, cît și verticale, iar spirala arcurilor în relief s-a tăiat la întimplare, neținînd seama de înpercherea generală a fațadei. Profilele arcaturilor care la Dealul sînt intrate, în raport cu suprafața zidului, amintesc de diferite procedee ale Asiei Mici și ale Constantinopolului, pe cînd cele de la Argeș sînt scoase în relief pe suprafața zidului, exact cum apar la bisericile din Georgia și Armenia³⁹. Această metodă de execuție a arcadelor, așa cum apar ele la noi, se observă mai mult în Georgia și exemple avem la Gelati, Mtzchet. Din acest punct de vedere, bisericile sirbe par mai înrudite cu cele din Armenia. Tot ca o influență a procedeeului georgian observăm la bisericile muntenești că numărul arcadelor din registrul superior nu ține seama de numărul celor din registrul inferior, ceea ce face ca panourile celor două registre să nu corespundă.

Verificînd părerea lui Gh. Balș, se observă că soclul, atît la Argeș cît și la Dealul, prin aleasa proporție și conturul său, precum și prin baza lată a zidului, este tot un element de proveniență armeno-georgiană, care se recunoaște la catedrala din Ani, la Ecimiadzin, la Caben în Georgia, precum și la alte biserici⁴⁰.

Făcînd o analiză amănunțită a ornamentației, ajungem la concluzia că biserica de la Curtea de Argeș diferă mult de cea de la Dealul, dar cu toate acestea, ele au și numeroase trăsături comune care ne întăresc convingerea că în mare parte Argeșul s-a inspirat de la Dealul. Întîlnim la ele aceeași dispoziție a arcadelor duble sau triple, aceleași benzi ornamentale la turla și același soclu cu bază lată.

Un alt element de origină armeno-georgiană care însă apare pentru prima dată în arta română la biserica episcopală din Curtea de Argeș, este cornișa mediană în formă de torsadă. Ea va mai fi adesea reprodușă fie sub această formă, fie sub forme apropiate, cum se prezintă la Catedrala

37. *Ibidem*.38. *Ibidem*, p. 7.39. *Ibidem*, p. 8.40. *Ibidem*.

patriarhală din București, la care elementele cablului sînt paralele, nefiind răsucite decît din loc în loc. Unele elemente ale torsadei se întîlnesc în diferite țări, fie ca ornamente ale cornișelor, fie ca ornamente de încadrare a ușilor, însă în felul cum e așezată la Curta de Argeș, încercuind clădirea la înălțimea de unde încep bolțile, ea nu există decît în Armenia și în regiunile învecinate care au suferit influența ei, cum ar fi de pildă Georgia, Kurdistan și regiunile artei seleucide și turcești, regiuni care au făcut atît de numeroase împrumuturi artei Armeniei. În Armenia găsim astfel de torsade, între altele la Mînăstirea Sf. Mina din Hormoros (sub forma unei duble coarde care înconjoară turla la nivelul ivirii bolților), la Vagarșpat, în aceeași poziție, la Ani, la baza turlei bisericii Mintuitorului. În Georgia observăm torsade la biserica din Betania sub arcaturile turlei, la Mtzchet, la Nicortminda, apoi la cele patru turbeuri din Achlat aproape de lacul Van. La Erzerum și la Cifte Minaret, torsada e așezată mai sus și devine cornișă ⁴¹.

În general, aceste torsade se pot reduce la două tipuri principale: a) torsada continuă; b) torsada sub formă de frînghie, care face trecerea între primul tip și împletiturile împodobite în relief, așa cum se prezintă în estul mediteranean musulman.

În afară de cele amintite pînă aici ca motive ornamentale inspirate din arta decorativă armeano-georgiană, vom mai semnala benzile late decorative ale ferestrelor turlilor, bazele tamburilor care, atît la Argeș ca și la Dealul sînt acoperite cu o broderie de piatră și apoi panourile care decorează fațadele. În realitate, toate aceste motive floral-decorative nu sînt elemente curat armeano-georgiene, ci un uimitor și interesant amestec de motive armenie, caucaziene, persane, arabe și otomane, fără a mai considera diferite elemente mai vechi care se regăsesc chiar de la începuturile erei creștine și care, în sensul cel mai larg al cuvîntului pot fi calificate drept bizantine ⁴².

Pentru a descoperi elemente asemănătoare între decorația celor două biserici muntene și cea a bisericilor armeano-georgiene, vom încerca, potrivit metodei lui Gh. Balș, să privim aceste procedee ornament-decorative din două puncte de vedere:

A. — *Ca dispoziție generală a ornamentației, adică principalele ei directive*, se poate releva mai întii abundența ornamentelor care la un moment dat ajung a tulbura aspectul lejer al liniilor arhitectonice și a da impresia că edificiul este ieșit din scară, caracter comun multor monumente din Armenia și Georgia, precum și altor țări cu o artă decorativă la fel de bogată ⁴³. Apoi, datorită împodobirilor caucaziene care abundă, avem de-a face cu acel «hors d'échelle» întrebuintînd o expresie a lui Choisy. Tot ca o trăsătură comună observăm acea predilecție armeană de a încadra ferestrele de forme dreptunghiulare cu benzi late de ornamente, metodă observată mai mult în Georgia, și apoi predilecția georgiană de a încadra

41. *Ibidem*, p. 9.

42. *Ibidem*.

43. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România...*, p. 298.

cu benzi late de ornamente numai ferestrele în cintru, procedeu aproape inexistent în Armenia.

Vorbind tot despre dispoziția generală a ornamentației vom mai aminti de panourile simple ornamentate și de prezența acelor rozete (dintre care unele sînt cu găurele) care marchează fiecare arcadă și care au corespondentele lor în bisericile sîrbești. Tot aici mai pomenim și de micile discuri care marchează întîlnirea arcurilor și pe care le vom regăsi în Georgia, la Samtavis, la Tret, Cioule, Pitareți, Kavtîșef, etc.⁴⁴.

În fine, examinînd ansamblul și gruparea generală a ornamentației, vom putea deduce înrudirea, din comparația pe care o facem între fațadele de la Argeș și Dealul, pe de o parte, și cele de la Nicorțminda, pe de altă parte,

B. — În ceea ce privește *ornamentația in sine*, adică motivele decorative, se pot distinge mari asemănări între diferitele forme decorative. De exemplu rozetele de la Argeș, se aseamănă cu cele de la Nicorțminda, Căben, Betania, Chopi prin: a) un mic cerc central urmat de o zonă concentrică ornamentată; b) un al doilea cerc alcătuit dintr-o funie ră-sucită; c) o a doua bandă ornamentată; d) un al treilea cerc alcătuit din funie împletită. Un alt exemplu ar putea fi asemănarea dintre discurile de la Argeș și cele de la Nicorțminda; în ambele cazuri, împletiturile sînt ornate cu frunze de palmier, iar decorația propriu-zisă are opt motive decorative⁴⁵.

În afară de cele amintite pînă aici, mai există și alte motive ornamentale care se întîlnesc în Caucaz și la Argeș, ca: florile de forma crinului («les fleurons en lys»), stalactitele, arhivoltele ușilor în cheie de boltă dințată, ornamentele pur geometrice, etc. Spre ex.: la pseudoaghiasmatarul construit în fața bisericii de la Argeș, observăm cîteva elemente de origine armeano-georgiană, printre care fleuroanele mari și dințate care împodobesc intra-dosul arcurilor, și pe care le descoperim, la bisericile din Ikortha, Kehardt și Ertazminda din Armenia⁴⁶.

Nu trebuie să ne mire faptul că în ornamentația bisericilor noastre pe care o socotim de origine armeano-georgiană, nu găsim o asemănare perfectă cu prototipurile ei, deoarece în domeniul artei decorativ-ornamentale există un principiu care se respectă și care constă în a nu recopia exact un motiv; ci a-l face să vibreze la infinit, în a crea mii de variații pe aceeași temă. Acest fapt era o dovadă de virtuozitate, de fantezie creatoare și un talent deosebit.

Dacă s-ar pune întrebarea care a putut fi meșterul ce a lucrat decorația bisericii de la Curtea de Argeș, s-ar ajunge la concluzia că: «acesta era un armean sau un georgian emigrat din țara sa și care lucra la Constantinopol, de unde Neagoe Basarab, domnitor luminat și în bune relații cu Balcanii și cu Turcia, l-a adus la Argeș. Poezia populară a creat din acesta

44. Уваров, Матеріалы по археологиче Кавказа, Москва, 1904, f. p.

45. Gh. Balș, *Influences arméniennes...*, p. 10.

46. Virgil Vătășianu, *Istoria artel feudale în Țările Române*, vol. I, București 1959, p. 497.

pe legendarul «Meșter Manole», căruia întreaga lume îi cunoaște mișcătoarea legendă»⁴⁷.

«În întregul ei însă — conchide profesorul Grigore Ionescu — biserica Minăstirii Argeșului, ca și ctitoria lui Radu cel Mare de la Tîrgoviște, este rezultatul unui proces de formare al unei arhitecturi la care a luat parte, alături de un meșter băștinaș (care după toate aparențele e adevăratul arhitect), un meșter decorator și pietrarii lui specialiști străini. Așa se explică și pronunțatul caracter românesc al acestor monumente, care, deși la prima vedere par exotice, sînt totuși un produs original local, cu însușiri particulare ce nu se întilnesc în monumentele nici unei alte țări»⁴⁸.

Atît decorația bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, cît și cea a bisericii Dealul de la Tîrgoviște, au avut o influență durabilă în Muntenia, transmițînd astfel influența armeană și georgiană, însă nu chiar imediat după construcția lor, ci abia din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd arcaturile ornamentale și panourile, ca de altfel și cornișa mediană sub cele două forme, devin aproape regulă generală. În domeniul decorației propriu-zise, ceea ce se poate observa de acum înainte e o combinație între ornamentul armean și diferite detalii împrumutate din arta otomană. E drept că stilul ornamental se schimbă potrivit gustului epocii noi, dar principiul decorator este același (ex.: fereastra bisericii Mărcuța).

Dacă am căuta să vedem importanța diferitelor elemente armeano-georgiene care se mai mențin, începînd din secolul al XVIII-lea înainte, am situa pe primul plan arcaturile «en boudin», apoi cornișa sub formă de torsadă, și în cele din urmă diferite principii în decorarea detaliilor construcției.

Întorcîndu-ne puțin la secolul al XVI-lea, constatăm că, în afară de cele două importante monumente de la Dealul și Curtea de Argeș, în domeniul decorării propriu-zise se mai găsesc și numeroase cruci de piatră și lespezi de morminte împodobite cu aceleași ornamente în stil armean. Dintre ele amintim mormîntul lui Radu de la Afumați, ce se află la biserica episcopală din Curtea de Argeș, și care are un frumos chenar în stil armenesc; apoi o mare cruce de piatră din București; diferite chenare de uși de la biserica din Tîrgoviște, de la Minăstirea Tismana, etc.⁴⁹.

În secolul al XVII-lea, exemplarele de influență armeană sînt mai rare și printre ele, cele mai caracteristice se găsesc la biserica și casa din Golești, zidite pe vremea lui Matei Basarab, 1646. Aici se găsesc două chenare de ferestre împodobite cu cruci, care seamănă cu cele ce se pot vedea în multe biserici din Armenia, Gelati, Nicortminda, etc.⁵⁰.

Și în domeniul artelor minore putem constata unele influențe ale artei armeano-georgiene. Referindu-se la lucrarea lui N. Iorga și Gh. Balș, *Istoria vechii arte române*, cunoscutul cercetător francez Louis Bréhier confirmă că miniaturile românești se datoresc mai mult înriuririi Armeniei și orientului creștin decît influenței bizantine. În cărțile liturgice, elementele decorației se compun mai ales din frontispicii, chenare largi

47. Gh. Balș, *Influences arméniennes...*, p. 12.

48. Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș*, București, 1940, p. 139.

49. N. Ghika-Budești, *Gh. Balș și influența...*, p. 32.

50. *Ibidem*, p. 33.

de culori variate, cu motive complicate de flori, romburi și împletituri care încadrează portretele evangheliștilor, ale voievozilor, și inițiale colorate. Astfel se prezintă frontispiciul evangheliei de la Minăstirea Neamțu, ornamentat cu cruci încadrate în rozete împletite și presărate cu perle. E o capodoperă de caligrafie executată de călugărul Gavriil în 1436⁵¹.

N. Iorga, analizând miniaturile românești, spune că: «după cîtăva vreme, o nouă școală apărea pe la 1600, influențată de arta orientală, aceea din Asia armeană. Principalul este acum cadrul. Ceea ce e zugrăvit în mijloc, aproape că se amestecă cu ornamentația»⁵².

Chiar și în domeniul argintăriei se resimte influența artei armene. Pomenind de potire, la un moment dat, N. Iorga confirmă că: «prin armenii veniți din Crimeea și din Polonia este un curent de artă armeană, împiedicînd să se confunde cu cea de la noi. Unele dintre potire, ca decorație, nu au decît niște linii geometrice la bază, iar altele, pe lângă aceste elemente geometrice prezintă și flori. Îndată ce vedem că apare tulpina, știm că avem de-a face cu epoca lui Brîncoveanu și a lui Antim Ivireanu. Acesta din urmă probabil că a adus din Ivir asemenea motive florale, care se întîlnesc în toate obiectele de artă ale timpului»⁵³. Și cîteva cruci poartă pe ele pecetea decorației armene. Așa, avem o cruce masivă, iar alte trei lucrate în filigram, toate găsindu-se expuse la Muzeul de artă religioasă din București.

Dacă am vrea să știm care din cele două influențe — armeană sau georgiană — e mai pregnantă în arta română, ar fi foarte greu de dat un răspuns precis. Nesiguranța în acest sens se explică cu prisosință și prin faptul că aceste influențe n-au acționat direct asupra artei noastre, ci prin intermediul altor ținuturi în care s-au produs amestecuri de elemente aparținînd diferitelor origini.

În sfîrșit, după ce am cercetat, în marea lor majoritate, influențele artei armeano-georgiene asupra artei românești, putem conchide că acestea s-au rezumat la: decorarea exterioarelor cîtorva biserici românești, la împodobirea unor cruci, lespezi de mormînte, la ornamentarea unor mobile bisericesti din nordul Moldovei în secolul al XVI-lea, la împodobirea cîtorva obiecte aparținînd domeniului artelor minore, precum și la adoptarea cîtorva sumare procedee de construcție a bisericilor. Dintre diferitele elemente de acest fel, unele, ca: torsadele și arcadele oarbe au ajuns a intra în uzul curent printre artiști, arhitecți și mai ales desenatori «care caută în fondul veacurilor trecute, elemente înnoitoare ale artei noastre naționale».

Magistrand ION N. BĂNAȚEANU

51. Louis Bréhier, *Artă română*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1924, fasc. 35, p. 55.

52. N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, București, 1934, p. 49.

53. N. Iorga, *Vechea artă religioasă la români*, Vălenii de Munte, 1934, p. 79—80.

D O C U M E N T A R E

EUSEBIU MANDICEVSKI

Reprezentant de seamă al generației de compozitori și interpreți înaintași ai școlii noastre muzicale căreia aparțin E. Caudella, Iacob Mureșianu, Gheorghe Dima, G. Ștefănescu, ș. a. — Eusebiu Mandicevski s-a născut la 17 august 1837 în Cernăuți¹. Tatăl său era preot și se numea Vasile Mandicevski. Mama sa, Veronica Mandicevski era o pricepută pianistă cu o aleasă educație cultural-artistică.

Eusebiu și-a petrecut copilăria în Băhrineștii Bucovinei — unde tatăl său funcționa ca paroh — iar mai târziu la Cozmin.

Un sprijin esențial pentru studiul muzicii va primi Mandicevski din partea unchiului său Eusebiu Popovici, renumitul profesor de istorie bisericească universală de la facultatea de teologie din Cernăuți.

Eusebiu Popovici dându-și seama de dragostea pentru muzică a nepotului și contrar voinței tatălui, înscrie pe Mandicevski în anul 1867 la cursurile de vioară ale Societății Filarmonice din Cernăuți pe care le urmă paralel cu cele ale liceului.

Cunoștințe de muzică bisericească ia Mandicevski de la Isidor Vorobchevici, iar primele noțiuni de compoziție de la celebrul I. Vicent.

La vârsta de 16 ani reușește să termine o *cantată* pentru cor, soli și orchestră pe care o dirijează personal în cadrul unui concert dat de Societatea Filarmonică din Cernăuți, în anul 1873.

Această compoziție, împreună cu altele, îi va aduce din partea unui concurs muzical din Lipsca un premiu și o bursă de studii de la Ministerul de Instrucție vienez.

Eusebiu Mandicevski se înscrie în 1875 și urmează ca bursier la facultatea de filozofie a Universității din Viena cursurile de literatură germană, istoria universală, istoria artei și istoria muzicii. Cursul de istoria

---

1. De fapt data reală a nașterii lui Eusebiu Mandicevski este ziua de 18 august: dar familia nedorind ca ziua sa de naștere să corespundă cu a kaizerului Franz Iosif, făcu să se înscrie, în registrul născuților data de 17 august 1837. (Relatarea este consemnată de fratele său Constantin Mandicevski).

muzicii l-a studiat cu profesorul Eduard Hanslik iar în particular a continuat să ia lecții de teoria muzicii, contra-punct, compoziție și fugă de la Gustav Nottebohm, discipol al lui Mendelshon și renumit cercetător al lui Beethoven.

În anul 1878, din cauza războiului, întrerupe studiile universitare și ia parte la campania din Bosnia, încorporat în compania I, batalionul I al regimentului 41 Barøn Kellner, Divizia I-a.

La înapoierea sa în Viena — 21 decembrie 1878 — Eusebiu părăsește studiile filologice și se dedică muzicii.

Activitatea muzicală și-a început-o în anul 1879 ca dirijor al societății *Wiener Singakademie*.

Cunoaște pe I. S. Brahms cu care leagă o strînsă și sinceră prietenie care a durat din 1879 pînă în 1897 — anul morții lui Brahms.

Firul călăuzitor al acestei prietenii, — dintre Brahms și Mandicevski, — ni-l dezvăluie scrisorile publicate, nu de mult, de Karl Geiringer în *Zeitschrift für Musikwissenschaft* ².

«Brahms ținea foarte mult — ne spune Marțian Negrea — ca înainte de a-și da la țipar vreo lucrare să-l consulte mai întîi pe Dr. Mandicevski».

Eusebiu se căsătorește cu Albina, născută «de vest», o reputată cîntăreață și profesoară de muzică, în Viena.

Din anul 1882 Mandicevski dirijează mai multe formații particulare popularizînd literatura corală „a capella» din secolele al XVI-lea și al XVIII-lea.

Este numit arhivar și bibliotecar la renumita societate «*Amicii Muzicii*» — *Gesellschaft der Musikfreunde* — în jurul căreia se concentra întreaga tradiție muzicală a Vienei.

Ca arhivar și bibliotecar cercetează manuscrisele compozitorilor clasici medievali alcătuiind studii inedite și o ediție critică a acestora (1884—1896).

A revizuit toate scrierile și compoziții lui Fr. Schubert atrăgîndu-și faima de «*Schubert-Forscher*» și diploma de *Doctor Philosophie ad honores* (doctor honoris causa) din partea Universității din Lipsca.

Cercetările sale de grafologie muzicală nu se opresc aici; aprofundează pe Beethoven — *Die Zweite Beethoveniana* (1887) —, pe Antonio Caldara, pe J. S. Bach și dă prima ediție completă a operelor lui J. Haydn.

Din 1892 preia bagheta de dirijor al orchestrei reuniunii *Amicii Muzicii*, pînă în anul 1896.

Trece ca profesor din 1897 la *Conservatorul din Viena*, — instituție devenită în 1909 *Academia de Muzică și Artă Dramatică* —, la catedra de istoria muzicii, instrumentologie, armonie, contra-punct și compoziție.

2. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, III 433467, Carl Geiringer, *Johannss Brahms Briefwechsel mit Eusebius Mandyczewski*, Leipzig, Breitkopf & Härtel, 1933, p. 337—370. — (Sonderabdruck aus der «*Zeitschrift für Musikwissenschaft*» Jahrgang XV, Heft 8).

Ca profesor universitar la cel mai înalt așezământ de cultură muzicală vienez, Eusebiu Mandicevski a desfășurat timp de 30 de ani o rodnică activitate didactică formînd peste 1000 de elevi.

Dintre elevii români care au studiat cu Eusebiu amintim pe fratele său George Mandicevski și sora sa Ecaterina Mandicevski, Mihail Ursuleac, Constantin Șandru, Dr. Ilarie Verenca, Marțian Negrea, Riegler și compozitorul Ioan Scărlătescu.

Eusebiu Mandicevski era un pedagog talentat, cu o structură sufletească deosebită.

«În clasă, cînd își preda cursurile era profesorul ideal; nici cînd nu scăpa din vedere, că-n fața lui stăteau elevi de diferite puteri intelectuale, cărora nu le puteai vorbi nici prea savant, nici prea simplu. Avea un limbaj comun și vorbea întotdeauna pe înțelesul tuturor. Prin bogăția de cuvinte, prin agerimea spiritului său și mai ales prin anecdotele și glumele sale fine, cu care știa să-și îndulcească cursurile, elevii vedeau în el mai curînd un tată bun sau un prieten, căruia poți să i te adresezi cu cea mai deplină încredere».

«M-a impresionat pînă la lacrimi, — continuă tot Marțian Negrea — cînd în prima lecție a sa, în fața tuturor colegilor Germani, m-a întrebat într-o românească cu un mic accent străin, dacă sînt român». Din momentul acela conversația noastră foarte des se desfășura în limba noastră maternă, și în astfel de ocazii, oricine ar fi putut ușor observa, că ochii lui inteligenți și ageri, cînd pronunțau cîte un cuvînt românesc, căpătau o bucurie deosebită».

Se interesa îndeaproape de fiecare din elevii săi, și pentru a le veni cît mai practic în ajutor, alcătuieste un curs complex de contrapunct în patru volume.

Eusebiu Mandicevski a funcționat timp de 20 de ani ca membru în comisia pentru promovarea artelor de pe lîngă Ministerul Culturii și al Instrucțiunii din Viena.

Este chemat de asociațiile *Gesellschaft der Musikfreunde* în Viena și *Beethovenhaus* în Bonn în juriul pentru selecționarea celor mai bune compoziții.

Din 1902 este ales membru în comisia examinatoare de stat pentru profesori de muzică.

Este membru de onoare al mai multor societăți străine și românești de promovare a muzicii.

Dintre societățile românești al cărui membru de onoare a fost Mandicevski cităm : *Societatea Filarmonică, Armonia* și *Tudor Flondor* din Cernăuți și *Societatea Filarmonică* din Suceava.

Compune ocazional o cantată *Puterea armoniei* la jubileul de 25 de ani al *Societății Filarmonice* din Cernăuți pentru cor, soluri și orchestră și o cantată la jubileul a 50 de ani al școlii reale ortodoxe din Cernăuți pentru cor mixt de elevi secundari, soluri și orchestră sau pian.

Cu ocazia împlinirii vîrstei de 70 de ani Dr. Eusebiu Mandicevski este declarat «cetățean de onoare al Municipiului din Viena».

După doi ani inima lui Mandicevski încetă să bată... era la Sulz-
lingă Viena în ziua de 13 iulie 1929³.

*

Cu toate că Eusebiu Mandicevski și-a trăit cea mai mare parte
din viață la Viena, totuși întreaga sa simțire a fost întotdeauna alături
de poporul din care făptura sa a luat ființă.

3. La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România se află peste 150 de
scrisori reprezentând corespondența lui Eusebiu Mandicevski cu sora sa, Ecaterina
Mandicevski. Originalele sînt în limba germană.

O parte din această corespondență...este tradusă de D-na Aspasia Șandru
(doctor în litere, prof. pens., căsătorită Șandru) nepoată de vară după mamă cu
Eusebiu Mandicevski.

Unele părți din această corespondență aduc o contribuție substanțială asupra
anumitor fapte mai puțin cunoscute ale vieții și activității compozitorului. Iată
conținutul acestora:

Viena 12 octombrie 1910: «...Azi am început cu corul să cîntăm chiar în dumi-
nica aceasta citeva piese din Bachacompaniate de orga cea mare din *Musik Verein
Saal* (Sala Asociației Musicale) într-un concert de orgă...».

Viena 20 mai 1911: «...După Congresul muzical de pedagogie, am mai avut
și Concertul nostru și canoanele iar au avut efect. În Asociația Prietenilor muzicii
m-au întrebat dacă n-aș vrea să dau iarna un concert mai mare numai cu canoane.
Numai dacă astfel de lucruri n-ar cere atita muncă obositoare cu angajamentul lor
exterior...».

Mönichkirchen 15 august 1911: «...Șederea aici ne face foarte bine tuturor și
n-aș întrerupe această recreație atît de folositoare, cînd mă gîndesc ce an greu
mă așteaptă. Căci am acceptat să predau la Academie o materie nouă, literatura
cîntului, iar celelalte lucruri încă nu mi s-au împutînat...».

Viena 24 septembrie 1912: «...Trebuie să predau la Academie și teoria armoniei
și compoziția și la aceasta se adaugă o lecție specială pentru executarea practică
a muzicii vechi, un *Collegium musicum*, cum se numește după exemplul secolului
al 18-lea».

Viena 28 decembrie 1912: «...La întrebarea (lui Șandru) cînd aș putea veni cu
siguranță la Cernăuți n-am putut să-i răspund acum căci eu predau acum nu mai
puțin de cinci materii la Academie și atunci nu poți scăpa ușor de aici. Dacă
corurile feminine «*Pădurea doarme*» și «*Rugăciune*» au reușit de fapt atît de stră-
lucit, atunci bine înțeles că regret foarte mult că nu l-am auzit, dar e un indemn
pentru mine să scriu ocazional iar așa ceva...».

Weissenze 12 august 1910: De data aceasta, Albina, informează cumnatele
despre următoarele: «Eusebie și cu mine am dat un concert în folosul *Asociației
de promovare a muzicii*, mai e o cîntăreată aici d-na Brucht-Tylleman și cîțiva
cîntăreți; am aranjat deci în 12 august o «academie» care a adus asociației 500 cor.
A reușit foarte bine!».

Weissenze, 27 august 1910: «...Dacă nu mă înșel și-mi aduc bine aminte, corul
tău e compus din 40—50 de fete. Ar fi oare cu puțință să împarți corul în două
și să ceri de la fiecare parte același lucru, ca de la corul întreg? Mai ales dacă
n-ar fi greu? Cred că s-ar putea. Și ar fi de un efect colosal. Aceasta mi-a venit
în minte la textul *Să se umple gurile noastre* care e ceva mai simplu decît majori-
tatea celorlalte texte și care din cauza aceasta îmi este foarte drag. Bine-înțeles,
partea a doua din cor ar trebui să cînte acelaș lucru pe care-l cîntă partea întii,
cu o măsură mai tîrziu, așa că ar rezulta un canon coral cu cite trei voci, ar
fi deci în șase voci. Însă trebuie exercitat și studiat numai în trei voci, ca cele-
lalte piese. În liturgia cea nouă fac același lucru cu «*Tatăl nostru*». De îndată
ce așa ceva merge bine cu trei voci, le face multă plăcere cîntăreților, dacă împarți
în două părți — bine înțeles vertical, nu orizontal — și pui amîndouă grupurile —

În suflet a păstrat cu ardoare armoniile auzite în copilărie, cîntate în jurul casei părintești sau pe colinele însorite din satele învecinate unde-și petrecea vesel vacanțele și de cîte ori putea să-i permită sufletul său înaripat zborul spre țara copilăriei sale, îl vedem închinîndu-i sau o liturghie, sau armonizarea unui cîntec popular bucovinean — cum sînt acelea din colecția muzicianului autodidact Alexandru Voievidca.

deci două coruri — să-și răspundă reciproc. Cred că înțelegi ce vreau să spun. Întreb numai dacă crezi că e cu putință cu materialul tău. Bine înțeles e o experiență. Dacă s-ar putea încerca odată. Scrie-mi curînd ce părere ai.

Multe, calde, salutări pentru voi amîndoi de la noi toți.

Cu drag al Tău, Eusebie».

Weissence Kärnten 28 august 1910: «Observațiile tale referitoare la liturghii sînt foarte prețioase și interesante pentru mine. Am început imediat să completez lipsurile și poșta următoare mi-a și adus partitura trimisă de Vica. Mai am încă nevoie de textele pe care nu le știu pe dinafară; se găsesc la Viena. Numai unul îmi lipsește și acolo; dar nu mai știu care este. Îmi aduc numai aminte ca și Tine că ne-a lipsit cînd am cîntat melodia în la-minor. A fost o greșeală a lui Manasterschi, care pretindea că mi-ar fi trimis toate textele. Piesele asupra cărora mi-ai atras atenția am să le fac de acum mai lungi în toate liturghiile de mai tîrziu; îmi aduc foarte bine aminte că și în liturghia în la-minor au fost prea scurte. Acum, cînd recitesc din nou liturghia ta, regret, bine înțeles că n-am auzit-o; totodată mă bucur de realizările corului tău, căci multe pasagii nu sînt de loc ușoare vor fi cerut multă muncă. M-ar interesa să știu ce-au cîntat fetele cu ușurință și ce cu mai multă greutate. Ce-au cîntat cu plăcere și ce nu.

Ar fi important s-o știu pentru liturghia viitoare care va fi posibil la *la-bemol major* (As dur) — dacă nu ai nimic împotriva. Pe aceasta o vom dedica de astă dată liceului și am chiar și un plan îndrăzneț, să o fac pentru patru voci. Câci socot că institutul, care acum poate să aibă un cor bine organizat de 3 voci, va putea să aibă apoi și unul de 4 voci. Totuși nu voi uita să o fac cit mai ușoară, poate chiar mai ușoară decît cea în *mi-major*. Poate că la cea din *la bemol-major* vor cînta și cîțiva bebeluși fiind cu patru bemoli.

Al Tău, Eusebie».

Tachendorf am Weissence in Kärnten 1 septembrie 1910: «Observațiile Tale cu privire la liturghie m-au interesat foarte mult. Dacă liturghiile se cîntă în realitate, cum o faci tu și Constantin, e și mai ușor să le scriu în major, și pentru noua mea liturghie în *la bemol-major* (As dur) e foarte important că am auzit corul tău la recepție.

Dacă privesc acum la partitura liturghiei noastre, mă bucur și mai mult de ceea ce-mi scrii despre diferitele piese. Mai ales povestea cu *Axon*-ul pe care aș fi vrut să-l aud cu mare plăcere și sper să-l pot auzi odată.

Căci cred că ocazional te vei ocupa iar de liturghie și o vei și cînta.

Zilele acestea cînd am compus pentru Viki diferite cîntece numai în timpul plimbărilor și pentru ele mi-au venit în minte să te întreb, dacă nu ai nevoie și de cîntece lumești (laice) pentru corul Tău și ce ai cîntat pînă acum din ele. Dacă ai avea nevoie de așa ceva și mi-ai trimite texte potrivite, românești sau rutene. Ți le-aș compune într-o clipită (im Handumdrehen)...

Al Tău, Eusebie».

Viena 24 iunie 1913: «...îndemnului Tău de a scrie o liturghie greacă pentru corul tău, o să-i urmez îndată, și la Mönichkirchen în vacanță o să mă ocup de ea.

Cred că pot să promit, cu siguranță că pînă la sfîrșitul lui august voi fi gata. Apoi ți-o trimit. Numai te-aș ruga să-mi trimiți una din copiile liturghiei grecești

Alături de poezia inspiratoare a marelui Goethe, de clasicismul marilor maeștri medievali, ceea ce a contribuit cu deosebire, la creația celor mai multe și mai de seamă lucrări muzicale ale lui Mandicevschi, a fost impulsul inspirator al marilor noștri poeți, a fost versul lui Mihail Eminescu, Vasile Alecsandri, Gh. Coșbuc, Al. Vlahuță, M. Cugler-Poni, D. Anghel, Beldiceanu, St. O. Iosif ș. a.

Sub influența primelor cunoștințe muzicale religioase predate de Isidor Vorobchevici, Eusebiu Mandicevschi este stăpinit în caracterizarea compozițiilor sale bisericești de spiritul și tradițiile muzicii bizantine.

Pentru «reforma» cîntării religioase și introducerea mai cu temei a cîntării corale în bisericile din orașe și sate a căutat ca, în compozițiile sale, să se conformeze oricăror împrejurări, fapt care l-a determinat la crearea atitor varietăți de coruri religioase, după cum urmează :

A — Coruri liturgice bărbătești :

1. *Liturgia pe două voci pentru coruri sătești*, în colaborare cu Isidor Vorobchevici.
2. *Tatăl nostru*, pentru două voci cu acompaniament de pian.
3. *Liturgia în Mi-major pe trei voci*, creată în 1897.
4. *Liturgia în Fa-major pe patru voci*, compusă în 1894.
5. *Liturgia în Fa-major*.

B — Coruri liturgice femeiești :

1. *Liturgia în Mi-minor pe trei voci*.
2. *Liturgia în La-major pe trei voci*, cu unele piese pe două voci.

C — Coruri liturgice pentru cor mixt :

1. *Cîntările sfintei și dumnezeieștii liturghii compuse în tonurile vechi bisericești, pe patru și cinci voci mixte*, create în 1880.
2. *Liturgia în Re-major pentru cor mixt și soli*, cîntată pentru prima oară de Societatea Filarmonică din Cernăuți, la 14 martie 1897.
3. *Liturgia în Mi-major*, dedicată Societății Filarmonice din Suceava, creată în 1899.
4. *Liturgia în Si-minor*.
5. *Liturgia în La-minor*, cîntată în 1910. Se adaugă apoi : *Heruvicul în Mi-minor*, 1902.

D. — Concerte religioase, chinonice :

1. *La riul Babilonului, psalm 137*, pentru cor bărbătesc.

în Re pe care am cîntat-o deunăzi și care se găsește la Constantin, pentru că de altfel ar trebui să-mi adun textul încă odată...».

Viena 28 august 1913: «Mă bucur într-adevăr din suflet că *la bemol-major* (liturgia greacă) ți- aplăcut atât de bine...».

Vîneri, 17 februarie 1928: «La înderniul lui Constantin îți trimit una din liturghiile pentru cor feminin și-ți mulțumesc foarte mult...».

2. *Doamne, Doamne, cine va locui în locașul tău.*
Eusebiu Mandicevski este autorul a 12 liturghii⁴.

*

În totdeauna Eusebiu Mandicevski a considerat drept cea mai valoroasă parte a creației sale muzica bisericească.

4. — La Cabinetul de muzică al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România se păstrează 40 din manuscrisele compozitorului.

Prezentăm mai jos lista acestora cu indicația cotei pe care o au și unele lămuriri asupra lor.

1. *Ms. rom. 1291: No. 1. Cântările Sf. Liturghii în tonurile (gamele) vechi bisericești.* Întocmită pentru pian și pentru mîini. Este dedicată Înalț Prea Sfințitului Părinte Dr. Silvestru Morariu Andreevici Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei și Dalmației. Viena 1880.

2. *Ms. rom. 2723: Liturghia No. 4 Re-major* pentru cor mixt și soluri (text elin), Viena 1891. Manuscris în cerneală, nesemnat. 24 f. Are două anexe: *Preludii la Liturghia IV.*

3. *Ms. rom. 2735: Liturghia No. 8 Fa-minor* pentru cor bărbătesc (text românesc). românesc). Manuscris în cerneală, nesemnat și nedatat. 18 f. (1 f. albă). (Este o copie făcută de Ecaterina Mandicevski).

4. *Ms. rom. 2736: Liturghia No. 9 b. Mi-minor* pentru trei voci egale (text slavon), (Egală cu No. 9 cu text românesc). Manuscris în cerneală, nedatat și nesemnat. (Copie făcută de Ecaterina Mandicevski).

5. *Ms. rom. 2738: Liturghia No. 10 Si-minor* pentru cor mixt (text românesc) 1909. Manuscris nesemnat, în cerneală. 12. f. Manuscrisul cuprinde și un apendice.

6. *Ms. rom. 2737: Liturghia No. 10 b. Si-minor* cor mixt (text slavon). (Egală cu No. 10 cu text românesc). Manuscris în cerneală, nedatat și nesemnat. 12 f. (1 f. albă). (Este copie făcută de Ecaterina Mandicevski).

7. *Ms. rom. 2740: Liturghia în La-minor No. XI, Sopr., Alt, Tenor, Bas I, cor mixt (text românesc).* Manuscris original în cerneală nesemnat și nedatat. (Este copie făcută de Ecaterina Mandicevski) 187 (2 f. albe). Manuscrisul în cele 18 f. cuprinde și un Apendice...».

8. *Ms. rom. 2739: Liturghia No. 11 b. La-minor* pentru cor mixt (text slavon). (Egală cu No. 11 cu text românesc). Manuscris în cerneală nedatat și nesemnat, 16 f. (Este o copie făcută de Ecaterina Mandicevski).

9. *Ms. rom. 2741: Liturghia No. 12 La-bemol major* pentru cor femeesc (text grecesc). Manuscris în cerneală, nesemnat și nedatat. 18 f. Scriitura muzicală este aceeași ca și pentru cotele 2733—2740.

10. *Ms. rom. 2742: Die Gesänge einer rumänischen Messe nach gisech-orient.* Chor (*Veniți să ne închinăm*). Manuscris în cerneală nesemnat și datat 1880 Viena 29 f.

11. *Ms. rom. 1318: 1. Să ne umple gurile noastre* pentru cor mixt: (măsurii) 57 din liturghia în La-minor. 2. *Lăudați pe Domnul*, din liturghia în La-minor. Cor mixt, 6 f.

12. *Ms. rom. 1323: Tatăl nostru*, din liturghia în Mi-minor pentru voci de femei. Manuscris cerneală, 1 f.

13. *Ms. rom. 1316: Ruga (Șt. O. Iosif).* Cor pentru 4 voci de femei. Copie de Ecaterina Mandicevski. 1 f. Manuscris în cerneală.

14. *Ms. rom. 1316: Sfînta Muncă.* Canon 3 voci cu acompaniament de pian, Versuri de Alex. Vlahuță. Copie de Ecaterina Mandicevski. Manuscris cerneală. 1 f.

15. *Ms. rom. 1324: 52 Cîntece populare*, culese în Bucovina de Alexandru Voevidea și armonizate de dr. Eusebiu Mandicevski 1907—1919—1920. Manuscris cerneală. Copii 61 f.

În legătură cu această iată concepția compozitorului, așa cum se oglindește ea în manuscrisul original de la *Cîntările Sfintei Liturghii Nr. 1, în tonurile (gamele) vechi bisericesti*, dedicate, în 1880, I. P. S. Dr. Silvestru Morariu Andrievici.

Eminența Voastră!

Înalt preasînțite Părinte!

«Religiunea creștină cu comoara sa de poezie și fantezie a devenit atît de însemnată pentru dezvoltarea artelor în nouă eră, încît floarea artei bisericesti semnifică floarea artelor în genere precum și floarea culturii. Cel mai sublim ce au

16. Ms. rom. 1325: 68 *Cîntece populare bucovinene*, culese din popor de Alexandru Voevidca, armonizate de Eusebiu Mandicevski. 1924. Voce și pian.

Manuscris original în cerneală. 43 f.

17. Ms. rom. 1326; 20 *Cîntece populare bucovinene*, culese din popor de Alexandru Voevidca, armonizate de Eusebiu Mandicevski.

Melodii și text. Copie pentru tipar. 77 f.

18. Ms. rom. 1327: 80 *Cîntece populare bucovinene*, culese din popor de Alexandru Voevidca, armonizate de Eusebiu Mandicevski. Voce și piano forte.

Copie pentru tipar. 85 f.

19. Ms. rom. 1317: *Sărutul* (Din colecția Voevidca) 1921. Armonizat de Eusebiu Mandicevski. Solo de bas acompaniament de pian.

Manuscris cerneală. 2 exemplare. 4 f.

20. Ms. rom. 1315: *Revedere* (M. Eminescu). Cor pentru femei cu acompaniament de pian.

Copie de Ecaterina Mandicevski. Manuscris cerneală. 5 f.

21. Ms. rom. 1309: *Plîngi mireasă* (Din colecția Voevidca). Sopran și alt cu acompaniament de pian.

Cîntec popular din Bucovina. Armonizat de Eusebiu Mandicevski. 1 f.

22. Ms. rom. 2882: *Canon*. Stime vocale (textul în limba germană).

Manuscris în cerneală. 3 f.

23. Ms. rom. 2831: *Polka-Mazurca für das Klavier*.

Manuscris în cerneală. 2 f.

24. Ms. rom. 2819: *Ceompa*. Soprani-Aiti cu acompaniament de piano forte.

Manuscris în cerneală. Partitura și stima vocală. (Textul în limba rusă). 5 f.

25. Ms. rom. 2733: *Răsplata murcii, răsplata muncii*.

Fragment dintr-un canon. (17 măsuri). 1 f.

26. Ms. rom. 1312 (*Quartet instrumental*) Viena, 18 oct. 1876.

Manuscris cerneală. 2 f.

27. Ms. rom. 2834: (*Trio*) *Violine, Viola, Violoncello*.

Manuscris în cerneală. 2 f. (1 f. albă).

28. Ms. rom. 1322: *Un bal mascat*. 1893. Piesă pentru copii, cu libret și program. Voce și pian.

Manuscris original, cerneală, 36 f.

19 f. partitura voce și pian. 1 f. program. 16 f. libretul.

29. Ms. rom. 1832: *Damen-Waltzer für das Pianoforte*.

Manuscris în cerneală. 3 f. Pe copertă este scris de aceeași mină Virginia M. 1874.

30. Ms. rom. 2820: *Duo Violoncel și Violine* cu acompaniament de Pianoforte. Partitura și stimele instrumentale.

Manuscris în cerneală. 8 f. (1 f. albă).

31. Ms. rom. 2821: 1. *Frühlingschning Blumenandacht; Lied der Vöglein; Fram Nachtigall* 2 f. Stime vocale (textul în germană).

Manuscrite în cerneală făcute de Ecaterina Mandicevski — copii.

32. Ms. rom. 2829: *Für Migi und Vica* (textul în limba germană).

Manuscris în cerneală, copie făcută de Ecaterina Mandicevski.

produs omul în artă sînt fără îndoială mărețele biserici, locașuri dumnezeiești, la a căror privire sufletul se ridică puternic, în cari mii de suflete primesc consolare și nouă viață și în a căror decorațiune desvoltarea picturii și-a aflat culminațiunea sa în toți timpii.

Dar cu contemplațiunea artei plastice și a însemnătății sale pentru religiunea creștină nu voiu a mă ocupa. Cu privire la aceasta se poate tot de-auna numai zice, că pentru cultul divin n-a fost destul devoțiunea religioasă, ci că cu aceasta a fost împreună tot-de-auna și o devoțiune estetică... Privirea mea se va îndrepta spre o artă, care ca cea mai tinărară între surorile sale aparține timpului mai nou, și al

33. *Ms. rom. 2823: Sieben Kinderlieder.* Stime vocale (textul în limba germană). Manuscris în cerneală. 2 f.

34. *Ms. rom. 2833: Wie g'hüpfli so g'sprung'n.* Polka schnell.

Manuscris în cerneală datat 10/1 1875. a f. Pe copertă aceeași mină a scris Virginia M. 1875.

35. *Ms. rom. 2827: 2. Kinderlieder für Migl und Vica.*

Voce și pian. Manuscris copie făcută de Ecaterina Mandicevski. 2 f.

36. *Ms. rom. 2825: Liedchen.* Stime vocale.

Manuscris în cerneală. 2 f. (1 f. albă).

37. *Ms. rom. 2830: 9. Liedchen,* Voce și pian. (Textul în limba germană).

Manuscris copie făcută de Ecaterina Mandicevski, 4 f.

38. *Ms. rom. 2824: (?) Neue Liedchen Stime vocale* (Textul în limba germană și română).

Manuscris în cerneală, copie făcută de Ecaterina Mandicevski. 2 f.

39. *Ms. rom. 2826: 10 Nichten-Liedchen für Solo und Vika.* 18 aug. 1889. Stime vocale. (Textul în limba germană).

Manuscris copie făcută de Ecaterina Mandicevski. 2 f.

40. *Ms. rom. 2828: Zwei Kinderlieder.* 1925.

Manuscris în cerneală. Copie făcută de Ecaterina Mandicevski. 2 f.

— Jurnalul *Die Deutsche Zeitung* din 17 septembrie 1878 publică recenzia lui Gehring despre *liederurile* lui Eusebiu Mandicevski.

— Duetul *In amurg* a fost cîntat, la 22 aprilie 1878 în *Singakademie* din Viena. Interpretat de două cîntărețe «foarte bune și doi violoniști buni», la pian cu însuși compozitorul Mandicevski.

— O contribuție însemnată în popularizarea lucrărilor lui Eusebiu Mandicevski, a avut-o Ecaterina Mandicevski. Această harnică și modestă profesoară de muzică, a organizat diferite concerte. Între acestea, amintim pe acela din ziua de 23 noiembrie 1930, cînd s-a cîntat pentru prima oară, *Liturgia greacă în la-bemol major* a lui Eusebiu Mandicevski.

La 8 decembrie 1934 s-au cîntat sub aceeași baghetă din compozițiile lui Eusebiu Mandicevski, *Sfîntă muncă* (cor), *Noapte bună* (cor), *Rugăciune* (corul fetelor eleve) și *Au toate rost pe lume* (cf. col. ms. 11277/39).

Cu alt prilej au mai fost executate, *Canon* și *Cum te cheamă* (joc pentru copii), (cf. col. ms. 11277/4).

În cadrul unei audii muzicale s-au cîntat sub conducerea distinsei profesoare, *colinde* (cor) și *Moș Crăciun* (cor) tot de Eusebiu Mandicevski.

Pentru străduința și munca neobosită depusă în domeniul muzicii, Ecaterina Mandicevski a fost sărbătorită în ziua de 8 decembrie 1934 cu prilejul trecerii sale la pensie.

«O prea emerită profesoară... 37 ani a predat muzica și soră cu marele artist Eusebiu Mandicevski... și-a făcut studiile în capitala Austriei».

La această sărbătorire a luat parte profesorul Eusebiu Mandicevski care a mulțumit tuturor celor care au luat parte la festivitate «printr-un emoționant răspuns» (cf. T. C. *Impresionanta sărbătorire a unei prea vrednice profesoare* în «Glasul Bucovinei», nr. 4457/1934).

cărei leagăn a fost în biserica creștină; o artă, care se numește cu drept cuvânt cea mai însemnată pentru cultul divin, căci ea pătrunde mai adânc inima omului, o artă, a cărei influență este cea mai puternică și durabilă, adică: *muzica!*

Și cu zel, precum a împlini o sîntă datorință s-a pus subsemnatul la lucru, și astfel s-a născut acest op, pentru care nu cunosc altă mai bună și frumoasă întrebuintare decît a-l închină cu tot devotamentul înalt Preasînției Voastre ca unui cunoscut amic și propăgător a tot ce este bun, nobil și frumos a-l dedică cu rugămîntea: *Eminența Voastră binevolască a primi cu bunăvoință acest omagiu adus din adîncul inimii de un tiner music, fiu al bisericii înalt Preasînției Voastre, carele nutresc cel mai viu interes pentru statul și condițiunile artelor ale mamei sale bisericii.*

Opul prezent este rezultatul unui îndebungat și zelos studiu și al unui lucru serios de un an întreg. Subsemnatul a ajuns în decursul studiilor sale la convingerea, că la compozițiunea unei musice bisericești corespunzătoare ritului oriental se pot întrebuinta numai *tonurile vechi bisericești*, cari singure numai posed facultatea a da textului cîntărilor bisericești cuvenita expresiune musicală. De aceea subsemnatul a studiat cu deosebire tonurile vechi bisericești, de aceea a și compus opul prezent în aceste tonuri.

La alegerea tonurilor precum și a modului de compozițiune subsemnatul a avut tot-de-una în vedere cuprinsul și dispozițiunea textului respectiv, care este singurul motiv competent. Compozițiunea acestor cîntări este mai preste tot *polifonă*, urmînd subsemnatul exemplul tuturor măiestrilor în musica bisericească, cari au scris tot-de-una polifon, considerînd cu drept cuvînt compozițiunea polifonă ca unica corespunzătoare cu seriozitatea și sublimitatea acțiunilor bisericești. Modul *homofon* l-a întrebuintat subsemnatul ca contrast artistic la compozițiunea polifonă, sau unde era necesar, pentru a da cîntării expresiunea sentimentului maxim. Responsurile scurte (Doamne miluiesce, Ție Doamne, Amin, ș. a.) nu le-a introdus subsemnatul în rîndurile cîntărilor corale, ci a lăsat executarea lor cantorului bisericesc, fiind ele din cauza deselor repetări și a scurtimei lor defavorabile pentru trătare muzicală. Dintre toate cîntările s-au tratat mai pe larg Cheruvicul, Axionul și Tatăl nostru, ca cele mai însemnate cîntări ale sintei liturghii.

Despre relativa valoare artistică a acestei compozițiuni să judece cunoscătorii. Sîntința lor așteaptă subsemnatul în pace, căci poate zice, cu bună conștiință, că a pus toata puțința, cunoștința și voința sa, pentru a arăta, că textul cîntărilor sfinței noastre liturghii se poate trată musical cu deplină demnitate!

Dar un op muzical scris rămîne op mort, pînă ce nu i se dă viață adevărată prin vocile necesare spre executarea sa. Musica apare abia atuncea în adevărata sa putere cînd este executată conform intențiunilor componistului, cînd este auzită. Spre executarea unui op însă ca acesta, este necesitate de un cor mixt, căci corul bărbătesc singur ofere prea puține mijloace artistice, încît să se poată esecută cu el un op muzical mai mare de felul acestuia. La catedrala noastră din Cernăuți însă este numai un cor bărbătesc, carele singur să grijește de musica bisericească. Aceasta este pe lingă lipsa de compozițiuni bune a doua lipsă mare în biserica noastră pentru dezvoltarea unei musice bisericești. Pe acest teren este deja de mult foarte de dorit un progres și adese ori s-a soulevat dejă cestiunea, cum s-ar putea introduce o modificare ameliorătoare în această cauză.

Vă rog, Eminența Voastră, a-mi da voie a aduce în acest loc unele modeste propuneri în privința organizării unui cor bisericesc la catedrala noastră, cari propuneri după matură recugetare le-aș resumă astfel. Introducerea unui cor *mixt* este condițiunea principală pentru o reușită mulțumitoare. Numai cu un cor mixt se pot executa opere mai mari, și numai pentru un cor mixt se pot produce mai mari și mai însemnate opere de muzică bisericească. Aceasta este cu atât mai evident încît trebuie să luăm în considerare, că introducerea unei muzice instrumentale în biserica noastră, precum există în biserica occidentală, nu este posibilă din cause rituale. Noi sintem avisați dară numai la singurul cor de voci umane. Pentru voci gioase avem voci bărbătești, iar pentru voci înalte ar fi de ales voci *femeesci*. Că introducerea de voci femeesci pentru biserica noastră nu poate fi împiedicată din considerațiuni rituale, precum se afirmă din mai multe părți, cred a argumenta indicînd numai instituțiunea unui cor mixt cu voci femeesci ce există de mai mulți ani în biserica grecească din Viena (strada Fleischmarkt). Numărul unui cor astfelu constituitor trebui să fie 24, adică cîte 6 pentru fiecare specie, căci cu un cor de 24 voci bune se poate obține un rezultat foarte bun. Membrii acestui cor ar trebui însă să fie *îndatorîți* a participa în număr complet la fiecare exercițiu și la fiecare execuțiune în biserică și a implini funcțiunea lor cu toată rigoarea. Aceasta îndatorire însă li se poate numai impune, îndemnîndu-i pentru osteneala lor și oferindu-le după măsura puterilor și producțiunilor lor stipendie cu a căror usagiu să fie împreunate și susnumitele îndatoriri. În fruntea acestui institut ar fi de pus o persoană cu solide facultăți și cunoștințe de muzică, care să aibă toată responsabilitatea pentru toate ce se refer la funcțiunile institutului de sub conducerea sa, dacă i se dau la mîna mijloacele de a executa influența necesară morală asupra elevilor săi. Despre primirea sau escluderea membrilor acestui institut, precum și despre remunerarea lor ar trebui să fie decizător votul directorului de cor. Aflîndu-se acesta în atare pozițiune față de institutul de sub conducerea sa, atunci se poate pretinde de la dînsul tot ce este posibil a efectua. Dar el ar trebui să fie și un bărbat înzestrat cu calitățile necesare pentru postul său, ca în cas de trebuință, precum la festivități deosebite, să fie în stare a și compune o liturghie nouă, care ca product musical să nu fie fără valoare. Așîderea ar trebui să fie în stare a da o sentință completă despre una sau alta lucrare, de felul acesta, ca să nu se admită esecutarea unor lucrări musicale necorespunzătoare pentru biserică. Cu un cuvînt respectivul director de cor ar trebui să fie un music zelos, cu cunotințe solide, iar în prima linie un music *serios*. Pozițiunea lui, aceasta se înțelege de la sine, va trebui să fie întemeiată astfelu ca el fără grije materiale să se poată dedica cu totul acestei cauze. Căci despre aceasta sum convins, că și cel mai fort, aflîndu-se în această pozițiune, va avea întreaga sa viață prea mult de lucru, dacă va voi să întreprindă cu serioșitate un lucru, pentru care pîn'acuma nu s-a făcut nimica.

Ce atinge în fine speșele întreținerii unei instituțiuni ca aceasta, să nu pregetăm a acorda suma de 5000—7000 fl. pentru dînsa. Să recugetăm numai, cît de mari sume sînt necesare pentru edificarea și decorațiunea pitorească nouelor locașuri dumnezeesci, și musica este de sigur de aceeași însemnătate pentru cultul divin ca și pictura.. Tot-de-una am cugetat aceia ce s-au interesat despre aceasta la Eminența

Voastră, ca unicul al cărui vot este competent în această chestiune. Fie permis opului prezent a face un modest început în această sintă cauză ! Fie, ca să-i succedă a da primul impuls spre satisfacțiunea unei interne necesități adinc simțite a bisericei, ca să se nască în aceasta o instituțiune, care, deamună de grandoarea și însemnătatea ei, să fie cosfințită întru lauda și mărirea celui prea înalt !

Al Eminenței Voastre
prea devotat
Eusebiu Mandyczewski

dirigent de cor al societății
«Wiener Singacademie» în Vienna

Vienna în August 1880.

*

Pentru a feri de uitare opera religioasă a lui Eusebiu Mandicevski, fratele compozitorului, Dr. Erast Mandicevski se adresează în 1938 conducerii superioare a Bisericii cu cerere din care reproducem următoarele :

Înalt Prea Sfințite Stăpine !

Subsemnatul Dr. Erast Mandicevski Consilier onorific la Înalta Curte de Casație, intenționînd a feri de uitare o serie de lucrări de muzică bisericească ale faratelui nostru Dr. Eusebiu Mandicevski fost profesor de contrapunct și istoria muzicei la Conservatorul de muzică și artă dramatică din Viena — decedat în anul 1929 — avem onoare cu tot respectul cuvenit a supune examinării Înalt Prea Sfinției Voastre cele ce urmează :

Fratele nostru Eusebie Mandicevski era un muzicant de talent, om de știință de muzică și compozitor cu renume, — ce trecea mult granițele patriei sale, bine cunoscut prin compozițiile și lucrările sale de știință de muzică, el era profesor de contrapunct și istoria muzicei la conservatorul de muzică și artă dramatică din Viena, ca fiu de preot și avînd o educație profund religioasă, dînsul, cu toate că centrul ocupațiunii sale a fost la Viena, totuși și-a păstrat pînă la moarte aceea credință și dragoste pentru biserica noastră dreptcredincioasă, care i-a fost călăuză pentru toate lucrurile sale de muzică bisericească ortodoxă avînd pentru ele și o pregătire specială.

Venerațiunea deosebită ce dînsul o avea pentru biserică, cultul bisericesc și starea preoțească, — căreia aparținea tata nostru — demonstrează faptul, că în anul 1894, — cu ocaziunea aniversării a 70-a de la nașterea tatei — preotul Vasile Mandicevski, pe atunci paroh ort. rom. la Cozmin jud. Cernăuți — dînsul a scris anume pentru această serbare liturghia în fa major (col. No. III) pentru cor mixt de 4 voci, liturghie cîntată în biserica ortodoxă din satul Cozmin unde funcționase tata ca paroh de la 1867 pînă la moartea sa în anul 1896.

Mitropolitul Dr. Nectarie Cotlarciuc — a hotărît dobîndirea a tuturor compozițiilor liturgice ale fratelui nostru Eusebie Mandicevski, punerea sub tipar a

acestor compoziții și introducerea lor în toate bisericile eparhiei, care avind coruri bisericești vor fi în măsură să se folosească de aceste cîntări.

Astfel la 1929 a fost alcătuită colecția celor 12 compoziții la imnele sfintei liturghii a Sfîntului Ioan Gură de Aur arătate pe partea dorsală a colecției; aceste 12 compoziții au fost încă revizuite de însuși fratele nostru Eusebiu Mandicevski înainte de a fi date la tipar și sînt astăzi proprietatea Mitropoliei Bucovinei.

Din această colecție Mitropolia Bucovinei a pus sub tipar și au fost tipărite în condițiuni excelente cîntările liturgice arătate în tabloul colecțiunii — tipărit pe partea dorsală a colecțiunii — sub Nr. I, III, VI și VII toate cu text românesc.

Din cauza crizei economice, care cuprinsese în mod fatal și resursele financiare ale fondului bisericesc ort. rom. buc. și apoi din cauza boalei mortale a Mitropolitului Nectarie, punerea sub tipar a celorlalte compoziții liturgice ale fratelui nostru Eusebie Mandicevski au fost suspendate; ba, mai mult și cele tipărite nici pînă astăzi n'au fost puse la vînzare, — ne-am adresat Înalt Prea Sfîntiei Sale Mitropolit Visarion prin petiție.

Renumele ce l-a avut și l-a lăsat fratele nostru Eusebie Mandicevski în toată lumea muzicală ca compozitor și om de știință muzicală, ne impune nouă nu numai datoria de a face tot posibilul pentru propagarea lucrărilor sale de muzică bisericească în țara românească, țara sa de origine, pe care a iubit-o ca un fiu credincios, și pe care a slăvit-o și prin cîntările sale lumești, dară în deosebi ferma încredere ba chiar convingere, că compozițiile sale bisericești pentru care dînsul avuse o pregătire specială, vor corespunde perfect misiunii cîntărilor în biserică «de a influența evlavia credincioșilor, de a o adînci, a o alimenta» — fratele nostru Eusebie fiind mort, pentru a feri de uitare și a contribui la rîspîndirea în întreaga țară a acestor compozițiuni și aprobîndu-le a le admite pentru a fi cîntate în toate bisericile ortodoxe din întreaga Țară. .

Iulie 1938

Dr. Erast Mandicevski
Consilier onorific la Înalta Curte
de Casație

*

În timpul îndelungatei sale activități, Eusebiu Mandicevski a luptat pentru propășirea culturii muzicale.

Cultivînd în compoziții capodoperele corale ale Renașterii, Mandicevski a promovat ca teoretician tema că polifonia este principiu creator menit să contribuie la dezvoltarea culturii muzicale.

Urmînd exemplul maștrilor de muzică bisericească care au compus polifon, Mandicevski consideră compoziția polifonă ca singura corespunzătoare cu atmosfera de rugăciune din timpul sfintei liturghii.

În ceea ce privește modul *homofon*, l-a întrebuintat Eusebiu Mandicevski drept *contrast* artistic la compoziția polifonă pentru a sublinia și mai bine ideia textului liturghic.

În alcătuirea unei compoziții de muzică bisericească corespunzătoare ritului oriental, Eusebiu Mandicevski ajunge la concluzia că se pot întrebuința numai tonurile vechi bisericești, ele fiind singurele care posedă facultatea de a da textului cîntărilor bisericești expresia muzicală cuvenită.

Eusebiu Mandicevski consideră introducerea în biserică a corului mixt ca o condiție principală pentru o reușită mulțumitoare.

În compozițiile laice, Mandicevski adoptă inspirația folclorică ca sursă importantă a creației sale, fapt care-l apropie mai mult de năzuințele școlii noastre naționale.

Sărbătorirea în anul 1957 a centenarului nașterii lui Eusebiu Mandicevski și apariția cu acest prilej a primului caiet de *opere alese*, sub auspiciile Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, este mărurie a spiritului de înaltă prețuire a măestriei sale compoziționale.

Prin virtutea și spiritul său creator, Mandicevski s-a impus cercurilor muzicale ale Vienei ca o prezență românească peste hotare.

IOAN F. STÂNCULESCU

RECENZII; NOTE DE LECTOR

Bernard H ä r i n g, *Das Geheimnis der Kirche im Spiegelbilde christlicher Moral* (În «Gott im Welt», II, Herder Freiburg), 1964, p. 185—207.

Ecleziologia este, prin definiție, hristocentrică, căci Biserica își primește existența și misiunea exclusiv de la Hristos. În activitatea Bisericii nu poate fi vorba de propriul ei triumf, ci numai de biruința dragostei lui Hristos. Cu dragostea cu care Hristos e trimis de Tatăl, ca să descopere ființelor umane dragostea Sa și s-o facă eficientă în ele, cu aceeași dragoste dă și Hristos misiunea Sa Bisericii. Aceasta are să-l propovăduiască pe Hristos, și prin El și cu El are să propovăduiască dragostea Tatălui din cer.

Credința, nădejdea și dragostea creștină impun creștinilor datoria să-și slujească frații, urmînd pilda lui Hristos «Care n-a venit să fie servit, ci ca să servească» (Matei XX, 28).

Certificatul de naștere al Bisericii nu oferă un titlu pentru satisfacerea unor dorințe de dominație, — el este chemare la slujire, căci «Hristos și-a pus sufletul pentru noi, și noi datorim să ne punem sufletele pentru frați» (I Ioan III, 16).

Și, desigur, caracterul hristocentric al ecleziologiei exercită influență și asupra teologiei morale, imprimîndu-i o structură hristocentrică. Faptul acesta îl probează chiar «cea mai veche teologie a Bisericii», numindu-L pe Hristos: lege și legămînt.

Și autorul profesor de teologie morală la Roma, — induce o serie de texte scripturistice (Ps. LXXVII, 5); Isaia II, 3; I Cor. IX, 21; Gal. VI, 2 ș.a.) și patristice (Iustin, Clement Alexandrinul, în care Hristos e prezentat ca «legea» și anume ca legea vieții Bisericii și a fiecărui creștin. Apoi, după cum legea Vechiului Testament e prezentată ca «legea legămîntului», la fel și legea Noului Testament trebuie privită sub același aspect. Hristos este «noul legămînt». În Cuvîntul intrupat al Tatălui ceresc se întîlnesc divinitatea și omenitatea în: «Uniunea ipostatică» și la fel, putem spune în: «Legămîntul ipostatic», care reprezintă cea mai intimă, puternică și indisolubilă imaginabilă formă a «legămîntului». Hristos este «legămîntul» deplin și definitiv, căci El este «Cuvîntul» prin care Dumnezeu ne vorbește de veșnicie și în care ne arată întreaga Sa dragoste, întreg planul Său soteriologic. Deci Hristos însuși și tot ce rostește și face El este «Cuvîntul lui Dumnezeu» adresat nouă și nu cuvînt inefficient, ci cuvînt care rămîne veșnic. Specificul legii morale creștine se descoperă numai în Hristos, prin Care are existență și legea morală naturală, căci «Toate printr-Însul s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut» (Ioan I, 3).

Dar Hristos este nu numai Cuvîntul lui Dumnezeu adresat nouă, ci și *răspunsul dat* lui Dumnezeu în numele omenirii mîntuite de păcat (Col. I, 17). Iar că Hristos s-a înțeles pe Sine și întreaga Sa viață ca «răspuns dat lui Dumnezeu», probează «rugăciunea din dimineața și din seara vieții Sale»: «Iată vin ca să fac voia Ta» (Evrei X, 7) și «Părinte în mîinile Tale dau duhul Meu» (Iuca XXIII, 46). Tîlul

soteriologiei și al vieții creștine este ca creștinul să înțeleagă că el, cu întreaga sa existență este chemat la Hristos și că are să se cuprindă și în răspunsul dat de Hristos lui Dumnezeu.

Biserica este «cea chemată» și, în calitatea ei de Trupul tainic al lui Hristos, ea este *chemarea ce adună* pe cei cărora le este adresat Cuvîntul lui Dumnezeu.

Pe acesta are ea să-l propovăduiască și poate face aceasta cu succes numai în măsura în care trăiește chemarea lui Hristos la dragoste și din răspunsul Său de dragoste dat Tatălui creșc. Biserica este astfel: *chemarea ce adună credincioșii în dragostea lui Hristos și răspunsul celor adunați în dragostea lui Hristos*. Caracterul acesta dialogal hristocentric are să se impregneze și în structura teologiei morale creștine.

Evident, Biserica nu se află într-o legătură curat exterioară cu Hristos. Ea este Trupul lui Hristos. Hristos trăiește în ea și o însuflețește prin Duhul Sfînt. Aceeași este și situația cu viața religioasă a fiecărui creștin. Cît timp creștinul interpretează legătura sa cu Hristos numai sub aspect exterior și se supune lui Hristos numai printr-o ascultare exterioară, — n-a sesizat de loc specificul «legii noi». Specificul vieții creștine se cuprinde în adevărul — Sfîntul Apostol Pavel îl menționează mai mult de 160 de ori în epistolele sale — că Hristos trăiește în noi și că noi sintem în Hristos.

Viața creștină înseamnă doar viața în comunitate cu Hristos — viață caracterizată prin solidaritatea soteriologică întreolaltă a tuturor membrilor Bisericii și prin rivna sufletească pentru toți semenii.

De aci se desprind anumite trăsături pentru morala creștină și anume: cine nu trăiește în har sau cine în mod conștient amină convertirea sa la viața harică, acela nu trăiește potrivit legii morale creștine, chiar dacă probează că împlinește exterior cerințele acestei legi. Dacă în creștin nu se află și nu lucrează dragostea lui Hristos, nimic nu poate imprima vieții sale caracterul de a fi: viață creștină adevărată. Iar locuirea lui Hristos în creștin se vedește în primul rînd prin atitudinea după «noua poruncă» a iubirii față de aproapele.

Și iubirea nu-i o simplă poruncă adăugată la constituția Bisericii. Biserica însăși este «taina dragostei». Ea își primește viața din rana deschisă a inimii lui Hristos și trăiește din dragostea Lui creatoare. Principiul ei de viață este Duhul Sfînt, pe care i-l trimite Hristos ca semn și garanție a nemărginitei Sale dragoste. Prin Duhul Sfînt Biserica e cuprinsă în dragostea jertfitoare a lui Hristos adusă ca dar Tatălui creșc. Biserica este dragostea primită din puterea dragostei. Biserica are să arate dragostea lui Hristos, după cum Hristos ne-a arătat că Dumnezeu este dragoste.

Deci porunca iubirii, cum s-a spus, nu-i un adaos exterior la structura juridică a Bisericii. Dimpotrivă, Hristos a întemeiat Biserica dîndu-i caracter vizibil, cu o anumită constituție, cu anumite funcții pentru a arata în mod vizibil misiunea ei de a aduna pe credincioșii în răspunsul dragostei dat lui Dumnezeu.

Teologia morală, ca și eclesiologia, are să fixeze în centrul expunerilor sale pe *Hristos cu iubirea Sa*, cu darul Său personal al iubirii, cu porunca Sa a iubirii. Nu-i suficient să arate, în general, că iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele «este împlinirea legii» (Rom. XIII, 10), ci fiecare capitol al teologiei morale trebuie să iradieze iubire, trebuie să arate că toate virtuțile creștine și toate poruncile creștine, sînt expresii ale iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele. O teologie morală cu pretenție de nivel superior trebuie să fie impregnată de primatul iubirii, avînd ca model scrierile ucenicului iubit al lui Hristos, Ioan, sau pe ale Apostolului Pavel.

Deci teologia morală trebuie să dispună de hristocentrism impregnat de iubirea creștină.

În studiul acesta, autorul voiește să arate că teologia morală are să fie tratată într-un spirit degajat de rigiditate juridică, avînd ca idee centrală: Hristos cu iubirea Sa, în toate aspectele ei.

Și în tratatul său de teologie morală (Das Gesetz Christi, 3 vol., Freiburg, 1961), intitulat sugestiv «Legea lui Hristos», autorul expune problemele în acest

spirit de «hristocentrism», ceea ce constituie o notă deosebitoare față de alte tratate de morală aparținând teologiei romano-catolice.

Ob.

Ion Negoiu, *Mircea cel Bătrîn*, Editura Științifică (Comitetul pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice), București, 1965; 64 p.

Materialul care formează conținutul acestei monografii-evocare este repartizat în 15 capitole*. Primele trei capitole sînt un fel de punere în temă; în următoarele 11 capitole sînt înfățișate principalele momente din zbuciumata dar glorioasă domnie a marelui voievod; ultimul capitol este o concluzie-caracterizare a personalității domnitorului Mircea cel Bătrîn.

La începutul studiului său, autorul se ocupă de apariția turcilor în Europa: organizarea acestora, condițiile și factorii economico-sociali și politici care au determinat și facilitat pătrunderea lor pe continentul nostru.

Turcii otomani sau osmanlii (după numele emirului Othman sau Osman) au intrat și s-au stabilit pentru prima oară în Europa, în peninsula Galipoli, la anul 1354. De aici, ei fac un cap de pod, «care avea să servească viitoarelor cuceriri turcești în Peninsula Balcanică» (p. 7).

Intrarea și așezarea turcilor în Europa a fost facilitată de destrămarea social-economică și politică prin care trecea Imperiul Bizantin în prima jumătate și pe la mijlocul secolului al XIV-lea.

Pentru rezolvarea acestei crize, împăratul Ioan al VI-lea Cantacuzino, determinat de aristocrația bizantină apelează — pentru înăbușirea răscoalelor populare din imperiu — la ajutorul oștilor turcești din Asia Mică. De asemenea, în politica lui de aservire a formațiilor statale din Bulgaria, Serbia și Dobrogea (care altădată făcuseră parte din Imperiul Bizantin), el ceruse ajutor turcilor. Un prețios sprijin în acțiunea de pătrundere și cotropire turcească în Europa au dat negustorii genovezi și venețieni, care «pentru a distruge pe concurenții lor balcanici (...), recurg la aceeași forță otomană, încheindu-se mai întii un tratat de alianță între Genova și Orcan», căpetenia turcilor.

În fața acestei situații, observă autorul, forțele antiotomane, în loc să se unească, pentru a înlătura pericolul, se macină între ele. În Imperiul Bizantin se formează două tabere rivale. Una se pronunță împotriva alianței antiotomane a statelor balcanice, «socotind că în cazul unei victorii, aceștia ar putea să se consolideze, împiedicînd astfel restabilirea dominației Peninsulei de către Bizanț» (p. 8). În schimbul unui ajutor papal — sub forma de cruciadă antiotomană — această partidă «făgăduise convertirea la catolicism a populației balcanice de religie ortodoxă». O altă tabără — «opозиția ortodoxă» în frunte cu patriarhul ecumenic Calist din Constantinopol, — se ridică împotriva subordonării față de papalitate, pronunțîndu-se în același timp pentru închegarea unei alianțe balcanice antiotomane.

Lupta dintre «unioniști» și «opозиția ortodoxă» se ascute puternic după 1366, cînd armate apusene, organizate din inițiativa papii Urban al V-lea, după citeva ciocniri mărunte cu turcii, — intervin «cu brutalitate» contra statelor balcanice ortodoxe și își îndreaptă «ascuțișul săbiei cruciate» chiar împotriva Bizanțului.

* Titlurile capitolelor sînt următoarele: 1. *Turcii la porțile Europei* (p. 5—8); 2. *Forțele antiotomane se macină* (p. 8—11); 3. *Inaintașii lui Mircea* (p. 11—15); 4. *«Strălucit bărbat, Domnul Mircea»* (p. 15—18); 5. *Tără bogată, oameni vrednici* (p. 18—22); 6. *Asupriți și privilegiați* (p. 22—25); 7. *Organizarea internă a Țării Românești în timpul lui Mircea* (p. 25—32); 8. *Turcii la Dunăre* (p. 32—35); 9. *În căutare de aliați* (p. 35—38); 10. *«Eu îmi apăr sârda și nevoile și neamul»* (p. 38—44); 11. *Victorios, dar răsturnat din domnie* (p. 44—48); 12. *Ni copole* (p. 48—48); 13. *A doua mare înfruntare* (p. 48—50); 14. *În culmea gloriei* (p. 50—57); 15. *Un voievod înțelept* (p. 57—61).

pentru a-l determina la «unire și ascultare» deplină față de papalitate. Hotărârea împăratului bizantin Ioan al V-lea Paleologul de a merge la Roma pentru a recunoaște autoritatea supremă a papii, provoacă un val de indignare generală și ridică Peninsula Balcanică împotriva acestei hotărâri a împăratului, care «nu însemna numai deschiderea drumului pentru catolicizare, ci și acceptarea unei situații prielnice înaintării otomane» (p. 10).

În haosul acesta, în starea aceasta de dezorientare, de contradicții și echivoc din Balcani, au loc, pe de o parte, campanii militare catolice împotriva ortodocșilor, ca de pildă, expediția regelui Ludovic I al Ungariei, exponent al politicii papale, contra domnitorului Țării Românești Vladislav-Vlaicu Vodă, adept statornic al «opozității ortodoxe», terminată cu o umilitoare înfringere a regelui maghiar, — iar pe de altă parte, turcii, solicitați să intervină în luptele dintre diferiții conducători politici din Balcani — de exemplu dintre țarii bulgari Stracimir și Alexandru — fac noi cuceriri în Peninsula.

Vorbind despre situația Țării Românești în această vreme, autorul monografiei face o scurtă trecere în revistă a principalelor momente istorice interne și externe, începând de la întemeierea ei ca stat feudal independent, până în ajunul domniei lui Mircea cel Bătrîn. Stăruie mai cu seamă asupra împrejurărilor și evenimentelor care au dus la obținerea independenței acestui stat românesc (victoria lui Basarab I asupra lui Carol Robert, regele Ungariei, la Posada, în noiembrie 1330); asupra consolidării «poziției ortodoxe» a țării prin înființarea Mitropoliei Ungrovlahiei în iunie 1359, sub voievodul Nicolae Alexandru Basarab; asupra luptelor pentru păstrarea și consolidarea independenței și sprijinirea «opozității ortodoxe» de către voievodul Vladislav-Vlaicu Vodă, care, am amintit, repurtase frumoase biruințe împotriva regelui maghiar catolic Ludovic I, în 1368 și 1377, ca și asupra turcilor, la sfârșitul anului 1369, când românii obțin — cei dintâi în Europa! — prima victorie contra turcilor. Amintește apoi de rolul voievodului Radu I în «fondarea unor locașuri religioase de seamă», cum și de politica externă a lui Dan I, care «întreprinde o serie de acțiuni militare» soldate cu cucerirea «temporară» a unor cetăți de pe malul drept al Dunării.

Ocupându-se în continuare de «strălucitul bărbat, Domnul Mircea...», autorul subliniază că domnia sa de 32 ani (1386—1418) a fost cea mai lungă domnie din întreaga istorie a Țării Românești, ca stat aparte. Atributul de «cel Bătrîn» dat de cronicarii acestui voievod se referă — crede autorul — nu atât la vârsta sa, cit mai cu seamă la marea înțelepciune «de bătrîn», de care a dat dovadă viteazul domnitor.

Despre familia lui Mircea cel Bătrîn se cunosc relativ puține lucruri. Prin căsătoria sa cu doamna Mara, el se înrudea cu unele familii de mari suverani, ca Vladislav Jagello, regele Poloniei și Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei (p. 17). Din căsătoria sa cu doamna Mara, Mircea a avut un fiu, Mihail, pe care în ultimii ani avea să-l asocieze la domnie. Două fresce — una de la Schitul Brădet, aproape de Curtea de Argeș și alta de la Mănăstirea Cozia, ctitorii ale sale, — ni-l înfățișează pe Mircea cel Bătrîn alături de doamna sa și, respectiv, alături de fiul său. În afară de Mihail, voievodul a avut și fii nelegitimi, care, socotindu-se «os domnesc» vor preînde mai târziu tronul Țării Românești: Radu Praznaglava, Alexandru Aldea, Vlad Dracul.

Privită prin prizma orînduirii feudale, sub raport economic-social și administrativ, Țara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrîn se prezenta astfel: Ramura principală a economiei o constituia agricultura, destul de dezvoltată. Vița de vie și pomii fructiferi cunoșteau o largă răspîndire în întreaga țară. Creșterea vitelor, altă ramură importantă, constituia ponderea în exportul țării. Pescuitul și albinăritul, de asemenea, foarte răspîndite; mari cantități de peste erau exportate, mai ales, în Transilvania. Pentru prima dată în istoria Țării Românești se menționează exploatarea minelor de aramă de la Bratilov, lângă Baia de Aramă (Oltenia).

Se dezvoltă diferite meșteșuguri pentru satisfacerea nevoilor locale, atât la orașe, cât și la sate. Importante drumuri comerciale brăzdau țara în toate direcțiile; unele aveau importanță comercială «internă», ca de pildă cel ce unea Brașovul cu Brăila, trecind prin Bran, Rucăr, Cîmpulung, Tîrgoviște, Tîrgșor, Gherghița. Dată fiind dezvoltarea comerțului — intern și de tranziție —, Mircea cel Bătrîn a acordat privilegiile comerciale negustorilor din Lvov în 1409 și celor din Brașov în 1413. Înflorirea economică din timpul său a făcut pe Mircea cel Bătrîn să bată și el moneda proprie — bani de aramă. O serie de orașe cunosc înflorire economică deosebită: (Curtea de Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, Tîrgu-Jiu, Turnu-Măgurele, Giurgiu, Brăila ș. a.

Clasele sociale fundamentale, antagoniste, erau: feudații și țărani dependenți. Feudații, la rîndul lor, erau împărțiți în mai multe categorii, după proprietatea funciară (p. 23). Țărani liberi, care formau majoritatea populației acestei țări, erau organizați în obști și aveau obligația numai față de domnie. Pătura socială a orașenilor și a tirgoveților era încă în formare. Țărani dependenți — puțini la număr —, deși aveau gospodărie proprie, vite și unelte de muncă, erau lipsiți de pămînt propriu. Ei primeau un lot de pămînt — «delniță» — în schimbul obligației de a presta, față de proprietar, renta feudală. Robii — și aceștia puțini la număr — formau treapta cea mai de jos a piramidei sociale și proveneau, în cea mai mare parte, din rîndurile țiganilor, veniți din Peninsula Balcanică și pe care bizantinii îi numeau «atingani» (p. 24).

Organizarea internă a Țării Românești în vremea lui Mircea cel Bătrîn purta în general amprenta orînduirii feudale în toate sectoarele de activitate. Vorbind despre aceasta, autorul monografiei de care ne ocupăm, constată mai multe instituții politice, administrative și militare. «Domnia» era instituția principală, căpetenia statului purtînd numele de *domn* sau *mare voievod*, primul cu semnificația mai ales de conducător al țării; al doilea, cu sensul de comandant suprem al oștirii. «Sfatul țării», alcătuit din mari boieri, avea menirea de a ajuta pe domn la conducere. Era în același timp, deși nu oficial, «un instrument de control în mîna boierimii asupra politicii domnului» (p. 25). Din sfatul domnesc făcea parte și mitropolitul țării. «Curtea domnească», născută din nevoia de a ridica fastul casei domnitoare, și a reliefa astfel autoritatea domnului, era alcătuită din dregătorii curții domnești. În vremea lui Mircea ea «a căpătat o mai temeinică organizare a funcțiilor sale, îmbunătățirile aduse pe parcurs sistemului de dregători, dovedind profunda înțelegere de către domn a nevoilor politice ale vremii» (p. 25). De deosebită importanță era «bănia Severinului», dregătorie nouă — «banul» avînd însemnate atribuții militare în apărarea regiunilor apusene ale țării; el era exponentul executor al domnului pentru aceste regiuni. În Dobrogea, care în timpul său a intrat în întregime în componența Țării Românești, Mircea a menținut dregătoriile tradiționale locale, pe guvernatorii regionali, care «purtau la Silistra denumirea de *chefalia*» (p. 26). Pentru o mai bună administrare, domnitorul a împărțit — pentru prima dată în istoria administrativă a patriei noastre — teritoriul Țării Românești în județe.

Biserica, remarcă autorul acestei lucrări, a fost o instituție care s-a bucurat «de multă trecere» în timpul și din partea lui Mircea cel Bătrîn. Dîndu-și seama de însemnatul rol pe care aceasta îl juca în viața poporului și a țării din aceea vreme, «Mircea a urmărit să-i obțină sprijinul», înzestrînd-o cu numeroase danii, iar din 1401, reușind să facă a fi instalat — pentru prima oară — în fruntea Bisericii un «mitropolit pămîntean». Prin aceasta, el obținuse, sub raport jurisdicțional-administrativ, «independența Bisericii Ortodoxe a Țării Românești». Înflorirea Bisericii și a vieții religioase din Țara Românească în timpul lui Mircea este marcată de ctitorirea și înzestrarea mai multor biserici și minăstiri voievodale din țară, între care una din cele mai importante este Minăstirea Cozia, unde a și fost înmormîntat. Starețul Nicodim, fondatorul minăstirii Vodița și Tismana și întemeietorul vieții monahale în Țara Românească, s-a bucurat de multă trecere în fața lui Mircea cel Bătrîn: «Mircea l-a folosit pe Nicodim ca sfetnic apropiat» (p. 26).

Din punct de vedere al organizării militare a țării, exista o «oaste mică» alcătuită din oștirea care depindea direct de domn și cetele militare ale marilor boieri, subordonate domnului; «oastea cea mică» număra circa 10.000 de oșteni. La evenimentele politice-militare de după 1400 a luat parte și «oastea mare» a țării, alcătuită din «oastea cea mică» și numeroase detașamente formate din țărani liberi și țirgoveți, — armata voievodului avind acum un caracter mai «democratic». «Oastea cea mare» număra pînă la 40.000 de luptători. Aceasta, subliniază autorul, a fost posibilă «numai după depășirea epocii de fărâmițare feudală, cînd autoritatea centrală (a domnului, *n. n.*) capătă o mare extindere în dauna puterii politice-militare a marii boierimi» (p. 29).

Vorbînd în continuare de mijloacele de apărare a țării, autorul arată că oastea în timpul lui Mircea era formată din călărime și pedestrime, avînd ca armură zalele, sabia, lancea, arcul cu săgeți; lipseau încă armele de foc. La hotarele țării, în punctele strategice, erau construite, în scop de apărare, puternice cetăți. Astfel, pe malul stîng al Dunării servind la apărarea graniței împotriva turcilor existau cetățile: (Turnu) Severin, Turnu (Măgurele), Brăila, cărora Mircea le-a adăugat cetatea Giurgiu. Spre granița cu voievodatul Transilvaniei de sub stăpînirea regatului maghiar se aflau cetățile Poenari și Dimbovița, iar pe malul stîng al Dunării, spre «părțile tătărăști» — pînă unde se întindea stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn — se găsea cetatea Chilia Nouă, situată în apropierea brațului dunărean cu același nume (p. 31).

Vorbînd despre luptele lui Mircea cel Bătrîn cu turcii, autorul acestei lucrări arată că primele ciocniri armate ale domnitorului muntean cu otomanii, în plină ofensivă la Dunăre au loc prin 1388, cînd acesta, chemat de forțele locale «dornice de a se grupa în jurul său în vederea alungării garnizoanelor turcești», intervine cu oștile sale la sud de Dunăre și zdrobește oastea trucească din Dobrogea și Silistra, eliberînd populația de la Dunărea de Jos, iar în prima parte a anului 1389 «desăvirșește eliberarea Dobrogei, devenind *despot* al țării lui Dobrotici și domn al cetății Dîrstorului» (p. 37).

În iunie 1389 are loc lupta de la Cossovopolje (Cimpia Mierlelor), în care Mircea cel Bătrîn luptă ca aliat al cneazului Lazăr al Serbiei împotriva turcilor conduși de însuși sultanul Murad I. Oștile creștine sînt înfrînte, cu toate că în toîul luptei sultanul fusese ucis, locul luîndu-i-l Baiazid I, unul din fiii săi, proclamat sultan chiar pe cîmpul de luptă. (Cneazul Lazăr cade prizonier în mîinile turcilor, care-l execută pe loc).

În urma acestei înfrîngeri, pentru voievodul muntean se creează o situație destul de critică.

În grija de a preîntîmpina expediția de pedepsire din partea sultanului împotriva căruia luptase, Mircea cel Bătrîn face toate încercările să găsească aliați. Dar, se întreabă autorul, unde putea să găsească voievodul român aliații de care avea nevoie?, căci în spațiul balcanic situația politică devenise deosebit de gravă în urma cuceririlor turcești. În nord, în regatul maghiar aveau loc lupte pentru tron, prilejuate de stingerea din viață a regelui Ludovic I cel Mare. Moldova, cu care Țara Românească se învecina pe o bună parte din hotarul de nord nu-i putea oferi garanții solide pentru o alianță, deoarece era la începutul consolidării sale ca stat; iar o dată cu urcarea pe tronul acestei țări, în 1394, a lui Ștefan I, între cele două state se vor ivi neînțelegeri pricinuite de politica dusă de domnitorul moldovean.

Singurul stat pe care putea conta — apreciază autorul lucrării — era în acea vreme Polonia. În acest sens, între Mircea cel Bătrîn și regele polon Vladislav Jagello se duc tratative: la Radom în 1389 și la Lublin și Suceava în 1390.

Aceste tratative, încheiate de la egal la egal, reflectau în același timp și atitudinea comună pe care cei doi conducători de stat trebuia să o aibă față de regatul maghiar, cu care în acel moment regele polon nu era în raporturi tocmai bune. Dîndu-și seama totuși de distanța prea mare între Țara Românească și aliața sa Polonia, și apreciînd gravitatea iminentă a pericolului turcesc, Mircea cel Bătrîn «va milita (și) pentru o înțelegere cu Sigismund de Luxemburg (noul

rege al Ungariei, *n. n.*), ale cărui stăpîniri de margine începeau să fie ținta atacurilor turcești» (p. 38).

Cea dintii mare expediție turcească pe pămîntul Țării Românești a avut loc la începutul lui octombrie 1394. Ea era urmarea unor incursiuni otomane peste Dunăre din anii 1391 și 1393, după cucerirea Bulgariei lui Șişmian, făcute în scopul tatonării terenului în vederea noilor cuceriri (p. 39). În urma acestor incursiuni, Dobrogea și cetatea Dîrstorului au fost cucerite de turci.

În afară de motivul general — cucerirea de noi teritorii, deci și a Țării Românești — expediția sultanului Baiazid I peste Dunăre în toamna lui 1394 era motivată și de faptul că «la începutul anului 1394 (Mircea) atacă prin surprindere și zdrobește garnizoanele otomane din Dobrogea pentru a scoate pe turci din coasta Țării Românești» (p. 39): era așadar, și o expediție de răzbunare și de pedepsire a îndrăznețului valah.

Baiazid trece Dunărea pe la Turnu, îndreptîndu-se spre Argeș, capitala țării, prin locurile pustii și hărțuit de oștenii lui Mircea. La Rovine, pe valea Argeșului, lângă Pitești, s-a dat lupta decisivă cu armatele otomane: viteazul domnitor a reperutat o strălucită biruință asupra lui Baiazid. Prin această biruință se stăvilea înaintarea otomană la Dunăre și se asigura menținerea independenței țării.

*

Un concurs de împrejurări face însă ca Mircea cel Bătrîn, deși victorios în lupta de la Rovine împotriva turcilor să fie răsturnat din domnie de o partidă boierească din țară, ostilă lui și să fie înlocuit cu un Vlad, cunoscut sub numele de «Uzurpatorul». Autorul acestei scrieri precizează că detronarea lui Mircea a fost determinată de doi feciori: «în primul rînd îndepărtarea (după socotința uzurpatorilor, *n. n.*) a pericolului de transformare a țării în pașalic turcesc, și, în al doilea rînd, teama multor mari boieri că Mircea al cărui prestigiu crescuse foarte mult prin biruința asupra lui Baiazid, va duce o politică de întărire a puterii centrale, încercînd să conducă țara în chip autocratic, ceea ce ar fi lezat importanțele lor privilegii de imunitate feudală» (p. 44). Gruparea boierească ostilă lui Mircea s-a bucurat și de sprijin extern: din partea lui Ștefan I, domnul Moldovei și chiar a lui Vladislav Iageilo, regele Poloniei, care își schimbase atitudinea față de domnul muntean, ca urmare a orientării acestuia spre Sigismund, regele Ungariei (p. 44).

După doi ani de pribegire a tronului, timp în care Mircea încheiase un tratat de alianță cu Sigismund la Brașov, în martie 1395, îndreptat contra turcilor și deci și a lui Vlad Uzurpatorul, care ceruse sprijin sultanului Baiazid, — «punînd mai presus interesele țării decît cele ale domniei», reușește să elibereze Dobrogea și cetatea Giurgiu, ocupate de turci și să rămînă singur în scaun.

În capitolul închinat luptei de la Nicopole din toamna anului 1396, terminată cu înfrîngerea cruciadei antiotomane, condusă de regele Ungariei, căruia i s-au alăturat cavaleri francezi, burgunzi, germani, englezi și la care a participat și Mircea cel Bătrîn, — autorul scoate în evidență lipsa de unitate de vederi, îngîmfarea și indisciplina din rîndurile armatelor de cavaleri cum și desconsiderarea cererii lui Mircea cel Bătrîn, care se oferise să înceapă el atacul, ca unul care cunoștea felul de lupta al turcilor.

După dezastrul de la Nicopole situația Țării Românești s-a înrăutățit iarăși. Mircea a trebuit să-și consolideze domnia și să ia noi măsuri de organizare și de apărare a țării.

O nouă invazie otomana în Țara Românească are loc în toamna anului 1397. În ciuda întîrzierii ajutorului militar din partea lui Sigismund al Ungariei, aliatul său, Mircea, a reperutat, singur, încă o strălucită victorie antiotomană pe pămîntul țării sale, obligînd pe turcii decimați de foame și mizerie și mereu hărțuiți de localnici, să se retragă în grabă.

După această înfringere, «convins că nu va putea cuceri țara lui Mircea cel Bătrîn, Baiazid renunță la planurile de cucerire a teritoriilor nord-dunărene» (p. 50). Totuși, ca să nu lase în pace pe învingătorul său, când și când sînt trimise misiuni de jaf și pradă peste Dunăre, ca de pildă în anul 1401, cînd cetele de azapi și de achingii ale lui Evrenos bey trec Dunărea în Țara Românească, o străbat. pătrund în sudul Transilvaniei și se întorc prin Dobrogea, de unde porniseră, — luînd multe prăzi și robi pe care-i vindură negustorilor genovezi, stăpînitorii cetății Chilia. Lichidînd dominația străină din Chilia și Dobrogea, Mircea cel Bătrîn se putea intitula, prin 1406 conducător «pînă la Marea cea Mare», «spre părțile tătărești» și «singur stăpînitor al cetății Dirstor»: era vremea cînd Țara Românească atinsese cea mai mare întindere teritorială.

Abil diplomat, om politic, cu mare simț al realității și cu deosebită putere de a întui situațiile și de a trage folos în favoarea independenței țării sale — pe plan de politică externă, Mircea cel Bătrîn s-a amestecat în luptele pentru domnie din Imperiul Otoman, iscate după înfringerea turcilor, de către mongoli la Ancara, în 1402 și uciderea sultanului Baiazid. Mircea a susținut pe Musa, unul dintre moștenitorii și pretendenții la tron ai lui Baiazid. Biruitor la început, Musa a fost apoi învins și ucis de fratele său Mahomed. Împotriva acestuia, Mircea a ajutat un nou pretendent, anume Mustafa, care a fost de amesenea învins, în 1416. Ca să pedepsească îndrăzneala voievodului român pentru sprijinirea lui Mustafa, la începutul anului 1417, sultanul Mahomed pornește în fruntea unei puternice armate împotriva Țării Românești. Lipsit de vreun ajutor din afară — deși încercase să atragă la planul său antiotoman și pe regii Ungariei și Poloniei, care nu s-au putut însă ridica la înțelegerea noului complex de împrejurări din Peninsula Balcanică — Mircea cel Bătrîn nu mai poate face față singur puhoiului turcesc. Sultanul, după ce pustiește o bună parte a țării, pune stăpînire pe cetățile Turnu, Giurgiu și pe Dobrogea. Pentru a salva țara de cumplitele distrugerii, marele voievod e nevoit să încheie pace și să plătească turcilor un tribut de 3.000 de galbeni, «în schimbul asigurării liniștei Țării Românești a cărei independență era menținută» (p. 59).

Amărit de ultimele nenorociri care se abătuseră peste țara și poporul său, viteazul domnitor a închis ochii la 31 ianuarie 1418, și a fost înmormîntat la Minăstirea Cozia, citoria sa de pe malul Oltului.

În încheierea cărții sale despre Mircea cel Bătrîn, autorul ține să sublinieze încă o dată calitățile iubitului nostru strămoș: «mare conducător de oști, remarcabil diplomat și gospodar destoinic», care «și-a subordonat întreaga sa activitate țelului suprem: păstrarea independenței țării» (p. 60).

Personalitatea și activitatea marelui luptător pentru libertatea națională a fost slăvită — subliniază autorul — în cuvine pline de avînt patriotic de scriitorii și poeții noștri clasici și moderni: Dimitrie Bolintineanu (*Mircea și solii*), Gr. Alexandrescu (*Umbra lui Mircea la Cozia*), M. Eminescu (*Scrisoarea a III-a*), Al. Vlahuță (*Din trecutul neamului nostru*), Ion Pilat (*Bătrînii*) ș. a.

Scrisă fluent, cartea prezentată se citește cu interes și plăcere.

Adrian N. Popescu

Corina Nicolescu. *Minăstirea Moldovița*, Ed. Meridiane, București, 1965.

Recent restaurată, Minăstirea Moldovița și-a căpătat înfașurarea de odinioară.

Lucrarea autoarei Corina Nicolescu prezintă datele și imaginile necesare cunoașterii unuia din cele mai reprezentative monumente ale epocii lui Petru Rareș, epocă tot atît de importantă ca și cea a tatălui său, Ștefan cel Mare.

Sub Rareș stilul moldovesesc evoluează. Apar elemente noi în arhitectonica edificiilor. Planul adoptat este cel treslat — alungit prin adăugarea gropniței sau

pridvorului; se generalizează groznița care la bisericile minăstirești este împreună cu camera tezaurului.

Alt element nou este pridvorul închis sau deschis.

Din punct de vedere decorativ apar primele elemente de influență ale stilului Renașterii îmbinat cu cel gotic la cadrele de la uși, ferestre și pietrele de morminte. Podoaba exterioară a fațadelor e înlocuită cu zugrăveala exterioară, cu picturi ce se întind ca un covor de la cornișe până jos la soclu. Și, în sfârșit, tendința de înălțare a monumentelor, ca la bisericile gotice.

Prin particularitățile arhitecturii sale, Moldovița se încadrează grupului important de minăstiri: Probota, Sfântul Dumitru din Suceava și Humor.

Privită în ansamblu ei, Minăstirea Moldovița prezintă aspectul unei mici fortărețe cu ziduri înalte și turnuri de apărare.

Incinta, în colțul de nord-vest păstrează clisarnița din secolul al XVII-lea. Pe latura opusă se află clădirea stăreției care, a suferit modificări importante atît în ce privește dispoziția interioară, cît și cea exterioară, încît la restaurarea din anii 1955—1957 i s-a lăsat forma ei din secolele al XVIII-lea—al XIX-lea.

În apropierea clisarniței pe latura de nord, a patruleterului incintei se mai zăresc temeliiile vechilor chilii. Latura de est a zidului este dominată de trei turnuri masive: cel din mijloc, aflat deasupra gangului de intrare, este prevăzut cu două etaje. Ca ornamentație, acesta prezintă arcade bogat decorate cu rozete și motive vegetale, sculptate în piatră, ce amintesc îndeaproape de cea a Minăstirilor Dragomirna, Solca și Bogdana, datînd de la începutul secolului al XVII-lea.

Puțin cercetată sub raportul originii sale, această ornamentație sculptată este nouă pentru Moldova, «fiind introdusă abia în primii ani ai secolului al XVII-lea, cînd au avut loc la Moldovița unele refaceri și adausuri în timpul egumenului Efreim (1609—1614)», (p. 9).

În mijlocul incintei se află biserica, prezentînd plan treflat, cu dimensiuni mai mari decît la Humor (32,80 m lungime și 8,50 m lățime).

Edifiul se impune prin tendința de înălțare îmbinat cu o măreție și strălucire proprie, atît a arhitecturii cît și a picturii exterioare. Proporțiile crescînde se datoresc grozniței și pridvorului, care fac să se lungească corpul bisericii și înălțării simțitoare a zidurilor și bolților.

Meșterii de la Moldovița, continuînd tradițiile artiștilor lui Ștefan cel Mare, au desăvîrșit unele elemente de arhitectură cum sint: pronaosul, foarte spațios și pridvorul deschis, care prin arcadele sale imprimă monumentului o sveltete deosebită. Șirul de fride înălțate de-a lungul absidelor ca și ocnițele așezate sub cornișe și pe cilindrul turlei, denotă încă o trăsătură comună cu monumentele din vremea lui Ștefan cel Mare (p. 11).

Chenarele ferestrelor și ușilor tăiate în arc frînt cu nervuri și rozete în trifoi, ca și blocurile de piatră vizibile la colțurile clădirii, la contraforți și soclu poartă toate amprenta stilului gotic tîrziu transilvănean, lăsat încrustat de mina meșterilor de peste munți, utilizați de Petru Rareș la ridicarea Moldoviței. Tot ei vor fi săpat în piatră frumoasele litere chilirice ale pisaniei fixată pe fațada de sud a intrării, în pridvor, în care se menționează data de 8 septembrie 1532, cînd a fost încheiată construcția și anul pictării bisericii, 1537.

În interior, biserica păstrează distribuția obișnuită, pronaos, camera mormintelor sau groznița și naosul care repetă proporțiile pronaosului cu două abside laterale și încăperea semicirculară, mai adîncită, a altarului.

În pronaos se remarcă bolta, căreia i s-a aplicat sistemul de boltire folosit frecvent în vremea lui Ștefan cel Mare. Spre deosebire de alte bolți moldovenești în locul celor patru arce suprapuse și dispuse în diagonală, care suprainălțau calota, sînt folosite un sistem de opt arce întretăiate. Ele dau o finețe deosebită bolții (p. 12).

Din gropniță, o ușă scundă face legătura cu o scară în spirală ce duce într-o încăpere tănuită. Aici, în vremuri de restriște, erau depozitate, în fridele adâncite ale pereților, obiectele de preț ale minăstirii.

Pe latura de nord a gropniței, sub un baldachin, se află mormîntul episcopului de Rădăuți Efrem, fost egumen al Moldoviței, îngropat aici în anul 1619.

Cea de a doua clădire importantă din ansamblul arhitectural al Moldoviței este clisarnița, folosită în trecut și ca locuință domnească sau episcopală. Ea este una din puținele locuințe moldovenești păstrate din secolele al XVI-lea—al XVII-lea.

Aflată în stare de ruină înainte de începerea lucrărilor de restaurare, clisarnița și-a recăpătat aspectul originar. Fațada casei prezintă unele caracteristici proprii construcțiilor de acest gen din secolul al XVII-lea, pătrunse în arhitectura moldovenească sub înriurirea Țării Românești. Este formată din parter și etaj, cu o lungime de 22,50 m și o lățime de 7,50 m.

Întocmai ca la biserica minăstirii, și aici cărămida a fost folosită doar la bolți și la glafurile ferestrelor și ușilor.

Pictura Minăstirii Moldovița constituie, împreună cu aceea a Voronețului, «cel mai prețios și fermecător ansamblu» mural al epocii lui Rareș.

Dintre bisericile înălțate sau numai zugrăvite în exterior în această perioadă, numai Moldovița și Voronețul și-au păstrat prospețimea culorii, în special pe fațada de sud și pe absidele de est și de sud (p. 17).

Pictura Moldoviței, este opera unui mare artist din școala de zugrăvi moldoveni.

«Tendința de umanizare a figurilor divine și introducerea simțămîntelor profund omenești într-o întreagă serie de scene din ciclul evanghelic, redată în detalii pitorești cu o sensibilitate deosebită, cu căldură și discreție în expunerea sentimentelor, sint trăsături proprii acestei picturi, evidente, mai ales la Moldovița».

În ce privește conținutul de idei, pictura interioară a Moldoviței, repictată în secolul al XVII-lea, continuă în linii mari tradiția anterioară (p. 18). Portretele ctitorilor reprezentînd pe Petru Rareș, împreună cu doamna Elina și doi copii, din tabloul votiv situat în naosul bisericii «vădesc de asemenea prin expresia ochilor și ținuta lor calmă și sobră încercarea de a reda viața launtrică a personajelor, deși ele păstrează caracterul unor portrete oficiale».

Chipul Maicii Domnului, zugrăvit la exterior, în timpanele de deasupra intrării, avînd în brațe pe pruncul Iisus cu obrazul alipit de al ei, ca expresivitate se apropie mult de însușirile unui portret. Este considerată cea mai frumoasă icoană din pictura Moldoviței.

Scena judecății din urmă se desfășoară pe întreg peretele de est.

Ceea ce impresionează la Moldovița ca și la Voroneț este amploarea și echilibrul dat compoziției la care participă zeci de personaje distribuite în șiruri ce se îndreaptă spre centrul scenei.

Pe fața de miazăzi sînt reprezentate două din scenele preferate zugravilor din vremea lui Petru Rareș și anume: Acatistul Maicii Domnului și Arborele lui Iesei — căpătînd aici o amploare deosebită (p. 20).

În pictura exterioară scenele și figurile sînt aranjate armonios, căutînd îndeaproape punerea în valoare a proporțiilor armonice ale arhitecturii monumentului. «Verdele, care constituie linia pămîntului, și albastrul fondului, culori distribuite cu mare știință de zugrav leagă construcția de iarba pajștei din jur și de cerul pe care i se proiectează silueta».

Între alte obiecte, la Moldovița s-a păstrat originalul de mobilier sculptat al jilțului domnesc al lui Petru Rareș, cea mai valoroasă operă de acest gen. Stema Moldovei, sculptată «în forma ei redusă, reprezentînd bourul purtînd o cruce sau o stea între coarne», precizează destinația jilțului rezervat exclusiv domnitorului.

«Prin bogăția și varietatea motivelor utilizate, întregul mobilier de la Moldova constituie o adevărată arhivă de studiu a ornamentației utilizate în Moldova începând din secolul al XV-lea pînă la secolul al XVII-lea».

Minăstirea Moldovița se înscrie în categoria celor mai vechi și mai valoroase așezări minăstirești ale Moldovei*.

Ioan F. Stănculescu

Monumente de arhitectură și artă bisericească din Episcopia Rîmnicului și Argeșului, Rîmnicu-Vilcii, 1965.

Fără să fie o anexă a pliantului editat de Arhiepiscopia Craiovei, pliantul de față întregeste în chip strălucit diadema monumentelor istorice de arhitectură și de artă bisericească din Oltenia, făcînd în același timp legătura, prin comorii de artă argeșene, cu arhitectura sacră din Țara Românească. Desfășurînd acest pliant, cititorul va face cunoștință cu Minăstirea Arnota, Minăstirea Curtea de Argeș, Schitul Cornetul, biserica Minăstirii Cozia, Schitul Inătești, paraclisul centrului episcopal din Rîmnicul Vilcea, Minăstirea Turnu, biserica Minăstirii Hurezi, Minăstirea Sărăcinești, tîmpla din Valea Danului, Minăstirea Frăsinei, reședința episcopală din Rîmnicu-Vilcii, împreună cu catedrala și paraclisul, Minăstirea Stînișoara, biserica Minăstirii Bistrița, biserica «Sfîntul Nicolae Domnesc», Minăstirea Govora și unele detalii de frescă de la Hurezi.

Textul însoțitor, un comentariu istoric și estetic, util și expresiv, este o călăuză sigură a cititorului.

Pliantul editat de Episcopia Rîmnicului și Argeșului se înscrie printre reușitele genului, ca o mărturie a dragostei față de monumentele istorice de arhitectură și artă din țara noastră.

*

Dumitru Radu, *Note privitoare la noțiunea «a crea» în lexiconul lui Arghezi*, în revista «Limba Română», București, XIV (1965), nr. 2, p. 233—250 și extras.

Eseul cu titlul de mai sus surprinde prin maturitatea concepției și analizei literare întreprinse de autor asupra operei argheziene. Legătura dintre ideea de a exista, a cunoaște și a lucra, și exprimarea artistică a acestei idei este ilustrată la Arghezi prin relația strînsă, autentică, ontologică și multilaterală a poetului cu pămîntul românesc, cu realitățile poporului și limba acestuia.

* Se remarcă execuția artistică a celor 32 de ilustrații. Dintre acestea amintim: *Vedere generală a minăstirii după o gravură din anul 1860; Portalul pronaosului; Maica Domnului cu Iisus copil (timpanul de deasupra intrării); Tabloul votiv din naos: Petru Rareș și familia sa; «Judecata înaintea lui Pilat (naos); Pomelnic sculptat și pictat din timpul lui Efreim II; Scaunul lui Petru Rareș; Tetrapiod sculptat din secolul al XVII-lea; Portretul lui Petru Rareș tabloul votiv); Turnul de intrare, Arcada fațadei exterioare; Clisarnița (fațada de sud); Mormîntul episcopului Efreim (1619 — gropniță); Maica Domnului ornată cu Iisus pe piept (gropniță, timpanul de deasupra ușii de est); Judecata de apoi. Detaliu (pridvor); Sfîntul Dumitru (pridvor, fațada de sud); Acatistul Maicii Domnului. Detaliu (fațada de sud); Acatistul Maicii Domnului. Detaliu (fațada de sud); Asediul Constantinopolului. Detaliu (fațada de sud); Arborele lui Iesei și fereastra gotică a naosului (fațada de sud) și Plato și o sibîlă (Arborele lui Iesei).*

Primul capitol «Materializare și abstractizare» cuprinde, cu exemplificările și comentariile critice respective, următoarele sinonime ale verbului «a crea»: *ciopli, clădi, construi, croi, frământa, zămisli*; sau perifrazele scurte sau dezvoltate, constituite în locuțiuni întrebuințate de poet pentru a concretiza noțiunea «a crea», precum: *cuvinte potrivite, meșteșugul cuvintului, (a) potrivi vorba-n fluier, a lucra hirtia cu penița, a povesti cu condeiul. a stringe în icoane și cuvinte frumuseși, a isca frumuseși și prețuri noi.*

În capitolul al II-lea sint redată sinonimele populare cu pecete argheziană, precum: *făptură, isca, ivi, născoci, plăsmui, stihui, vis.*

În încheiere, Dumitru Gh. Radu referindu-se la creațiile lexicale argheziene, afirmă că «expresiile frazeologice și revalorificările semantice corespund necesității adinc simțite de artist pentru expresia poetică concentrată și exactă, care materializează aici procesul creației și creația argheziană însăși, cu diferietle și bogatele ei nuanțe».

Gheorghe Alexe

SPINTE DUMNEZELE

(Melodie de A. Pann)

Moderato

First system of the musical score. It consists of four staves: Treble 1, Treble 2, Treble 3, and Bass. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Moderato'. Dynamics include *mp* and *p*. The lyrics are: *Sin-te Dum-ne ze-u-le* (Treble 1), *Sfin-te Dum-ne-ze-u-le* (Treble 2), *Sfin-te, Sfin-te Dum-ne-ze-u-le* (Treble 3), and *Sfin-te Dum-ne-ze-u-le* (Bass).

Second system of the musical score. It consists of four staves: Treble 1, Treble 2, Treble 3, and Bass. The lyrics continue: *sfin-te, sfin-te ta-re sfin-te ta-re* (Treble 1), *sfin-te ta-re Sfin-te ta-re* (Treble 2), *sfin-te ta-re Sfin-te ta-re* (Treble 3), and *Sfin-te ta-re sfin-te, sfin-te ta-re* (Bass). Dynamics include *mf*.

ră de moart-te mi-lu-eș-te-ne pre noi!

ră de moart-te mi-lu-eș-te-ne pre noi!

ră de moart-te mi-lu-eș-te-ne pre noi!

ră de moart-te mi-lu-eș-te-ne pre noi!

mp Allegretto

Slă-vă ță-ță-lui și Fi-u-lui și sfin

Slă-vă ță-ță-lui și Fi-u-lui și sfin

Slă-vă ță-ță-lui și Fi-u-lui și sfin

Slă-vă ță-ță-lui și Fi-u-lui și sfin

-tu-lui Duh și a-cum și pu-tu-

-tu-lui Duh și a-cum și pu-tu-

-tu-lui Duh și a-cum și pu-tu-

-tu-lui Duh și a-cum și pu-tu-

un poco rall.

- rea și în ve - cii ve - ci - lor a - min
 - rea și în ve - cu ve - ci - lor a - min.
 rea și în ve - cii ve - ci - lor a - min
 - rea și în ve - cii ve - ci - lor a - min.

mf Sfin te fă - ră de moar
mf Sfin te fă - ră de moar
mf Sfin te fă - ră de moar
mf Sfin te fă - ră de moar

- te mi - lu - es - te - ne pre noi.
 - te mi - lu - es - te - ne pre noi.
 - te mi - lu - es - te - ne pre noi
 - te mi - lu - es - te - ne pre noi.

Andantino

This system contains the first four staves of the musical score. The tempo is marked *Andantino*. The first staff is the vocal line, followed by three piano accompaniment staves. The lyrics are: *Sfin te Dum-ne ze u le*. The music is in 2/4 time and the key signature has one sharp (F#). The first staff includes dynamic markings of *mf* and a fermata over the first measure.

This system contains the next four staves of the musical score. The lyrics are: *Sfin te ta re*. The musical notation continues with piano accompaniment and vocal lines. The dynamic marking *mf* is present.

This system contains the final four staves of the musical score. The lyrics are: *Sfin te lă-r-de moar*. The music concludes with a final cadence. The dynamic marking *mf* is present.

te mi-lu eș te

te mi-lu eș te

te mi-lu eș

te mi-lu eș

mi-lu eș te ne pre noi

mi-lu eș te ne pre noi

te, mi-lu eș te ne pre noi

te, mi-lu eș te ne pre noi

pre noi

pre noi

pre noi

pre noi

ECTENIA INTREITĂ

1 Andantino

1 *Andantino*

p Doam - ne mi - lu - e - ste

p Doam - ne mi - lu - e - ste.

p Doam - ne mi - lu - e - ste

p Doam - ne mi - lu - e - ste

Detailed description: This musical system consists of four staves. The top staff is the vocal line, starting with a piano (*p*) dynamic and a fermata over the final note. The second and third staves are for two different vocal parts, also starting with *p*. The bottom staff is the piano accompaniment, featuring a simple harmonic line with a fermata at the end. The lyrics are 'Doam - ne mi - lu - e - ste'.

2

2

mp Doam - ne mi - lu - e - ste.

mp Doam - ne mi - lu - e - ste.

mp Doam - ne mi - lu - e - ste

mp Doam - ne mi - lu - e - ste.

Detailed description: This musical system also consists of four staves. The top staff is the vocal line, starting with a mezzo-piano (*mp*) dynamic and a fermata. The second and third staves are for two different vocal parts, also starting with *mp*. The bottom staff is the piano accompaniment, featuring a simple harmonic line with a fermata at the end. The lyrics are 'Doam - ne mi - lu - e - ste'.

1 *Moderato*

Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —
 Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —
 Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —
 Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —

— es — te Doam — ne mi — lu — es — te
 — es — te Doam — ne mi — lu — es — te
 — es — te Doam — ne mi — lu — es — te
 — es — te Doam — ne mi — lu — es — te

2

Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —
 Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —
 Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —
 Doam — ne mi — lu — es — te Doam — ne mi — lu —

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

3

pp Doam-ne mi-lu-es-te Doam-ne mi-lu

pp Doam-ne mi-lu-es-te Doam-ne mi-lu

pp Doam-ne mi-lu-es-te Doam-ne mi-lu

pp Doam-ne mi-lu-es-te Doam-ne mi-lu

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

es-te Doam-ne mi-lu-es-te

IMNUL HERVIMILOR

Largo

pp A min. Ca rii pre He —
pp A min. Ca rii pre He —
pp A min. Ca rii pre
pp A min. Ca rii pre

— ru vimi — cu tai — nă în-chi-pu im,
— ru vimi — cu tai — nă în-chi-pu im,
He-ru-vimi — cu tai — nă în-chi-pu im —
He-ru-vimi — cu tai — nă în-chi-pu —

Musical score for the first system. It consists of four staves: two vocal staves (Soprano and Alto) and two piano staves. The tempo is marked *p*. The time signature changes from 2/4 to 4/4. The lyrics are: *in chi-pu um cu tai*. The piano accompaniment includes a bass line with a dynamic marking *M!*.

Musical score for the second system. It consists of four staves. The tempo is marked *pp*. The lyrics are: *nă cu tai nă, cu*. The piano accompaniment features a complex rhythmic pattern in the right hand and a steady bass line.

Musical score for the third system. It consists of four staves. The tempo is marked *ritt.*. The lyrics are: *tai nă in-chi-pu im, in chi-pu im*. The piano accompaniment features a complex rhythmic pattern in the right hand and a steady bass line.

Musical score for the first system. It consists of four staves: a vocal line (top), a piano accompaniment line (second), and two more piano accompaniment lines (third and fourth). The key signature has one flat (B-flat). The tempo is marked *cantabile* and the dynamics are *p* (piano) and *mp* (mezzo-piano). The lyrics are: *și cer de vi - a*.

Musical score for the second system. It consists of four staves. The lyrics are: *fă fă - că - toa rei Tre imi*. The dynamics are *p* (piano).

Musical score for the third system. It consists of four staves. The lyrics are: *de vi - a fă fă - că - toa*. The dynamics are *mp* (mezzo-piano) and *p* (piano).

rei Treimi și cei de vi- a

rei Treimi, cîn- ta re de vi- a

rei Treimi, cîn- ta re a- du

rei Treimi, cîn- ta re a- du

tă fă- că- toa rei Treimi, cîn

tă fă- că- toa rei Treimi, cîn

cem fă- că- toa rei Treimi, cîn

cem fă- că- toa rei Treimi, cîn

tă re a- du cem, cîn- ta re a- du cem!

tă re a- du cem, cîn- ta re a- du cem!

tă re a- du cem, cîn- ta re a- du cem!

tă re a- du cem, cîn- ta re a- du cem!

Adagio

p Toa - tă - gri - ja lu - meas - că

pp Toa - tă gri - ja lu - meas - că

p Toa - tă gri - ja lu - meas - că

pp Toa - tă gri - ja lu - meas - că

gri - ja lu - meas - că sa o le - pă -

gri - ja lu - meas - că sa o le - pă -

gri - ja lu - meas - că sa o le - pă -

gri - ja lu - meas - că sa o le - pă -

dăm, a - cum - să - o le - pă - dăm - a

dăm, a - cum - să - o le - pă - dăm - a

dăm, a - cum - să - o le - pă - dăm - a cum -

dăm, a - cum - să - o le - pă - dăm - a

- cum să o le - pă - dăm a

- cum să o le - pă - dăm a

- cum să o le - pă - dăm a

- cum să o le - pă - dăm a

- cum să o le - pă - dăm, să o le - pă - dăm

- cum să o le - pă - dăm, să o le - pă - dăm

- cum să o le - pă - dăm

- cum să o le - pă - dăm

A min A min

A min A min

A min A min

A min A min

Moderato

Ca pre im-pă-ra-tul, pre im-pă-
 Ca pre im-pă-ra-tul, pre im-pă-
 Ca pre im-pă-ra-tul, pre im-pă-
 Ca pre im-pă-ra-tul, pre im-pă-

-ra-tul tu-tu-ror pri-mim, pri-mim pre cel
 -ra-tul tu-tu-ror pre-mim, pri-mim pre cel ne-
 -ra-tul tu-tu-ror pri-mim, pre-mim pre
 -ra-tul tu-tu-ror pri-mim, pri-mim pre

molto rall. ... *Andantina*

ne-vă-zut în-con-ju-rat de cete îng-e-resti! A-li-
 -vă-zut în-con-ju-rat de cete îng-e-resti! A-li-
 cel ne-vă-zut în-con-ju-rat de cete îng-e-resti!
 cel ne-vă-zut în-con-ju-rat de cete îng-e-resti!

lu i a A-li lu i

lu i a A-li lu i

mp A-li lu i a A-li lu i

mp A-li lu i a A-li lu i

a A-li lu i a

a A-li lu i a

a A-li lu i a

a A-li lu i a

Moderato - maestoso

mf In-tru multi ani stă pi ne

mf In-tru multi ani stă pi ne, multi ani!

mf In-tru multi ani stă pi ne, multi ani!

mf In-tru multi ani stă pi ne